ביאליק

בן־ישראל

חלק שני

פרקי שירה וספרות נבחרים למחלקות העליונות

ערוך על ידי

צבי שרפשטן

הוצאת „שילה", ניו־יורק.

הקדמה.

חיי היהודים באמריקה — צורתם נפסלה בכח השפעתן של הסביבה הזרה ומלחמת ההסתגלות ורוח החמרנות השוררת כאן בכל תקפה. בנינו ובנותינו בארץ זו, שלא זכו לקבל את חנוכם בסביבה יהודית טהורה ולראות את המאור שבה, יודעים ומכירים את חיינו על פי סמנים חיצונים קלושים — על פי שרידי מנהגים הקימים קיום עלוב בכח האינרציה ועל פי ה„עבודה" הפרוזאית שאין בה לחלוחית של שירה וחמימות נפשית. רק היצירות המעולות של הספרות העברית מרימות את המסך החוצץ ורק על ידן אפשר לבני נעורינו להציץ אל תוך קדשי הקדשים של חיי בני עמנו ולחדור אל תוכם ונשמתם. החיים היהודים הללו, המוארים באורן הזך של הספרות והשירה, יקומו ויעמדו לפני התלמידים בצורה חדשה ומלבבת.

זוהי הדרך אשר ברותי לי בסדור הספר הזה. החדר, הישיבה, חיי המשפחה, החגים והמועדים, האור הגנוז שבנפש היהודי המתגלה בשעת מלחמתו על קיומו, השקפת עולמו, געגועיו, מאוייו ויצירי דמיונו, — כל אלה, כפי שהם מתגלים ביצירותיהם של טובי סופרינו ומשוררינו — יעברו לפני התלמיד. רובם של הקטעים שקבעתים בספר זה מתארים את החיים תאור ריאלי, אבל בכל אחד מהם מתגלים צדדים אידיאליים, וחוט של יופי ושירה מתוח עליהם. המעטתי, עד כמה שאפשר, בציורים ובתאורים המבליטים את הצורה החיצונית המנוולת של הגיטו היהודי. יוצאים מן הכלל הם איזו קטעים מכתביהם של מנדלי מוכר ספרים ושלום עליכם, הממתיקים את מדת דינם בהומור מהול ברחמים ובאהבה.

השתדלתי שלא לפגום באחדות הפנימית של הספר — אם גם הקטעים מלוקטים מתוך יצירותיהם של סופרים שונים. הקשר הפנימי והשיכות הפסיכולוגית היו לי לעינים בשעת הבחירה. פרק אחד ממלא ומסביר את השני. למשל: במחלקה המוקדשת לתאור השבת

יקרא התלמיד את האגדה על דבר „שבת בגן עדן התחתון", ובתאור „שבת ביער" ירגיש השפעתה של אגדה זו במשפחה; האגדה על דבר מנוחתם של הרשעים בגיהנם ביום השבת וחזרת ענוייהם במוצאו — הנמסרת בשירו של טשרניחובסקי — מתפרשת פירוש ריאלי ב„מעשה בבן מלך" של מנדלי מוכר ספרים. בפרק הנזכר נמצא גם את תאור המלואים לשירו הנפלא של היינה: שבת מלכתא. חוטי־הקשור הולכים ונמשכים מפרק אל פרק, מראשית הספר ועד סופו. סדור זה יקל על המורה בחירת נושאים לוכוחים ול„חבורים", שיוכלו ל ה ק י ף הופעות שונות בחיי היהודים.

בנוגע למדרגת קשי הלשון וטיבו של הסגנון — הרי רובם של הקטעים כתובים בסגנון המדרשי המקובל, משום שהספר צריך שישמש פרוזדור לטרקלין הספרות של ההוה; אף על פי כן לא נמנעתי מתת מקום לקטעים ספרותיים אחדים, הכתובים בסגנון התנ"ך. רוב הלקוטים צריכים למוד ונתוח — „קריאה איטנסיבית" בלשונם של הפדגוגים.

אולם מצאתי לנכון לקבע בספר מספר ספורים קלים בלשונם, לשם קריאה „בעיון", קריאה הבאה לשם תפישת התכן והענין בלבד, מבלי נתוח מפורט ופירוש מליבי ושנון בטויים. חבל שדרך הלמוד הזה לא כבש לו עדיין את מקומו הראוי בבית ספרנו.

אם יהא מי שיתרעם על חסרון תמונות ועל המספר המוגבל של הלקוטים, שאינם מאירים את החיים היהודיים בכל ה י ק פ ם, — אודה שהדין עמו. מלוי החסרונות הללו היה מביא לידי הגדלת הכמות של הספר והרמת מחירו — „גזרה" שאין בתי הספר העברים יכולים לעמוד בה כיום.

צבי שרפשטיין.

ניו־יורק, כסלו, תרע"ט.

תּוֹכֶן:



צַפְּרִירִים

הַנְּשִׁיקַת פִּי אִמִּי, אִם צִפְצוּף הַדְּרוֹר
תְּנוּמָתִי וַחֲלוֹמִי הַמָּתוֹק הִפְסִיקוּ? —
אֲנִי הֱקִיצוֹתִי וַאֲגֻדּוֹת שֶׁל אוֹר
הִצְלִיפוּ עַל פָּנַי וּבְעֵינַי הִבְהִיקוּ.
מֵעַפְעַפַּי לֹא נִמְחוּ עוֹד קוּרֵי הַחֲלוֹם,
עוֹד כְּרוּבָיו מִתַּפְּשִׂים בְּכַרְכֹּב הַקִּיר —
וּכְבָר יִצְהַל בֹּקֶר, יִשְׁתַּקְשֵׁק הַיּוֹם
בְּדַהֲרוֹת עֲגָלָה עַל מַרְצֶפֶת הָעִיר.

עַל מַשְׁקוֹף אֶשְׁנַבִּי הִתְנָעֵר הַקֵּן,
וירֹעָע וִיצַפְצֵף „צְוִיץ, צְוִיץ“ עַד בְּלִי דָי,

וּבְזֹהַר אֶשְׁנַבִּי בְּפַחֲזוּת חֵן־חֵן
צִפֳּרִירֵי הַבֹּקֶר מְשַׂקְּרִים אֵלָי.
הֵם מְפַזְּזִים וְנֹצְצִים בִּמְשׁוּבָה צֹהֶלֶת,
מִתְדַּפְּקִים כְּיוֹנִים בִּזְכוּכִית אֶשְׁנַבִּי,
מַחֲלִיקִים, מִתְחַמְּקִים בְּאוֹרָה נֹזֶלֶת
הַשּׁוֹפַעַת, שׁוֹפַעַת עַל גַּבִּי.
הֵם קֹרְצִים וְרֹמְזִים וּפְנֵיהֶם יִקְרָנוּ:
„אֵלֵינוּ צֵא, פֹּחֵז! זְרַח, הַזְהֵר עִמָּנוּ!
עַלִּיזֵי גִּיל יַלְדוּת נְפוּצָה, נְצַחְקָה,
וּבַאֲשֶׁר נִמְצָאָה אוֹר נַגֵּה, נִזְרֹקָה:
בִּשְׂעַר רֹאשׁ שִׁבֳּלִים, בִּקְוֻצּוֹת תַּלְתַּלִּים,
עַל חֶלְקַת הַמַּיִם, בֵּין רַצֵּי הַגַּלִּים,
בִּשְׂחוֹק יֶלֶד יָשֵׁן, בְּלֵב אֵם רַחֲמָנִיָּה,
בִּרְסִיסֵי טַל בֹּקֶר, בִּלְחִי יְפֵה־פִיָּה,
בְּדִמְעַת יְלָדִים, בִּכְנַף הַצִּפֹּרֶת,
בִּמְכִתּוֹת כּוֹס זְכוּכִית, בְּבוּעָה שֶׁל בֹּרִית,
בְּכַפְתּוֹר נְחֹשֶׁת, בַּחֲרוּזֵי הַשִּׁירָה —
אֵלֵינוּ צֵא, פֹּחֵז! נִזְרָחָה, נַזְהִירָה!"
הֵם קֹרְצִים וְרֹמְזִים, עֵינֵיהֶם מַזְהִירוֹת,
וּפְנֵיהֶם הַקְּטַנּוֹת מְאִירוֹת מְאִירוֹת,

גַּפֵּיהֶם הַזַּכּוֹת וּבְהִירוֹת מַשִּׁיקִים,
אוֹרִים חַמִּים וּגְדוֹלִים עַל פָּנַי מַבְהִיקִים...
מַה־נָּמוֹג הַלֵּב... עֵינַי אֶפְקַח, אֶסְגֹּרָה —
אֱלֹהִים! שְׁטָפַתְנִי הָאוֹרָה!

הוֹי אֵלַי בֹּאוּ, זַכִּים! צִפְּרִירֵי־הַתֹּם!
אֶל מִתַּחַת לִסְדִינִי הַצָּחוֹר, הַצַּח!
שָׁם נִתְפַּלֵּשׁ, נִתַּפֵּל עַד יְכוֹן הַיּוֹם,
וּפִזַּזְתֶּם עַל עוֹרִי וּבְשָׂרִי הָרַךְ.
הוֹי, אֵלַי! עַל תַּלְתַּלַּי, עַפְעַפַּי, שְׂפְתוֹתַי,
אֱלֵי גּוּמוֹת לְחָיַי, מַעֲמַקֵּי בָּבוֹתַי;
הֲזִכּוּנִי, שְׁטָפוּנוּ, אֶל לִבִּי חֲדֹרוּ,
בֹּאוּ רְדוּ אֶל נִשְׁמָתִי, הֱיוּ שָׁם וָאֹרוּ! —
חֶמְדָּה מְתוּקָה וְנוּמָה נֹפֶלֶת עָלַי,
וְכָל עֹרֶק וְגִיד — צִנּוֹר תַּעֲנוּג שֹׁפֵעַ,
וְהַלֵּב שֹׁטֵף עֹבֵר עַל גְּדוֹתָיו בְּלִי דָי
וּמִתְפָּרֵץ כְּמַעְיָן שֶׁל נֹגַהּ נֹבֵעַ...
הוֹי, מַה־מָּתוֹק!... עַפְעַפַּי אֶפְקָחָה, אֶסְגֹּרָה —
אֱלֹהִים! שְׁטָפַתְנִי הָאוֹרָה!

ח. נ. בְּיַאלִיק.

באורים

צפרירים רוחות הבקר בלשון המקבלים.
דהרות קפיצות.
במכתות בשברים.
בועה bubble.
גפיהם כנפיהם.
נתפל נלחם, נתאבק, נתגלגל.
גומות משקעים.

שבת ביער.

מאת

ש ל ו ם א ש.

א.



מאחרי היער עומד בית קטן, ארבעת קירותיו בנויים קרשים; מעל לגג־הקרשים הנרקב מתנשאת ארובה שחורה ורעועה. הבית הקטן מאחורי היער עומד לו בפני עצמו ובעד עצמו. הוא רואה, מדי יום ביומו חוטבים באים וגרזנים בידיהם, הם חוטבים את העצים, והבית הזקן מסתיר עמוק בקרבו את הסוד העצוב... מצד אחד היער, עצים גבוהים ועבותים עומדים כמו מנינים של יהודים; מעלה מעלה משתרעים ענפיהם, ותועים אחד אחרי רעהו עמוק עמוק לתוך היער... שם, עמוק ביער יש בודאי דבר־מה... מאמצע היער בא במרוצה ובזעף פלג מים, ורץ הלאה ונחפז לדרכו, כמי שעשו לו ביער רעה והוא ממהר לבא ולהתאונן באזני הנהר, אשר לתוכו יפול... הרחק מצד שמאל, מאחרי השדות, נראה עוד דבר־מה, אבל מה זה אין איש יודע...

על הספסל אשר לפני הבית הנמוך, ממול היער, יושב ר׳ בנימין. ציציותיו נראות מתחת לאפודתו, והוא מקטר את מקטרתו ומביט בעלמא. הוא רואה אותי מרחוק ורומז אלי

בידו. „ימחל־נא, ר׳ דודי״, — אני משער מה הוא פירוש רמיזתו, אבל איני שומע כלום, — השטח רחוק יותר מדאי.

בנימין שומר היער גר פה זה מכבר. הבית בא לו בירושה מאבי־אבי־זקנו. כעין בית „הכנסת אורחים״ ברא אותו אלהים על אם הדרך, שיהא ליהודי בית להכנס בו — וכה עובר הבית מיד ליד. קערה מלאה חלב חמיץ, שמנת רעננה, — כל אלה בחנם, כסף אין בנימין רוצה לקחת בעד „דברים״ כאלה.

הוא קם ויצא לקראתי, ובהניעו ראשו מרחוק הוא מצוה עלי לעמוד:

— מאין יהודי הולך?

— בודאי מסטשלץ לגוסטינין ליום־השבת, — מנסה הוא לנחש.

— אחרת המועד, — הוא אומר ומניע בידו. — השמש שוקעת כבר, — והוא מראה על השמים האדומים, אשר מאחורי היער.

בלי חשוב הרבה אני הולך בעקבותיו על השביל, המוביל לביתו.

ב.

אנחנו באים עד לפני הבית. על המפתן עומדת אשה גבהת הקומה, ראשה עטוף במטפחת לבנה, והיא מבטת על בעלה כשואלת. מתחת לסינורה מסתתרות שתי נערות קטנות המוציאות את פניהן השזופים משמש, את שערותיהן הפרועות, ומביטות עלי בתנועות צחוק של ילדים.

— טויבה, אורח יהיה בביתנו ליום־השבת.

אני מניע בראשי להאשה, ופירושה של תנועתי יכול להיות: „צפרא טבא״, „ערבא טבא״ — האשה עומדת, אינה יודעת מה לעשות, ופתאום היא קמה ונכנסת הביתה.

מכניסים אותי הביתה. הדבר הראשון שאני מכיר בו הן — כדי־חלב, העומדות על שני ספסלים „של חלב“ ארוכים. בבית שוררת קרירות. על האצטבאות עומדות קדרות מלאות חלב חמוץ, וריחו השמן נשא על פני כל הבית.

הביתה נכנסת נערה גבהת קומה, ולה שתי קוצות־שער שחורות. בידיה היא נושאה סל מלא ביצים ובראותה אותי היא נחפזת לתוך הבית השני.

הנערה מתבישת. בכל פעם, כשהיא עוברת על פני הבית, פניה מתאדמים והיא מורידה את ראשה.

לא חפצתי להפריע אותה, ואלך אל המים, לרחוץ לכבוד שבת.

ג.

הבית מכובד ונקי. נרות בוערים בתוך שתי מנורות מוזהבות ומנוקות העומדות על השלחן המכוסה מפה לבנה. שקט מסביב. החלות מכוסות מפה קטנה ולבנה. יין אדום מבריק מתוך בקבוק בהיר, ומסביב לו כוסות. רוח של שבת. האב, רחוץ ונקי, לבוש קפוטה של שבת, עומד בראש השלחן ומזמר מתוך סדור גדול „לכו נרננה“. האם, רחוצה, ועל ראשה שבים של שבת לבן מקושט בפתילי־תכלת, יושבת ומעינת בתחנה. הילדות, רחוצות ולבושות שמלות תכלת וסנורים לבנים, ומאחוריהן מקלעות־שער קטנות, יושבות דומם ומקשיבות לקול האב והאם. והבת הבכירה, פיגה׳לה, אשר לה שתי קוצות ארוכות, לבושה שמלת ארג, יושבת אל השלחן. היא אינה מתבישת עוד...

דממה מסביב. רוח של שבת. וקול האב יוצא חרש ומתפשט על פני הבית, וכלם יושבים ומקשיבים. אני עומד על יד החלון. החלון פתוח. היער הזקן ישן כבר למחצה בתוך הערפל. משם,

ממרחק, יראה עוד ברק אדום. השמש יורדת, היא שוקעת עמוק ביער, והיער הזקן עומד ומקשיב לקול ר' בנימין, המקבל את השבת, מקשיב, מהרהר ושותק...

וקול ר' בנימין הולך הלוך וגדול, הלוך ונעים, הוא מקבל את השבת לא בצהלה, לא בשמחה, — הימים ימי ה„ספירה“, היהודי עצוב הוא בימים האלה, היער עצוב וגם ה„לכה דודי“ עצוב... בשמחה עצובה וחרישית מקבל ר' בנימין את השבת...

הכל שותק ומלא מנוחה. הנה באה השבת, הנרות בוערים, החלות מכוסות, מסביב לשלחן המכוסה מפה לבנה יושבים כלם לבושים בגדי־שבת, והאב יוצא לקראתם, ומזמר:

— שלום עליכם, מלאכי השלום!

ד.

ליל שבת. הנרות הולכים וכלים, המנורה עודנה בוערת, הנערות יושבות מסביב לשלחן, חצין בישיבה וחצין בהסבה, ראשיהן מונחים על ידיהן והן ישנות. האם יושבת בפנת השלחן, מבטת על הנרות הגוססים ומקשבת; האב יושב בראש השלחן, נשען על כסאו, על ראשו כפה, והוא בולע פולים מבושלים ומקשיב. הבת הבכירה, פיגה'לה, קוראת לאור המנורה, מתוך ספר מעשיות.

ובמנוחה ובכובד־ראש מספרת הנערה מתוך הספר מעשה שקרה לצדיק גדול, שהיה שומר את השבת, ובכל יום ששי אחר הצהרים לא היה יוצא עוד מתוך ביתו. והצדיק תעה בדרך. החורף היה בארץ וחמשי בשבת היה. הצדיק הלך אל הכפר למול את ילדו של יהודי כפרי אחד, ובדרך שובו כסה שלג גדול את הדרך, ואז תעה אל תוך יער ללון שם. למחרת, ביום הששי, מצטער הצדיק מאד מאד ומתפלל לאלהים בלבו, שלא יניחהו לחלל את השבת. בין כה הוא שומע, והנה אורלוגין משמיע באיזה

מקום את השעה השתים-עשרה. עומד לו הצדיק תחת עץ אחד ואינו חפץ ללכת הלאה — כבר באה השבת. מביט הוא מסביבו — רואה: עומד היכל גדול. נכנס הצדיק אל תוכו, על יד השלחן המכוסה מפה לבנה, יושב איש שיבה, בעל זקן ארוך ושב, ובידו הוא אוחז קופסת-טבק של כסף ולומד. נגש אליו: „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום!“, — „תעה יהודי בדרך, אצלנו תהיה בשבת“...

אני עומד על יד החלון. דממה. היער נרדם, העצים עומדים דומם ומקשיבים גם הם להמעשה של פיגה'לה. רק שם, עמוק ביער רועש דבר-מה... הכוכבים בשמים הגבוהים רומזים בחן למטה. מנוחה בכל, דממה, רוח-של-שבת.

ודומה אני, שאני הנני הצדיק של המעשה של פיגה'לה, אשר תעה ליום השבת אל גן עדן התחתון...

באורים

רעועה — שבורה למחצה.
אפודה — חזיה.
בעלמא — בלי כל מטרה.
שמנת — cream
נחש — to guess
שביל — דרך צר.
צפרא טבא — בקר טוב.
ערבא טבא — ערב טוב.
אצטבאות — shelves

מכובד — מפונה, נקי.
שבים — מצנפת לנשים.
מעינת — קוראת.
תחנה — ספר-תפלות בלשון היהודית לנשים.
מהרהר — חושב מחשבות.
בהסבה — נשענות.
הגוססים — ההולכים ודועכים.
פולים — beans

שַׁבָּת הַמַּלְכָּה

מֵאֵת

הַיינְרִיךְ הַיְנֶה

יֵשׁ אַגָּדָה עַרְבִית אַחַת
עַל אֹדוֹת בְּנֵי מַלְכֵי קֶדֶם,
עַל פִּי קֶסֶם קוֹסֵם־פֶּלֶא
לְחַיְתוֹ־יַעַר הִתְהַפָּכוּ.

אַךְ יֵשׁ יוֹם, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ
וְסָר הַקֶּסֶם חִישׁ בֶּן־רֶגַע
אָז יִתְפַּשְּׁטוּ עוֹר הַחַיָּה;
וְהוֹד מַלְכוּתָם אָז יוֹפִיעַ

כִּימֵי קֶדֶם עַל פָּנֵימוֹ;
אַךְ הַיּוֹם חִישׁ קַל יַעֲבֹרָה—
וּבַקֶּסֶם עוֹד הַפַּעַם
לְחַיְתוֹ יַעַר יֵהָפֵכוּ.

* *
*

כַּת שִׁירָתִי תָּשִׁיר עַתָּה
עַל אֹדוֹת בֶּן מַלְכֵי קֶדֶם
שֶׁגַּם לוֹ כָּאֵלֶּה קָרָה.
שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל. עַל פִּי קֶסֶם

נֶהְפַּךְ נָסִיךְ זֶה לְכֶלֶב,
כֶּלֶב נִבְזֶה בֵּין הַכְּלָבִים –
שֶׁבְּאַשְׁפַּתּוֹת יִתְגַּלְגָּלָה,
וּלְמַאֲכָלוֹ יְגָרֶם עָצֶם.

וּמְנוּאָץ הוּא וּמְקֻלָּל
תָּמִיד, תָּמִיד מִבְּלִי הֶרֶף,
כָּל שִׁכּוֹר וְכָל נַעַר פֶּרֶא
יַדֶּה אֶבֶן בּוֹ, יַכֵּהוּ.

אַךְ כָּל עֶרֶב, עֶרֶב שַׁבָּת
בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, יָסוּר קִסְמוֹ;
אָז הַכֶּלֶב עוֹד הַפַּעַם
לְאִישׁ יֵהָפֵךְ בֵּין אֲנָשִׁים.

וּבְתִפְאֶרֶת אָדָם יֵלֵךְ,
זְקוּף־קוֹמָה וּגְבַהּ עֵינָיִם,

וּתְפַעֲמֵהוּ נִשְׁמַת אֱנוֹשׁ,
נִשְׁמַת שַׁבָּת בּוֹ נֻפָּחָה.

יֵלֶךְ אַט אֶל בֵּית הַכְּנֶסֶת,
„הוֹי מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ,
אָבִי יַעֲקֹב, מַה נָּעֵמוּ!
בְּיִרְאָה אֶשַּׁק סַף בֵּיתֶךָ“.

וּבְבֵית הַכְּנֶסֶת דְּמָמָה דַקָּה
מִן הַדַּקָּה תִּשָּׁמֵעַ:
זֹאת הִיא נִשְׁמַת יַעֲקֹב סָבָא
שֶׁעֵין בָּשָׂר לֹא תִרְאֶנָּה.

דְּמָמָה! רַק הַשַּׁמָּשׁ יַעַל
שָׁם עַל סַפְסָל, עַל מִשְׁנֵהוּ;
אֶת הַנֵּרוֹת מַהֵר יַעַל
וַיְהִי אוֹר וְזֹהַר פֶּלֶא.

נֵרוֹת נֹחַם, נֵרוֹת קֹדֶשׁ,
מַה תַּבְרִיקוּ! מַה תַּזְהִירוּ!
כַּמָּה רוּחוֹת נוּגוֹת קוֹדְרוֹת
תְּשַׂמַּח, תָּאִיר לַהֲבַתְכֶם!

ב ן   י ש ר א ל

שָׁם לִפְנֵי הַתֵּבָה עוֹמֵד
כְּבָר הַחַזָּן, יַנְעִים זֶמֶר,
וּבְמַנְגִּינַת נֹעַם יַעַן:
„לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה!"

אָז יִתְעוֹרֵר בֶּן הַמֶּלֶךְ
וּשְׁתֵּי עֵינָיו, מַעְיְנוֹת טֹהַר,
תִּתְנוֹצֵצְנָה בְּגִילַת נֵצַח
וּבַעֲלִיצוּת נֶפֶשׁ יִקְרָא:

מַה זֹּאת אֶרְאֶה שָׁם? הַאֵין זֶה
שָׁם הַיַּרְדֵּן בְּשׂוֹא גַּלָּיו?
הַאֵין אֵלֶּה אֹרְחוֹת גְּמַלִּים
הַמִּתְנַהֲלִים אַט עַל גְּדוֹתָיו?

מַה זֹּאת אֶרְאֶה? הַאֵין אֵלֶּה
עֶדְרֵי עִזִּים עַל הַר גִּלְעָד?
הַאֵין אֵלֶּה הַמְּצִלְתַּיִם
שָׁם עַל צַוְּארֵי הָעַתּוּדִים?

* * *

אַךְ הַיּוֹם כְּבָר בָּא אֶל קִצּוֹ;
נֶפֶשׁ בֶּן הַמֶּלֶךְ נוּגָה:

ב ן י ש ר א ל

עוֹד מְעַט וְעִם הַלַּיְלָה
יָשׁוּב אֵלָיו מַר הַקֶּסֶם.

מַרְגִּישׁ הוּא, כִּי הַמְכַשֵּׁפָה
שׁוֹלְחָה עָמֹק צִפָּרְנֶיהָ
אֶל נִשְׁמָתוֹ וּמְהַפַּכְתָּהּ
רֶגַע קָט לְנִשְׁמַת כֶּלֶב.

וּמַלְכָּתוֹ לוֹ מַגֶּשֶׁת,
אָז אֶת כּוֹסָהּ, כּוֹס הַפְּרִידָה;
וּמִכּוֹסָהּ אַט גּוֹמֵעַ
בֶּן הַמֶּלֶךְ אֶת הַיַּיִן.

אֶת הַטִּפּוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת
יִשְׁפֹּךְ, יָרִיק עַל הַשֻּׁלְחָן,
וּבָהֵנָּה נֵר „הַבְדָּלָה"
בַּאֲנָחָה הוּא מְכַבֶּה...

(עפ"י תרגומים שונים)

מעשה ב„בן מלך“.

מאת

מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם

א.



מבקר עד ערב סובב הולך שמואל'יק סמרטוטר ברחובות ובשוקים, סר אל החצרות, נכנס אל הבתים לקנות ולמכור סמרטוטים ומלבושים בלואים. כפוף הוא ושחות, ופניו צנומים ומקומטים; זקנה קפצה עליו בלא־עת. עיף ויגע משוטט בעיר, ככלב הוא שב בערב למעונתו — בית קטן ושפל, ובכיסו פרוטות מספר, ופעמים כיסו ריק ואין לו אף פרוטה אחת לפורטה. כורך הוא פת שחרית וערבית ואוכלן ביחד, לא כדי שביעה, קורא „שמע“ ונופל על המטה. שוכב הוא בלי כח כמת ואבריו כבדים עליו כעופרת. בבקר יקום מת זה לתחיה, כביכול, יעמוד על רגליו ויצא לפעלו עד ערב. כך הוא חי חיי כלב בכל ימות השבוע.

אך הנה בא ערב שבת — וצורת ביתו השמם משתנית פתאום: מסויד הוא ומנוקה וכלו אומר: כבוד! השלחן ערוך מבעוד יום ומכוסה מפה לבנה, עליה שתי חלות לחם משוחות בחלמון של ביצה תאוה לעינים, ונרות דולקים במנורות נחשת ממורטות יפה לכבוד שבת. מנוחה נעימה בבית. ריח ניחוח

ממאכלים ערבים הטמונים בכירה מתפשט. האם, שבכל השבוע היא מפוחמה ועצובה, עתה פניה מאירים, צניף טהור בראשה ורוח-חן שורה עליה. ילדותיה היחפות, שעלו מן הרחצה וקווצותיהן סדורות להן תלתלים, עומדות בירכתי הביות, ומתוך פניהן נכר, שהן ממתינות למחמדי עיניהן ומצפות בשמחת לבב.

הס! קול צעדים נשמע... הולכים ובאים...

— שבתא טבא! — אומר שמואל'יק בפתח הבית, מביט באהבה לאשתו ובניו ופניו מבהיקים.

— שבתא טבא! — אומר אחריו משה'לי בנו בקול רם, נכנס ובא הביתה בחפזון, כאיש שבשורה בפיו.

והאב והבן מקדימים את פני „מלאכי עליון", המלוים אותם מבית הכנסת לביתם, בברכת „שלום עליכם". סמרטוטר זה אינו עוד כלב, אלא בן-מלך ולו נשמה חדשה וצורה חדשה. הוא מקדש על הכוס, נוטל-ידים ומסב אצל השלחן. אשתו יושבת לימינו ובניו לשמאלו, בן-המלך מקדש על כוס יין-צמוקים ו„נסיכיו" הקטנים טועמים מכוסו ומתענגים על היין המשומר להם ליום זה שכלו טוב. בן-המלך בוצע על „לחם משנה" ומחלק פרוסות חלה, חלת סלת ממש, לנסיכיו הרעבים, ואחר — התיכת דג קטנה, מעט מרק, עצם ובשר כשעורה ולפת כזית — מיני מטעמים שלא ראו אותם בכל ימות השבוע. והגדולים עם הקטנים אוכלים את סעודתם בשמחה ובכונת הלב „לכבוד שבת קדש", ושמואל'יק מתקין את גרונו ומזמר בשמחה מזמור שיר „יום שבת":

יוֹם שַׁבָּת קֹדֶשׁ הוּא.

אַשְׁרֵי הָאִישׁ שׁוֹמְרֵהוּ   ועַל הַיַּיִן זוֹכְרֵהוּ;
וְאַל יָשִׂים אֶל לִבּוֹ:   הַכִּיס רֵיק וְאֵין בּוֹ,
יִשְׂמַח וְיִרְאֶה, וְאִם לֹוֶה—   הַצּוּר יִפְרַע אֶת חוֹבוֹ...

מזמר הוא, ומשורריו הקטנים מסיעים לו בנעימה ובשמחה. והמקהלה מזמרת שיר „מה יפית“ — זה שיר שבח ליום השביעי, שבו ינוחו יגיעי כח, וסמבטיון המתגלגל וסוער בימי החול, יעמוד וינוח מזעפו. „סמבטיון הנהר, שבכל יום רץ ונמהר“ — זהו ישראל עם סגולה, בימות החול הם רצים בהמולה, בא שבת באה מנוחה, ונסו יגון ואנחה!...

גם שמואל'יק „נח מזעפו“ — שוקט הוא ושמח!...

ב.

למחר אחר „שלש סעודות“ יושב שמואל'יק בין השמשות בבית הכנסת ופניו כבושים בקרקע. יהודים נאנקים, מיבבים אומרים: „אשרי תמימי דרך“ — מזמור להזכיר, כי זו שבת המלכה תשים לדרך פעמיה. השמש באה, והנה אימת חשכה; ענן וערפל מתאדמים בשפולי הרקיע: הגיהנם הוא הבוער שם באש להבה, וקול נורא עולה באזניהם: „ישובו רשעים שאולה!“ כי הנה הרשעים מתי עולם, שביום השבת הניחו להם מענוייהם בנחלי גפרית ואש, והיו מתגלגלים בנחת רוח על הררי שלג, — עתה על צוארם הם נרדפים, ומלאכי חבלה אצים וקוראים בזעף: שובו ורדו לאבדון ובערו שם כלכם יחדו! אוי, חלפה עונת המנוחה, חמרמרו פני השמים — היהודי רואה לפניו את הגיהנם הנורא, עברה וזעם ומשלחת מלאכי זובלה...

ושמואל'יק קורא בקול קורע לב:

גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז   כִּי עֵדוֹתֶיךָ נָצָרְתִּי;
נַעֲנֵיתִי עַד מְאֹד,   יְיָ חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ;
נַפְשִׁי בְכַפִּי תָמִיד,   תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי;

רַבִּים רוֹדְפַי וְצָרָי, מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי;
לוּלֵא תוֹרָתְךָ שַׁעֲשׁוּעָי, אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי.

ואשת שמואל׳יק יושבת בשעה זו בביתה אצל התנור וחובקת ידיה.

בבית חשך. הירח מציץ בעד החלון הקטן וקו אור נאצל מהודו על הכותל נגדו. צללי ליל בתמונות משונות מפוזזים שם ומטילים אימה על הילדים, העומדים צפופים כבני־צאן בהולים, מרכינים ראשם ומחרישים. דממה — רק צרצר אל צרצר קורא שם מן הסדקים שבקרן־זוית אצל התנור. היא יושבת שוממה ועצובת רוח ומנענעת בראשה וקוראה: „אלהי אברהם, יצחק ויעקב“ בנעימה עגומה מאד — שבת קדש פנה, הלך לו... עומדת היא ונוטלת גפרור ומשפשפתו בכותל שפשוף לבטלה, גם שני, גם שלישי, עד שלבסוף מתראה בזעף ובצחנה כמראה אש כחלחלה ותמרות עשן; והיא מדלקת נר קטן של חלב.

— שבוע טוב! — אומרים בני הבית באנחה; רואים הם בששת ימי המעשה הבאים לקראתם חזרת צרה נשכחה.

— שבוע טוב! — מצפצף שמואל׳יק, נכנס לביתו בחשאי, עיניו משוטטות, פניו מכסיפים, מתחמק והולך בלי חמדה ומבוכה ומבוקה בקרבו. אותה שעה שעת גלגול היא לשמואל׳יק — בן־המלך התחיל מתהפך לכלב... אבל בן־מלך זה נאבק בכל מאמצי כח ואינו רוצה להתהפך לכלב; מבקש הוא רוח והצלה ונושא עיניו למרום, אולי יש תקוה, אולי יחוס אביו שבשמים, אולי ירחם... ותקוה זו מנצנצת לו כנר של „הבדלה“. מבדיל הוא על הכוס ואומר: „הנה אל ישועתי, אבטח ולא אפחד“, מריח ומעודד נפשו המתעלפת במיני בשמים ושותה מכוס של ברכה.

והוא מתעודד ומתחיל מזמר „זמירות" למוצאי שבת, והזמירות מהולות בדמעות מרות ונחומים נעימים:

„אדיר איום ונורא, זכור עניי ומרודי, הכן די ספוקי ולחם חקי, הן אתה תקותי, ולישועתך קויתי".

אוי, רבונו של עולם, לישועתך קויתי! קויתי, רבונו של עולם, לישועתך!...

באורים

סמרטוטר — סוחר בבגדים ישנים ובסמרטוטים.

מסויד — משוח בסיד

מפוחמה — שחורה, מלוכלכת בפחמים.

ממתינות — מחכות.

יין צמוקים — raisin wine

ואל ישים אל לבו — אל ידאג אם הכיס ריק ואיי לו כסף.

וירוה — ישתה די יין

ואם לוה — אם גם לוה כסף מאחרים לצרכי השבת הצור (ה') ישלם את חובו.

מסיעים — עוזרים.

כבושים בקרקע — נבטים ארצה וזועפים.

מיבבים — קוראים בקול בכי.

בשפולי הרקיע — במורד השמים ובקציהם.

חמרמרו — קודרים, מרים.

גל מעלי — הסר ממני.

עדותיך — מצותיך.

נעניתי — שפלתי.

מטילים אימה — מפילים פחד.

צרצר — חרגול.

סדקים — חרכים, חורים.

צחנה — ריח רע.

מכסיפים — נעשים לבנים, חורים.

מבוקה — ריקנות.

בבית המדרש של הרבי.

מאת

ש ל ו ם א ש

עדה אחת! ובעדת ה׳ כלם שוים, ילדים, צעירים וזקנים, לכלם נשמה אחת, עובדים לאל אחד ומתפללים בבית-מדרש אחד, והתפלה היא אחת, אלפי קולות יוצאים מלב אחד; כל העינים נטויות אל לבוש הבגד הלבן, המתהלך הנה והנה מקצה האחד של בית-המדרש לקצהו, זהו הרבי, שאצבעות ידיו תחובות בחגורתו, עיניו נטויות למעלה ומצחו הגבוה והרחב, נעשה קמט אחד: במחשבה אחת וכונה אחת לאלהים!... ואלהים השרה את שכינתו פה, בתוך העדה, התערב עמה, ויהי לחלק בתוך הכלל, פתילה אחת ושלהבת אחת במנורת הכלל. השכינה וכנסת-ישראל — כנסת-ישראל והשכינה, שתיהן נדות בגולה, נפגשו יחדו ונזכרו עת דודיהן, כחתן וכלה שהיו „ברוגז" ונפרדו זה מזו בארצות נכריות ועתה הם פוגשים זה את זו בתחנות נכר.

והרבי שר את שיר האהבה שלו לשכינה הקדושה: „שיר השירים".

לא היתה זאת שירה אך קריאה עמוקה ומדויקה בכונה, מטעמת כל מלה ומלה לפי תכנה וכונתה: —

„אל תראוני שאני שחרחרת ששזפתני השמש. בני אמי נחרו בי, שמוני נוטרה את הכרמים. כרמי שלי לא נטרתי".

„הגידה לי, שאהבה נפשי, איכה תרעה, איכה תרביץ בצהרים?"

ב ן   י ש ר א ל

„אם לא תדעי לך, היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן
ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים".

„אני חבצלת השרון, שושנת העמקים".

„כשושנה בין החוחים, כן רעיתי בין הבנות".

„ענה דודי ואמר לי: קומי רעיתי יפתי ולכי לך".

„כי הנה הסתו עבר, הגשם חלף הלך לו".

„הנצנים נראו בארץ, עת הזמיר הגיע וקול התור
נשמע בארצנו"...

וקול הרבי לא אך קורא, כי אם מטעים כל מלה ומלה ומסביר לשומעיו את המתיקות, הדבקות והאמונה, שחשה כנסת-ישראל לשכינה, והשכינה — לכנסת-ישראל... והעדה מרגשת, כורעת ומרכנת את ראשה, כשדה צמא לענני גשם של ברכה. וכל מלה ומלה מנגנת בלבבות ומנחמתם — ברכת שלום, מאת השכינה אל כנסת-ישראל שבגולה.

פתאום נשתתק הרבי, בהתהלכו על פני בית-המדרש לארכו ולרחבו בעינים נשואות למרום וקמט-מצחו התרחב והתעמק עוד יותר. על הנאספים נפלה איזו אימת חבה שאחדה ודבקה כלם יחד.

ותיכף התעורר הרבי כמקיץ משנתו בשמחה גדולה, כאילו איזה דבר פלא התגלה לפניו, ויקרא בקול:

„שלום עליכם, מלאכי-השלום, מלאכי-השרת, מלאכי-עליון"...

והיה כאילו נפלו מחנות-מחנות מלאכים אל תוך עדת החסידים והתערבו בהם, וכמכרים ומודעים מכבר אחזו זה את זה בהגורותיהם וישמחו יחד:

„שלום עליכם, מלאכי-השרת!"...

והדבקות נהיתה יותו ויותר עמוקה, אחד נכנס לתוך רעהו בגיל ובשמחת שבת, באחדות וחבה יותר ויותר:

„שלום עליכם, מלאכי־השרת!“...

והרבי נכנס בין הנאספים ויתערב בתוך העדה, אחזו זה את זה בידיהם וכלם קראו בקול גיל אחד:

„בואכם לשלום!“...

אחרי כן שוב נשתתק הרבי ויעמוד בתוך בית־המדרש ועיניו עוד נטויות למעלה, כאילו שאפו ובקשו משם איזה דבר, אצבעות ידיו תחב עמוק בחגורתו ולא מש ממקומו רגע ארוך. ולפתע התעורר עוד פעם כמקיץ מתרדמה ויכנס אל תוך הפנה שבין ארון־הקודש ובין הכתל, שם הרכין את ראשו וישאר במצב כזה מתעמק בחבו ומניע בשפתיו... אחרי־כן החל לנענע בראשו ולשפוך שיח תפלת לחש בלא מלים... הרים את ידו לפרקים, כאילו להטעים ולהסביר איזה ענין, ומיד אחרי־כן נשאר שוב עומד בלי נוע.

כל הנאספים — גלי ראשים על פני גלי ראשים — טבועים בדממה מתוקה ואימת חבה מתוקה מרחפת עליהם. כלם היו אחוזים בידיהם, מחכים בחרדת־קודש. ופתאום הקיץ הרבי, ובחדוה רבה אמר:

— לקדוש!

פניו האירו כמו נקדשו בנשיקת השכינה, וכאילו יצאו מהם חום ואור משכו את כלם אחריהם ויכניסום תחת כנפיהם. הנאספים פנו דרך.

בפתח נראה תהלוכת נשים והרבנית בתוכן, מקושטה באבני־חן, זהב ופנינים, שנוצצו בברק של „שבת מלכתא“ ויפיצו מסביב הוד מלכות ותברך את כלם ב„שבת טובה“. אבני השהם הגדולות של עגילי אזניה ושל שבים השבת, שנראו

כטפות שבת גדולות וטהורות וחרוזי־המרגליות הפזורות. על הזה ועל שמלת המשי שלה, הוסיפו לה תפארת והוד. על פניה היתה שפוכה גדלות הנפש היהודית בכל חנה. היא נגשה בראש בנותיה וכלותיה אל השלחן. משמלות־המשי שלהן נשמע קול רחש, ואבני השהם והפנינים סנורו את העינים ויעוררו רגשי כבוד ויקר.

הרבי הרים את כוס הכסף הגדולה המלאה יין ויקדש:

— „ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו".

והקדושה היתה הופפת על כל הנאספים, השתרעה דרך החלונות הפתוחים על עולמו של הקדוש־ברוך־הוא המלא סוד, וכל היקום מסביב התנשא ויתרומם מן החול אל הקודש.

ב א ו ר י ם

השרה — השכין.

פתילה — חוט של נר.

שכינה — רוח ה'.

עת דודים — עת אהבה.

עגיל — נזם שבאוזן.

תהלוכה — שורת בני אדם הולכים.

דבקות — אהבה.

יום שבת בגן עדן.

(שיחת־עם)

מאת

ד״ר. מ. ברדיטשבסקי.

הרב הגדול, בעל „מקדש מלך", היה איש צדיק מפורסם ועובד את ה׳ בכל לבבו ובכל נפשו. הוא היה שומר כל מצוה, נזהר בכל מנהג, מקיים את כל פקודות החכמים באהבה ומוסר עצמו על בית ישראל ותורתו; ויותר מכל אלה היה זהיר במצות שבת לקימה בכל פרטיה ודקדוקיה ועובד את האלהים כדבר הברית בינו ובין עמו לאות עולם. הוא היה מכין את עצמו תמיד לכבוד השבת, כחתן לקראת הכלה אהובתו, וכאש יוקדת בערה בו אהבת מצות שבת והתגעגע תמיד על ביאת יום השבת. כבר ביום הרביעי בשבוע ישב ולמד הלכות שבת וחזר על כל החוקים והתורות; ביום החמשי לא התחיל עוד בשום עבודה ולא זז מעירו גם בדבר נחוץ מאד, והיה זה אצלו כבר מעין ערב שבת כהלכתו. ביום הששי בבקר טבל במקוה המים, עלה ונגב, לבש בגדי שבת והתחיל לומר „שיר השירים" בהתלהבות עצומה ובשירה ובזמר כשלמה בשעתו. אחר הצהרים כבר האירו אצלו נרות השבת, וכשפתח ואמר את המזמור: „לכו נרננה!" נסערו כל החיות ואופני הקדש ממקומם. התעוררה אז מלכת השבת ברב גדלה, כי בא אורה.

פעם אחת באו חילות למקום מושבו וברחו רוב אנשי העיר. גם הרב היה אנוס למלט את נפשו. הדבר היה ברביעי בשבת לפנות ערב. הוא קוה כי עוד יבא למושב בני ישראל

ליום השבת, אבל התחיל לתעות בדרכו; ויבוא ביום החמישי ליער גדול ונורא, וילך בו כל היום ההוא ואין קצה לו. לשוא שנס את מתניו ויעבור בו לבקש מוצא. אין סוף ליער ואילנותיו מכסים את אור השמש. וילך בו כל היום וכל הלילה, ויקם בערב שבת בבקר בלב מלא פחַד וחרדה ויבט לכל עבר, ונדמה לו כי אין ליער קץ. והוא הולך ומבקש, אולי ימצא איזה שביל המוביל לחוץ. השעות עפות, עברה כבר גם עת הצהרים, עוד מעט ובא השמש, והוא ישאר פה יחידי ביום הקדוש. ויפול על פניו ויבך ויתחנן לפני שוכן מעלה ויאמר: „אתה, אלהי ישעי, ידעת, איך יקרה לי מצותך וכי נכון אני להפקיר את עצמי בגלל קדושת־שבת. כל ימי נזהרתי בה וקימתיה, כאשר נאמר על ידי משה עבדך, ועתה כי זקנתי ועוד מעט ואשוב למועד נצחים אשבות ביער בלי קדוש ובלי חלות ובלי בגדי. שבת ותפלה בצבור?“ וישמע ה׳ את בכי עבדו.

ויהי כאשר כלה להתפלל ראה לפתע פלטרין גדול נוצץ מבין האילנות מרחוק. ויתעמל לבוא שמה, ומה נפלא המראה אשר לפניו! הנה ארמון, כלו שיש טהור, ולו שבע מאות ושנים חלונות, ושערים רבים לו ועליו מגדלים אין מספר. וירהב בנפשו ויגש אל שער אחד ויפתחהו ויבוא לתוך אולם גדול ויפה מאד, אבל ריק מאדם. מן האולם ההוא נכנס לאולם יפה מן הראשון, וממנו בא עוד ליפה ממנו; כה הלך מאולם לאולם, כל אחד יפה ממשנהו, עד בואו לאולם השלשה־עשר, והוא כלו מצופה זהב טהור וכתליו נוצצים מאבני ברקת. שם מצא איש לבוש לבנים, ויקם האיש ויאחז בידו, בלי דבר דבר עמו, ויובילהו חוצה ויראהו מקוה טהורה וצלולה. ויפשוט הרב את בגדיו ויטבל שבע פעמים לכבוד שבת. ובצאתו מצא בגדי שבת יקרים מוכנים לפניו וילבשם. ויובילהו האיש המחכה לו לבית

כנסת יפה ומהודר, בנוי בטעם בית המקדש בשעתו, ולו אין חלונות, כי אם אבנים טובות מאירות בו כשמשות, ואין קץ לפאר וההדר המתנוסס בכל פנה בהיכל. ויבואו זקנים חכמים מלובשים בגדי משי לבן ועטרות זהב בראשיהם, וישבו על כסאות של כסף להתפלל בצבור. ובית הכנסת נתמלא אנשים חשובים ויראים מפה לפה. וחזן אחד, הגבוה משכמו ומעלה מכל העם, התחיל לזמר את המזמור „לכו נרננה" במתיקות נפלאה, אשר כמוה לא שמע הרב מימיו, ויזמרו הזקנים עמו וקולם נפלא, גם האילנות אשר מסביב אמרו שירה לאדון השבת, ונתמלא כל הבית אור גדול. פני האנשים, ידיהם ובגדיהם האירו ככוכבים, געגועי אל ותשוקת קודש עצומה אחזו את הרב המתפלל, וכמעט לא יכול לעמד על רגליו מהתפשטות הגשמיות.

ויהי ככלות התפלה הובילו אותם לאולם גדול, ובו עומדים שבע מאות ושנים שלחנות גדולים; על כל שלחן בוערות שבע מאות ושתים מנורות, ומסביב לו שבע מאות ושנים כסאות. הכל כמנין המלה שבת.

ובאו כל הזקנים שהתפללו בהיכל וקדשו על היין לכבוד שבת. הם נטלו את ידיהם וברכו ברכת „המוציא" בקול רם. הדגים שעלו אחר כך על השלחן הפיצו ריחות יקרים. אחרי כך הביאו משרתי עליון מאכלים שונים ופירות נפלאים, שכמוהם לא ראה ולא טעם מעולם. אחר כך זמרו זמירות נשגבות ליום השבת. החדוה והרחבת הדעת היו עד לבלי שעור.

ככה עבר עליו כל יום השבת בחדוה והתפעלות והתרוממות הנפש.

במוצאי שבת אחר ה„הבדלה", בין קודש לחול, נעלם

פתאום כל הארמון, אבל אורו האיר עוד בנפשו של הרב; ובמצאו בבקר מוצא לצאת מן היער וישב אל אחיו הנמלטים, קרן אור פניו. לפני הסתלקותו גלה לתלמידיו המובהקים, כי שבת פעם בגן עדן התחתון.

באורים

דקדוקיה — לפי הפירוש המדויק, מבלי לסור אף במעט.

הלכות — חוקים.

התלהבות — התעוררות.

אנוס — מוכרח.

שנס את מתניו — השתדל, עמל בכל כחו.

שביל — דרך, נתיבה, משעול צר.

שוכן מעלה — אלהים.

להפקיר את עצמי — לשום את נפשי בכפי, להעמיד את עצמי בכל סכנה.

למועד נצחים — למקום הנצחי, למות.

פלטרין — ארמון.

וירהב בנפשו — העיז, היה לו אומץ לב.

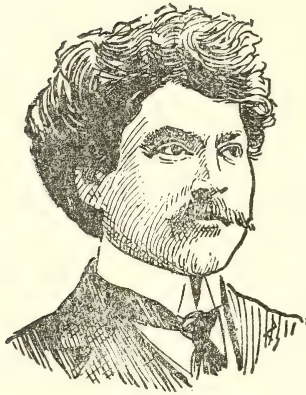
יראים — חסידים.

התפשטות הגשמיות — התעוררות רוחנית במדרגה גבוהה, עד שכל עניני הגוף, יסוריו ותענוגיו, נשכחים.

הרחבת הדעת — עונג.

בלי שעור — בלי מדה.

הסתלקות — פרידה מעולם זה, מות.



מוֹצָאֵי שַׁבָּת

מֵאֵת

שָׁאוּל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי

יַרְכְּתֵי מַעֲרָב תִּבְעַרְנָה
תַּחַת עֲרֵמוֹת הַפָּז,
רֶשֶׁף הַשֶּׁמֶשׁ הָאַחֲרוֹן
לוֹחֵשׁ וְרוֹעֵד וָנָס.

קְהַל הֲמוֹן צְלָלִים נֶחְפָּזִים
בָּא עַל כָּל מִשְׁעוֹל וָנָט,
רוּחַ מִתַּלְמֵי הָאָחוּ
חֲרִישִׁית תִּתְגַּנֵּב בַּלָּט.

ב ז י ש ר א ל

כּוֹכַב הָעֶרֶב, שׁוּר, יָהֵל,
כְּאִלּוּ הוּא רוֹחֵץ בַּיָּם,
מָלֵא עַל גְּדוֹתָיו מֵי זָהָב,
עוֹמֵד מִזַּעְפּוֹ וְנָם.

מָלֵא רָז חֶרְמֵשׁ הַסַּהַר,
נִבַּט לָאָרֶץ וְדַל,
שִׁירַת הָעֶרֶב הַנְּעִימָה
צִפְצְפָה הַצִּפּוֹר וַתְּכַל...

הִנֵּה הִבְרִיקוּ עַפְעַפֵּי
כּוֹכָב וְשֵׁנִי יֵשׁ לוֹ,
הָבָה נִתְפַּלְּלָה יַחְדָּו
אַחֲרֵי חִכִּינוּ עַד כֹּה.

לְאַט לָנוּ תְּפִלַּת הָעֶרֶב,
נוֹסִיף לַקֹּדֶשׁ מֵחוֹל,
נַפְשׁוֹת הַחוֹטְאִים תָּנַחְנָה
מֵעֲבוֹדָתָן מִתְּמוֹל.

גֶּבֶר עֲמִיתוֹ כִּי יַעֲשׁוֹק,
אָדָם כִּי יֶחְטָא לָאֵל —

שֵׁשֶׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ
נַפְשׁוֹ בְּמִשְׁכְּנוֹת־הַלֵּיל.

בְּגֵיא הַגֵּיהִנֹּם תְּעֻנֶּה
תְּעֻנֶּה בוֹ אַחֲרֵי מוֹת,
עֶרֶב הַשַּׁבָּת כִּי יָבֹא —
יָבֹא יַגִּיעַ הָאוֹת:

שַׁעֲרֵי גֵיהִנֹּם הַנּוֹרָא
פְּתוּחִים לִרְוָחָה, וּבָם
יַרְעֵם קוֹל אַדִּיר, קוֹל אָיוֹם:
הֶרֶף, כִּי שַׁבָּת הַיּוֹם!

בְּגֵיא הַמַּחְשַׁכִּים וַאֲבַדּוֹן,
מְדוּרוֹת הַקֶּרַח וָאֵשׁ,
יַהְדוּר הַקּוֹל מְבַשֵּׂר חֹפֶשׁ
חָדֹר וְעָלֹה וָרֵשׁ.

וְרִבְבוֹת לִבּוֹת נִשְׁבָּרִים,
רְצוּצִים שֶׁלֹּא קִוּוּ קוּם
שִׁירַת הַתִּקְוָה יָרִיעוּ,
מִמַּעֲמַקֵּי הַיְקוּם.

בן ישראל

דּוּמָם יִנָּטוּ הַצְּלָלִים
הֲמוֹנִים, כִּי פָּנָה הַיּוֹם,
תְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל הָשְׁלָמָה —
נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי הַתְּהוֹם —

„בָּרוּךְ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים"
„מַבְדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל" —
לְאַט לָנוּ, גַּם „וִיהִי נֹעַם"
נָשִׁיר, נָרִיעָה בְּקוֹל...

באורים

פז זהב.
רשף זיק, ניצוץ.
שור הבט.
יהל יזרח.
סהר לבנה.
חרמש הסהר הלבנה בלתי המלאה הדומה בצורתה לחרמש.

חרמש a sickle.
גבר עמיתו כי יעשוק אם יגזול אחד את השני.
משכנות הליל מעונות החשך, בניהנם.
מדורות שלהבות.
השלמה נגמרה.

זכרונות מימי ילדותי.

מאת

מ ר ד כ י א ה ר ן ג י נ צ ב ו ר ג

א.



מרדכי־אהרן גינצבורג.

על פי הרשום על לוח זכרוני, מסורת מאבותי היקרים, מנוחתם כבוד, נולדתי ביום האחד ועשרים לחדש כסלו שנת חמשת אלפים חמש מאות חמשים ושש לספירת בני ישראל, בעיר סלנט, אחרי אשר הקדימוני שתי אחיות קימות ואח אחד אשר שב לאדמתו כשנה אחת לפני בואי.

באהבת אבותי את בנם יחידם, לא חלו בי ידי מינקת ושפחה, בלתי אם ידי אבותי לבדם, ובאמת הפריזו על מדת האהבה, ויפנקו אותי מנוער על ידי שמירה יתרה מאויר, מרוח, מאכילה רבה, משתיה קרה, משנה קצרה וכיוצא באלה, עד כי הייתי כלי מוכן לקבלת נזק מכל שנוי ותמורה. נשב רוח צפון — ויחליאני, רוח תימן — ויטרידני, רוח קדים היה עלי למשא, ורוח ים — למעמסה. אתמול קלקלתי את קיבתי במלא כף ירק, והיום — ממלא פה מים קרים. ויהיו מרבית ימי ילדותי מחלה ומכאובים.

אמנם הטיבו המושלים הראשונים שהגשימו את אליל האהבה בתבנית נער רך ועור את שתי עיניו, כי האהבה עורה

את עיני אבותי לבלתי ראות, כי מחלישים המה אותי תחת חפצם להבריאני, והמכות האלה אשר הוכיתי על ידי מאהבי לא נרפאו עד היום, כי לולא כשל כחי בילדותי על ידי ההרגל לאכול מעדנים ביום ולהשתרע על מטה רכה כל הלילה, כי עתה לא צר כחי בימי עלומי לשאת את עמל המסחר ותלאות הדרך להביא לחמי מרחוק, תחת אשר עתה לא אצלח לכל מלאכה קשה, בלתי אם לשבת על מצע ולמשוך בשבט סופר.

ב.

בשנה הרביעית לחיי יצאתי מחיק אמי ואבלה את מרבית עתותי על ברכי אבי הישר. בראשונה נסה לחזק את כח זכרוני על ידי ההרגל להעתיק שרשים עברים ללשון אשכנז, וכאשר מצא את זכרוני נאמן, החל להרצות לפני בעל־פה ספורי קדש מקורות אבותינו, הכל באר היטב ובהרחבת דברים, עד כי נתפעלתי לפעמים להוריד דמעות, והיה כראות אבי היקר את טל הברכה המשקה את לחיי בנו, אז לקח מועד להציע לפני את המוסר הטוב היוצא מהספור ההוא, אם ממשפט האדם את אלהיו או את אחיו, עד כי תקע את המוסר בלבי הרך כיתד במקום נאמן.

והנני מציג לכם מקרה אחד למשל.

ביום הרביעי חנוכה תק"ס, במלאת ארבע שנים ליום הולדתי, עשה אבי ארוחת־ערב לקרובי ביתו ולילדיהם בני גילי, ותהי בידי אחד הילדים קוביה יצוקה מבדיל, אשר מאן לתתה לי בעד כל כפר, עד כי פרצתי חק היושר לקחת אותה בחזקה מידו. ואבי ראה און ולא התבונן עד אם כלו הקרואים לאכל, ויעניקו לי ממתנותיהם. אז לקחני אבי על ברכיו ויצוני להרצות לפני הקרואים את חסד אברהם עם מלך סדום, אשר מאן לנגע בשלל הבא בהתר לידו על פי חקי המלחמה, ואף לא

ברשיון בעליו עליו, כי שנא בצע ומתן, וכאשר השלמתי את הספור והמוסר המסתובב ממנו, ויאמר אבי: עתה אספר לך מעשה מתנגד אל המעשה ההוא מימי קדם! ויציע לפני את חזון נתן אל דוד, וירחב לפני את הספור במשלים המעוררים את הלב על רשעת העשיר, אשר הרחיב כשאול נפשו לבלוע את כבשת הרש היחידה, עד כי החם לבב דוד הקטן הזה וישפוט את העשיר האכזר לעבור תחת השבט — כי דין קשה ומכת שבט לא ידעתי עוד. כמעט ראה אבי, כי נתפעלתי, ויאחז בידי האוחזות בקוביה הגדולה נגד עיני, ויאמר בקול עז:

— אתה האיש!

דבר יצא מפיו וזרם דמעות פרץ מעיני, וארוץ בחמת רוחי אל הנער ואשיב את הגזלה ושתי פרוטות נתתי לו מנה לכפר פניו.

— הטיבות לעשות! — קרא אבי אחרי וימח דמעה מעל פני — ועתה גם ה׳ הטוב העביר חטאתך ולא יביאך במשפט.

הה, הה, אבי הישר! ברוך זכרך, ומי יתן לכל בן מקשיב מורה ישר כמוך, כי עתה יחנכו הבנים על פי דרכי המוסר ולא יסורו ממנו עד זקנה ושיבה. קחה-נא, אבי, את הדמעה הזאת, אשר אנכי מנסך לזכרך בעת כתבי הטורים האלה על ספר, כמנחת אזכרה ומזכרת תודה.

ג.

והמועד בא לצאת מחיק השעשועים אל בית-הספר תחת השגחת מלמד, המורה קריאת מקרא ומשנה למתחילים כגילי. מעולף בזרועות אמי באתי בפעם הראשונה החדרה אל המלמד, אשר היטיב פניו אלי ויבטיחני, כי אלמד את התורה כלה על רגל אחת, אם יהיו עיני ולבי על לוח האלף-בית אשר לפניו. שם נפקחו עיני וארא שמים חדשים וארץ חדשה. המלמד טפל

עלי שיחות טפלות ממלאך הנוקב קורות ביתו ומשליך אגורות לילדים יודעי ספר, וכדומה, משיחות המלמדים אשר הנה לזרא או לשחוק בעיני ילד אמון על ברכי אב משכיל כאבי, אשר לא חלם מעודו להטריח מלאכי מרום בגלל בצע כסף ופרוטות נחשת, אשר מקורם בבטן האדמה. הילדים החפיאו עלי דברי חבוט הקבר ואת דבר מלאך המות אשר הוא כלו עינים, את המלאך דומה המעיר בשבט עברתו את מתי עולם מתרדמתם, ממלאכי חבלה, שדים ומזיקים, רוחות ולילית, מכשפים ובעלי־שם, ואלף הבלים כיוצא באלה.

נדהם ונבהל שבתי הביתה, כי לא זאת הנחת, אשר הבטיחתני אמי למצוא בבית הספר. החילותי לפחד מפני השמש בצהרים ולהתחבא מפני צלי, לחזות מתים ושדים בכל פנות הבית, ומכשפה — בכל אשה זקנה אשר לא מבנות עמנו. עשיתי סגולות שלמדתי מאת חברי לבטל כח כל קסם וכשוף ועין הרע, להניח את סדר התפלה תחת הכר אשר מראשותי, ובכל זאת היתה שנתי נגזלה.

ד.

בכל אלה הנני זוכר לטוב את המלמד הזה המוכשר למלאכתו, אשר לא עשה מלאכת ה׳ רמיה. הוא ידע לקנות את לבב הנעורים בדברים טובים ויחזיקם בימינו להטותם לחפצו. לשונו היה חץ ברור יורד חדרי לבב. כי יקרא לפנינו מקרא־קדש ויפיקו שפתיו פנינים, אשר נשבצו כחותם על לב הילדים. תהלוכו היה בנחת, וחברתו נעימה, פקודיו לא הטיל עלינו בחזקה, כי אם בנחת, בקול ממוצע בין פקודה ובין עצה והקראה ברגש ובהברה נכונה, אשר אני מצוין בה ממרבית בני עירי, מורשה היא לו מאתו, ובדרך כלל יצק מרוחו עלי לפי רוחו והבנתו, — ואיך איפוא ארשיעו על חִסרון הדברים,

אשר לא היו בידו לתת לי — אם לא אעשה בנפשי שקר לבקש מאת תרנגול נוצת תוכי! כללו של דבר, הוא לא היה מן הגרועים שבמלמדים.

במסבות האלה עברה מחלה על נפש מלמדי הנזכר אשר עצרתו על המשכב מספר ירחים, ותקצר נפש אבי בהבטלה ויצו את אחד מקרוביו להיות למורה לי. וכדבורה מטפת עסים בפיה ונוקבת יד הרודה את דבשה בעוקצה, כן היה משפט האיש הזה. ידיעתו בתנ"ך היתה רבה, לקחו צרוף וידיעה לו גם בדקדוק, הגיון ושמוש הלשון. מפתחות לשון עבר היו בידו לפתוח דלתות חשך במקומות הסתומים שבתנ"ך, ולבוא-באורח ישר פנימה, מבלי התעקש לבוא דרך החלונות כגנב; עיניו היו פקוחות על התלמידים, המתעים את מלמדיהם, לבל יבלו את עתם לבטלה ואזניו פתוחות לשמוע שבעה תלמידים הוגים, לבל יעשו את מלאכתם רמיה. ובאמת ירה הוא את אבן-הפנה אל בנין הלשון אשר בניתי בימי צבאי, כי למדתי ממנו תורה ותרגומה, נביאים ראשונים עד כדי להרצות בעל-פה, ראשית כללי הדקדוק וכדומה. זולתי איזו פרשות בתורה ובנביאים — סדרי הגבולים, בנין המשכן והבית — אשר פסח עליהן ולא נשלמו עד היום הזה, וכבר נואשתי לרדוף ולהשיג גם בהן את הבקיאות המהירה אשר לי בכתבי הקדש הנשארים, כי רב כחה של תורת ימי הנעורים.

אולם מצד שני היה המורה הזה איש עז מטבעו, המטיל אימה יתרה על תלמידיו, תחת אשר בידי אבי היו גלגלי רוחי מסתובבים ברוח צח ונעים, הוא רוח האהבה. פחד היה הקסם אשר בידו לפעול את פעולתו הגדולה. הוא זרק מרה בתלמידיו וייסרם על עון קל בשוטים ועקרבים. קולו החריד לבבי, ולפניו הלכה אימה. לא הראה פנים שוחקות לתלמידיו ולא דבר אתם טובות, ידו האחת מחזקת בספר, והשנית — ברצועה. עיניו

הפיצו פחד מרחוק, ונורא היה על כל סביביו, וביחוד עלי, אשר לא נסיתי באלה, עד כי הרך את לבי תכלית מרך, ויתן עלי מורא, אשר דכא לארץ את עוז נפשי.

קודר הלכתי כל היום בלחץ המורה הזה, ולעמתו היה לי הלילה שעשוע בחיק אבותי, אשר הללוני שבע על פעלי, אבל באה העת ויסתר גם הנוחם הזה מעיני, כי עזב אבי את ביתו להביא לחמו ממרחק ויהי רוב ימיו רחוק מאתנו, וכי יפקוד נוהו פעם בשנה, והיה שבתו בבית מעט, עד כי לא למדתי מאתו ספר ודעת זולת מעט לפרקים רחוקים, ורק במכתביו המפיקים עצה ותושיה היה לי לעזר מעט. ואני נטיתי שכמי לסבול את פחד המורה אשר נגד עיני תמיד, ואהי נחת מפני שמו, נגוע כל היום במרה־שחורה ומעונה כל הלילה מדאגת היום הבא.

אך שתי פעמים, זוכר אני, אשר היטיב המורה הזה פניו אלי לדבר אתי טובות בפני. האחת, כאשר שאלה אחותי בחמלתה עלי, מדוע יקל על תלמידים אחרים בפרשיות קלות ויכביד את החמורות עלי משא לעיפה? אז הוריד המורה את ידו על שכמי דרך אהבה ויאמר: „הן זה סוסי הקל, אשר לא נכשל בהליכתו ולא ילא אף אם יהיה טעון אבני מעמסה“. והשנית, כאשר התקשה המורה בהעתקת הפסוק בשירת האזינו „לולא כעס אויב אגור“, וידום מספר רגעים להתחקות על שרש פעל „אגור“, עניתי אני לתומי: אולי הוא לשון אסיפה, מגזרת „ולא תאגור“ בתוכחת הסדרה "כי תבא“. אז צהלו פניו ויתן ידו על לחיי ויאמר: „היטבת לבאר, כי גם אונקלוס מתרגמו כניש. אשריך, בני, כי נצרת תורתך“.

וכח זכרוני הטוב היה עלי כחומה מפני תנופת יד המורה העז הזה ותנצל נפשי מחמת המכות אשר הוכו בני גילי, בעלי זכרון חלוש ממני, ולעמת זה כבדה ידו עלי במעשה־הכתב. כאשר חסרה נפשי הכשרון לאמן אצבעותי למשוך בשבט סופר

אותיות יפות, וכל עמלו לא עמד לו בדבר הזה, כי את אשר גדעה הטבע כליל לא ישלים גם החנוך הכי־טוב. והנני חסר את השלמות הזאת עד היום.

באורים

מסורת — קבלה, דברים הנמסרים מאב לבנו.
לא חלו בי ידי... — לא התעסקו בי.
הגשימו — נתנו לרעיון תבנית של דבר הנמצא בעולם הגופים.
למשוך בשבט סופר — לעסוק בכתיבת ספרים.
קוביה — גלגלון של חנוכה.
בדיל — lead
כפר — פדיון, שחד.
בעד כל כפר — בעד כל הון.
מנסך — שופך.
חבוט הקבר — אגדה על דבר מלאכים החובטים את הרשעים אחרי מותם בשבטים.
בעלי שם — אנשים שיש ביכלתם לעשות נסים ונפלאות.
הוא ירה את אבן הפנה — הניח את היסוד.
זרק מרה בתלמידיו — הפיל עליהם פחד, התנהג אתם בקשי.
יפקד נוהו — ישוב אל ביתו, יבקר את ביתו.
מרה שחורה — רוח תוגה.
היה עלי כחומה — שמר עלי, היה לי למגן.

ב„חדר" החדש.

מאת

ח. נ. ביאליק

כשקמתי מחליי והרגשתי את עצמי „מיוחס" קצת, לא הייתי רוצה בשום פנים לשוב עוד לחדרו של ר' גרשון. ולהיכן אני רוצה לילך? — לחדרו של ר' מאיר, זה שבבקעה הקטנה, מחוץ לפרבר. ולמה של מאיר דוקא? — איני יודע. פעם אחת עברתי על אותה בקעה ונתקעה בלבי. הרי חול ראיתי שם, אמת המים נצנצה, והרבה הרבה צמחים — ים של צמחים. מתוך הצמחים נראתה מין חורבה ישנה, שעלו בה שיחים ועשבים. חברי היו מסיחים הרבה בבקעה זו ומספרים עליה ועל החורבה שבתוכה נפלאות. בלילה — היו אומרים — סכנה גדולה לירד לתוך הבקעה, מפני המתים והמזיקים. ודוקא הסכנה שבדבר משכה את לבי ביותר לאותה בקעה, וכשנזדמנה לי עתה שעת-רצון — החלטתי שלא להחמיצה: יהי מה! רק לחדרו של ר' מאיר אלך!

אמי נשאה לי פנים מיד, ואבא — אף הוא לא העמיד הפעם על דעתו. בקצור — עמדה לי זכות-אבות והרי אני מתלמידיו של ר' מאיר!

הנחה זו שעשה לי אבא הפעם היא בעיני כסימן טוב, שנתרומם מזלי מעתה. בפרבר זה שאנו דרים בו, — חדרו של ר' מאיר, ליהוי ידוע לכם, הריהו סוף תורה. למעלה ממנו אין! ור' מאיר עצמו אף הוא אינו דומה לשאר מלמדים; אדם נאה ומהודר הוא, יפה-זקן ויפה-מצח; דבורו בנחת והלוכו בכבוד; אפילו הקפוטה השחורה שעליו כולה אומרת: כבוד. הנשים

מתברכות בו והתינוקות רצים לחדרו מאהבה. תלמידיו מועטים, והם רואים את עצמם כמיוחסים. יש בהם גם כתה של „גדולים", שלומדים מלבד חומש עם רש"י גם „פסוק" וקצת גמרא; אם כן אף אני אהיה גדול...

ובין השמשות של אותו היום המאושר, כשתקפה עלי שמחתי ולא יכולתי עוד להתאפק, רצתי ויצאתי לחוץ לבשר את גדולתי ברבים. מצאתי כנופיה של תינוקות, חברי משלעבר, יושבים בחול, משחקים ומעפרים בעפר כלפי מעלה: „גשם" הם מורידים. עמדתי מאחוריהם, מרוחק מהם קמעה, וכשידי מקופלות לאחורי, כדרך גדול, שלחתי לשון כנגדם ואמרתי:

— א, אבל אני לומד אצל ר' מאיר לומד אני...

וביום הראשון בבקר קנחה לי אמא את החוטם, הכניסה זנב כתנתי לתוך סדק המכנסים, נתנה „צידה" בידי — ואני הולך לחדרו של ר' מאיר...

לבי לא הטעני. חדר חדש — עולם חדש. יום יום, אחרי קנוח-חוטם של שחרית, אני מצטיד והולך לחדרו של ר' מאיר — ולבי לא ישבע. מחוץ לפרבר, תיכף לירידתה בתוך מורד הבקעה, סמוך לשפתה, עומדת דירתו הקטנה והבודדה של ר' מאיר. בכתפה סוכה, בצדה אילן ולפניה גנת-ירק. הדירה חבויה בעמק תחת האילן, אבל ראש גגה וארובת-עשנה, שנוצצת בלבנוניתה מתוך ירקרק האילן — מודיעים עליה לעוברי-דרך שמלמעלה... הדירה עצמה מבחוץ מאירה ושמחה: כולה לבנה כשלג, ולמטה מן האשנבים יחגרנה סביב כעין אבנט רצועה כחולה. האשנבים אף הם מעוטרים סביב מסגרת של ציורי ציצים ופרחים כחולים, מעין סנוניות פורחות... בכתף הבית מימין נשען סולם, שעולים בו דרך חור שחור ומטיל אימה קצת לעלית הגג, ולמעלה מן החור, בראש הג ממש, חוזר על צירו בלי הפסק גלגל קטן, כעין „ריחים של רוח", חוזר ומזמזם

ומשמיע המולה נעימה. את הגלגל עשה ותקן ר׳ מאיר בידי עצמו. אמן גדול הוא ואת הכל הוא עושה בידי עצמו. ה„מזרח" ותמונת מרדכי והמן שבתוך ביתו על הקיר — הם מלאכת ידו. כשהוא מגיע למלאכת המשכן — הוא מראה לתלמידיו „בעין", בתבנית קטנה, את המשכן וכליו, את בגדי הכהונה, את המנורה והשלחן עם שאָר המכשירים, שציר וחתך בעצמו.

הסוכה של ר׳ מאיר, טובה ויפה מכל הסוכות שבעולם. קבועה היא כל השנה ומשמשת היא לדברים הרבה: דיר לעצים, מכלא לעז, לול לאוזים, מגורה לתפוחי־אדמה וקשואים, ובימות־החמה — אף „חדר" לתלמידים. צנה קלה ואפלולית דקה שם תמיד והאור מטפטף על גבי החומשים דרך הסכך טפות טפות של זהב. כשלבו של ר׳ מאיר טוב עליו והוא רוצה לעשות לנו קורת־רוח — הוא מוציא עם נטות־היום את השלחן את הכסא ואת שני הספסלים הארוכים חוץ לסוכה ואנו קובעים ישיבה ועוסקים בתורה תחת כפת האילן, בין הבית והגנה. והייכם, שאין לי שעה יפה מזו. מלמעלה סוכך עלינו האילן בחופתו הירוקה המלאה צפצוף צפרים ופרפור כנפים נעלמות. מימין יורדת הבקעה עם ים הצמחים. בקרקעיתה למטה מזהרת רצועת הכסף של אמת־המים. הומה היא ומבעבעת, ורצה רצה, עד שמתעלמת תחת מכסה עשבים. מנגד הר גבוה וצהוב של חול וחורשה ירוקה בראשו. שמש גדולה ואדומה נתקעת שם בין האילנות ומציתה בתוכם אש. „סנה בוער באש" — מנצנץ במחי. ציצים של אש ושרביטים של זהב נמתחים משם, מבין רשתות עפאים, מדליקים את האש בעינינו ומקרינים את מצחו החור וזקנו השחור של ר׳ מאיר. כל שערה ושערה נוצצת לעצמה. הרי הוא עתה בעיני כאחד מן התנאים הקדמונים, ר׳ שמעון בן יוחאי, למשל, שיושב עם תלמידיו באחד המדבריות תחת החרוב, ופרושים מכל העולם הם עוסקים ב„סתרי תורה".

השעה — שעת־רצון וכלות־הנפש ושפע קודש. החמה קרובה לשקיעה, האויר מתבשם, ואנו קוראים ומנעימים לפני הרבי מוזמורי תהלים:

„אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים... כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה. וְהָיָה כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי מָיִם"...

או:

„יְיָ רוֹעִי לֹא אֶחְסָר. בִּנְאוֹת דֶּשֶׁא יַרְבִּיצֵנִי, עַל מֵי מְנוּחוֹת יְנַהֲלֵנִי, נַפְשִׁי יְשׁוֹבֵב... גַּם כִּי אֵלֵךְ בְּגֵיא צַלְמָוֶת לֹא אִירָא רָע...

תרגום המלים נעשה כמיותר, שוטפים הדברים מן הלב ומובנים בלא פירוש. „כעץ שתול" — פשוטו כמשמעו: זה האילן, שבצלו אנו יושבים. „על פלגי מים" — דברים ככתבם: זו אמת־המים שבבקעה. „גיא צלמות" — זו החורבה, שהמזיקים מצויים שם והרבי אוסר עלינו דריסת־הרגל בתוכה. „תערך לפני שלחן" — הא אינו אלא השלחן שאנו יושבים עתה אצלו ועוסקים עליו ב„תורת ה'". „נגד צוררי" — מי הם הצוררים, אם לא אלו ה„שקצים", צעירי הרועים, ימח שמם, שמתגלים עלינו לפרקים במקלם ותרמילם מראש ההר, מראים לנו מרחוק „אוזן של חזיר" ומלעיגים בנו: „גיר, גיר, גיר"... הרי הם אותם ה„רשעים" עצמם, שב„אשרי", שעתידים, „אם־ירצה־השם", להיות „כמוץ הרים", פחה — ואינם...

ופעמים שעומדת לנוח על גבי הבקעה הקטנה מלמעלה עדת עבים קלים, מלאכים צחורים. האורחה שוהה קצת — ופתאום צפה והולכת לה כשבאה. רק אחד מהם, הצח והיפה

שבכולם, יש שהוא נקשר בראש ההר ושוהה שם יחידי. צופה הוא ממרומיו עלינו, על החבריא הקטנה, שיושבת כאן בבקעה ועוסקת בתורה. „מי יעלה בהר ה׳ ומי יקום במקום קדשו“...

ועם הערב־שמש, בעלותי מתוך הבקעה, אני שוהה עוד על שפתה מלמעלה, לבי הומה ועיני בסוף העולם. הר, חורשה, שולי־רקיע, לפידים, נהר די־נור, גיהנם...

באורים

מיוחס — נכבד בעיני עצמו.
פרבר — suburb
אמת־מים — פלג.
נצנצה — הבריקה.
הורבה — בנין שנחרב.
מזיקים — שדים.
לא להחמיצה — לבלי לאחרה, להשתמש בה תכף.
הנחה — ותור, בטלו את רצונם מפני רצוני.
קפוטה — מעיל ארוך שלובשים היהודים ברוסיה ופולין.
„פסוק“ — כנוי לנביאים.
כנופיה — חברה, קבוצה.
קמעה — מעט.
קנחה — נקתה, מחתה.
מצטיד — לוקח צידה.
אשנבים — חלונות.
סנונית — swallow
מטיל אימה — מפיל פחד.
אפלולית — חשכה.
חייכם — לשון של שבועה.
מבעבעת — מעלה בעבועים.
חורשה — יער.
עפאים — ענפים.
חרוב — מין עץ.
מתבשם — מתמלא ריח בשמים.
די־נור — של אש.

חברי סטיפן.

מאת

ש ל ו ם א ש

א.

אבי סטיפן גר אתנו בבית אחד ואני וסטיפן גדלנו תחת גג אחד, על ערמת חול אחת שחקנו, ומכיון שהשתובבתי ושחקתי יחד אתו במשחק „הסוס והעגלה", סר מעלי הפחד שרגילים נערי ישראל לפחד מנערים שכמותו; אולם הדבקות שדבקתי בסטיפן לא יכלה לגרש כלו מלבי את הפחד מפני שאר ה„נערים". בהיותי יחד את סטיפן חשתי את עצמי כאלו בתוך אחי אנכי יושב — לא הרגשתי כל הבדל ביני ובינו, ואף בזאת נשתנינו איש מרעהו שאנכי נולדתי „יהודי", והוא — „נוצרי".

ובאמת לא ידעתי אף לא חשתי אז את ההבדל הרב והגדול שביני ובינו. אז נער קטן הייתי וזוכר אני, כי בימים ההם, כאשר ספר לי אבי את אשר יהיה באחרית הימים, כי יבוא משיח צדקנו, משיח בן דוד, והוא יביאנו לציון עירנו ברנה ולירושלים בשמחת עולם, שאלתי בתמימות:

— הגם סטיפן ילך אתנו לציון?

— לא, בני, — ענני — סטיפן לא ילך אתנו, כי „נוצרי" הוא.

ולבי לב ילד תמים, ישתוחח עלי אז: ומה בכך אם הוא „נוצרי"? ומדוע לא ילך אתנו לציון?

וזוכר אני, כי בהפגשי אז את סטיפן הבטתי עליו ברחמים רבים.

— קום, „ינקיל", ה„חברה" ממתנת עלינו — אומר סטיפן ואוחז ב„טלית קטן" שעלי ומושכני אחריו.

ואנכי מביט בפניו ומביט.

— הידעת, סטיפן, כי אתה לא תלך אתנו בשובנו לציון, כאשר יבוא משיח צדקנו — אומר אני אליו בלשון שחציה פולנית וחציה יהודית, ואת השאר אני מסביר לו בתנועות ידי.

הוא מביט עלי בתמהון, צחוק עובר על שפתיו, הוא אוחז אותי בשולי מעילי וקורא: הידה, ויה!...

— ואתה אינך מצטער על זה? אף מאומה אינך מצטער? — אני שואל אותו.

— הידה, ויה! — הוא קורא בקול גדול ומכה אותי בסבך אשר בידו. כה עברו ימים רבים.

ב.

פעם אחת ישבנו בערבי־שבת אל השלחן ואבי קדש על היין.

והשבת — שבת של קיץ היה; היום עוד לא רד כלו, על השלחן המכוסה מפה לבנה דולקים נרות במנורות של כסף, אבי יושב בראש השלחן ואומר בנעימות את ה„שלום עליכם", אמי מחלקת את חתיכות הדגים, חתיכה חתיכה לכל אחד — ואני מביט סביבותי, אז נדמה לי, כי השבת הוא כעין זקנה נחמדה לבושה רדיד של משי ומחלקת לנכדיה אגוזים. מוציא אני את ראשי מן החלון ומביט בחצר ורואה את סטיפן עומד לפני העגלה לבוש בגדי חול, פניו מלוכלכים ומגואלים ובידו פת לחם קיבר משוחה בחמאה ואוכל דרך חול. ופה בבית, הכל קודש — מלאכי קודש מרחפים בו, אלה המלאכים אשר ברכם אבי עתה בברכת „שלום עליכם"...

ופתאום מתגברים רחמי על סטיפן, הן כאשר יבוא הגואל לא ישוב אתנו לציון, ועיניו לא תחזינה בבנין בית־המקדש ובהקרבת הקרבנות תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם; והעקר — חלק לעולם הבא לא יהיה לו, כי אין לו שבתות וימים טובים.

ואני מביט דרך החלון אל חברי, ואני חש בנפשי, כי פושע וחוטא אני נגדו, ואז גמרתי בלבי את הדבר.

— כן, כן יקום — התחזקתי בדעתי — הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו יסכים על זה, בעל־כרחו יסכים.

והעקר — שלא לגלות את הסוד לשום בן אדם.

ג.

לא ידעתי בעצמי איכה היה הדבר; אולם החלותי לדבר אל סטיפן יהודית והוא הבין לדברי; והוא אלי פולנית, ואנכי הבנתי את דבריו; ומאז דברתי אני יהודית והוא פולנית, ושנינו שמענו איש את דברי רעהו.

ואז נודע לי, כי גם חסידי אומות העולם זוכים בחלק לעולם הבא וגמרתי בנפשי, לעשות את סטיפן לאחד מחסידי אומות העולם ויהי מה, למען אוכל להתרועע אתו גם אחרי ביאת המשיח.

כי באמת אהב אהבתי את סטיפן זה אהבה עזה. חבר נאמן היה לי — בלכתו אתו לא אדע כל פחד ואימת הנערים הנוצרים לא תבעתני, והוא גם למד ילמדני כיצד צדים עופות: קוטפים שבלים ומורחים אותן בזפת ומניחים אותן באמצע הדרך והצפור באה, בולעת את גרעיני השבלים ורגליה נדבקות בזפת, הצפור רוצה לעוף, פורשת את כנפיה ואינה יכולה. גם ילמדני איך הולכים על הידים וברגלים מכים כבידים, אך כל אלה הם תענוגים של העולם הזה, ואנכי חפצתי ללמד את

סטיפן דברים אשר בעולם הזה אין בהם כל תועלת וכל עונג, אבל על ידם זוכים לחיי עולמים.

בשבת אחת, שבת שדודי מוכן לבוא אלינו, למדני ה„רבי" איזה דרוש יפה על המשנה „שנים אוחזין בטלית". אנכי ידעתי את הדרוש ההוא כראוי, ידעתי גם את הקושיה גם את התירוץ ושמחתי שמחה גדולה על ההסברות שבו.

לאחר שנה של שבת — זוכר אני — לבש אבי את שמלת השנה וישם את הכפה של קטיפה על ראשו. בין כך נכנס דודי ביחד עם דודתי רחל; ודודתי רחל היתה לבושה שמלת משי שחורה ובאזניה עגילי זהב, אמי העמידה על השלחן פירות של שבת ואבי לקח מעל הטס אגס אחד ויתן לי, ויצוני לקרוא את הרבי — למען יעמידני על הבחינה. אנכי מהרתי לקרוא לו, וארוץ ברחוב והגמרא בידי. לפני דלת ביתנו פגשתי את סטיפן ואזמן אותו לבוא אל ביתנו, למען ישמע גם הוא את הדרוש אשר למדני הרבי.

אבי ישב בראש השלחן, מימינו הדוד ומשמאלו הרבי ואנכי עומד באמצע וצועק בקולי קולות את דברי הגמרא. אימת המסובים לא נפלה עלי, דורש אני בקול רם. גמרתי את המשנה והחלותי את הדרוש. אבי מעמיד אותי בשאלה ואנכי משיב אותו תוך כדי דבור, הוא חפץ לנצח אותי באיזו קושיה, ואנכי מתרץ לו כרגע. דודי מורט אותי בלחיי מריטה של חבה.

— נער טוב אתה.

אנכי מביט על אמי והנני רואה, כי פניה מאירות מגיל וחדוה — דמעות של שמחה תלויות לה בין ריסי עיניה, רואה אני גם את דודתי רחל המרמזת לזקנתי; בבית אך ששון ושמחה ושם על יד הדלת עומד חברי סטיפן וגם הוא שמח: חברו ינקיל ידע את הגמרא.

אנכי אלמד לסטיפן את הגמרא — גמרתי בלבי — ידע גם הוא את תורתנו הקדושה ויזכה על ידי בחלק לעולם הבא

— סטיפן, הרוצה אתה לדעת את הגמרא? — שאלתי אותו יהודית.

— מה אתה מדבר? — שאל סטיפן אותי.

— החפץ אתה לדעת את אשר למדתי לפני אבי?

— נו.

— שמע נא: שנים אוחזין בטלית, זה אומר כלה שלי וזה אומר כלה שלי, הדין הוא שיחלקו — אומר אני אליו יהודית.

— מה אתה מדבר?

— חמור! — אני גוער בו ומניע באצבעותי, כפי אשר הראה לי הרבי — האם לא למדת „שנים אוחזין בטלית", וכי כלום יש נער שלא למד „שנים אוחזין בטלית"? אם שנים אוחזין בטלית אחת, שניהם מצאוה בשוק, זה טוען כלה שלי וזה טוען כלה שלי — מדבר אני אליו יהודית.

— הנח לי! טוב לך ללכת אתי ואראך כיצד צדים עוף בלבנים. ראה נא, מניחים ארבע לבנים כמין ארגז מרובע, וגם למעלה מניחים לבנה ותומכים את הלבנה בצרור של עץ דק ומשאירים חור קטן ובחור נותנים פתותי לחם וכאשר תבוא הצפור ללקט את פרורי הלחם היא נכנסת אל החור וכשהיא מגעת במקורה בצרור הדק, נופלת הלבנה והצפור נלכדה.

— אך הלא אפשר, שעל ידי כך תהרג הצפור — קורא אני ברחמים.

— ומה בכך אם תהרג הצפור?

— אבל הלא צפור נקיה ותמה היא, ולמה תהרג?

— אינך מבין עוד את הדבר כראוי: אם הצפור מגעת והלבנה נופלת...

— הנח לי! — קראתי אליו ואפן שכמי ואלך.

ואחרי אשר נוכחתי, כי את תורתו של סטיפן לא אבין אני ואת תורתי אני לא יבין סטיפן לעולם, רק לשוא חפצתי לעשות אותו לאחד מחסידי אומות העולם, למען יזכה הוא לחיי העולם הבא, הצטערתי מאד.

ב א ו ר י ם

דבקות — אהבה, שהייתי דבק בו.

ישתוחח — יתעצב, ידוה.

ינקיל — במקום יעקב.

ה„חברה" — חבורת הנערים.

מסביר — מבאר.

רדיד — בגד עליון ורחב

מגואלים — בלתי נקיים, מלוכלכים.

לחם קיבר — לחם עשוי מקמח פשוט וכהה.

קושיה — שאלה.

הסברות — באורים.

קטיפה — velvet

טס — tray

ואזמן — בקשתי מאתו להכנס,

הזמן — to invite

הזמנה — invitation

המסובים — היושבים מסביב.

תוך כדי דבור — תכף, בעת דברו, בלי אחור.

ריסים — עפעפים.

שלמה'לי.

מאת

מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם

א.

שלמה'לי הרי הוא כבן עשתי עשרה. תורת רבו ליפא הראובני כבר למד ממנו, והוא יוצא להתלמד עתה מאביו בעתים מזומנות ותחת השגחתו. ללמוד בעצמו וללמד את בניו, ואפילו בנים של אחרים, מצוה על כל אחד מישראל, ועל זאת יתפלל יהודי בכל יום, שיהא ספוק בידו לקימה. ורבי חיים קיים מצוה זו. הוא היה מלמד לבניו, כשיצאו מבית רבם, לכל אחד ואחד בזמנו עד יום חתונתו. וכמה שהיו עסקיו מטרידים אותו היה קובע שעה אחת או שתים ללמד להם דף גמרא בכל יום וגם לחבריהם בחנם. כך היה נוהג גם בחתנו, בעל לאה בתו, ובחבריו, וכך נהג גם בשלמה'לי בשעתו. סדר הלמוד כך היה: לאחר תפלת שחרית אביו שונה לו פרק אחד משנה בבית-המדרש, וכל היום שלמה'לי יושב בביתו ולומד שעורו בגמרא ובמפרשים, שהיה חוזר עליו לפני אביו, כשנפנה מעסקיו, פעמים ביום ופעמים בערב. ופעמים היה אביו מעיר אותו משנתו קודם שעלה עמוד-השחר ומהלך עמו ללמוד תורה בבית-המדרש.

אמת, קשה היה על שלמה'לי לעמוד בלילה כשהשנה מתוקה כל-כך; אבל בדיעבד, כיון שעמד וירד מעל המטה, נהנה מאד. שעה של קורת-רוח היתה לו שעת הליכה לבית-המדרש והלמוד שם בלילה. הנה הלילה שירה עמו, חוט של פיוט נמשך עליו, מעורר רוחו של יהודי וממלא נפשו געגועים

ורגשי קודש בהמון נסתרות ואגדות מני קדם, שנאמרו בו.

כיון שהגיע הצות־הלילה רוח צפונית מנשבת ומלאכים במשמרותיהם מתחלפים ברקיע — משמר יוצא ומשמר נכנס. רוח צפונית זו נוגעת במלאך גבריאל והוא נותן ששה קולות, ואחר קריאה זו הוא מכריז כל מעשי בני־אדם שעשו ביום מתוך פנקס פתוח לפניו. ממנו באה הרוח ונוגעת בכנף התרנגול, הנקרא גבר על שם גבריאל, המשמש לפני הגבירה, ובשעה שגבריאל, „הגבר העליון" קורא במרום, הגבר התחתון קורא בארץ. אותה שעה הקדוש־ברוך־הוא יורד משלש־מאות ותשעים שמי־השמים לטייל בגן־עדן ולהשתעשע שם — בנשמותיהם של צדיקים. כתות של שרפים וגדודי הכרובים על פתחו של גן־עדן כיון שרואים הליכות מלכם בקודש מקלסים ואומרים:

„שאו שערים ראשיכם,
„והנשאו פתחי עולם,
„ויבא מלך הכבוד!"

הס! הנה זה בא מלך־הכבוד, אלהי צבאות נראה בכבוד! אילני גן־עדן מרננים וזולפים בשמים, ובכל מקום מוקטר לשמו. מלאכים עומדים לפניו שורות־שורות ברתת וזיע, שותקים ומחרישים. והאלה הגדול, ברחמיו העצומים, משגיח ממקומו לנשמות קדושיו התמימים והישרים, עומד ומסתכל בהן ומנענע בראשו. ופתאום הוא נותן קולו ושואג כארי. הא שואג ובוכה על ביתו שחרב, ציון מדבר היתה, ירושלים שממה ובניו בגולה ושתי טפות של דמעות רותחות נושרות מעיניו לתוך ים אוקינוס הגדול.

כך בוכה הקדדוש־ברוך־הוא במרומיו שלש פעמים בלילה, בוכה ואומר: „בני, היכן אתם? אהובי, היכן אתם?" בכי זה שלומי־אמוני־ישראל מרגישים בו ואינו מניח להם לישון. עומדים מעל מטתם ל„תיקון חצות", שופכים את נפשם לפני אביהם

שבשמים, אב הרחמים, ולבם, לב עברי, טועם אותה שעה מעין מרירות ומתיקות וחימוץ מעורבים ומתובלים ביחד.

שלמה'לי הולך באשמורת-הלילה. העיר שקועה בשנה, ירח וכוכבים עומדים במשמרותיהם ברקיע. דומה לו, שהעבודה רבה אותה שעה במרום. רוח קל כשיחלוף על פניו — הוא אומר בלבו, רוח צפונית נושבת ממרום. אותה הרוח, שהיתה נושבת לשעבר בכנור של דוד, התלוי למעלה ממטתו והיה מנגן מאליו. קעקעו תרנגולים באחד הבתים — רוח צפונית באה מתחת כנפי הגבר של מעלה ונוגעת בכנפי הגבר של מטה. זעו עצים בגנים — אילני גן-עדן מרננים. צפור מציצת שם — זו בת-קול מנהמת כיונה. ראשו נמלא טל ושערותיו רסיסי לילה — אלו דמעות נושרות מעיניו, כביכול. בדממת הלילה נשמע לו קול דממה של שכינה, מתאבלת על בניה, וצערה זה ועצבונה נראה לו בצורת הלבנה העצובה. דומה, סוד אלוה באופל מתהלך, ונשמת שדי מנשמת בחשכת הלילה. רוחו של שלמה'לי הולך ומתרגש, לבו מלא שירה וגעגועיו קודש, והוא מתעורר ולומד תורה לשמה בנחת-רוח בנעימה.

ב.

משעת יציאתו של שלמה'לי מבית רבו רוחו הולך ומשתנה מיום ליום. עכשיו יש ברשותו לשהות יותר כאן בעולמנו זה, והוא מסתכל ומבחין במה שלפניו. הרבה דברים, שמתחלה היה רואה אותם ואינו יודע מה הוא רואה, או שלא היה מרגיש בהם כלל, עכשיו הוא עומד עליהם ורואה אותם כצורתם. שלמה'לי נותן דעתו על כל מה שלפניו ותוהה, כאיש נעור משנתו וכל דבר נראה לו חדש, כאלו היום נולד. הרי עיר קטנה עומדת לה על הר גבוה לפניו. חוץ מרחוב-הכנסת יש בה עוד רחובות קטנים הללו, שאין יהודים דרים שם, והם

יפים ביותר, גם עצים שם, גנות ופרדסים. העמקים הולכים ומתפשטים למרחוק מסביב לעיר ומלאים זיו, חן ויופי. שם גני־ירק, שדות וחורשות של אגוזים. גם מקומות מרעה שם, ובין אגמים ובצאות, מגדלי דשאים, קנים והושענות, גומא וסוף — בריכות מים ומעינים הולכים, ואוז הבר ושאר עופות־הבצה מצוים שם לרוב, ומעם העמקים והלאה הרים נושאים ראשיהם, ושדות ויערים קטנים וגדולים נמשכים למרחוק עד שמתעלמים מן העין. על כל הדברים הללו שלמה׳לי מעמיד עיניו, ומסתכל בהם ותוהא, כאלו הוא רואה אותם בפעם הראשונה.

שלמה׳לי היה בעל מזג חם בטבעו. ניצוץ פיוטי היה בו, והתחכם לו היצר־הרע ובא ולבה ניצוץ זה והעיר בלבו אהבה להטבע הנאה — תחבולה יפה להרחיק את האדם מאותו העולם הקדוש ולפזר ערפלי תוהו ובוהו שבמוחו. בטכסים ערומים בא אל שלמה׳לי, מכסה ערמתו ביראת־שמים ואומר לו בחסידות: בחור! שא עיניך וראה חכמתו של הקדוש־ברוך־הוא ביצוריו, — בירח וכוכבים בשמים ממעל, ובנפש חיה וצמח האדמה מתחת; בגווני הקשת בענן, וברסיסי־טל מצהירים בדשאים. שמע קול אלהים ברעמים וזועות ולחישות ברוח חרישית, בזמזום זבובים ודבורים ובטיסת יתושים! ובהמשך הימים יצרו מוסיף ומושכו לטייל בשדות וביערים, בהרים ובקעות, והוא מתגנב ויצא מחדרו והולך כחתן לקראת כלה להתענג מזיו התולדה. יעלת־חן זו מאירה לו פניו, מספרת עמו מבין שבלים לוחשות של דגן, חטה ושעורה, רומזת לו בנענועי הענפים של אילנות ומן פסי־אור, הבוקע בסבכי היער ומתמשך והולך, הוד והדר תשוה עליו. היא מראה לו את יקר תפארתה, עדיה ותכשיטיה וכל כלי־חמדה. הוא משתטח על מרבדים של דשא. וככר של אזוב מעשה רוקם מראשותיו, והיא משיבה עליו רוח עדנים, מסלסלת שערותיו ונושקת לו, ועושה לפניו

הלולא וחנגא. הזמיר מרעים בקולו נפלאות ובעלי־השיר בקהל צפרים עונים לו כל אחד בקולו, מי בצפצוף ומי בשריקה, מי בנעימה דקה של כנור ומי בנהימה של פנדורה, מי בתרועה ומי בתקיעה, גם קול צאן, צהלות סוסים וגעיית בקרים נשמע בתוכם. עופות יוצאים במחולות על האילנות, צפרי־כרמים מקושטות בשוהם יקר וצבעונים טסות ומרקדות באויר, הצרצר והחגב רוקדים בבין חציר באדמה. ששון ושמחה. יופי ועונג בעולמנו! — שלמה'לי מתרגש, לבו מתמלא נעימות וטוב לו. אלמלי היה מתכשר בדעת ובמלאכת־מחשבת כראוי לו, היו רגשי לבו משתפכים במליצה ופיוט, או בציור ונגינה; עכשיו כשאין בידו כלום אלא מקרא וגמרא, היה מתעורר בשעת השראת־הרוח עליו ושופך נפשו בניגון של זמירות לשבת ושל מזמוטי חתן וכלה, והיה אומר גם „ברכי נפשי“ בקול רם, בכונה גדולה ובנעימה.

ב א ו ר י ם

עתים מזמנות — לזמנים קבועים.
שיהא ספוק בידו — שיוכל.
כשנפנה — כשנשתחרר, כשהיה לו זמן פנוי.
לעמוד — לקום.
בדיעבד — מכיון שהמעשה נעשה.
קורת רוח — שמחה.
פיוט — שירה.
לפני הגבורה — לפני ה׳.
מקלסים — משבחים.
זולפים — מפיצים, נוזלים.
כביכול — אם אפשר לאמר כך.
נותן דעתו — שם לבו.
לבה — הלהיב, העלה בו אש.
טכסים — דרך מלחמה, תחבולה.
זיו התולדה — יפי הטבע.
יעלת חן זו — התולדה היפה.
הלולא וחנגא — שמחה והוללות.
פנדורה — מין כלי זמרה.
מזמוטים — שירי ברכה וקלופים.
בנעימה — בנגון.

נַחֲמוֹנִי

מֵאֵת

שָׁאוּל טְשֶׁרְנִיחוֹבְסְקִי

— מֵאַיִן וּלְאָן, רַבִּי שִׂמְחָה? — שָׁאֲלוּ לְשִׂמְחָה הַזָּקֵן.
— לְבַקֵּר בֶּן־זְקוּנַי הָלַכְתִּי — הֵשִׁיב הַזָּקֵן בַּאֲנָחָה. —
„בֶּן־זְקוּנִים לִי הָיָה, נַחֲמוֹנִי, וְהָיְתָה הַשִּׂמְחָה בִּמְעוֹנִי; —
אֶלָּא לְאַחַר שֶׁעָמַד עַל רַגְלָיו וְהִתְחִיל מְהַלֵּךְ וּמְפַטְפֵּט —
נִכָּר הָיָה מִיָּד, שֶׁאֵין „תְּפִיסַת" אֶחָיו תְּפִיסָתוֹ.
דִּבּוּרוֹ לוֹ עָלָה בְקשִׁי וְגַם בְּאַלְפָּא־בֵּיתָא
הָיָה הוֹלֵךְ וְנִכְשָׁל כִּמְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּי כְּלֻנְסָאוֹת.
נִכְנְסָה בוֹ רוּחַ שְׁטוּת וְהָיָה הוֹזֶה וְחוֹלֵם בְּהָקִיץ:
בּוֹרֵר לוֹ פִּנָּה נִשְׁכָּחָה, מִסְתַּכֵּל וְעֵינָיו תְּמֵהוֹת;
חוֹבֵב אֶת הַגַּן בַּלַּיְלָה, כְּשֶׁנֶּאֱלַם וְנִרְדַּם בַּחשֶׁךְ;
מַשְׁכִּים לְהִסְתַּכֵּל בַּחַמָּה בְּעוֹד בֹּקֶר רָטֹב בִּטְלָלִים;
מֵצִיץ בְּלַהֲבוֹת מַעֲרָב, וְהַשֶּׁמֶשׁ שָׁם הוֹלֵךְ וְדוֹעֵךְ,
נַעֲשָׂה רֶשֶׁף, שְׁבִיב, וְזִיק אַחֲרוֹן מְפַרְכֵּס וְגוֹעֵ...

עוֹמֵד וּמַבִּיט עַד בֹּאוֹ לִידֵי שִׁכְחָה שֶׁל מִנְחָה בָּעֶרֶב.
נִתְּנָה הָאֱמֶת לְהֵאָמֵר: יָפִים שָׁמַיִם בַּלַּיְלָה;
אֶלָּא מַה „תַּכְלִית" בְּכָאן? — וְיֵשׁ שֶׁהוּא נֶחְפָּז הַשָּׂדֶה.
— נַחֲמוֹנִי־טִפְּשׁוֹנִי, לְאָן?
— לִרְאוֹת בְּפִרְחֵי הַגָּן.
פְּרָחִים לַדָּגָן, וְהֵם קְטַנִּים, כְּחֻלִּים וְנָאִים,
חַיִּים שֶׁל שָׁעָה לָהֶם, וְאַף זְרִיזִים זוֹכִים לִרְאוֹתָם.
דָּבְקָה בוֹ רוּחַ שְׁטוּת! — אֲבָל לִבּוֹ הָיָה לֶב־זָהָב;
מְקַנְּתְרִים הָיוּ אוֹתוֹ חֲבֵרָיו, גַּם אֶחָיו הַגְּדוֹלִים:
נַחֲמוֹנִי־טִפְּשׁוֹנִי כִּנּוּהוּ, וְלֹא קִבֵּל עֲלֵיהֶם מֵעוֹלָם.
וְכַמָּה חָבַב כָּל חַי! דּוֹאֵג לִמְזוֹנוֹת אַנְקוֹרִים:
יוֹם יוֹם עִם הָנֵץ הַחַמָּה נֶאֶסְפוּ עָלָיו הֲמוֹנִים,
בָּאִים וְחוֹטְפִים מִתּוֹךְ כַּפָּיו פְּתוֹתִים וְגַרְעִינִים.
וְחִבָּה יְתֵרָה הָיְתָה נוֹדַעַת מִמֶּנּוּ לַיּוֹנִים —
וַתִּמָּלֵא חֲצֵרֵנוּ שׁוֹבָכוֹת וְיוֹנִים מִמִּינִים שׁוֹנִים,
שֶׁהָיָה מְגַדְּלָן בְּאַהֲבָה וְסָבַל יִסּוּרִים בִּשְׁבִילָן:
כְּלוּם רְאִיתֶם מִימֵיכֶם? יְהוּדִים מַפְרִיחֵי יוֹנִים!
וְכָבָה הִגִּיעַ וְנִכְנַס לַ„תּוֹרָה" וּלְ„עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע".

וּמֵאָז לֹא רָאוּ עוֹד עֵינָיו אֶלָּא מַה שֶּׁשָּׁמַע מֵרַבּוֹ:
צוֹעֲנִים פּוֹשְׁטִים בַּכְּפָר — אוֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים הֵמָּה.
וַאֲלֻמּוֹת הַשָּׂדֶה בְּעֵינָיו הֵן — אֲלֻמּוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף!
וְשׁוֹאֵל לִמְקוֹם גַּן הָעֵדֶן, וְאֵיפֹה הָאוּרִים וְתֻמִּים?
וְאַיֵּה הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל? — אָבִיב — וְעָלוּ הַמַּיִם
בַּנַּחַל, וְרָאָה בְּמַחֲזֵה הַיַּרְדֵּן הַמָּלֵא עַל גְּדוֹתָיו.
גִּבְעָה בְּעֵינָיו — הַר סִינַי — וּ„סְנֶה בּוֹעֵר בָּאֵשׁ“ —
כָּל עֵץ בְּזָהָב דִּמְדּוּמֵי הַחַמָּה בָּעֶרֶב.
וְאֵי דֶרֶךְ יְרוּשָׁלַיִם? וּנְתִיב לִנְהַר סַמְבַּטְיוֹן? —
פַּעַם בְּפוּרִים הִתְאַכְסֵן בְּבֵיתִי מְשֻׁלָּח מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.
יְהוּדִי אַדְמוֹנִי, בַּעַל צוּרָה, כְּרֵסָנִי, שֶׁזְּקָנוֹ מְגֻדָּל
וּפִרְקוֹ נָאֶה, וּפֶה לוֹ, פֶּה קָדוֹשׁ מֵפִיק מַרְגָּלִיּוֹת...
לְאַחַר הַסְּעֻדָּה בַּחֲבוּרָה נִשְׁמְטוּ הַבָּנִים יְגֵעִים,
וְנִשְׁאַרְנוּ אֲנַחְנוּ הַשְּׁנַיִם עִם אוֹתוֹ הַמְשֻׁלָּח הַזָּקֵן;
וְסִפֵּר לָנוּ נִסִּים, נִפְלָאוֹת מִקִּבְרֵי הָאָבוֹת.
מֵרָחֵל אִמֵּנוּ, הַמְבַכָּה בָּנֶיהָ בַּלַּיְלָה, בַּלַּיְלָה
עִם חֲצוֹת; וְכֵיצַד מְבַכִּים אֶת כֹּתֶל מַעֲרָבִי,
הַכֹּתֶל הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה...

וְלֹא מָלְאוּ אָזְנֵינוּ מִשְּׁמֹעַ...

נַחֲמוֹנִי יוֹשֵׁב בְּצִדִּי, בּוֹעֲרוֹת עֵינָיו כְּגֶחָלִים,
תְּלוּיוֹת בִּפְנֵי הַיְרוּשַׁלְמִי כַּבַּרְזֶל בְּאֶבֶן־שׁוֹאֶבֶת.
מַמָּשׁ בּוֹלֵעַ כָּל דְּבָרָיו; וַיְאַחֵר לָשֶׁבֶת בַּלָּיְלָה.
וּלְמָחֳרָת כְּשֶׁנָּסַע הַזָּקֵן, לֹא בָּא אַךְ נַחֲמוֹנִי לְבָרְכוֹ.
סְעֻדַּת צָהֳרַיִם הִגִּיעָה, חִפַּשְׂנוּ — וְהַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ,
כְּנוֹפֵל לְתוֹךְ הַבְּאֵר! — פָּנִינוּ לַשְּׁכֵנִים, שָׁאַלְנוּ,
אוּלַי רָאוּהוּ — לַשָּׁוְא! בָּעֶרֶב הֱבִיאוּ אִכָּר מִכְּפָרִי,
כֻּלּוֹ רָטֹב וְרוֹעֵד מִקָּרָה: בַּדֶּרֶךְ מְצָאוּ וְהִכִּירוּ.
וְכָל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה בָּעַר הַקָּטָן כַּתַּנּוּר,
וְכֹה בָּעַר הָלוֹךְ וּבָעוֹר שְׁלֹשָׁה יָמִים — וּמֵת...
אַחַר נִתְגַּלָּה הַדָּבָר: גָּמַר נַחֲמוֹנִי בְנַפְשׁוֹ
לִרְאוֹת בְּעֵינָיו אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּלְפִיכָךְ
יָצָא בַּבֹּקֶר וְהִמְתִּין לַמְּשֻׁלָּח מְחוּצָה לַכְּפָר,
חָמַד הַמְּשֻׁלָּח לוֹ לָצוֹן וְהִסִּיעוֹ קִמְעָא בַּדֶּרֶךְ;
וּלְאַחַר שֶׁהוֹרִידוֹ הַזָּקֵן מִתּוֹךְ הָעֲגָלָה, הִתְעַקֵּשׁ
הַקָּטָן וְהָלַךְ לוֹ הָלְאָה בַּשֶּׁלֶג, בַּצִּנָּה;
פְּגָשׁוֹ הָאִכָּר וֶהֱשִׁיבוֹ.

וּמִשֶּׁמֵּת זֶה הַקָּטָן

נִטְּלָה הַנְּשָׁמָה מִבֵּיתִי, נִתְרוֹקֵן הַבַּיִת מִטָּהֳרוֹ...
אָמַרְתִּי: אֵלְכָה וַאֲבַקֵּר אֶת יַלְדֵי נַחֲמוֹנִי־מִטְפְּשׁוֹנִי,
מִסְתָּמָא יִתְגַּעְגַּע עַל אַבָּא...
וּבְעָבְרִי עַל פְּנֵי שְׂדֵה הַדָּגָן וָאֵרֶא הַפְּרָחִים הַכְּחֻלִּים,
נִכְנְסָה גַּם בִּי רוּחַ שְׁטוּת — וְקָטַפְתִּים וּנְשָׂאתִים
אֶל יַלְדֵי, שֶׁבָּכָה מְחַבְּבָן, כָּכָה... וְזָרַקְתִּים
עַל קִבְרוֹ הַקָּטָן"...

נֶאֱנַח הַזָּקֵן וְנִשְׁתַּתֵּק.

באורים

תפיסה השגה, הבנה.
כלנסאות מקלות גבוהים.
בורר בוחר.
נאלם היה שקט.
הוזה שקוע במחשבות ובדמיונות.
רשף ניצוץ.
תכלית מטרה.
קבל התאונן.
אנקורים מיני צפרים.
מפרכס רועד.
מקנתרים מכעיסים.
הנץ החמה זריחת השמש.
בצנה בקור.

הנסיון

מאת

בן עמי

ביום הראשון לחול המועד פסח הלכה אמא בלויתי לרב הירש הדין לחלות את פניו שיכניסני אל הישיבה, אשר עמד בראשה.

ארוכה היתה הדרך אשר בה עברנו עד שהגענו למחוז חפצנו, וגדולה ורבה היתה הסערה, אשר אחזה אותי. גאוה ושמחה, התרגשות ויראה הסתערו בקרבי. מפני מה הייתי מתירא? מפני הנסיון, שמא לא אעמוד בו. כך אמרה לי אמא: אין מכניסים נער לישיבה, אלא אם כן מנסים מתחלה את כחו בתורה.

דבר זה הטיל עלי אימה גדולה. היה לבי הקטן נוקף אותי: שמא שכחתי, חלילה, את תלמודי מחמת בטלה? הרי זה שבועות אחדים שלא עסקתי בתורה...

דרך רחובות רבים עברנו, עד שבאנו אל בית אחד בעל שתי קומות משוח בצבע צהוב. בפרוזדור הבית נאספו המון נשים ואנשים ונערים מבני עשר ועד שלש עשרה וארבע עשרה שנה, כלם מלובשים בגדי יום טוב, והנערים רובם עטופים מעילים שחורים וארוכים.

ונער אחד מושך את כל העינים אחריו. פניו חורים ומחשבה שרויה עליהם, עיניו עמוקות ועצבות. אזור צמר על מתניו וירמולקה על ראשו מתחת לכובע — הכל כמנהג יהודים

גדולים. ידיו מקופלות לו מאחוריו והוא מהלך הנה והנה כשקוע במחשבות.

אמא מסתכלת בפני הנער בהתפעלות גדולה וביראת הרוממות. לא תשבע העין לראות ילד שעשועים כזה! — אומרת היא אלי — יהי רצון שאחיה ואזכה לראות אותך כמותו!

נגשנו אל הדלת, שנצבעה זה לא כבר, ועלינו על המעלות המובילות אל הקומה השניה, ששם פני־העיר יושבים ומכניסים נערים לישיבה.

פתאום קפץ עלינו מין שמש, גוץ ודק, מראה פניו כמראה האדמה וחוטם גדול, מסובל בשר, מהדר אותם — והעמיד אותנו בקול־צעקה: יהודיה, להיכן את נדחקת? הרי רואה את שהכל מחכים מתחת. גם מבלעדיך מלא הוא פה עד אפס מקום.

והנה בת־קול יוצאה ממעל וקוראה:

— שמש, שמש, אל תעכב, תכנס היהודיה עם הנער.

הרימותי את עיני ואראה את השמש השני בבית המדרש שבו אנו מתפללים, את רב מיכל, נצב לפני הפתח של מעלה. רב מיכל זה יוצא היה מכלל בני אומנותו והצטין במזג רך ובלב טוב.

עלינו במעלות משוחות בצבעים שמנים שריחם נודף. רב מיכל, זקן נכבד וזקנו לבן כשלג, פתח לנו את הדלת ואנחנו נכנסנו באולם מרוח וגבוה מאד.

בתוך האולם עומד שלחן ערוך, מכוסה מפה לבנה, שמנורה גדולה, כמנורות שבבתי־כנסיות, משתלשלת ויורדת עליו מאמצע התקרה. מסביב לשלחן יושבים כעשרה יהודים חשובים, בני גילים שונים ומשונים, כולם מלובשים בבגדי יום טוב.

בראש השלחן יושב על כסא רחב ידים רב הירש הדין — זקן שקומתו כפופה מעט, זקנו הלבן והחד מגודל, פניו לבנים וסגלגלים ורשמיהם דקים ויפים. על הכסא הסמוך יושב עוד זקן אחד, שפניו לבנים מאד, מצחו גדול וגבוה, עיניו תכלת ומביעות תומת ילדים, והוא לוחץ בידיו את זקנו הדל. זהו רב מיכל־דוד הדין, המפורסם בחסידותו ופרישותו. אמרו עליו, שמימיו לא הסתכל בצורת מטבע. כשקבל שכרו לא היה מונה אותו אלא מוסרו תיכף ומיד לזוגתו.

בין שני הזקנים יושב נער כבן שתים־עשרה שנה, קורא בקול רם בגמרא גדולה ועושה תנועות גדולות בידו האחת. רב הירש שומע אותו מתוך כובד ראש ורב מיכל־דוד מנענע לו בראשו מפרק לפרק.

נכנסנו וישבנו על קצה ספסל ארוך, שעמד אצל הכותל מימין, בינות לשני פתחים.

הצצתי בעד הפתח, שאצלו ישבתי, והנה נראה לי חדר לא גדול, אבל מלא אורה ורוחה, נקיות וטהרה. יריעות דקות ולבנות תלויות על החלונות. סמוך לקיר עומדת מטה ממורטת. כתליה מהוקצעים, והיא מוצעת יפה ומכוסה סדין לבן מאד. שלחן לא גדול עומד באמצע החדר ועליו תלויה באלכסון אספקלריה ישנה, צרה וארוכה, המסגרת עשויה מעץ אדום, רחבה היא ומפותחת פתוחים. הראי נחשך במקצעותיו מחמת זקנה. אצל השלחן יושב עלם כבן שמונה עשרה שנה, חבוש מגבעת משי חדשה. הוא מעיין בספר גדול מונח לפניו — ושתי עיני תכלת, טהורות כבדולח ומלאות חיים, מביטות על הצעיר הלומר בחבה גדולה באשר רב. העינים — עיניה של אשה־ילדה היושבת לא רחוק ממנו על ספה קטנה. נאה היא

האשה הצעירה והוט של חן משוך על פניה הנחמדים והרעננים. מטפחת משי, זרועה נקודות קטנות מן הקטנות, מוטלת לה על ראשה, ויורדת מאחורי אזניה והיתה כמסגרת יפה לפניה הנעימים.

מנוחת־אשר חם וטהור משתפכת בכל פנות החדר הקטן. אמא אמרה לי, כי האשה הצעירה היא נכדת רב הירש, אשר היתה לאשה זה כשלשה חדשים לאברך זה, בנו של אחד העשירים מערי־השדה.

האשה הצעירה קמה ממושבה, נגשה על בהונות רגליה אל הדלת וסגרה אותה. לא הניחה אלא חור קטן שבעדו הביטה בתשוקת ילדים אל כל הנעשה באולם.

יצא הנער, שעמד בנסיון, והיושבים אל השלחן השתוחחו חרש.

רב הירש השליך את מבטי־עיניו על המקום, ששם ישבנו — ואנכי נבהלתי מאד... מי יודע — חשבתי — שמא הגיעה שעתי לגשת אל השלחן...

ברגע זה רמז לי רב הירש לגשת אל השלחן.

מבוכה גדולה אחזה אותי ואנכי לא ידעתי נפשי ולא ראיתי לאָן אני הולך. שתי פעמים נכשלתי בדרך, פעם בכסא ופעם בזקן היושב מאחורי השלחן. ארכובותי דא לדא נקשן ובראשי סער מתחולל.

אז הקריבני רב הירש אליו ברחמי־אָב, בידו האחת החליק את ראשי ובידו השניה הראה לי מקום בגמרה גדולה כרוכה בכריכת־עור אדומה ושאל אותי:

— היודע אתה, נער, לבאר לי משנה זו?

הזמין לי הקדוש ברוך הוא מקום הגון, שהיה נהיר לי מימות־החדר, ומהרתי והשיבותי:

— הן.

חכחכתי מעט בגרוני ובעיני נוצצו דמעות ומיד התחלתי בקול רם ובזמרה: „המניח את הכד ברשות הרבים, ובא אחר ונתקל בה ושברה — פטור!" ואני קורא ומתרגם: „ראובן שהניח כד ברשות הרבים ובא שמעון ונתקל בכד ושברה — פטור הוא, ואינו אחראי למה שעשה". כך אני הולך וקורא ומתרגם את כל המשנה מלה במלה בלי שום מכשול ופגע רע.

רב מיכל מציע לפני שאלות אחדות ואני משיב עליהן בלי עמל.

— נער טוב, טוב מאד! — אמר רב הירש ועוד הפעם צבט את לחיי — עתיד אתה בעזרת השם לעסוק בתורה כמצוה עלינו ולהיות לישראל גמור, כנאה וכיאה לאביך ולזקנך. האם לא כך, נער?

ורב הירש פנה להזקן רב מיכל־דוד והוסיף ואמר: יודע הייתי את אבותיו של זה, אלה היו יהודים כהלכה! — שיך לומר? מילתא דקטנותא, רב יענקלי, זכותו תגן עלינו!

— כמדומני שמקומו יכירנו בכתה שלישית — נענה אחד מן היושבים מסביב לשלחן, איש כבן חמש ושלשים שנה, זקנו שחור ועגול והברה של מתיקות בלתי נעימה בפניו.

— ביום הראשון הבא עלינו לטובה יבוא נא אל הישיבה — פנה רב הירש בקול רך לאמא.

אמא עמדה כל אותה השעה מאחורי. פניה החורים, אשר זקנה קפצה עליהם בלא עתם, נהרו ויביעו אשר אין סוף.

אנכי אינני שומע כלום. נרעש ונסער הנני, דומה שהרימו אותי ברגע אחד לשמי השמים. אשר נפלא וגאון משתפכים בקרבי כים גדול ונשמתי טובלת בו, טובעת, שוקעת, וכל

עצמותי תאמרנה: מי כמוך? כך מדברים אליך ואל קרובִיך גדולי העיר, שהכל מכבדים ויראים אותם יראת הרוממות.

אורה ושמחה ממלאים את כל בתי נפשי, ואנכי נודר נדר לעסוק בתורה בכל לבבי ובכל נפשי עד אשר אזכה ואהיה גם אני לגדול בישראל...

באורים

בלויתי — יחד עמי, אני לויתי אותה.
לחלות את פניו — לבקש מאתו.
למחוז חפצנו — למקום מטרתנו.
נוקף — מכה, מתוך פחד.
תלמודי — למודי.
ירמולקה — כפה קטנה שעל הראש בשעת תפלה ולמוד.
יראת הרוממות — יראה מתוך רגש הכבוד.
גוץ — נמוך בקומתו.
מהדר — מיפה, מוסיף נוי וקשוט.
מזג — תכונה, אופי, מצב-נפש.

משתשלת — תלויה על שלשלאות.
סגלגלים — עגולים מארכים.
זוגתו — אשתו.
מפרק לפרק — מזמן לזמן.
אספקלריה — ראי, מראה.
אברך — איש צעיר לאחר חתונתו.
ארכובותי דא לדא נקשן — ברכי רעדו ונגעו זו בזו מתוך פחד.
נהיר לי — ברור לי, ידוע לי היטב.
מילתא דקטנותא — דבר קטן, בלשון סגי נהור, כלומר: חשוב מאד.
הברה — הבעה expression

האחים

מאת

א ב ר ה ם   ר י י ז י ן

שני האחים, יעקלי וברלי, אחד בן שש־עשרה ואחד בן ארבע־עשרה שנה, יושבים ולומדים תורה בישיבה של העיר הגדולה נ. הרחוקה מעירם הקטנה דלפונה כעשר פרסה. ועל שם עירם קוראים להם בישיבה: דלפונאים.

שני הנערים דרו בבית קרובתם העניה, אשה אלמנה סוחרת בבגדים ישנים.

מטה מיוחדת לא היתה להם שם, ושני האחים ישנו ביחד על תיבה רחבה, והיו מתכסים במלבושיהם הקרועים וחם להם. בחלומם היו רואים את עירם הקטנה, את הרחוב הקטן והצר אשר עמד ביתם שם. ראו את אביהם בזקנו הארוך, עיניו העצובות וגבו הכפוף; וראו את אמם העצבה ואת אחיהם ואחיותיהם הקטנים המריבים על חתיכת דג־מלוח... ועוד הרבה חלומות כאלה היו רואים. ובבקר שניהם מתמלאים געגועים, והלב מושך ומושך אותם — והם יוצאים רצים לאכסניה הדלפונית לראות את בעלי־העגלות הבאים מעירם ולשאל, אולי הביאו דרישת־שלום מבית אבא, ואולי מכתב...

ובעלי העגלות הדלפונים הם אנשים טובים ורחמנים, אבל הם טרודים מאד ואין להם פנאי, וכששואלים אותם אינם שומעים. וכאשר שומעים לבסוף, הם עומדים נבוכים ומגמגמים:

— מיד, מיד, אבקש ואמצא... לא... אליכם אין כל מכתב...

כה ענו בעלי העגלות אפילו לאנשים גדולים הבאים אליהם,

והאחים הקטנים היו עומדים ועומדים, נושאים עיניהם אל ליזר בעל העגלה — יהודי שעיר, לבוש בגדיו החמים גם בחורף גם בקיץ — לבם דופק ועיניהם מתחננות, אולי ירחם ליזר עליהם ויאמר להם דבר... אבל ליזר הוא טרוד מאד. הנה הוא נותן בחצר מאכל לסוסיו, הנה הוא בא אל האכסניה ומדבר עם איזה סוחר — והאחים הקטנים עוד עומדים במקומם. האח הגדול, ברלי, איננו יכול להתאפק עוד, והוא פונה אל בעל-העגלה וקולו רועד:

—אולי, ר׳ ליזר, יש מכתב מאבא?

וליזר, או הוא נעלם פתאום ובורח החוצה עם איזה סוחר, או הוא שקוע בשיחה, ורק אחר שעה הוא עונה במהירות, מן הצד:

— אין... אין...

— אין! — מתאנח ברלי בכאב לב ומושך אחריו את אחיו הקטן יעקלי ושניהם שבים עצובים הביתה.

— אין זאת כי אם יאבדו המכתבים מידי ליזר — משער ברלי.

— איש רע הוא! — מודיע ברלי.

רק פעם אחת מסר להם ליזר מכתב עם חבילה קטנה. במכתב היה כתוב כדברים האלה:

„בני היקרים! שולח אני לכם בידי ר׳ ליזר חתיכת גבינה וליטרה סכר ומעט מרקחת. אכלו ויערב לכם. למדו בחריצות והיו לאנשים.

ממני אביכם חיים כורך".

בפעם הזאת היה ליזר איש טוב מאד בעיניהם והם אהבו אותו. לו לא התבישו היו מחבקים ומנשקים אותו ואת סוסיו. ומיד לקחו האחים גליון ניר לבן וכתבו לאביהם תשובה למכתבו.

הם הביאו את מכתבם אל ליזר, והוא הבטיח למסור אותו לאביהם.

מאז הלכו שני האחים שלש פעמים בשבוע אל האכסניה הדלפונית לראות אם הביא ליזר תשובה מאבא. וליזר, אשר היה טרוד כל הימים, קצף עליהם פעם אחת מאד ואמר:

— מה אתם חפצים מִמני? מכתבים, מכתבים ועוד פעם מכתבים! חושבים אתם, אין לי מה לעשות, רק להביא לכם מכתבים בכל פעם? לכו לכם לשלום!

ושני הנערים הלכו להם, אבל לא לשלום. לבם כאב מאד עיניהם מלאו דמעות.

מאז לא שבו עוד אל ליזר בעל־העגלה ולא שאלו עוד למכתבים מבית־אבא.

פעם אחת ישבו שני האחים בבית קרובתם העניה ודברו על אדות אבא ואמא, אחיהם ואחיותיהם הקטנים. פתאום קפץ יעֲקלי בשמחה ואמר:

— ברלי, נשלח מכתב לבית־אבא על ידי הדאר.

— טוב — ענה ברלי, אבל איפה נקח את הכסף?

— יש לי שתי פרוטות, אשר חשכתי מארוחתי אתמול.

— וגם לי יש פרוטה — אמר ברלי — ובשלוש פרוטות נוכל לקנות גלויה.

אבל מי משנינו יכתב?

— אני! כי אני הבכור.

— אבל אני נותן שתי פרוטות, ואתה נותן רק אחת...

— הבכורה שוה יותר משתי פרוטות.

— לא, אני אכתוב מחצה ואתה מחצה, — טוב?

— יהי כן. בוא ונקנה גלויה.

ושני האחים רצו אל בית־הדאר. כאשר קנו את הגלויה מצאו, כי היא קטנה מאד, ונעצבו.

— לא נוכל לכתב הרבה — אומר יעקלי.

— נכתב באותיות קטנות, קטנות מאד — מיעץ ברלי.

— יהיה קשה לאבא לקרא.

— אל תירא, הוא יתן את המשקפים על עיניו.

— נמהר ונלך — קורא יעקלי.

לבו מלא כים, והוא חפץ כבר לשפך את נפשו על הגלויה הקטנה, אשר נתן את כל רכושו בעדה.

הם נכנסו הביתה והכינו את עצמם לכתיבה.

ברלי התחיל כותב ראשונה ויעקלי עומד מן הצד ומשגיח.

— כתוב מראש הגלויה, הן יש פה מקום עוד לשורה אחת. ראה, איפה שמת את „אבי היקר!" — צעק יעקלי.

— ואיפה אשים אותו? בשמים? — גוער ברלי באחיו ומגרש אותו — לך לך, מן המחצה שלך לא יגרע מאומה.

— טוב, טוב, — מתרחק יעקלי מעט, ואחיו מוסיף לכתוב.

— רב לך! — צועק יעקלי עוד הפעם כעבור רגעים.

— המחצה שלי עוד לא נגמרה.

— אבל אני נתתי שתי פרוטות — צעק יעקלי.

תאות הכתיבה, החשק לשפך את נפשו לפני בני־ביתו, מלאה את כל לבו.

אך ברלי איננו שומע דבר. עוד יש לו הרבה לכתב: על אדות ליזר בעל־העגלה, מספר דפי הגמרא אשר למד, ועל געגועיו... והוא כותב וכותב. ויעקלי לא יכול להתאפק עוד. הוא רואה כי אחיו כותב כבר על המחצה שלו...

— די! — קפץ על ברלי בצעקה ואחז בעט.

— עוד שלש מלים! — מתחנן ברלי.

— זכר נא: לא יותר! — צועק יעקלי ועיניו בוערות.

וברלי התחיל לכתב את שלש המלים. אבל הדבר אשר חפץ להביע דורש עשר, חמש-עשרה מלים. יש לו כה הרבה לכתב!

— התחדל אם לא! — צעק יעקלי מכאב-לב ובכי גדול פרץ מגרונו.

— שתוק — מנחם אותו ברלי — עוד „ממני בנך" ולא יותר...

— לא, לא! אפשר גם בלי „ממני בנך", — צועק יעקלי, אף-על-פי שהרגיש בלבו כי צריך לכתוב „ממני בנך", אבל חמתו גברה בו והתחיל למשוך את הגלויה ביד חזקה. ברלי גם הוא החזיק בגלויה. אז משך יעקלי משיכה אחת בכל כחו — והגלויה נקרעה לשנים.

— מה עשית רוצח? אוי לי מה עשית? — העמיד ברלי על יעקלי שתי עינים מפחדות...

יעקלי לא יכול לענות עוד. דמעותיו חנקו את גרונו. עוד רגע, וברלי לא יכול להתאפק עוד גם הוא — והבית הקטן נמלא יללה גדולה ומרה...

ב א ו ר י ם

פרסה — מיל, מדת האורך בדרכים.

טרוד — busy

אכסניה — בית מלון.

ליטרה — פונד (משקל)

דואר — פוסטה.

גלויה — מכתב פתוח Post Card

לילה בישיבה

מאת

פרץ סמולנסקין



כמראה שדה קטל בלילה אחרי יום מלחמה ותרועה כן היה מראה הישיבה בחצי הלילה; שאון הקולות העולה תמיד כל היום מפי הנערים המשוררים והבוכים ומפי המשגיח הגוער בהם נמוג וילך וההמון הרב אשר לא ינוח רגע כיום תמים הוזה שוכב תחת מעטה תרדמה. אכן גם בעת הזאת, עת מנוחה לכל חי, עת כל עובד עבודתו יחליף כח, עת אשר גם נבהל להון, גם רע עין לא יחסר נפשו מהטובה הזאת ומהענג הנעים, ענג השנה אשר בלי כל מחיר ימצא לדורשיו, גם בעת הזאת לא יפנו עובדי כרם התורה לה ערף, כאשר יהגו ביום בעת עמל לכל חי כן יהגו גם בלילה בעת מרגעה לכל היקום, כי שומרים הפקדו בישיבה; ארבעה נערים בכל לילה ישבו על המשמר, שנים מהם לא יתנו שנה לעיניהם ויאחרו שבת עד השעה הראשונה אחרי הצות הלילה ושנים ישכימו קום לשמור משמרתם מהשעה הראשונה עד אור הבקר, ועל כל נער אשר ימצא בהישיבה החובה להיות על המשמר לילה אחד בחדש. רק אלה אשר יאהבו לנום יפקידו

אחרים תחתיהם בעד שתי אגורות והמה יישנו שנה מתוקה על השלחנות והספסלים. גם אני שכבתי על ספסלי ואף כי השנה אחזה בשמורות עיני ותדבקן אחת אל אחת, בכל זאת היה לבי ער ואשמע כל הגה אשר יצא מפי השומרים, ואלה הדברים לקחה אזני:

— האמת הדבר כי היו פה שני שדכנים לדבר בשמעון בן החברה?

— אמת הדבר, וגם יהודה בן אחות הרב יעמוד במהרה תחת החפה.

— שש אנכי מאד כי שמעון הגדול ימצא מנוח לנפשו אחרי אשר יתגולל זה שמונה שנים בהישיבה, אך צר לי מאד כי גם זאת הצפרדע תמצא בית, שונא אני את הצפרדע המתנפחת הזאת, את יהודה, תכלית שנאה על סכלותו וגאון לבו ועוד זאת כי לב אבן לו.

— צדקת בדבריך. גם אני כמוך אחשוב, את שמעון הגדול אהב אף כי גם הוא סכל הוא. אך לבו טוב מאד והוא יעמוד בכל עת בפרץ להשיב חמת המשגיח ממנו, לא כן השוטה יהודה, הוא יכה בלשון וידבר דברי הבל וידמה בלבו כי חכם כמוהו אין בכל הארץ, מי יתנני שדכן ונתתי לו את לילית לעזר כנגדו.

— הס! — קרא השני פתאום בקול נורא מאד כמו צפעוני נגע בבשרו עד כי התחלחלתי ואפקח עיני ואבט בפניו אשר קמטו מפחד — הס כי לא להזכיר בלילה שם טמא כזה! ומה תעשה כי תשמע בקולך ותעל מעמקי שאול ותבוא הנה ותשים מחנק לצוארך?

— אני לא אירא מפניה — ענה השני ברוח עז כגבור

מלחמה — אני לא אירא מפניה! ומדוע אפחד ממנה? הן לי ציצית ופה הוא מקום קדוש ולא יבוא כל רוח טמא בו!

— ראה אראה — ענה השני בקצף — כי תעיז פניך לאמר כי אין שדים ואין מזיקים וכי לא ישאפו לעלות על פני תבל להרע ולהשחית? או גם תקשה ערפך לבלתי האמין, כי המתים יבואו בלילה להתפלל בבית התפלה הגדול?

— חלילה, חלילה לי מזאת מכחש בשדים ומתים, אמנם פה במקום קדוש לא יציגו כף רגליהם ולכן לא אירא מפניהם.

— אבל אני מגיד לך כי גם למקום קדוש יבואו, ואת אשר שמעתי מפי דודי אותה אספר לך ושמעת ושרקת ותשים יד לפה ולא תעיז מצח לקרוא בשם טמאת השם בחצי הלילה.

— ספר ואשמע.

— לפני חמש עשרה שנים בעתות הבהלה היה דודי פרוש בבית המדרש הישן, ויקר מקרה כי כל הפרושים היו קרואים למשתה חתנים אשר היו אז לרוב בעיר וכמעט אין בית אשר לא היתה בו שמחת חתונה, ויותר דודי לבדו הלילה, ויהי בחצי הלילה בשבתו לפני השלחן והגותו בשים לב אחזה פתאום תנומה באשמורות עיניו. אכן הוא התגבר לבלתי תת שנה לעיניו, כי עוד לא באה עת המנוחה ויאמר לנפשו: מי יתן לי אבק עלי מרורים ושאפתי ורוח לי. הדבר יצא מפיו ולשון גדולה מאד אדומה כדם שלוחה אליו מהיציע השלישי מעזרת הנשים, אשר רק בימי מועד תבאנה הנשים שמה להתפלל וכל השנה היא סגורה על מסגר, ועל קצה הלשון אבק עלי מרורים. דודי, כראותו זאת לא קמה בו רוח ויעצום עיניו ויקרא בקול גדול: שמע ישראל! ויברח וימלט על נפשו. ומני אז והלאה לא ישב עוד גלמוד בבית התפלה. והדבר הזה היה לדבת רבים וגם נכתב בפנקס (הוא ספר הזכרון להעדה, אשר בו יבוא זכרון כל

מקרה ודבר זר) למען ידע דור אחרון את אשר קרה את דודי. ועתה ראה נא ראה כי גם למקום קדוש יבואו הלצים להתקלם בבני אדם. ומה הבטחון אשר בטחת במקום קדוש?

— אך הלא הוא היה גלמוד ואנחנו רבים פה ומגורת שוא היא.

— רבים הם אשר אתם מאשר אתנו, ולוא חפצתי לספר לך אף אחת מני אלף מכל אשר שמעתי בדבר הלצים, אשר ישנו פניהם מרגע לרגע ויתהלכו בשדות וביערות ילינו להתעות בתהו עוברי ארח, כי אז לא קמה בך עוד רוח.

—ספר ואשמעה! אני באמונתי החזקתי ולא ארפנה, כי למקום קדוש, מקום אשר תופשי תורה רבים ימצאו, שמה לא יבואו, וגם בגנים ויערות אזלת ידם מהרע לאיש אשר ציצית ותפלין לו.

— אם תחפוץ לשמוע הבה ואספר לך, אך לא בי יהיה העון אם תדד שנה מעיניך כל הלילה עד אור הבקר מחזיונות לילה.

— ספר, ספר וראית אמץ לבי.

— איש אחד היה בעיר מולדתי ושמו גרונם החיט או גרונם הטבח, כי האיש הזה מצא חית ידו לפנים ממלאכת החיטים ואחר כך עזב מלאכתו זאת וימצא טרף לביתו בטבחו עגלים או כבשים ליום השבת לכל בני העיר. ועיר מולדתי לא עיר קטנה היא כי בשר שנים או שלשה עגלים ימכר בה בכל שבוע. ותהי מלאכתו לנסוע ביום הרביעי בכל שבוע אל הכפרים הקרובים אל העיר לקנות שמה מהאכרים העגלים הדרושים לו למען טבוח טבח. ויהי היום — יום רביעי היה — בימי הספירה, אשר אז נתנה רשות יתרה למזיקים להזיק, קרה המקרה הזה — גרונם ישב בעגלתו הרתומה לסוס אחד כפעם בפעם וישם פניו אל הכפר הרחוק במהלך שש שעות

מהעיר כי בקש לקנות שור פר בפעם הזאת, כי יום חתונת בן הגביר מעירנו היה ביום הששי בשלשת ימי הגבלה ועל כן צוה על הטבח להרבות הטבח. ויהי בדרך לפנות ערב פגע את אחד מהאכרים אשר מידו קנה עגלים בכל עת ויובילהו אל בית המשתה וישתו יחד לרויה ואחרי כן נפרדו איש מעל אחיו. האכר שם פניו אל העיר וגרונם הלך לקראת הכפר. הלילה ההוא היה ליל אפל ועלטה, אך גרונם לא שם אליו לבו כי לא בפעם הראשונה הלך בדרך ההיא ויהי עוד לא הרחיק ללכת מבית המשתה והנה קול כבש עולה באזניו, הוא ירד מעגלתו ומה פחד ורחב לבו בראותו כבש שחור אסור בחבלים ברגליו שוכב על הארץ. — אלהי אבותי המציא לי מטמון — אמר בלבו וימהר וירם את הכבש וישכיבהו בעגלה ויהפוך את ידו לשוב הביתה, ומרוב שמחתו על המציאה אשר הקרה ה׳ לפניו בלי כל מחיר לא שם לבו על דרכו ולא זכר כי הנהו נוסע בחפזון זה שלש שעות ועודנו לא שב אל העיר. אך בעבור שמחתו באה דאגה בלבו כי אמר: תועה אני! ויחפוץ לרדת מהעגלה ולבקש את הדרך, ומה נבהל מאד בהביטו ארצה לראות את עגלתו טבועה בבוץ ואגם מים סביבה. בחזקה משך ברסן הסוס למען הוציא את העגלה למרחב, אך הסוס עמד על עמדו כמסמר נטוע ולא מש ממקומו. אז גמר בלבו לרדת מהעגלה ולהוריד גם את הכבש למען הקל ממשא העגלה ויקל להסוס להוציאה למרחב, אך הכבש שכב כאבן מעמסת על העגלה ולא עצר כח להניעו ממקומו. הטבח נבהל מאד ויקרא בדאגה וחרדה: אלי, אלי מה זאת? — כהוציא הטבח את השם הקדוש מפיו התרומם הכבש ויעמוד על שתי רגלים כתפארת אדם וימחא כפיו ויצחק בקול מרגיז לב ויתעלם מעיניו ברגע. אז נפקחו עיני גרונם לראות כי ליץ

התקלם בו וויליכו שולל. במפח נפש אמר לשוב הביתה כי ירא ללכת עוד הלאה, ובנשאו עיניו לראות את דרכו נגלה לו כי הנהו עומד לפני שער העיר. בשמחה דפק את סוסו למען ישוב כרגע הביתה. אך מה רבה מבוכתו בראותו כי שגה ברואה כי לא זאת העיר רק הכפר אשר אליו שם פניו. בתחלה אמר להפוך עגלתו לשוב על עקביו, כי דאגה שברה לבו להוסיף ללכת בדרך הזה, אך אחרי כן השיב אל לבו: הלא באתי עד הכפר בשלום אסורה אליו ואלון בו הלילה ומחר אקנה כאשר תשאל נפשי ואשוב העירה. אך לא כאשר דמה כן היה; כאשר הוסיף ללכת הלאה כן נסוג הכפר אחור. הוא הכה את הסוס בעברה למען ירחיב צעדיו, הסוס רץ בכל כחו והכפר יסוג אחור אחור. מבלי דעת מה לעשות, הכה את הסוס בלי חמלה, ויהי בהתאמץ הסוס לשטוף במרוצתו נשבר גלגל אחד והעגלה נהפכה על צדה. במפח נפש ובלב מלא יגון ירד מהעגלה ויגשש באפלה סביבה להקימה, אך ידיו רעדו מאד וכל עצמותיו רחפו ולא עצר כח להקים את העגלה. אז נמלך עליו לבו ללכת ברגליו עד הכפר לקרוא לאיש עוזר, אולם בהתנשאו מעל הארץ לא ראה עוד עיר ולא כפר רק כאור נר מאיר מחשכת האפלה נראה מאחריו. כאיש אובד עצות עמד זמן כביר על מקומו עד אשר נועץ ללכת לקראת האור; הוא נשא רגליו אל מול פני האור והאור שנה את מקומו; רגע נראה מלפניו ועד ארגיעה הלך אחריו, ובהפנותו שכמו ללכת אחריו שב ללכת לפניו. כה תעה באישון ליל עד אשר קרא התרנגול ואז נפלה שנה על עיניו ויישן. ובבקר כאשר נעור משנתו ראה כי הנהו שוכב במי מדמנה עד צואר ובגדיו מגואלים ברפש וטיט, הסוס עודנו עומד רתום להעגלה ההפוכה ואגלי זיעה יטפו כמטרות עוז מבשרו. אז שב העירה ויספר את אשר

קרהו. ומני אז לא יצא מהעיר בלתי אם לקח איש אתו ותפלין בידם, גם לא הוסיף לשתות לשכרה את האכר כי הבין כי מכשף הוא. ועתה הגד נא, פילוסוף, מה תאמר למקרה הזה?

עד הנה שמעתי דבריהם אך לאחרונה גברה יד השנה עלי וארדם.

באורים

שדה קטל — שדה מלחמה.

נבהל להון — הרודף אחרי הכסף.

לילית — מלכת השדות.

פרוש — אברך שפרש מאשתו על־מנת לעסוק בתורה.

אבק עלי מרורים — טאבאק טחון להריח בו.

מגורת שוא — פחד שוא.

מזיקים — שדים המביאים רעה

הַמַּתְמִיד

עוֹד יֵשׁ עָרִים נִכְחָדוֹת בִּתְפוּצוֹת הַגּוֹלָה
בָּהֶן יֶעֱשַׁן בְּמִסְתָּר נֵרֵנוּ הַיָּשָׁן,
עוֹד הוֹתִיר אֱלֹהֵינוּ לִפְלֵיטָה גְדוֹלָה
גַּחֶלֶת לְחֶשֶׁת בַּעֲרֵמַת הַדָּשֶׁן.
וּבְצֵאתְךָ יְחִידִי לְעִתּוֹת בַּלָּיְלָה
בְּאַחַת מֵאֵלֶּה הֶעָרִים הַבְּרוּכוֹת,
בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹצְצִים כּוֹכָבִים מִלְמָעְלָה,
הַדְּשָׁאִים מִתְלַחֲשִׁים וּמְסַפְּרוֹת הָרוּחוֹת,
וְשָׁמְעוּ אָזְנֶיךָ מֵרָחוֹק קוֹל הוֹמֶה,
וְרָאוּ מֵרָחֹק עֵינֶיךָ אוֹר נוֹצֵץ
בַּחַלּוֹן, וּבַעֲדוֹ — דְּמוּת אָדָם, הַדּוֹמֶה
לְצִלּוֹ שֶׁל מֵת, מִתְנוֹעֵעַ, מִתְרוֹצֵץ,
מִתְרוֹצֵץ, מִתְנוֹדֵד, וַהֲמִית הֶגְיוֹן נְכָאִים
תִּנָּשֵׂא עַל נִבְכֵי הַשֶּׁקֶט עָדֶיךָ —
אָז מַתְמִיד בְּאֶחָד מִבָּתֵּי הַכְּלָאִים
מְאַחֵר בַּנֶּשֶׁף — תִּרְאֶינָה עֵינֶיךָ.

בַּבַּיִת הַהוּא, בֵּין הַכְּתָלִים הָאֵלֶּה
לֹא יוֹם — כִּי שֵׁשׁ שָׁנִים עַל נַפְשׁוֹ עָבְרוּ
פֹּה בִּכְּרָה יַלְדוּתוֹ, בַּחֲרוּתוֹ גָּמְלָה,
וּפֹה כָּבוּ עֵינָיו וּפָנָיו חָוְרוּ.
לֹא יוֹם — כִּי שֵׁשׁ שָׁנִים, מֵאָז הֵסַב פָּנָיו
אֶל עֵבֶר הַקִּיר בַּמִּקְצֹעַ הָאָפֵל,
גַּם קֶרֶן אוֹר אַחַת לֹא רָאָה מִלְּפָנָיו,
מִלְּבַד קוּרֵי שְׂמָמִית וְטִיחַ קִיר תָּפֵל.
רְעָבוֹן, לֹא־שֵׁנָה, מַק־בָּשָׂר, רְזוֹן־פָּנִים —
מָה־הֵמָּה כִּי יָשִׂים אֲלֵיהֶם לְבָבוֹ?
הֲטֶרֶם הוּא יֵדַע אֵיךְ לָמְדוּ מִלְּפָנִים?
הֲטֶרֶם הוּא יֵדַע כִּי סוֹף כְּבוֹדוֹ לָבֹא?

שֵׁשׁ שָׁנִים תְּמִימוֹת, שְׁנוֹת נֹעַר וּבְחוּרִים,
כַּצֵּל, כִּבְלִי חַיִּים לָנֶצַח אָבָדוּ,
וּכְאִלּוּ לֹא נָגְעוּ עַל בֵּית הָאֲסוּרִים,
וּכְאִלּוּ עַל פִּנַּת הַנַּעַר לֹא עָדוּ.
כְּמוֹ פַּס כָּל הַיְקוּם מִן הָאָרֶץ הַנְּעִימָה
וַתִּמַּח הָאָרֶץ מֵעֵבֶר לֶחָיִץ,
וּכְאִלּוּ לֹא תִלְבַּשׁ מִיָּמִים יָמִימָה

תַּכְרִיכֵי הַחֹרֶף וּבִגְדֵי הַקַּיִץ.
כְּמוֹ כָבְתָה הַשֶּׁמֶשׁ מֵעֵבֶר לַחַלּוֹן
וּכְאִלּוּ לֹא חָתַר הַבַּיְתָה אוֹר וָזִיוָהּ
בְּתַפְשׂוֹ לָרֶדֶת בֵּין בַּדֵּי הָאַלּוֹן
הָעוֹמֵד עֲרִירִי עַל חַלּוֹן הַיְשִׁיבָה.
וּכְאִלּוּ לֹא הָיָה יוֹם בָּהִיר, לֵיל סַהַר,
וְאָבִיב לֹא קָסַם עֲדָנִים וּנְעִימוֹת,
וּכְמוֹ טֶרֶם יִהְיֶה לְבָחוּר הַנָּעַר —
כַּצֵּל, כִּבְלִי חַיִּים, שֵׁשׁ שָׁנִים תְּמִימוֹת!

מֵאָז קָנָה מְקוֹמוֹ בַּפִּנָּה לֹא רָאָה
כָּל בָּחוּר וּפָרוּשׁ בְּבֹאוֹ וּבְצֵאתוֹ:
וְאַף גַּם הַשַּׁמָּשׁ לֹא כִוֵּן הַשָּׁעָה
מָתַי הוּא בָא, מָתַי יָשׁוּב אֶל בֵּיתוֹ.
הַשַּׁחַר, הַלְּבָנָה אוֹ חֶשְׁכַּת הַלַּיְלָה
רַק הֵמָּה לְבַדָּם מוֹעֲדָיו יָדָעוּ,
כִּי גַם אוֹר הַחַמָּה הַבָּרָה מִלְמָעְלָה
לֹא יָדַע דְּרָכָיו וְלֹא שְׁזָפָהוּ.
בַּשַּׁחַר, בַּשַּׁחַר בְּטֶרֶם יַכִּירוּ
„בֵּין תְּכֵלֶת לְלָבָן, בֵּין זְאֵב וּבֵין כָּלֶב".

עֵת מִן הָאֲפֵלָה הַחֲרִישִׁית יַזְהִירוּ
כָּל כּוֹכְבֵי הַבֹּקֶר, צְבָא רִבְבוֹת אָלֶף;
עֵת גָּרֵי הָעִיר אַחֲרִית שְׁנָתָם יָנוּמוּ,
לֹא יַרְגִּיז אֶת רִבְצָם גַּם קוֹל שֶׂכְוִי קֹרֵא,
וּבְטֶרֶם מְקַדְּמֵי־אַשְׁמוּרוֹת יָקוּמוּ
הִתְגַּבֵּר כָּאֲרִי לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא;
אָז יֵעוֹר הַנַּעַר מִשְּׁנָתוֹ הַקְּצָרָה,
יִתְלַבֵּשׁ בַּחֲשֵׁכָה וְרָץ אֶל פִּנָּתוֹ.
וּצְעָדָה נֶחְפֶּזֶת מִמִּשְׁעוֹל הַגַּנָּה,
בָּהּ יֵלֵךְ הַהֹלֵךְ עַד בֵּית הַיְשִׁיבָה,
רַק אָזְנֵי הָרוּחוֹת הַשָּׁטוֹת תִּשְׁמַעְנָה
וְעֵין הַכּוֹכָבִים צוֹפִיָּה הַנְּתִיבָה.

אָז יֵשׁ אֲשֶׁר יִרְקֹד כְּשָׂטָן לִקְרָאתוֹ
הָרוּחַ הַפּוֹחֵז מִשִּׁפְעַת הַתְּכֵלֶת,
וְשָׁת לוֹ בַּחֲלָקוֹת וְסִלְסֵל פֵּאָתוֹ,
יְפַתֶּנּוּ בַּסֵּתֶר, יָפִיחַ הוֹלֵלוֹת.
וּשְׁמֻרוֹת שְׁתֵּי עֵינֵי הַנַּעַר תִּדְבַּקְנָה
כְּמוֹ רַחֲמִים תִּשְׁאַלְנָה: „חָנֵנוּ, אָחִינוּ!
עֵינֶיךָ הַשְּׁחוֹרוֹת — תַּחְתֵּינוּ תִמַּקְנָה,

עֲיֵפוֹת אֲנַחְנוּ כִּי עִמְּךָ נִלְאֵינוּ.
יוֹם תָּמִים, יוֹם קַיִץ הוֹגַעְתָּ אוֹתָנוּ
וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה — יָגַעְנוּ, אָחִינוּ!
שׁוּב שְׁכַב וְתָנוּחַ וְנַחְנוּ גַּם אָנוּ,
עוֹד טֶרֶם יָשַׁנְתָּ דֵּי הַחֲלֵף כֹּחֵנוּ״. —
אַךְ פִּתְאֹם יַעֲבִיר הַנַּעַר אֶת יָדָיו
הָרָזוֹת עַל שְׁמֻרוֹת שְׁתֵּי עֵינָיו הַדְּבֵקוֹת
כִּמְגָרֵשׁ הִרְהוּרִים — וּבַת קוֹל צְעָדָיו
הַתְּכוּפִים תִּשְׁמַעְנָה הָרְחוֹבוֹת הָרֵיקוֹת.

אָז יֵרֵד הָרוּחַ אֶל יֶרֶק הַגִּנָּה,
הוּא לֹחֵשׁ, הוּא מְפַתֶּה בְּקוֹל דְּמָמָה דַקָּה:
„רְאֵה, עֶלֶם חֲמוּדוֹת, מַה עַרְשִׂי רַעֲנָנָה,
הִתְעַנֵּג בְּטֶרֶם רֵאָתְךָ נָמַקָּה״.
„גַּם נַחְנוּ יְשֵׁנִים״ יְדוֹבְבוּ בַּחֲלוֹמָם
עֲשָׂבִים וּדְשָׁאִים מֵאַרְבַּע הָרוּחוֹת,
וְגַם הַכּוֹכָבִים יִרְזְמוּן מִמְּרוֹמָם:
„יְשֵׁנִים אֲנַחְנוּ בְּעֵינַיִם פְּקוּחוֹת״.
וְרֵיחוֹת חֲצִיר־גַּנּוֹת עֲרֵבִים יָבֹאוּ
מֵאֲלֵיהֶם בִּנְחִירָיו יַשְׁקוּהוּ שִׁכָּרוֹן,

וְנָפַל גַּל רוּחַ מֵאֵלָיו אֶל פִּיהוּ –
וּרְוָחָה גְדוֹלָה בֶּחָזֶה, בַּגָּרוֹן.
אָז יַרְחִיב הַנַּעַר אֶת פִּיהוּ וְשָׁאַף,
וְהִרְחִיב אֶת מִפְתַּח כֻּתָּנְתּוֹ הַפְּתוּחָה.
וּכְאִישׁ שֶׁהִסִּיעַ אֲבָנִים וַיִּעַף
יְבַקְשׁוּ יִתְחַנְּנוּ כָּל קְרָבָיו מְנוּחָה.
וְשִׁלַּח לָרוּחַ אֶת יָדָיו בְּלִי כֹחַ
כִּמְבַקֵּשׁ: „קָחֵנִי, הָרוּחַ, שָׂאֵנִי!
נָעוּפָה מִזֶּה וּמָצָאנוּ מָנוֹחַ,
פֹּה צַר לִי הַמָּקוֹם, פֹּה עָיֵף הִנֵּנִי!"
אַךְ חֲבָטָה גְדוֹלָה בִּמְשׂוּכַת הַגִּנָּה
מַזְכִּירָה לַנַּעַר כִּי סָר מִן הַנְּתִיבָה.
וְזָכַר חוֹבָתוֹ וְזָכַר הַפִּנָּה,
וּכְנָס מִן הַחֵטְא יָנוּס בֵּית הַיְשִׁיבָה...

בַּיְשִׁיבָה הָרֵיקָה דְּמִיָּה קְדוֹשָׁה,
וּבְלַע הַנַּעַר הַקֹּדֶשׁ רִאשׁוֹנָה,
כִּי שָׁם בַּמִּקְצֹעַ יְחַכּוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה
חֲבֵרָיו, שֶׁרֵעוּ לוֹ יוֹם בֹּאוֹ הֵנָּה –
נֵר דֹּלֵק, עַמּוּדוֹ וְסֵפֶר תַּלְמוּדוֹ;

וּכְחָם עַל הָרְגָעִים הַקַּלִּים לָנוּעַ
יְמַהֵר אֶל רֵעָיו וְהֵחֵל לִמּוּדוֹ,
וּבְעָמְדוֹ — יַעֲמֹד כְּמַסְמֵר תָּקוּעַ.
יוֹם תָּמִים, חֲצִי לַיְלָה מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ,
שָׁם יֹאכַל לִרְעָבוֹ אֶת פִּתּוֹ הַשְּׁחוֹרָה —
וּמִי אַתָּה שָׁמִיר, מִי אַתָּה חַלָּמִישׁ,
לִפְנֵי נַעַר עִבְרִי הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה?

„הֲוֵי, הֲוֵי, אָמַר רָבָא, הֲוֵי תָּנוּ רַבָּנָן!...“
הַשַּׁחַר, הַגַּנָּה וְרֵיחַ הַשָּׂדֶה
הִתְעוֹפְפוּ כָעוֹף וַיִּמָּחוּ כֶעָנָן;
הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ נִשְׁכָּחָה, אָבָדָה.
הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ — פֹּה, פֹּה בַּמִּקְצֹעַ
וּשְׁמָשׁוֹת כַּכַּדְכֹּד לָרֹב פֹּה תִזְרַחְנָה...—
וּמְלֵא־תַעֲצוּמוֹת הַנַּעַר יָנוּעַ,
וְעֵינָיו כִּשְׁתֵּי גַחֲלֵי אֵשׁ תִּתְלַקַּחְנָה.
וַיֶּאְדַּם הַקָּדִים, הַשֶּׁמֶשׁ יָצָאָה,
הֵקִיצָה הָאָרֶץ הַשְּׂמֵחָה וּמְאִירָה,
מִצַּהֲלוֹת צִפֳּרִים הָרוּחַ נִמְלָאָה,
כָּל חַי יַצְהִיל פָּנִים, כָּל פֶּה אוֹמֵר שִׁירָה.

גַּם בְּנֵי הַיְשִׁיבָה כִּילָדִים רְחוּצִים
הָעוֹלִים מֵרַחֲצָם אֶל חֵיק אִמּוֹתֵיהֶם,
כֵּן זַכִּים וּמְאִירִים יָבֹאוּ חֲלוּצִים
בְּגְמָרוֹת אֲרֻכּוֹת אֶל שֻׁלְחֲנוֹתֵיהֶם.
וְכֻלָּם כְּאֶחָד תּוֹרָתָם יָחֵלּוּ,
יִנְעֲרוּ בַחוּרִים כְּגוּרֵי־אֲרָיוֹת,
יִתְחַנְּנוּ יְרַנְּנוּ וּכְמוֹ יִתְפַּלֵּלוּ
יְזַמְּרוּ לַאדֹנָי כָּל קֶרֶב וּכְלָיוֹת;
מִחוּץ עַל מַשְׁקוֹפֵי חַלּוֹנֵי הַיְשִׁיבָה
הַדְּרוֹר תָּעִיר קִנָּהּ — בָּנֶיהָ הָרַכִּים,
לְתַנּוֹת תְּהִלַּת הַשֶּׁמֶשׁ הַנְּדִיבָה,
אֶת צִדְקַת פִּזְרוֹנָהּ בְּיוֹשְׁבֵי מַחֲשַׁכִּים; —
וּמָלֵא הָאוֹר עֵין־הַיְשִׁיבָה הַכֵּהָה,
וְרִפֵּד בְּזָהָב אֶת שְׁחוֹר קִירוֹתֶיהָ,
וּתְשֻׁאוֹת מִבַּיִת הַיְשִׁיבָה מָלֵאָה,
וְרִנְנַת צִפֳּרִים מִחוּץ תַּקִּיפֶהָ.
גַּם אַלּוֹן הַזָּקֵן עֲזוּבַת הַחֹרֶשׁ
הָעוֹמֵד עָלֶיהָ מִיָּמִים קַדְמוֹנִים,
שֶׁכְּבָר מָלְאוּ יָמָיו וַיִּיבַשׁ הַשֹּׁרֶשׁ
וַיָּמָשׁ מִכְּבָר מֵעֲשׂוֹת פְּרִי־אַלּוֹנִים —

גַּם הוּא כְּמוֹ הִתְנָעֵר וַיֵּיטֶב קָרַחְתּוֹ,
שֶׁרָטְבָה בֵין־לַיְלָה, מִטַּל רַעֲנָנָה,
וַיַּרְא הַצִּפֳּרִים כִּרְאוֹת בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ
הַבָּאִים לְבָרְכוֹ בַּבֹּקֶר בִּרְנָנָה.
וּכְנַחַל עֲדָנִים יִשְׁטְפוּ הַחַיִּים,
יָצִיפוּ הָאָרֶץ, הַיְקוּם וַאֲגַפָּיו —
יַשְׂבִּיעַ אֶת עֵינָיו מִי בַעַל־עֵינַיִם!
יִתְעַנַּג מִי אֲשֶׁר נְשָׁמָה בְּאַפָּיו!
אַךְ אֶחָד הַנַּעַר מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ,
מֵאַחֲרָיו וְהָלְאָה הַחַיִּים, הָאוֹרָה —
וּמָה־אַתָּה שָׁמִיר, מָה־אַתָּה חַלָּמִישׁ
לִפְנֵי נַעַר עִבְרִי הַחֹשֵׁק בַּתּוֹרָה!

כֹּה יַעֲמֹד הַנַּעַר יוֹם יוֹם עַל מְקוֹמוֹ
מֵאָז אוֹר הַבֹּקֶר עַד רֹאשׁ הָאַשְׁמוּרָה,
כִּי חַלֵּק יְחַלֵּק לְיָדוֹת אֶת יוֹמוֹ:
הָאַחַת לְצָרְכּוֹ, הַשָּׁלֹשׁ לְתוֹרָה;
וּכְבוֹדֵד נְזִיר־רֵעִים, אַסִּיר אֶל פִּנָּתוֹ,
יַעֲמֹד הַנַּעַר לְבֶן־פָּנִים קְמוּט־מֵצַח,
וַיָּצַר בַּגְּמָרָא אֶת־מְלֹא כָל־נִשְׁמָתוֹ
וַיָּצַר — וַיִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ לָנֶצַח.

„הוי הוי אָמַר רָבָא, אוי, אָמַר אַבַּיֵי!"—
הֲפֹה בֵית־הַיּוֹצֵר לְנִשְׁמַת הָאֻמָּה?
הֲפֹה מְקוֹר דָּמֶיהָ, הַנּוֹטְעִים בָּה חַיֵּי
עוֹלָמִים, הַשֹּׁפְעִים בָּהּ אִשָּׁהּ וְחֻמָּהּ?
הֲפֹה אַדִּירֶיהָ—מְאוֹרוֹת עֲתִידִים,
הַיּוֹצְרִים אֶת רוּחָהּ עַל הָאָבְנָיִם?—
כִּי מַה הֵם הַקּוֹלוֹת וּמַה הַלַּפִּידִים
הַנּוֹשְׂאִים הַנֶּפֶשׁ עַד לֵב הַשָּׁמַיִם!
מִי צָפַן הַקְּסָמִים בַּגְּוִילִים הַבָּלִים,
מִי נָתַן הַכֹּחַ לַאֲמָרוֹת עֲבֵשׁוֹת,
לַחְצֹב לֶהָבוֹת מִלְּבָבוֹת חֲלָלִים
וּלְהָתֵז נִיצוֹצוֹת מֵעֵינַיִם עֲשֵׁשׁוֹת?

„הוי, הוי אָמַר רָבָא!"—הֲתִשְׁמַע, הֲתָחוּשׁ
אֶת כִּלְיוֹן־הַנֶּפֶשׁ, הַחִבָּה הָעַזָּה?
הֲטֶרֶם יִקָּרְעוּ לְבָבְךָ הַנָּחוּשׁ
כָּל אֹמֶר אֵשׁ חֹצֵב, כָּל מִלָּה דָּם מַזֶּה?
הַאִם לֹא תִזְדַּקֵּף יָד גְּדוֹלָה נֶאְדָּרָה
אֶל גֹּבַהּ לֹא נֶחְקָר, אֶל מֶרְחָק לֹא נוֹדָע?
הַאִם לֹא יִכָּנֵף רוּחֲךָ בִּסְעָרָה

וּלְבָבְךָ כַּדָּג שֶׁנֶּאֱחָז בִּמְצוֹדָה?
הֲתַגִּיד מַה שִּׂיחַ הַצִּפּוֹר הָרַכָּה,
מַה יֶּהְגֶּה הַגּוֹזָל הַמְצַפְצֵף שָׁם גַּלְמוּד
בַּפִּנָּה הַחֲשֵׁכָה בְּקוֹל תְּפִלָּה זַכָּה
הַשְּׁפוּכָה עִם לִבּוֹ בִּגְוִילֵי הַתַּלְמוּד?
מֵאָז עָלָה שַׁחַר לֹא יֶחְלַשׁ לְבָבוֹ
וּבִרְכָּיו כִּשָׁלוֹן וּפִיק לֹא תֵּדַעְנָה
מִקְּרֹא „אָמַר רָבָא". הַשֶּׁמֶשׁ רַד לָבֹא,
הַקּוֹלוֹת יִשְׁפָּלוּן, הַנְּפָשׁוֹת תִּיגַעְנָה.
כָּל שָׂפָה נִבֶלֶת, כָּל גָּרוֹן נִחָרָה,
הַלְּשׁוֹנוֹת יָבֵשׁוּ; וּבְכִלְיוֹן עֵינַיִם
יְחַכּוּ לַשַּׁמָּשׁ שֶׁיָּבֹא וְקָרָא
לְמוֹדֵי אֲדֹנָי לִתְפִלַּת עַרְבַּיִם.
וּבְנָגְהּ, שֶׁיָּצְקָה הַשֶּׁמֶשׁ הַבָּאָה
עַל צֶפֶת הָאָרוֹן וּכְרוּבָיו מִלְּמַעְלָה
כִּיקַר חֶסֶד־אֵל, — מְלֵאָתִי רָצוֹן, הֲנָאָה,
תִּסְתַּלֵּק הַשְּׁכִינָה וּכְבוֹד־אֵל נַעֲלָה; —
וּבְשֵׁבֶט אוֹר אֶחָד הַשֶּׁמֶשׁ פֹּקֶדֶת
גַּם זָוִית הַנַּעַר הַחֲשֵׁכָה, הַצָּרָה,
וְעָלְתָה עָלֶיהָ בַּהֶרֶת יוֹקֶדֶת

בְּאֵשׁ אֲדַמְדֶּמֶת רֹעֶדֶת בִּנְהָרָה;—
אָז קוֹל עָנֹג אֶחָד מְלֹא עֹז יִשָּׁמֵעַ,—
הַקּוֹל קוֹל הַנַּעַר לֹא יָדַע חֲלוּשָׁה.
כְּיֶלֶד מִתְרַפֵּק, כְּבֵן מִתְגַּעְגֵּעַ
הוּא שׁוֹנֶה אֶת פִּרְקוֹ בִּנְעִימָה, בִּקְדֻשָּׁה.
וּכְקַו־אוֹר הַמְנֻפָּץ אֶל רַבֵּי מֵי־שָׂחוּ
רַךְ קוֹלוֹ יִתְפּוֹצֵץ בֵּין קוֹלוֹת נֶחֱשָׁלִים.
כַּחֵץ יָרוּץ דְּבָרוֹ, גִּלְיוֹנוֹת יִבְרָחוּ,
דַּף יִרְדֹּף דַּף, הָעַמּוּדִים נֶאֱכָלִים.

„הוֹי, תָּנוּ רַבָּנָן . . . מִי יֹדֵעַ יָדֹעַ
אִם לֹא, כִּי אַקְרִיבָה אֶת נַפְשִׁי וּמְאֹדִי
עַל מִזְבַּח הַתּוֹרָה, אָז מִן הַמִּקְצֹעַ
אֶתְרוֹמֵם וּמָלְאָה הָאָרֶץ כְּבוֹדִי?“...
„הוֹי, תָּנוּ רַבָּנָן... גַּם רַבִּי עֲקִיבָה
עַד שְׁנַת הָאַרְבָּעִים רֵיק הָיָה וָבַעַר,
וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל בֵּית הַיְשִׁיבָה
וַיְהִי גַם לְעַמּוֹ—וַאֲנִי עוֹדֶנִּי נָעַר“...
„אֲדֹנָי, קַח מַה תִּקָּח! אֶת חֶלְבִּי וְדָמִי.—
נִשְׁבַּעְתִּי בְּךָ וּבְתוֹרָתְךָ הַקְּדוֹשָׁה,

אִם אֶחְשֹׁךְ נִיד־שְׂפָתַי וּלְקוֹלִי יְהִי דֳמִי,
אִם אָמוּשׁ מִמְּקוֹמִי, מִקְצֹעִי אֶטְּשָׁה,
אִם יֵדַע לְבָבִי מַרְגֹּעַ וּלְעֵינִי
שֵׁנָת אֶתֵּן – עַד צְמָאִי לְדְבָרְךָ אֶשְׁבְּרָה:
הַשַּׁחַר יְעִירֵנִי, חֲצוֹת לַיִל תְּיַשְּׁנֵנִי
עַד אֶגְמֹר הַשַּׁ"ס וְחָכַמְתִּי בַּתּוֹרָה.–
וּבְכֵן – אָמַר רָבָא"... וּמְלֵא עֹז נַעֲלָה
קוֹל צָלוּל יְזַעֲזַע הָאַוִּיר בִּסְעָרָה.–
כִּמְדֻמֶּה לִי, שָׁם עַל הָאָרוֹן מִלְמַעְלָה
כִּשְׂחֹק צַדִּיק תָּמִים הוֹפִיעָה נְהָרָה,–
הַשְּׁכִינָה תִתְעַנַּג עַל הֶבֶל פִּי־תִינוֹק...–
אוֹ אוּלַי הִיא תִלְעַג לְקָרְבְּנוֹתֶיהָ,
הַקְּבֻרִים חַיֵּיהֶם בַּמַּחְשָׁךְ, בַּצִּינוֹק,
הַמֹּסְרִים בִּגְבוּרָה אֶת־נַפְשָׁם עָלֶיהָ?...

וַתִּשְׁקַע הַשֶּׁמֶשׁ וַתֵּרֶד בִּמְצוּלוֹת,
וַיַּעַל הַנֹּגַהּ מֵרָאשֵׁי הַכְּרוּבִים,
עוֹד יוֹתֵר יָמֹכּוּ יָשֹׁכּוּ הַקּוֹלוֹת
כְּמֶשֶׁךְ הַדִּבּוּרִים, כְּהֶמְיַת הַזְּבוּבִים
הַשֶּׁמֶשׁ הַמְּקֻוֶּה בָּא, הֶחֱרִישׁ הַהֹגִים

לִתְפִלַּת הַמִּנְחָה. הַתְּפִלָּה בִּמְרוּצָה
נִגְמָרֶת. בַּחוּרֵי הַיְשִׁיבָה נְמוֹגִים,
נִשְׁמָטִים לִבְרֹחַ הַחוּצָה...
הַחֹרְשָׁה, הַשָּׂדֶה — בִּמְקוֹם שֶׁתִּצְהַלְנָה
גַּם עֲצָמוֹת דְּכָאוּ לֹא יָדְעוּ עֲלוּמִים:
אֶל מוֹרַד־הַגִּבְעָה — בִּמְקוֹם שֶׁתִּגְדַּלְנָה
שׁוֹשַׁנִּים עֲנֻגּוֹת וְתַפּוּחִים אֲדֻמִּים...
מַה יִּרְחַב הַלֵּב וּמַה תִּשְׁאַף הָרֵאָה! —
הָרוּחַ כִּמְסֻנָּן רַךְ, צָלוּל וּמְצֻנָּן,
וּבְיָדוֹ הָרַכָּה הוּא מוֹחֶה הַזֵּעָה
הַדְּלוּחָה מִקִּמְטֵי הַמֵּצַח הַמְּעֻנָּן.
בַּיְשִׁיבָה דְּמָמָה. אַרְבַּעַת הַכְּתָלִים
יַעַמְדוּ כִשְׁקוּעִים בִּדְמָמָה אֲפֵלָה.
מִכָּל תַּלְמִידֶיהָ רַק שְׁנֵי פְרוּשִׁים בָּלִים
נִשְׁאֲרוּ לָשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה. —
אָז קוֹל נַעַר בּוֹדֵד בּוֹקֵעַ וְעוֹלֶה
מְנַהֵם כַּיּוֹנָה מִזָּוִית הַיְשִׁיבָה.
מַה־יֶּהֱמֶה, יָשׂוּחַ לְבָבוֹ הַחוֹלֶה?
מַה־תֶּהְגֶּה, מַה־תֵּבְךְּ נְגִינָתוֹ הַמַּעֲצִיבָה?
הֲזֹכֵר הוּא עַתָּה אֵם טוֹבָה, אֲהוּבָה,

אָב עָנִי וָרָשׁ – וַיַּעֲרֹג אֱלֵיהֶם,
וְנַפְשׁוֹ, כְּצִפּוֹר חֹרֶגֶת מִכְּלוּבָהּ,
נִכְסֶפֶת, נִמְשֶׁכֶת לִשְׂבֹּעַ פְּנֵיהֶם; –
כַּאֲשֶׁר יַזְכִּירוּ גַּם הֵם מִמֶּרְחַקִּים
יוֹם יוֹם שֵׁם בְּנָם בִּתְפִלָּתָם הַטְּהוֹרָה,
וּכְחַכֵּי מָשִׁיחַ הֵם יוֹשְׁבִים וּמְחַכִּים,
שֶׁיָּשׁוּב אֲלֵיהֶם בְּכֶתֶר־הַתּוֹרָה?... –
נַפְתּוּלֵי לֶב־נַעַר מִי יֵדַע יָדֹעַ?
אַךְ תָּמִיד בַּעֲבֹר יְרָאֵי־אֵל עַל הַיְשִׁיבָה,
וְהִטּוּ אֶת־אָזְנָם וְעָמְדוּ לִשְׁמֹעַ
אֶת־קוֹלוֹ הַנֹּקֵב, וְמִרְתּוֹ הַמְּדִיבָה,
יַעַמְדוּ הַזְּקֵנִים, יַשְׂגִּיאוּ פָּעֳלוֹ
וּתְפִלָּה חֲרִישִׁית מִלֵּב יִתְפַּלֵּלוּ:
„אַשְׁרֵי הַבֵּן שֶׁבַּתּוֹרָה עֲמָלוֹ,
וְאַשְׁרֵי הָאָבוֹת כָּמֵהוּ גִּדֵּלוּ...”

באורים

ערים נכחדות עירות נדחות, בלתי ידועות.
נחלת לוחשת נחלת הבוערת קצת.
דשן אפר.
והמית הגיון נכאים המית מנגינה עצובה.
גבכי השקט תהום הדממה.
בכרה ילדותו בגר, עברו ימי ילדותו ויהי לבחור.
וטיח קיר תפל טיח הקיר המתפורר ונופל.
מק־בשר רזון.
פרוש איש שנפרד מאשתו לאיזה זמן, בכדי לעסוק בתורה.
לא כון לא ידע בדיוק.
שזפהו ראהו.
שכוי תרנגול.
מקדמי אשמורות המשכימים לקום באשמורת הבקר.
ושת לו בחלקות יפתהו בדברים רכים.
יפיח הוללות ידבר אליו דברי שובבות.
נלאינו עיפנו.
ידובבו ידברו.
הסיע העתיק ממקומם.
חבטה הכאה.
משוכת הגנה הגדר הסובבת את הגן.
נתיבה דרך.
ובלע הנער הקדש ראשונה הנער הוא הראשון המפריע את הדממה הקדושה.
לתנות תהלת השמש לספר את תהלת השמש ואת טיב אורה שהיא מפזרת לבני האדם יושבי־החשך.
היקום ואגפיו הארץ ומלואה.
לידות לחלקים.
אם אחשך ניד שפתי אם אחדל מלמד.
הבל האויר החם היוצא מן הפה.
ימכו ישפלו.
ישכו ישקטו.
מצנן קריר.
הזעה הדלוחה זעה בלתי נקיה.
חורגת מתפרצת לצאת.
נפתולי לב נער מלחמות נפשו, מחשבותיו הנסתרות.

באביב

מאת

ש. בן ציון



„הסתו עבר, הגשם חלף הלך לו“. הרבי נסע אל עירו והחדר עבר ובטל מן העולם. בן־חורין הוא אברהמ׳ל, אבל עדיין אין הוא יודע מה לעשות בגופו החפשי ובשמחת לבו המלא — מקום אין לו בעולם הזה...

בחוץ — שמים חדשים, וחמה ברה וחדשה מבהיקה בעולם. כמה יפה וכמה נעים היה לצאת ולטייל ברחבה תחת חפתו של הרקיע הזך ולהסתכל בכל בחשאי, או לצאת אפילו מן הרחוב כלו ולרוץ שם במגרש, כסיח רודף־רוח, יחד עם כל הנערים, שיצאו החרות, לשאוף את ריחה של האדמה הרטובה, של הדשאים החדשים, שהתחילו מבצבצים, „להמליך מלכים“, לפקד צבאות ולאסור מלחמה!... כל החוצות שטופים ברפש, ואפילו שביל אחד אין עוד לעבור!

ובבית — כל מה שבו נעקר ממקומו. בחדרים ערבוביה נוראה: בהתהלכך תכשל בדברים ובכלים שונים, קטנים וגדולים, המפוזרים ומוטלים דוקא שלא במקומם. כלי ברזל ונחושת נגרדים בחריקה - שריקה, שצורמת את האזנים; הכרים והמצעות, שהופשטו כסוייהם, נחבטים במקלות, ואבק פורח

ונוצות ננערות עולים ויורדים ונופלים על הכל, — והכל מסואב, מלוכלך בסיד ובטיט.

אך כל זה עדיין לא היה מפריע את אברהמ׳ל. אדרבא, בשעה זו, שמצוה היא „להפוך את הבית" והוא חפשי, היה יכול להראות כאן כחו וגבורתו. אבל אמא מטרידה אותו ומגרשתו ממקום למקום: פה התבה החדשה, שקנו למצות, וכאן חביונת מי־הלפת של פסח — „קדשי קדשים" אלו, הרחק וסחור ואליהם לא תקרב! — עבר ונגע בכירים, מיד נשמע קול: „רבונו של עולם! למה לי חיים?"... גם המשרתת הזקנה, הנוחה תמיד לאברהמ׳ל מפני ש„תלמיד חכם" הוא לה, עכשיו סכנה היא לעמוד בד׳ אמותיה: ינטה זו — ידה בכל ועל הכל היא נותנת בקול בלי שום נמוס ודרך־ארץ. היא סדה וטחה ביחד עם ה„גויה", מטיחה דברים כלפי מזלה וזועקת מרה:

— רבון העולמים! כלום אפשר, שאכלה את כל העבודות הללו עד ל„סדר"!

ורבון העולמים, כנראה, אינו מצטער כלל בצערה של ינטה ועושה לו אביב נחמד בשמים ובארץ: היום מתיפה משעה לשעה, החמה מאירה, האויר פושר, הרוח משיבה, ומין תענוג, שקשה לדעת מהותו, בא ומתפשט בחללו של העולם.

אבל הוא, אברהמ׳ל, מה יעשה?

הוא מטפס על הארון לבקש את ההגדה של פסח ומפיל משם את ה„סליחה" לתוך העביט, שהגויה ממרסת בו את הסיד. הסיד ניתז על הכל וכמעט שנסתמאו בו עיניה של ה„גויה"... רוצה האם לתפשו — והוא מדלג ומדדה בין הכלים, מהפך כלי חרס — הפך נשבר ואברהמ׳ל משתמט ונמלט...

— תלין, גזלן! מה לך פה? — צועקת האם — שתה לך תה ולך לבית־המדרש להתפלל כבן־אדם!

עצה זו של הליכה לבית־המדרש מתקבלת על לבו של אברהמ׳ל, ומיד הוא נעלם מן הבית ומוחל גם על הכוס של המי־שחרית, שלא שתה.

אפילו את אחד מחבריו לא מצא אברהמ׳ל בבית־המדרש: הם אינם קרובים לכאן כמוהו ולא באו — סגר עליהם הרפש. והוא רואה את עצמו קטן יחידי בין כל הגדולים. הוא יושב על ספ־החלון, שהחמה ממלאתו אורה ומסתכל אל הרחבה...

„זמן חרותנו — דבר גדול הוא החרות. אין עול חדר, אין עול בית, שלות השקט ואורה; שלולית של מים נגרת במורד, בתוך הרפש. המים מי־בצה, אבל הם משחקים בקשקשי־זהב, כאילו מורטו עד להפליא, והם מפטפטים בלשון המיוחדת של „מים חיים" המפכים מן המעין... פרה כרסנית, שירכיה נפולות וכל עצמותיה בולטות כחבורה מעורה, עומדת סמוכה לכותל מבלי תנועה כל שהיא. עפעף לא תניד, גרה לא תעלה, אוזן לא תניע, והיא מתמכרת בכל גופה הקרוש רק לאורו וחומו של יום. שנים נושאים במוט סל גדול מלא מצות, שהן מזהירות בתוך האורה; אברהמ׳ל מרגיש בריחן החם מבעד לזכוכית החלון ורעבונו צובטו בלבו והוא רץ לביתו לאכול ארוחת־הבקר.

באורים

בן־חורין — חפשי.

ערבוביה — אי־סדר.

נגרדים — מגרדים אותם לשם נקיון.

כסוייהם — המעטפות שלהם.

כּסואב — מזוהם, בלתי נקי.

ננערות — שננערו מן הכרים.

חביונה — חבית קטנה.

בדי אמותיה — בקרוב מקום אליה.

מטיחה דברים כלפי מזלה — מתאוננת על גורלה.

פושר — לא קר ולא חם.

מהותו — טיבו, מה הוא.

עביט — מין גיגית.

מדדה — קופץ.

שלולית — מקוה מים.

כרסנית — בעלת כרס גדולה.

קרוש — קר, נקפא, בלי תנועה.

„סדר“ שנשבת

מאת

י ה ו ד ה ש ט י י נ ב ר ג



כששקעה שמשו של ערב-פסח נכנסה מנוחה אלמנת ר' דוד'ל עליו-השלום לביתה, הצטמצמה בפנה אחת שבאולם וישבה על הספסל שקועה בעצבות.

איש לא היה בבית: אלתר הקטן ה„בן יחיד“ הלך לבית-הכנסת; בנותיה נכנסו לבית השכנות — יחידה היא יושבת באולם הריק.

הכל בבית שרוי ברוגז. המנורה הגדולה מבריקה ומאירה, כמו להכעים, יותר מדי היא משפיעה אורה. הכתלים לבנים שלא מן השעור, הכל מה שעל השלחן ומסביב לשלחן — כאילו צבור ועומד למכירה.

קשה עליה הבדידות. היא נסתה לצאת החוצה, אבל שם מרגשת הבדידות: כביכול חגיגה ברחוב, מנוחה, אור זרוע בחלונות הבתים, נערות לבושות חגיגית מטילות ומקימות שאון עלז, אך פה בלבה כאילו כדור-עופרת מונח שם.

היא אינה יכולה לשכוח אפילו לרגע, שזהו לה הפסח הראשון. היא לא שכחה עדיין את הפסח הראשון שחל לה חמש-עשרה שנה לשעבר.

כאילו אתמול נעשה הדבר.

זה היה תיכף אחר חתונתה.

עשר פעמים הציעה בערב ההוא מטת הסבה בשביל דוד'ל ולא עלתה לה כחפצה:

לא הסבה כזו הגונה בשביל דוד'ל שלה. באחרונה נצנץ במוחה לשום למראשותיו אותו הכרון שישבה עליו היא, כלה, על הכסא קודם החופה בשעת ה„כסויים". ואז התרחקה קצת מן המטה, הביטה עליה ושבעה נחת.

והשעות כמה ארכו אז! נדמה לה שיותר מדי השתקעו היום הגברים בקלויז.

היא לא שלטה אז ברוחה, יצאה החוצה למייל, כביכול, ועיניה תרו אחרי הגברים, היוצאים מתוך הסמטה שהקלויז מצוי שם.

היא מצאה אותו, את דוד'ל שלה, בין הגברים. שניהם יחד חזרו לביתם.

ואחרי כך, הוי שנים?

מעשה בארבע קשיות.

הוא דרש ממנה שתשאל ארבע הקושיות.

והיא מלאה פיה צחוק וגם הוא צחק ואמר: הלא כך הוא הדין כשאין לאיש בנים חיבת האשה להקשות.

הדבר אמנם לא היה קשה עליה כל־כך. בימי ילדותה עד שגדל אחיה הקטן היתה מקשה את אביה ארבע הקושיות בלילות הסדרים. זוכרת היא עדיין את הנוסח.

והיא התרצתה על הדבר והתחילה שואלת:

„אבא, אשאל אותך"...

והוא צחק בפה מלא: מה את סחה, „אבא" — כלום אבא אני?

טעות נעימה ועליזה טעתה אז, שהיתה לה למקור של תענוג להרבה שנים. בכל שנה ושנה בלילות הסדרים כשנזכרו בטעות זו היו צוחקים.

נחל דמעות פרץ מתוך עיניה.

ודמעות על דמעות יורדות וזולפות בשפי, הכל שותק, הכל כאילו מביט עליה מתוך שתוף צער...

שאון צעדים נשמע מן החוץ.

מנוחה לקחה סנורה והתחילה מוחה את עיניה. אין היא חפצה שירגישו בניה בדמעותיה. אינה חפצה לחלל את חגם. אשריהם, ששכחו במקצת.

— הוי, עיני כואבות — מתחילה היא להתאונן בקול עוד בטרם הפתח הדלת, כדי להסתיר סבת דמעותיה.

אבל אין איש נכנס. כמדומה שנפתחה דלת האכסדרה, נשמעה נקישה וקול צעדים — ופתאום נפסק הכל. רעד עובר על עצמותיה.

אלו היו שלש בנותיה שנכנסו באכסדרה ומצאו לנחוץ לעמוד רגע אחורי הדלת, אלהים יודע מה הן עושות שם.

כשנכנסו נכנסו משיחות, מפטפטות, צוחקות שלא כרגיל.

— הי רוח ואבק ברחוב — מתאוננת אחת — עיני דומעות מן האבק.

— גם עינינו מלאו אבק — מודיעות השניה והשלישית.

בתוך שיחתן המאונסת נשמעה שוב נקישה. נכנס אלתר'ל נער בן שתים עשרה שנה.

— חג טוב, אמא, — הוא קורא בקול מעל המפתן.

— חג טוב לך, בני — עונה מנוחה בקול שאינו שלה.

אלתר'ל זורק מבט על מטת-ההסבה, אינו מוצא עז בנפשו

להביט ישר „שמה". יודע הוא שהיום... היום צריך הוא לשבת „שם"... הוא חוזר סביב לשלחן, יודע הוא הכל, מתי וכיצד צריך לעשות מן „קדש" עד „נרצה" אלא...

האחיות משיחות בקול. אחת נכנסת לתוך דברי חברתה. מנהג זה נותן קצת עז בלבו. הוא קרב אל הענין.

— „קדש" — הוא מתחיל בבחינת גדול.

מנוחה ובנותיה יושבות אל מקומן. אלתר'ל גומר את הקדוש, מסיים „רחץ", „כרפס", „יחץ".

אחר „כהא לחמא" פושט מעליו אלתר'ל צורת גדול ושב לילדותו. הוא גוחן לאזני אמו:

— אמא! אשאלה אותך ארבע קשיות.

— שאל, בני, ואני אשמע ואענך...

— אבא, אשאל אותך...

הוא הרגיש בטעותו ופסק.

מנוחה לא משלה עוד ברוחה. דמעותיה פרצו מעיניה.

נתמלאה הסאה גם אצל האחיות וגם אצל אלתר'ל.

ובכי אחד משותף התפרץ ומלא את חלל החדר.

באורים

הצטמצמה — כוצה את עצמה.
שלא מן השעור — יותר מדי, יותר מן המדה.
חגיגית — דרך חג.
נצנץ במחה — עלתה מחשבה במחה.
תרו — הביטו.
להקשות — לשאול.
התרצתה הסכימה.

זולפות — יורדות.
בשפי — במדה מרובה.
נקישה — דפיקה.
שיחה מאונסת — שיחה שלא מתוך רצון, אלא מתוך אונס.
בחינת גדול — כדרך איש גדול.
נתמלאה הסאה — נתמלאה המדה של הצרות ולא יכלו התאפק עוד.

כפר רחים

מאת

מנדלי מוכר־ספרים

לא רחוק מעיר דלפונה יש כפר קטן. זה הכפר יערים סביב לו, דרך היערים הללו עובר נהר גדול, ועל אותו הנהר עומד בית־רחים, ובשביל כך נקרא הכפר — כפר־רחים. מעבר הנהר האחד מציצים מבין שיחים ודשאים שלשה בתי־אכרים קטנים ושפלים, ומעבר השני כנגדם, ליד היער, עומד בית יחידי; כתליו עשוים קורות של עצים, חלונותיו קטנים וגגו הישן שופע ועולה. שם דר עם כל בני ביתו חנא חוכר הרחים, שחכירה זו ירושה היא במשפחתו, בתורת חזקה, מאבות לבנים. כפר־רחים זה אך קן הוא, בודד לו במסתרים, מופרש מן הישוב ואין דרך הרבים עוברת עליו, אלא שבילים צרים נמשכים ממנו כרצועות דרך היער, עולים הרים יורדים בקעות והולכים למושבות ולכפרים סביביו. ואם בני אדם אינם מצוים במקום זה, אין פה לא תחרות ולא קול המון, כמו בכרכים ובעירות; כנגד זה יש כאן המונים המונים של רמשים, חיות ועופות באגמים, בשדות וביערים; כנגד זה אתה שומע שיחות בעלי החיים: שריקה ונהימה, שיר וצוחה, ונביחה ויללה של זאבים רעבים בימות הגשמים. ובערבוביה זו של קולות משונים נשמע קול המולם של מי הנהר, כשהם נופלים מלמעלה על אופני הרחים, קול רעש וקול טחנה.

הנה חג האביב. יום אחרון של פסח — יום טוב, חם ונעים. החמה בצאתה פזרה ענני בוקר ונשקפה ממעונה, מן

השמים, במאור פניה אל האדמה. וציריו של הקדוש־ברוך־הוא כולם, מקטנם ועד גדולם, מקיצים משנתם הארוכה שנת החורף, ויוצאים ששים ושמחים איש לעבודתו. פרחי אביב רעננים שולחים ראשיהם מבין חציר ועשבים רכים, מתגנבים ומביטים להעולם באהבה. ערבי נחל מתעטפים בטלית ירקרקת, מרכינים ראשם ומסתכלים בחבה סביביהם. עופות, אלה שנדדו למדינות הים וארצות חמות, שבים כתות כתות, אווזות־הבר שטים שם בסתר קנה ובצה, ובני־אווזה הפראים פורחים סביב החוף, עולים ויורדים שם ברעש וצוחה. סנוניות טסות קל מהרה כה וכה באויר, עסוקות בבנינם ובתקונם של קנים חדשים גם ישנים. ברוך הבא! זוג החסידות אף הוא כאן. הנה היא, עקרת הבית, עומדת על רגל אחת בראש האילן, מצדדת ראשה ומתבוננת לקנה הישן שם; וזה דודה ארך הרגלים, מטיל לו קוממיות באגם, נותן עינו באחת הבצאות, שכנסת צפרדעים מקרקרים שם בצבור, ופתאום ישתרבב חרטומו, פיד־פיד — וציד בפיו!

הנה יקיצה ותחיה, זחילה, קפיצה וריצת־רגלים, רנה, שמחה וצלצל־כנפים — אביב ויום טוב בעולם.

כל בני ביתו של חנא הם עתה בחוץ. על האצטבה אצל הבית יושב חנא בכבודו ובעצמו, הותרה קפוטתו, יושב ומביט לעולמו של הקדוש־ברוך־הוא וגוהק, מתוך שהתנמנם היום לכבוד החג תיכף לאחר הסעודה. בניו הגדולים עומדים עליו ומספרים בכובד ראש במה שנוגע לעניניהם — בגשר שנסתחף בכפר הסמוך; בדבר הנסיעה מחר בבקר לעיר; בדבר סוסתם זו הזקנה, בת שלשים, ובעלת עינים כהות, שהיא רובצת לה מנגד על פני דשא, מתפרקדת שם בנחת רוח ומחליצה עצמותיה היבשות, וכיוצא בהם במילי דביתא. והבנים הקטנים שטים ומשוטטים וטרודים מאד: קצתם עומדים על הגשר ומסתכלים

במים השוטפים תחתיו, ונופלים בכח והמולה גדולה למטה, ושם הם מתפוצצים לכמה וכמה טפות דקות, מזהירות לאור השמש בגונים משונים כזוהר ספירים, ואבנים טובות ומרגליות, וקצתם מהילדים מעמידים כלים לקבץ לתוכם שרף הנוטף מעצי ברושים דרך הסדק, שנעשה בהם בידי אדם. הכל חוגגים והכל שמחים! זה ציצוק הכלב, כרסני וקצר הרגלים, בעל עור לבן מנומר בחברברות שחורות, אף הוא לבו שמח, אף הוא מרגיש כי יום זה מכובד מכל ימים — היום הרי הוא מלקט עצמות תחת השלחן, ונהנה מסעודת יום טוב. הנה הוא מגביה זנבו ורץ רצוא ושוב כמטורף, נובח לו בתוך כך נביחה דבדיחותא — שירה זו שהכלבים אומרים מתוך רוב שמחה.

ובינתים אתא ערב. מעט מעט שקטה תנועת השדה והקולות יחדלון. בזה אחר זה מתנוצצים הכוכבים. יער ושדה שותקים והכל נח; רוח אביב חם ונעים מגפף את כלם ומישנם ברחמים. הזמיר ישיר להם שיר ידידות, הצפרדעים מקרקרים להם קרקורים מני קדם, ויצוריו של הקדוש־ברוך־הוא מתנמנמים. הנה ינום גם הנהר מתחת צללי אילנות הסוככים עליו, מתכסה בערפלי אד ונרדם — ומנוחתו שלמה; רק דג חצוף מתרגש ועולה לפעמים, מרעישו וסוטרו על פניו.

למחר יצאה מכפר־רחים עגלה, וזו הסוסה הזקנה אשר נתפרקדה אתמול מטוב לב על צמח האדמה, מושכתה היא בכבודה ובעצמה. על גבי חבילות וכר גדול יושבת לאה אשת חנא, ונער אחד מבני חנא יושב במקום העגלון ובידו שוט, רק מפני המנהג ומראית עין לבד; ולא לביש בו, חס ושלום, אותה הזקנה, כבירה ממנו לימים כפלים ושמשה עוד את אבי אביו, עליו השלום. הנכבדה הזו מתנהלת לאטה במתינות, בקידה השתחויה ובקפיצה משונה כראוי לה. וצוציק הכלב כרע נאמן

לא יעזבנה. פעמים הוא בא ומתלבט בין רגליה ועומד כנגדה, ופעמים הוא קופץ ותולה עצמו בצוארה ונובח לה באזניה. ואחר הוא מגביה זנבו ורץ בזריזות יתרה למרחוק, ועומד וממתין לה שם בדרך בלשון נטויה ובנשימה קצרה מרוב עמל ויגיעה. ולאחר כמה שעות של טלטלה ונדנודי הדרך, נכנסה העגלה בהמולה לרחובה של עיר דלפונה.

באורים

מציצים — מביטים, נראים, נשקפים.
שופע — משופע.
מופרש — נבדל.
תחרות — התחרות
ציריו — שליחיו.
סנונית — מין צפור
קוממיות — בקומה זקופה.
אצטבא — כעין ספסל.
שנסתחף — שזרם המים סחף אותו.
מתפרקדת — שוכבת פרקדן, גבה על האדמה.
מילי דביתא — עסקי הבית.

גונים — צבעים.
כרסני — בעל בטן עבה.
כמטורף — כמשוגע, כאילו נטרפה דעתו עליו.
דבדיחותא — לשם צחוק והתול.
אתא — בא.
מגפף — מחבק, עוטף.
חצוף — עז־פנים.
סוטרו — מכה אותו.
במתינות — בנחת, לאט לאט.
ממתין — מחכה.

שלום בית

מאת

י. ל. פרץ



חיים הוא נושא-סבל.

בעברו תחת משאו בחוץ, לא נראה מתחת לארון-הסחורה אשר על שכמו, ונראה כאילו הולך ארון-הסחורה לבדו. אבל נשימתו הכבדה נשמעה למרחוק.

אך הנה פרק את משאו וקבל שכר-טרחתו. מישר הוא את גוו, מנשם בחזקה, מוציא את כנפי בגדו מבעד החבל אשר במתניו, מוחה זעת מצחו וממהר אל הבאר לשתות מעט מים קרים. משם ירוץ הביתה.

והנה הוא עומד בחצר, נשען אל הקיר, ומרים את ראשו הגדול עד שקצות זקנו וחוטמו עומדים בשורה אחת.

והוא קורא:

— חנה!

ובפנת גג יפתח חלון קטן וראש-אשה קטן, מכוסה צניף לבן, יראה.

והאשה עונה לעומתו:

— חיים?!

והזוג מביט זה אל זה ברצון ונחת. והוא כורך את משכרתו בפסת ניר וזורק למעלה כנגד החלון. חנה חוטפת באויר, כאשר הסכינה.

— בריה נפלאה! — אומר חיים, ואינו רוצה למוש ממקומו.

— לך, לך לך, חיים — קוראת היא בנחת — אינני יכולה לעמוד בחלון... עלי לשוב אל הילד החולה. את עריסתו העמדתי על יד הארובה; ואני מבשלת ומניעה אותו בבת־אחת.

— ומה שלומו?

—הונח לו מעט.

— תהלה לאל. וחנה?

— הלכה לה אל התופרת.

— ויוסיל?

— מאליו מובן, בחדר.

חיים מוריד את זקנו והולך לו, וחנה מבטת אחריו עד שנתעלם בצל המבוא.

ביום החמשי והששי תארך השיחה ביותר:

— כמה לך בניר הזה? — תשאל חנה.

יראה היא פן ימעט הכסף לצרכי השבת.

— וכמה דרוש לך עוד, חנה.

— ששה „גדולים" למשיחת הילד. נחוצים עוד נרות; חלות כבר יש לי, גם בשר —ליטרא וחצי. ונצרך לי עוד: יין לקדוש ומעט עצי־הסקה.

— גזרי עץ יש בשוק, אקח בהקפה ואביא לך...

— ודרוש לי עוד...

ומונה היא באצבעותיה את כל הדרוש לה עוד ליום השבת. ואחר משא־ומתן ארוך מסכימים הם, שאפשר לקדש על הפת, ושחסרון דברים שונים אינו מעכב.

העיקר הם נרות - ההדלקה וסמי - רפואה בשביל הילד החולה...

ובכל זאת, אם בעזרת-השם, הלידים בריאים ושלמים, שני נרות-הנחושת לא נתנו בעבוט, ועל אחת-כמה-וכמה, אם נטמנה „פשטידה" לכבוד השבת — המשפחה העניה עליזה ושמחה בחלקה.

וחנה היא „בריה" נפלאה להכנת הפשטידה. מתאוננת היא תמיד על חסרון דברים שונים. פעם יחסר לה קמח, פעם — ביצים, פעם — שומן, ולבסוף יוצאת פשטידה יפה, שמנה ומתוקה.

— כה מבשל המלאך ! — צוחקת חנה בנחת.

— בודאי, — עונה חיים לעומתה — האת אינך מלאך אלהים ? המעט את מקבלת יסורים ממני ומהילדים ? הלא יציקו לך הילדים פעם בפעם, ולפעמים שאני כועס — וכי שמעתי מעולם איזו קללה מפיך ? הצעקנית את וקולנית כשאר הנשים ?

חנה צוחקת בקורת-רוח, והוא מוסיף :

— ומה הוא כל „העולם-הזה" שלך ? גם גם הילדים ערומים ויחפים, וגם רעבים לעתים תכופות... ולאיזה דבר אני כשר ? — כאשר יאמרו הבריות : „לא לקדוש ולא להבדלה", גבר לא יצלח ! גם זמירות איני יכול לזמר כהוגן.

— ובכל זאת, — אומרת חנה בבטחה — בעל נאמן אתה ואב רחמן, וכה יתן ה' לכל בנות ישראל. ויהי רצון מלפניו, שאגיע אתך לעת זקנה...

ומסתכל הזוג זה בזה בידידות וחסד, כאילו יצאו זה עתה מתחת חופתם.

שבת. „שנה בשבת תענוג". ואחר השנה הולך חיים אל בית־המדרש הקטן לשמוע תורה. וקורא שם אחד המלמדים את פרשת השבוע עם פירוש־האלשיך.

המלמד קורא ועל פני שומעיו, שמספרם הולך הלך וגדול, רובצת לאות עצומה. אחדים מתנמנמים, ויש גם מפהקים בקול. אך לפתע פתאום, בהשמע דבר אגדה על אדות העולם־הבא, הגיהנם, ששם מיסרים את הרשעים בפולסי דנורא והגן־עדן, שיושבים שם הצדיקים ועטרותיהם בראשיהם ועוסקים בתורה — יקיץ ההמון ויתעורר. הפיות נפתחים, הפנים אדומים והאזנים שואפות לכל הגה, היוצא מפי המלמד.

וחיים נשען אל התנור, עיניו מלאות דמעה, פעם מצער ופעם משמחת רצון ורועד הוא בכל גוו.

סובל הוא יחד עם הרשעים, רוחץ אתם בזפת בוערה, מתקלע בכף־הקלע, בוקע עצים ביערות או תועה ביליל ישימון; וטועם טעם גן־עדן יחד עם כל הצדיקים: אור הגנוז, מלאכים פורחים וחתיכות לויתן ושור־הבר, ויין המשומר, וזיו השכינה... וכשהמלמד מנשק את ה„אלשיך" וסוגרו, הוא מתעורר משנתו ושב בלי חמדה לעולם־הזה. אז ישאף רוח ויתחנן בלבו: רבונו של עולם! רק מעט מזעיר, רק כזית, רק משהו של גן־עדן בשבילי, בשביל אשתי ובשביל בני. ואז יתקפהו היגון: באיזו זכות? אינני כדאי, אינני כדאי...

— — — — — — — — — — —

ופעם נגש אחד הלמוד אל המלמד ויאמר:

— רבי — וקולו רועד מאד — רבי, במה אוכל אני לזכות לחיי עולם־הבא?

— עסוק בתורה, בני, בתורה! — עונה המלמד.

— אבל, הדיוט אני.

— למוד משניות... עין יעקב; לכל הפחות — פרקי־אבות.
— הלא אמרתי — הדיוט אני!
— אמור תהלים בכל יום.
— לאמר תהלים אני יודע, אבל אין לי פנאי.
— על־כל־פנים, התפלל בכונה.
— איני יודע את פירוש המלות.
והמלמד פונה אליו ברחמים:
— ומה מלאכתך?
— סבל אני.
— טוב מאד — הוי משמש תלמידי חכמים.
— ואיך?
המלמד חושב רגעים אחדים ועונה:
— הבא בכל ערב להלומדים בבית־המדרש מים קרים לשתיה.
פני חיים נהרו מגיל:
— ואזכה לחיי עולם־הבא?
— ברחמי השם.
— רבי — הוסיף חיים לשאול — ואשתי?
ואמר לי המלמד כי הבעל זוכה לאשתו, וכשהוא יושב על כסאו בגן־עדן, אשתו יושבת להדום רגליו.

חיים שב אל ביתו להבדיל על הכוס וחנה ישבה והתפללה „אלהי אברהם". ויספר לה חיים את דברי המלמד. בדברו נמלא פתאום רחמים עליה ויקרא:
— ואני אומר לך, חנה, שאינני רוצה בזה! שבשום אופן לא אתרצה, שתהי את הדום־רגלי... אני ארים אותך ואושיבך לימיני, ונשב יחד! די מקום לנו על כסא אחד! ומובטח אני

— הוסיף באומץ לב — שהקדוש־ברוך־הוא יסכים לזה, בודאי יסכים, בעל־כרחו יסכים!

באורים

פרק — הסיר.

מבוא — רחוב צר.

גדולים — פרוטות.

בהקפה — על מנת לשלם כעבור איזה זמן.

בעבוט — במשכון.

פשטידא — מאכל מיוחד שנוהגים לאכל ביום השבת, וביהודית: קוגיל.

פולסי דנורא — שבטי אש.

הדיוט — בור, עם־הארץ.

הירשלה

מאת

מנדלי מוכר ספרים

א.

עכשו, כשיהא הירש׳לה מסתכל במפת הארץ, מחפש שם בין כל העירות, הקטנות עם הגדולות, לא ימצא שם את קבציאל, ואפילו אם יחפשנה בנרות; ולשעבר, בימי ילדותו, היה סבור, כתולעת זו שבתוך החזרת, שאין כקבציאל עיר חמדה טובה בכל העולם; היא מקום הישוב וטבור הארץ, ומחוצה לה מדבר שממה, מקום תנים וחיות רעות. בני אדם בעלי צורה ועם סגולה אינם אלא כאן, בקבציאל בלבד. אין השמש זורח ביום והכוכבים בלילה אלא בשבילם, ואין הקדוש ברוך הוא עוסק בעולמו אלא ביהודי קבציאל בלבד. הוא נותן מטר, בשביל העזים שישתו ולא יצטרכו לאכול התבן מעל הגגות וללחך כתלי בית המדרש; משיב הרוח ומיבש פני האדמה, כדי שלא יהיה טורח ליהודיותיו לילך ביום הששי לשוק, לקנות בשר ודגים וכל מיני מטעמים לכבוד השבת; מברך השנים בבולבוסים ובבצלים ושומים, כדי שיאכלו יהודיו וישבעו. כללו של דבר, לא ינום ולא יישן שומר ישראל, פועל גבורות ועושה נפלאות בכל עת רק להם ובשבילם... אמת, עוד עיר אחת היתה נודעת לו, שהיה מדמה אותה כמרחפת באויר העולם ושם שער השמים — הלא היא ירושלים עיר הקודש, שהיהודים שם מתים ונראים

כחיים, נחים באדמה בשלום ואין הרמה שולטת בהם... אבל אוי ואבוי! ירושלים הלא היא חרבה ושוממה, היתה כאלמנה, ובני ציון היקרים הם עתה בגולה — בקבציאל.

והגלות בעיני הירש'לה באותם הימים היא גלות ג ב ר י ל א — גוי זה שמכבה את הנרות בלילי שבתות, מסיר מעל השלחן את המנורות ומסיק התנורים אצל היהודים; זוהי גם גלות טקלי הערלית, שכובסת כתנות של בני ישראל וחולבת פרותיהם בשבת; זוהי גם גלות קונדרט, שמוכרים לו בעד כום יי"ש את כל החמץ של קבציאל בפסח, והקשה מכולן היא גלות מיטקה, גוי קטן, וכלבו זשוקיל, שלא ילדים קטנים בלבד היו מתיראים מפניו, אלא גם יהודים בעלי זקן ובעלי נשים ובנים, אף יהודים תקיפים ופני־העיר חרדו מפניו ונסו מפחדו למרחוק כמטחוי קשת. ומי יודע, עד היכן הרעה הגיעה, אלמלי גלות מיטקה זו היתה נמשכת בתקפה בלא הפסק.

אמרו: גם הוא שמיטקה היה חומד „חלה" של יהודים. מפני פרוסת חלה שהיו נותנים לו שוחד, נכנע לבבו וכבש אכזריותו לזמן מועט. אכילת חלה המתיקה את מדת דינו, ורוח אהרת היתה עמו על בני ישראל, ומה שהיה אסור להם מתחלה הותר להם אחר כך. ופעמים שעת־רצון היתה למיטקה גם בלא מתנת יד כלום, שסוף סוף הרי היה נער שובב ושוטה, מתאוה לחברת נערים כגילו, לשחוק ולהתהולל עמם יחד. ובשעת שחוק והוללות היה הוא, מקוצר שכלו וגסות מוחו, כפוף ונכנע להם. לו הכח והגבורה לרוץ כעיר פרא ולבעוט ברגליו, והם היו מחמרים אחריו וחובטים אותו בשוט. וכשהיה הוא בידיהם והם רוכבים עליו, היו נוהגים אותו למקום שהם רוצים... כשהיו עוסקים בבנין ילדים, לא היה מוכשר אלא לעבודה גסה לצבור

עפר ואבנים ולשאת בכתף, ונערי בני ישראל היו מעוררים ומסיעים לו בעצותיהם.

וזשוקיל, כמו שאמרו, אף הוא לא היה כלב רע. בשביל פת לחם היה עושה חונף, עומד נצב על כפותיו ומכשכש בזנבו. ויהודי קבציאלי, אף על פי שמתפרנס בצער ובצמצום, נתן פעמים מלחמו לזשוקיל, מהרהר בלבו בשעת נתינתו: אכפרה פניו במנחה, ולא יחרץ כלב זה לשונו. יהודים בעלי־בתים וגדולי־הזקן, פניהם שוחקות מרוב עונג, כשהיה זשוקיל מכבדם לחטוף עצם או פת מתוך ידם ומציץ עליהם בנחת רוח. ובשעה שנשתטח לפניהם על הארץ, מגרם את העצם בשניו החדות, היו עומדים עליו ומחליקים את זקנם בשחוק נעים, נהנים ומשעשעים את עצמם בדברי נחמה: מעתה בעלי ברית אנו, מעתה אין שטן עוד ואין פגע רע. ולאות ברית כבשו פחד לבבם ושלחו אצבע לנגוע בזשוקיל מרחוק ולמשמש בראשו. ובשעת רצון זו, שהם חשובים ומקורבים להכלב, היו שוסים אותו באחרים: קום, זשוקיל, ופגע בם! כדרך התקיפים...

ב.

עכשו, כשהירש׳לה גדול, הוא מכיר ויודע, שיהודי נפשו קשורה בנפשות ביתו ובהן חיי רוחו. ואביו היה לענין זה יהודי שביהודים, עכשו הוא מכיר ויודע, שאביו היה מחבבו מאד, אבל, כדרך אדם מישראל, לא היתה חבתו נודעת לו בפיו ובאור פניו אלא מסותרת בלבו. פניו היו זועפים תמיד ועל עפעפיו צלמות, כאלו הוא עצב וכועס. בביתו היו דבריו מעטים, כאלו לא לכבוד היה לו הדבור עם בניו, ואין צריך לומר שנמנע לשחק עמהם, סבור היה בדעתו, שאין ראוי לאבא לנהוג קלות־ראש בפני בניו, כדי שתהא אימתו עליהם, והבנים חיבים לעמוד

לפני אביהם בכבוד וביראה, ואינם רשאים להגביה קולם ולא לשחוק ולא לנוע בפניו בבהילות, אלא דבורם יהא בלחש והלוכם בנחת וכל מעשיהם בכובד־ראש, ברתת וזיע. וכשלא נזהר פעמים אחד מהילדים בדברים אלו, הציץ עליו אביו ונבהלו עצמיו.

— אבל עת לדבר ועת לאהוב בגלוי היו גם לאבא. אחד מהילדים שחלה, אביו ישב אצלו ולא הניחו רגע אחד. היה יושב ומתגעגע עליו, מחליקו וממשמש בו, מנחמו בדברים טובים ומבטיחו לעתיד לבוא מתנות טובות וצעצועים נאים הרבה: חרב של עץ יפה לתשעה־באב, קשת וחצים לל"ג־בעומר, כלי־געש ומקל־יד להכאת המן, ודגל נאה עם תפוח אדום בראשו לשמחת־תורה. ובשעת הבטחתו זו היה מתהולל ונותן בקולו — קול כלי־געש, קול ירית חצים וקול ילדים מקיפים את הבימה ברגליהם וצועקים: „עוזר דלים, הושיעה נא!"... וכל כך היה עושה, כדי לבדח את הילד החולה ולהביאו לידי שחוק קל, וכשעלה דבר זה בידו היה מאושר. וכך נשתנה מנהגו של אבא גם בחגים וזמנים לשמחה, וביותר בליל פסח, כשהיה מיסב על המטה אצל השלחן וחלק לבן על מדיו, כבן חורין, ואשתו יושבת אצלו וצניף לבן על ראשה. שניהם — המלך והמלכה הללו, כמו שנקראים באותו הלילה — פניהם מאירים ומביטים בנחת־רוח, פעם זה לזה ופעם לילדיהם המצוחצחים ומזהירים סביב לשלחנם, ופעם לכוסות ולקערה, שבתוכם מסודרים כהלכות הפסח: הזרוע לימין והחרוסת למטה, הביצה לשמאל ולמטה הכרפס, והמרור ביניהם. — אתה עתה הירש'לה, — היה אביו אומר לו באהבה ומעביר ידו על חלקת לחייו — עתה שאלני, בני, ארבע הקושיות! ומיד פתח הירש'לה את פיו ובקול נהימה דקה, שולח אצבע ומנענע בכל גופו, צווח ואומר:

אבא, הריני שואל אותך, אבא, ארבע קושיות!... בלילה הזה נתנה רשות לקטנים לספר ולשחוק בכל אות נפשם, ואין מוחה בידם. הותרה הרצועה! הילדים שתו לשכרון כוסות מלאות יין־צמוקים. והמה שמחים, מהגים ומלהגים כל העולה על רוחם.

וחוץ מעתים הללו, מורא האב על הבנים היה גדול מאד. בבית היה הירש׳לה, ככל הילדים, דומם ושוקט. אבל שקט זה היה למראית עין כמי־מנוחות, שנוקבים ויורדים עד התהום. ביניהם לבין עצמם היו הילדים מתהוללים ועושים מעשי תעתועים, מתקוטטים ומקניטים ומכעיסים זה את זה ברמז ובחשאי, מכים וצורמים איש את אחיו בלא אומר ודברים. כל אחד היה לו איש ריבו להתקוטט בו, ובר־פלוגתא של הירש׳לה היה חנא־למיל. שני אלה היו מנצחים תמיד זה את זה וזורקים מרה זה בזה. חנא־למיל, שגדול היה ומוכן להיות חתן, בקש ללמד את אחיו זה, הצעיר ממנו, הלכות דרך־ארץ. היטב חרה לו הדבר, שאביו מושיב את הירש׳לה אל השלחן בשבת בראש כל הבנים ונהנה ממנו, כשהוא מזמר ומסייע לו בקול נהימה דקה להריע ב„זמירות". מקנאה שהיה מתקנא בו היה מרגל תמיד בהירש׳לה לפני אביו כדי להשניאו בעיניו, ובחשאי היה מלעיב בהירש׳לה, מתעתע בקול נגינתו, מעקם שפתיו ותומך פיקה של גרגרתו באצבעו, מנענע בראשו ומנפח לסתותיו כברבור. מתמלא הירש׳לה חמה ורותח כדוד נפוח, מושיט לשונו לאחיו, מכנים אגודלו לבין אצבעותיו ומראה לו „אגרוף־רשע" ומלחש לו בכעס: הרי שלך לפניו... התבקע מתוך רוב קנאה והתפקע! וכל זה נעשה בצנעא, והדברים נבלעו בנעימה, שלא יהא הקול נשמע.

ג.

בבית היה הירש׳לה שלפוחית נפוחה מלאה אויר, כובש את רוחו ויצרו לדברי הוללות; יצא לחוץ, פקעה השלפוחית, והירש׳לה נהפך לנער שובב שאין כדוגמתו ועשה כל מה שלבו חפץ — ידו בכל וזרועו נטויה על כל הנערים כגילו. לידות אבנים, לתפוש עז בקרניה ולרכוב על גבה, להחזיק בזקנו של תיש-הצבור ולתלוש ממנו מלא חפניו שערות, להכאיב חתן וכלה תחת חופתם במחטים, לרדוף אחר המשוגע ברחובות העיר, לקפץ ולהחזיק עגלה מאחוריה, בשעה שהסוסים מושכים אותה ורצים — מעשים אלו לא היה בין חבריו מפליא לעשות כמוהו. בשביל כך חלקו לו חבריו כבוד, והיה להם לכהן ולראש בכל דברי שחוק והוללות. הנערים השובבים כי עשו מלחמה ביניהם, היה הירש׳לה שר-הצבא להם וחבש כובע של ניר עם נוצות בראשו, וכל כחו וגבורתו נודעו בזה, שהיה מצוה להלקות את הכל בלא חטא ועון כלל, רק לכבודו לבד. ואם שר-הצבא, הירש׳לה בן לייזיר-יענקיל, גזר גזרה, היו הכל חיבים לקבלה, לשמוע ולעשות. ובשעת שלום היה הירש׳לה וחבריו עוסקים, כבני אדם פשוטים, בענינים אחרים מישובו של עולם. ועסקים נמצאו להם הרבה מאד, ברוך השם, בכל עת תמיד. בימות החמה היה הירש׳לה נוהג אספסוף של נערים לרחיצה ביאור, זה מי בצה גדולה ומעופשת, שחזירי העיר שקועים בה בטיט בכל גופם עד ראש חוטמם. והליכתם זו של בני החבורה היתה ברעש ובשמחה וביד רמה. לא היה דבר בדרך שלא חלו בו ידיהם. בני אוזים פעוטים נחפזים ונסים, הלוך וטפוף מעט בכנפיהם הקטנות, שלא התכסו עדיין בנוצות כראוי. והאוז

הגדול, זה אביהם ופטרונם, מתמרמר למזעזעיהם, לעדה פרועה זו, שואף ונושף בנחיריו ומעקם את צוארו כמין שלשלת. העגל שם מטריח את עצמו ועומד מרבצו על גבי העשבים, מעמיד שתי עיניו ונרתע איזו פסיעות לאחוריו, כשהוא מנענע בראשו, ומשפיל מצחו לארץ, ולאחר כך הוא נמלך ומגביה זנבו ורוקד ובורח בדהרות, דהרות גסות... והנערים עד בשעת הלוכם מקדימים ומתירים את מכנסיהם ופוזמקאותיהם בחפזון ובבהילות יתרה כל כך, עד שתיכף בביאתם למחוז חפצם הבגדים נושרים מעליהם, והם דולגים לתוך האגם — והמים מבעבעים וב„בל־בול" מתבלבלים!

בשעה שבין מנחה למעריב היו הנערים מתקבצים בעזרה של בית־המדרש ובאים להיריד שם, כל אחד מין סחורתו בידו, ונושאים ונותנים בחשק ובעיון גדול: זה מחליף מסמר ישן ועקום בכפתור של נחושת, וזה מוציא מאוצרו אגוז נקוב, שמשמיע קול חליל, ועליו קופצים שני קונים ומשתדלים לעשות עם בעל האגוז חליפין בשברי כלי זכוכית ומיני צבעונים משונים; אחד אוחז בידו זגוגיתא חלולה וירוקה ועשה בה עסק עם חברו, שמתפאר עליו בצפורת־כרמים מתה תלויה בשערה תלושה מזנב הסום. הירש'לה שלנו היה המכריע בין התגרים הללו ומשער ערכו של כל מין סחורה ונוטל שכרו מכל אחד בשביל טרחתו. ועל הרוב לא נגמר יריד זה בלא תגרה. אין אחד שלא היו לו לבסוף תרעומות על חברו, והכל באו בטענה, שהמקח — מקח טעות. והנה התגרים כועסים ומתרעמים, עוד מעט וקטטות ודברי ריבות עתידים לבוא לכלל מעשה — למריטת פאות ומכת לחי, ונער שובב אחד הרי זה עומד על גבם, תוקע ומריע בגרגרת של אוזה שחוטה, להגדיל המהומה ולהאדירה; — והנה רעש והמולה, צעקה ושוחה גדולה, עד שבא

ה„שמש" דהוף ומבוהל וגוער בהם בנזיפה, והנזופים השובבים עוקרים רגליהם ובורחים ומתפזרים כעכברים אל חוריהם.

באורים

סבור — חושב.
חזרת — מין ירק חריף בטעמו horse-radish
טבור — מרכז.
תנים — חיות המדבר.
בעלי צורה — נכבדים.
לאכול התבן מעל הגגות — בעירות שברוסיה ופולין יש שגגות הבתים עשויים קש.
בולבוסים — תפוחי אדמה.
פני העיר — הנכבדים והחשובים שבעיר.
המתיקה את מדת־דינו — רככה את לבו
מדת־דין — יחס קשה, לפי הדין ולא ברחמים.
מחמרים — דופקים בו שימהר לרוץ.
מסיעים — עוזרים.
מכשכש — מניע בו.
אכפרה פניו — אתן לו כפר, שוחד.
שוסים — מגרים.
בבהילות — בחפזון.

בנחת — לאט לאט, בשום־לב.
ברתת וזיע — ברעדה, בפחד.
לבדח — לשמח.
חלק — כתנת ארוכה, קיטל.
הותרה הרצועה — נתן חפש.
מתקוטטים — רבים זה בזה.
בר פלוגתא — איש ריבו.
מלעיב — לועג.
לסתותיו — לחייו.
בצנעה — בסתר.
שלפוחית — כעין שק של עור דק שאפשר למלאו אויר ולנפחו.
ימות החמה — ימי הקיץ.
פטרון — ראש, שומר.
נושרים — נופלים.
יריד — יום שוק, זמן שרבים מתכנסים למקום אחד לשם משא ומתן.
בעיון — בשים לב.
מיני צבעונים — חפצים צבועים בצבעים שונים.
תגרים — סוחרים.
תגרה — מלחמה.
תרעומות — כעס.

פרא אדם

מאת

י. ד. ברקוביץ

א.



הכפרי הקצר והשמן שבא לראות את הירשל בנו של חיים־מאיר הנגר, היה יהודי צהוב, שפאותיו קטנות ומסתלסלות למעלה כלפי שולי הכובע ועיניו חבויות בחלב. כפרי זה נכנס באדרתו הגדולה, שמטפחת־צמר כרוכה לה סביב לצוארונה הגבוה, ובמגפיו הרחבים והגסים ושוטו בידו — ומיד נתמלא הבית כלו ריח של עטרן ונפט ודגים מלוחים.

הרשל, נער כבן חמש עשרה שנה, סעד באותה שעה סעודה של שחרית, ומתוך אכילה תפלה של פת קיבר טבול בציר של קשואים כבושים קרא ושתה בצמא את עמודי הספר „קבורת חמור". כדי שתהא לו היכלת לאכול ולקרא בבת אחת, העמיד את הספר כנגד הקערה, כעין מחיצה בינו ובין שאר העולם, והוא גופו נצטמצם וכפף ראשו כלפי השורות, הנעשות לפעמים מטושטשות, נעלמות ומתערבות האחת בחברתה.

— זהו ה„בעל־דבר" עצמו? — שאל הכפרי את האב, ההולך אחריו מבית־המדרש ושק הטלית תחת בית־שחיו, ורמז

בראשו על הירשל. קולו היה גס, כקול היוצא מן הטבור, ודבורו נשמע בלוית נגינה ממושכה, כדרך הכפרים, התמהים בדברם.

— הוא הוא.

— כך ? !...

האב גחך מתוך הנאה, כאדם המוליך את חברו מן השוק לביתו להראותו שם חמדה גנוזה. הכפרי התיצב עם שוטו בתוך הבית ונשאר שעה קלה בעמידה מאוששת, כשהוא סוקר ובוחן בעין אחת צוחקת את הנער, היושב לפני השלחן על ספרו וקערתו. צחוקו ומצחו הקטן, שהתקמט מתוך התול דק מרפרף, היו מעין אלו של אדם פקח, שעתיד הוא בעוד רגע להשמיע דבר־חכמה, אלא שהוא מתאפק עדיין.

האב התחיל לספר את שבחו של בנו. הכפרי עמד במנוחה, הוא ושוטו בידו, אצל השלחן והקשיב לכל התהלות והתשבחות, שהללו מפזרים לבנם, בחוכא קלה של פקח. מצחו התקמט בערמה ובעיניו הקטנות נצנץ ברק... נראה היה, כי בעוד רגע ישמיע את הדבר של חכמה.

— ואתה, בחור ! — פנה לבסוף אל הירשל, שבכל העת העמיק עיניו בספרו, כאילו כל הענין אינו נוגע אליו — התסע עמי ? אל תתבייש — אמור ! בביתי תאכל תפוחי־אדמה לרוב ותשתה כותח מן המובחר. רעב לא תהיה... חי־חי ! ובלבד שתהיה אדם ותדע כיצד להחזיק את המושכות ביד. את הבחורים שלי צריכים ללמד בשוט, ואם לא — סופם להיות „גוים"... צריך ללמדם תפלה, לאמר עמם ברכה בכל בקר, וכשהשעה צריכה לכך, משתמשים בשוט — ואין פוצה פה ומצפצף... חי־חי, כשתהיה אצלי — תדע כיצד להיות מלמד...

אחרי הדרכה זו, שהדריך הכפרי הצהוב את העתיד

להיות מלמדו, הרים הירשל אליו את עיניו מן הספר. הנער הביט ישר בבוז גלוי אל היהודי השמן עם השוט, שריח עטרן ונפט ודגים מלוחים נודף הימנו.

— נו, למה אתה שותק? דבר דברים ונשמע! אין אני אוהב את האלמים; רוצה אני, שיהא מלמדי איש שפתים... אדם שכחו בפה...

— אין אני מלמד! — לא התאפק הירשל וענה קשות, ושוב השקיע ראשו בספר.

על פני האב, שבכל העת לא גרע עין מבנו, נראתה בת־צחוק של הכנעה, וכמבין דבר, מהר להסביר להכפרי, העומד ומשתומם לחוצפה זו של הירשל:

— חי־חי, שוטה! עדיין תינוק הוא... אינו רוצה שיקראוהו „מלמד". אצלם, אצל ה„ידענים" שבזמן הזה, קוראים לבחור שכמותו: „מורה". בוחרים הם בלשון נקיה... חי־חי, שוטים! וכי למאי נפקא־מינה?

מצחו של הכפרי חזר ונתקמט בגחוך:

— מורה — יהא מורה... אדרבה. מה איכפת לי? מעדני־מלכים איני נותן אפילו למורה... בה„ישוב" שלנו אין אנו יודעים את כל ה„חפציות" הללו. יהודי כפרי אני, ואצלי הענין כלו פשוט הוא: יודע אתה חומש עם רש"י ושאר ה„מעשיות" — קום וטפס על העגלה, בלא שום דבורים יתרים! ובשכר זה הרי אתה מקבל ממני עשרים וחמשה „קרבין" בבת־אחת, בלא שום טענות ומענות; היה מורה, או מלמד, או רועה־בקר...

— א, רבי יונה! — נעלבו האב והאם ביחד כששמעו את השכר הנקוב. שניהם הביטו אל הכפרי כמשתוממים ופניהם הביעו בשעה זו רוגז ותחנונים בבת־אחת, כאילו רצו לאמר: „אם כן, מעיקרא היתה טעות בידינו"...

והתחיל המשא והמתן בין שני הצדדים. הכפרי הוסיף עוד המשה רובל, אף על פי שברור לו — אמר — כי מניח הוא את מעותיו על קרן הצבי. ורק — מה לו לשקר — הבחור מצא חן בעיניו. הסחורה — סחורה היא, אי־אפשר להכחיש... אבל האב, שתקיף היה, עמד על דעתו ודרש ארבעים רובל. אז התחיל הכפרי לשנס את מתניו באזורו לאות, כי נכון הוא ללכת.

— רוצים אתם בשלשים? יותר לא אוסיף לכם אפילו פרוטה!

אבותיו של הירשל נכנעו קצת והתחילו מתיראים, שמא ילך זה וישכור לו מלמד אחר מן השוק, ולפיכך הראו פנים, שמוכנים הם להתרצות אל הכפרי. אבל באותה שעה עצמה התרגז הירשל, שעמד בכל העת מבויש וכועס, ופנה אל אביו בדברי־כבושים:

— אבא! נוסע אני רק בשכר חמשים רובל!

— תינוק אתה... אל תדבר הבלים!

הכפרי עמד אצל הדלת מוכן בכל רגע ללכת, וכדי שלא יהא נראה כעומד בטל וממתין, גרד לפי שעה את מפרקתו.

— נו, מילא בקצור? — פנה בשאלה אל האם והאם.

וחיים־מאיר נתן עיניו בבנו מתוך פקפוק. אז החליט הנער בתקיפות מרובה:

— לא!

אחרי יציאתו של הכפרי השתררה פתאום דממה בבית, דממה עמוקה וכבדה, כאילו הרגישו הכל ביחד איזו חולשה ולא יכלו להתחיל בדבור. האם נאנחה בחשאי ושבה בדומיה לקלוף בולבוסים, ובתוך הדממה הרבה שבבית נשמע שוב קול נפילותיהם של הבולבוסים לתוך סיר מלא מים. והירשל לקח את ספרו וישב אל השלחן כאשם. אבל לקרוא לא יכול עוד,

והזר ועמד אצל החלון והביט החוצה נדכא ועלוב. בעד החלון נראה יום סתו קודר ומעונן. האויר כהה ושומם, הבצה השחורה מבהיקה במימיה הדלוחים כנגד שמי־העופרת הנמוכים. רוח קר מנשב, ובחללו של עולם עוברת נהימת־חול ארוכה, שוממה, מלאה עמל ותלאה... יהודים לבושים בגדי־חורף וסודרים כרוכים לצואר; הם חונים מסביב לעגלת אכר קטנה, פותחים את פי השקים שבתוכה, מוציאים משם בולבוסים גדולים, טוענים עם האכר העבדקן, מוציאים כסף מכיסיהם ומראים לו לשם פתוי והסתה וחוזרים וטוענים ברגש. פרה הולכת־בטל מתגנבת לאט לאט מאחורי העגלה, מושיטה ראשה וזוקפתו אל השחת ומכונת להנאתה — ותוך כדי רגע היא נרתעת לאחוריה מחמת צליפתו של שוט האכר.

ויאוש נמסך בלב הירשל. וזוחל היאוש והוא מחלחל בכל פנות הלב, זוחל ומגשש כעור... שומע הוא ואינו שומע את דברי אביו, העומד מאחוריו ומוכיחו בלשון רכה:

— פרא־אדם אתה, בנאמנות. לפניך יהודי „בעל שפע" עם בית מלא כל טוב, המזונות — ביד רחבה, וגם שלשים רובל אין הולכים ומוצאים באשפה, בקצור, „בור־שומן", בנאמנות... כשתהיה איש לא ימנעו את הטוב גם ממך... אלא מה? הרי יודע אני מה שתאמר: רוצה אני לפטרך מביתי? הרי מכיר אני את הבנים של עכשו! אבל אלהים יודע לבבי, כי את פרוסת־הלחם היבשה, שאתה אוכל לשלחני, אני נותן לך בעין יפה. אבל כלום חיים אלו קרויים חיים?

ועוד הרבה דברים דברו ההורים על לב הנער. בכל אותם השדולים והפתויים שבדבריהם רעדה בהחבא נעימה זהירה והרדה של הכנעה ודברי פיוס ובקשת־סליחה על חטא, שהם חוטאים לבנם הרך. פני האב בדברו היו שרויים בעצבות רבה,

צחוקו הקודם נסתלק הימנו, דבורו היה בחשאי, כאדם שבא לטפל בפצעו של חברו... הירשל כפף קומתו ונכנע. ראה ראה בדמיונו: חורף שמם וארוך, דלות טמונה וכבושה בארבעת כתלי הבית. האב עומד בזוית, פורש ידים צנומות אל האלונטית, שוחה מתוך שעול וכח ורק אל הקיר... התינוקות הומים על התנור ובוכים, והאם גונחת ומקללת בקול רם. ובכל חלל העולם תלויה אבלות קודרת בלא אורה ובלא תקוה, ואבלות זו מכווצת את הנשמה ומוצצת אותה טפות־טפות...

ב.

לפנת ערב נתעכב הכפרי בעגלתו לפני ביתו של חיים־מאיר והירשל נטל את צרורו בידו וכולו רועד ונרגש פנה אל אביו, שיכין עצמו לקראת הפרידה:

— נו, אבא...

אז הרכין אליו האב את זקנו המגודל במהירות משונה ומרוב רגשות לא נזהר ונשק לו על חטמו, כשגמגם בקול רועד:

— צאתך לשלום, הירשל... בני!

האם היתה בוכיה ובהולה, ולפני הנשיקות מחתה ידיה באלונטית... בעוד רגע ישב הירשל לימין הכפרי בעגלה קטנה, שכלה טעונה סחורות־מכלת, מיני בקבוקים וצלוחיות חבושים בתבן. לרגליהם התנודדה חבית גדולה מלאה נפט, והעגלה נאנחה בשעת הנסיעה מכובד משאה. הם נסעו לאט, והאופנים היבשים השמיעו שריקה רצוצה בתוך הרחוב. לחיי הירשל להטו, על פניו עדיין רחף מגע־זקנו של האב, מגע שערות רכות וחמות, ובאזניו עדיין צללה הבכיה החשאית של האם.

השמש היורדת נסתרה בעבים קלות אדמדמות. הצללים התרבו אצל כל בית ורפת. מאיזה מקום נשמעה צוחת אוזים

הרבה מלאה שאון והמולה. פרה הבליטה ראשה וגעתה געיה ארוכה כלפי מעלה, כאילו צר לה על היום הקצר והלילה הארוך והשדות הריקים. כשהגיעה העגלה אל הגשר הארוך שמחוץ לעיר, התחיל הירשל להסתכל סביבו ורצה לזכור מיני מליצות פרידה, הכתובות בספרים: „הה, עיר מולדתי, יפה־נוף, נוה־שאנן! אחד מבניך האומללים..." אבל למראה מי הנהר העמוקים והשחורים, שרטטו והעלו גלים קטנים והיו כל כך רחוקים מן השמש המסתתרת בקצה השמים, נתכוץ לבו בפחד נסתר מפני העתיד, כשיהיה בביתו של הכפרי, במקום שמם וזר וקר...

שעת בין השמשות ממשמשה ובאה. מאחורי העיר נגלו כרים נרחבים, שוממים, עטופים חציר ירקרק, כמוש ודל. עלים יבשים כסו את האדמה על יד החורשה הקטנה והשוקטת בדמדומי־ערב. אילנות גבוהים הבהיקו לנוכח קרעי־העננים המאדימים. הכפרי שתק כל העת מתוך מן כובד־ראש של אדם בעל מחשבות עמוקות וכבדות, וכשהביט הירשל מן הצד על שערותיו האדומות, הקצרות והמסולסלות, נתעטף לבו ונתמלא הרגשה רעה... אז הסב את ראשו לאחוריו: העגלה כבר נתרחקה מן העיר; נראים משם רק גגות בתי־התפלה לנוצרים וארובת הטחנה הענקית, השופעת אדה ועשנה למרומים; כל השאר הלך ונתקטן מרגע לרגע. במרחק רב נראתה נקודה שחורה מתקרבת וגדלה, ונראית כדולקת אחריהם. לסוף נסתמנה הנקודה ונתבררה: עגלה היא.

— אולי נוסע אבא אחרינו להחזירני?...

ידוע ידע הירשל, כי רעיון־רוח הוא זה, ואף על פי כן לא זז ממנו והשתעשע בו, עד שנראה מתוך העגלה השניה יהודי

גדול עטוף אדרת כבשים גדולה ורחבה, כפרי השב מן העיר. שני הכפריים נכנסו בשיחה ארוכה. הם ידעו איש את רעהו, והשיחה נסבה על איזה פריץ, ששמו סטרונביל, ועל רכבו של פריץ זה, איגנט, צורר־יהודים, שהלשין לפני אדונו על „בעלי־הישוב“, וזה התקצף ונשבע באפו, שלא ליתן דריסת־רגל בחצרו לשום יהודי. כאן אין מסתיעים אפילו במטבע...

— ומי הוא בחור זה? — שאל פתאום היהודי בעל אדרת־הכבשים את הכפרי. הירשל נעור מהרהוריו ולבו התחיל מרתת מבלי דעת מה.

— הנער שעמי? — שאל הכפרי — זהו מלמד, ששכרתי לי בעיר.

— מל־מד?! — השתומם היהודי והסתכל יפה בפני הירשל דרך אומדנה — אני חשבתי, שזה בעצמו עדיין צריך למלמד... הרי עודנו בחתוליו! מה יודע זה?

— כלום יודע אני? — התעורר הכפרי — התנפלו עלי שם ולא נתנוני לדבר. הכלל — „תכשיט“, ידען, מורה... והאמת אגיד: הבטתי והשתוממתי: פעוט כזה... גם לפני שנה לקחתי לי מלמד, אבל זה היה בחור כהלכה, „גידול“ — הריני אומר לך... בקיצור, אני טוען את שלי, והם: „תינוק של משי, קורא בספרים כמים... כותב לאמריקה“, או השד יודע אותם... הכלל: חה־חה, קבצנים! הריחו ריח מטבע...

— וכמה אתה נותן לו? — חקר היהודי לדעת.

— כלום יודע אני? מקח טוב: שלשים „קרבין“. רוח שטות נכנסה בי, בנאמנות...

— של־שים?! — שוב השתומם היהודי — בעד מה?

וברגע זה אירע דבר תמוה מאד: הירשל חטף את צרורו וקפץ מעל העגלה. בקפיצתו — נתקל ונפל. וכשקם היה כולו

רועד וחור, ומוכן היה לתת בבכי קולו. אבל הוא התאפק בכל כחו, והתחיל הולך בחפזון כלפי העיר.

— מה זה? לאָן אתה הולך? — נתן עליו הכפרי בקולו.

אז החזיר אליו הירשל את פניו החורים והנרגשים, התאדם והשיב בקול רועד:

— אני הולך הביתה!

הכפריים עצרו כרגע את סוסיהם והביטו זה על זה נבהלים ותמהים.

— יצאת מדעתך? שוב כרגע אל העגלה! „משא ומתן" זה מהו?... נו־אוּ?

והירשל הכביד את לבו והוסיף ללכת.

— אי, בחור, שוב! האם יצאת מדעתך?...

— פּ־רא א־דם... — נהם היהודי השני מתוך אדרת־הכבשים שלו. אחר כך פנה אל הכפרי ואמר:

— ילך לו אם רצונו בכך... נסע! תמצא מלמד אחר; מצויים המלמדים בבתי־המדרש ככלבים בשוק...

והכפרי, שהיטב חרה לו, נצטער על הנער ההולך ממנו. רגעים מספר המתין בתוך השדה וקריאתו השתפכה במרחב והגיעה לאזני הירשל:

— אי, ב־חו־ר!...

הירשל הלך במהירות ובעקשנות רבה וכולו רועד וחרד מהתרגשות. בהליכתו שמע בהנתק העגלות ממקומן; האופנים השמיעו שריקות רצוצות מן המרחק. לאט לאט נאלמו שריקות אלו, והירשל ידע פתאום את אשר עשה...

השמש כבר באה, ובקצה השמים האדימו עדיין העננים הקלים והאדים האויר במרומים. העיר היתה נעלמה כולה ורחוקה; האילנות שבמרחק גדול והשחירו, והירשל ראה את

עצמו קטן וחלש וטעון רחמים. לאָן יפנה? ולמה עשה את המעשה הזה? — הנער הניח צרורו על האדמה הלחה, ישב על צרורו באמצע הדרך, הוריד ביאוש את ראשו אל כפות ידיו ונתן קולו בבכי־תמרורים.

(מקוצר)

באורים

„ישוב" — כפר.

„חפציות" — קאפריזים.

„קרבין" — רובלים, בלשון ההמון ברוסיה.

בולבוסים — תפוחי אדמה.

סודרים — מטפחות.

עבדקן — בעל זקן ארוכה.

בעל שפע — בעל רכוש.

בור שומן — כנוי לבית עשיר בפי ההמון.

אלונטית — מגבת, towel

אומדנה — השערה, appraisal, guess

חתולים — רצועות בד ארוכות שהיו מחתלים בהן את היונקים.

תכשיט — מצוין בלשון ההמון.

חבויות — טמונות.

מגפים — נעלים גבוהים המכסים את שוקי הרגלים.

עטרן — מין שמן שאכרי רוסיה מושחים בו את מגפיהם וריחו נודף.

פת קיבר — לחם שחור.

ציר — רוטב.

„קבורת חמור" — שם ספור שנכתב על ידי סמולינסקין.

תחת בית שחיו — תחת אצילי ידיו.

מאוששת — חזקה.

חוכא — גחוך, צחוק.

כותח — שמנת (של חלב).

הדרכה — הנהגה

למאי נפקה מינה — איזה הבדל יש בדבר?

חלדי וברורית

מאת

זאב יעבץ

א.

היום בוער כתנור, ונערה כבת שבע עשרה שנה לבושת שני הולכת בדרך לשוב אל בית אביה. והנערה יפה עד מאד, ואנשי המקום קראו לה ברורית, לאמר: ברה היא כחמה. בלכתה, צמאה הנערה למים, ותט מן הדרך לשתות מן הבאר, אשר בשדה. היא באה שמה, והנה נער חסון כאלון וטוב-תאר נצב על הבאר ומשקה את סוסו האביר. הנער שם עיניו להתבונן בה, והיא נטתה מפניו ותעמוד מרחוק, והעלם ראה כי כן, ויעל על סוסו וירכב לדרכו. הוא מתנהל לאטו, ומרגע לרגע יביט אחורנית לשבע את תמונת היפה-פיה. אחרי לכתו, קרבה ברורית אל הבאר ותשלח ידה אל חבל הדלי לתפשו, ותדח ידה ותמעד רגלה ותפול אל הבאר ותתן קול פחדים. כמהר חץ טש הנער הרוכב ויקפוץ מעל סוסו על יד הבאר, ובהתבוננו בפני הנערה, השתומם ויקרא: השבעתי אותך כי תגידי לי, אם בת אדם את או בת הרוחות הלוכדות נפשות בקסם יפין. וברורית קראה מתוך הבאר: בת אדם אני. ויוסף ויאמר: בהעלותי אותך, לי תהיי? ותען לאמר: לך אני עד עולם. כשמוע זאת הנער, העלה אותה בזרוע עוזו מן הבאר. אז שאלה הנערה לשמו, ויגד לה, כי שמו חלדי, ויכרתו שניהם ברית. ויאמר חלדי: עדה הבאר הזאת ועדה החולדה העוברת בזה, אם אקח אני לי אשה אחרת, ואם תהיי את לאיש אחר. ותען

ברורית ותאמר: עדים. ויאמר חלדי: הנה כרתנו היום ברית גם העידוני עדים; ועתה עלי נא, אהובת נפשי על הסוס ורכבת עמי אל ביתי ומשלת בכל אשר לי. ותאמר ברורית: לא נכון לעשות כן, מחמד עיני, כי בני ישראל שנינו; אתה תבא אל בית אבי ואמי ולקחתני משם וארשתני לך בצדק ובמשפט, ואחרי כן אבוא אל ביתך ולא אפרד ממך עוד. ויאמר חלדי: את כל אשר תצויני אעשה, ובעוד שלשת ימים אבוא אל בית אביך ונתנך לי לאשה. וישלח אותה עוד כברת ארץ וישב לדרכו. ברורית באה אל אביה, ולא הגידה להוריה דבר, כי אמרה: יעברו נא שלשת ימים, ובא בחירי הנה, והגיד הוא להם את כל הגדולות, אשר עשה לבתם היחידה, ונתנוני בכל לבבם להעלם הנחמד הזה. אך חלדי היה איש עלז וטוב לב, ויספר לאביו את כל אשר הקרה ה׳ לפניו בדרך. ולא שם אביו לב לדברי בנו ויאמר: היודע אתה, כי הולכים אנחנו היום לבוא אל עיר המלוכה אל המשתה, אשר יעשה מחר קרובנו השר בן־ישבעם ליום הולדת בתו? וייטב הדבר בעיני חלדי ויאמר: אם לא תעצרני שם עד היום השלישי, והלכתי. ויען אביו ויאמר: כאשר יהיה עם לבבך, כן תעשה, בני.

ב.

ויקומו האנשים וירכבו על הסוסים, ויבואו אל עיר המלוכה אל היכל בן־ישבעם. ועיני חלדי, איש אוהב שמחה, לא שבעו מראות את תפארת היכלי קרית הממלכה ואזניו לא מלאו משמוע שאון העליזים העולה מבתי תענוגיה. ואף כי בבואו אל היכל בן־ישבעם, וירא שם את גאון אולמיו, את הדר חדריו ואת מעמד משרתיו ומלבושיהם, ויהי כחולם ויאמר בלבו: מה בצע לי בעושר אבי, אם אשכון בכפרים יחד עם בהמת השדה,

אשר גם היא לא תדע בלתי אם אכל ושתה ולישון? היתענג אבי, הכבד בכסף ובזהב, על כבוד ביתו? עודנו הוגה, והנה השר בן־ישבעם בא, ויקדם את פניו ואת פני אביו בנשיקות אהבה וכבוד, ויצג לפניהם את מלכה בתו, נערה יפת עינים ובעלת קומה, אשר בכל הליכותיה ילין כבוד ועוז. הנערה הזאת הלבושה לבנים, כאשר תלבשנה בנות המלך והשרים בישראל בימי קדם, היטיבה פניה אל האורחים, ותברך את בואם. הסריסים העלו נרות, והמון הקרואים הולך ורב עד כי מלאו חדרי ההיכל הנוצצים בכלי פז, זכוכית ובדולח. ויהי כאשר הרבתה מלכה לדבר עם חלדי ויגד לה, מה נעלה בעיניו עיר המלוכה ואנשיה, והיא אמרה, כי בעיניה טובו הכפרים ויושביהם. וישבעם, אשר עמד מאחריהם, והם לא ראוהו, קרא: ואם כן, בתי, היי לבן כפר, אם טוב בעיניך. ויען חלדי: ובן כפר הלא אני! וייטב הדבר בעיני הנערה. ויעבר חלדי את טבעתו מעל ידו ויארשה, ומקץ ירח ימים היתה לו לאשה, ותצא לשבת עמו בנחלת אביו. מקץ שנה ילדה מלכה בן לחלדי, ולא היה קץ לשמחתה, כי אהבת נפש אהבה את חלדי אישה. באחד הימים, במלאת לילד שלשה חדשים, יצאה אמו אתו הגנה ותשעשע אותו על ברכיה, והנה חולדה גדולה מקפצת ובאה ותנתר על הילד ותשכהו ותנס. האם נבהלה, והילד נתן קול, ואנשי הבית הבהילו את הרופאים ואין מזור ואין תרופה, וכבוא השמש, מת הילד. מלכה התאבלה מאד על פרי בטנה, אף חלדי נעצב מאד על בנו. ימי האבל הקיפו ומקץ שנה ילדה מלכה בן שני לחלדי, ותנחם בו אחרי בנה הבכור, ותצור את הילד מכל משמר. ויהי כמלאת שנה לילד, ותשאהו אומנתו השדה לשאוף רוח צח, ותעבור לפני באר מים. וירא הילד את דמות פניו בבאר, ויצנח מזרועותיה ויפול אל המים. הנערה

זעקה זעקה גדולה ומרה, ותקפוץ אל הבאר, ותעלהו, והנה לא נותרה בו נשמה. יושבי הבית מהרו אל הילד וימרחוהו וישפשפוהו, ונפש הילד לא שבה אל קרבו. ויגדל המספד מאד בבית חלדי, אך מלכה, אשה יראת אלהים, משלה ברוחה; אולם חלדי, איש אשר לא הוריד עוד דמעה מימיו, מאן להתנחם בפעם הזאת. ויבואו כל בית אביו ובית חותנו לדבר על לבו, ולא שמע אליהם, גם מלכה האבלה נסתה לדבר אליו לנחמו, ולא קבל תנחומים; ויפלא הדבר בעיניה מאד. ויהי ככלות אבל שבעת הימים, ותפצר מלכה באישה להגיד לה, מה שרש דבר נמצא בעצבונו הגדול לבלי-חק. ויספר לה אישה על דבר הנערה אשר הציל, ואת השבועה אשר נשבע לה, ואת העדים אשר העידה בו. ויקרא במר נפש: אם אנכי חטאתי, תהי נא יד העדים בי להמיתני, ובני הרכים מה עשו? ולב מלכה מת ויהי לאבן; אך עד מהרה התחזקה ותחבק את בעלה ותאמר: מאהבתי אותך הנני נפטרת מעמך לעולמי עד, כי יראתי פן תספה גם אתה בעון האלה. ועתה לך וכנוס את הנערה, אשר נשבעת לה, כי היא חלקך בחיים. ויבך חלדי בכי גדול מאד, ויחבק וינשק לאשתו הברה והטהורה, ויתן לה ספר כריתותיה, וכל הנצבים שם בכו הרבה בכה. ביום המחרת הלך חלדי אל בית אבי ברורית, ויבא עמו בדברים, וימצא חן בעיניו. ויאמר חלדי אל אבי הנערה: שמעתי כי בת חיל נתן לך ה׳, ועתה תנה את בתך לי לאשה. ויען האיש: טוב אתה בעיני להיות לחתן לי, אך דע לך, כי בתי הוכתה בתמהון זה שנתים ימים, ומדי ראותה את אחד הגברים, תקרע את בגדיה ואת בגדיו ותגרשהו מפניה. ויען הלדי: ויהי מה, אקחה! ואולי יהיה ה׳ אותי וחיתה נפשה בגללי. ויאמר האיש: טוב הדבר! ויעד עדים, ויתן את חלדי לבא אל בתו החדרה. הוא בא החדרה, והיא

קפצה עליו ותפול על צואריו ותאמר: האתה חלדי? האמנם לא שכחתני? האמנם לי תהיה? גם אני לא שכחתיך ויתנוני למשוגעת. ויאמר חלדי: הה, חטאתי לה׳ אלהי ישראל ולך, ברורית תמתי! ויספר לה את כל המוצאות אותו. ותשתומם ברורית למשמע אזניה, וישתאה גם אביה, וידברו על לבו, וישמחוהו מיגונו. מקץ שלשה שבועות היתה ברורית לחלדי לאשה, ויהי להם בנים ובנות, עושר וכבוד.

באורים

שני — מצבע אדום.
חסון — חזק.
טש — עף, מהר.
חלדה — חתול פרא.

מזור — תרופה.
לבלי חוק — בלי גבול.
הכתה בתמהון — דעתה נטרפה עליה.

בליל החתונה

מאת

ס י ק ו

א.

המחותן פנחס אין להשגיח על קבלת הקרואים ועל כבודם; ומזכיר להביא מן המרתף את „המשקה הטוב", עסיס הדובדבנים, שאשתו יוכבד הכינה בשנה שעברה לשם חתונת שינדלה; והנה גם ידידו הנאמן אברהם המוהל צוהל לקראתו. ומרבה אברהם המוהל להלל בקול רם את המשקה הנפלא הזה, מעשה ידה של „אשת החיל".

ופנחס חציו מקשיב לשיחת ה„מבינים" בעניני משקה, וכחלום ישן נושן, שנשתכח ונעור, מנצנץ רגע אחד הרהור במחו: „כמה טרח היום ואתמול עד שהשיג ה„מאה" שהתחיב לתת קודם החופה... גם ההוצאה היתה מרובה מכפי שחשב תחלה: כל כך רח"ש, וכלי-הזמר ועוד, ועוד... כמה לוה ב„גמילות חסדים"... ו"חלום" ישן זה גז ונדף הלאה כעשן מלפני קדושת חג-השמחה שמסביב, שבכל פנה ועבר ובכל סדק וחלל שבאויר היא שוררת, מולכת!...

ומשמאל ומימין פונים אל המחותן פנחס כל המסובים בדברים היוצאים מן הלב ובברכות רצון: „לחיים, בעל-השמחה... לחיים פנחס!... יהי רצון שתראה בהם נחת..." „תזכו לנשואי בן-זקונים"... „לחיים, מחותן! שב אתנו וטעם מן הדגה"... „פנחס!... אף נטף יין אחד לא בא לגרונך, וכי כך עושה מחותן?"...

ומפה לפה עובר לחש באהל: „המחותן פנחס בעל השמחה — שכור! „שכור כלוט" — ולא מיין..." ובת־קול יוצאת ומכרזת: „הס! הס!" ואחריה גזרה נמרצה: „כלי־זמר! קחו את הכלים ודברו דבר!..."

ב.

איזיק־מרדכי הבדחן עומד על רגליו, פותח פיו ומכריז בקול רם: „היפה מאד והחביב מאד פלוני ופלוני — „שוכר" „ויוט" לכבוד אבי־הכלה ומשלם שלשה רו"כ במזומן... הטיבו נגן!..."

וקטע ולס מזוג במין עצב מצטרף ויוצא מתוך אנחות טהורות של כלי־הנגינה, וצער נעים וחם ורותת נשפך סביב סביב... ועל פני המחותנת יוכבד אשת פנחס עובר צל של בושת־צניעות; מתנועעת היא על כסאה וכמו מפקפקת. לבסוף קמה ונגשה אל שלחן אבי־הכלה, טועמת מן היין, ומתוך גיל זהר־אביב שבפניה אומרת: „לחיים פנחס... בשעה טובה ומוצלחת... תאריך היא ימים עם זוגה... גם אנו ושאר... בנינו"... ופנחס רועד וממלל: „יתן ה' שנזכה"...

הפסקה קטנה של חולין: צלצל המטבעות, פדיון הוויוטם, המנויים בידי הכלי־זמר, מעממת את זיקות הקדושה המתעופפים באויר. והנה גם קול הכסף נדם — וניגון ממושך של ה„פוליש" מתחיל משתפך במנוחת עצב מסביב; המחותן אוחז במטפחת בקצה מזה, והכלה — בקצה מזה... ומאות מבטים נופלים על שנים אלו היוצאים במחול. בושה הכלה להביט בפני המחותן ובפני העדה ומורידה את עפעפי עיניה הארוכות לארץ...

ודמות שינדלה בשלמת חופתה — כדמות פסל שיש לבן

הטובע בתוך גל קצף־ים רך ומרפרף. והנה קצה המטפחת נמסר מיד המחותן ליד אבי הכלה פנחס. וסלסולי ה„פוליש", המלאים געגועים נעימים רותתים הולכים ומתמזגים בשקט נגון־תמים מתחנן. והמחותן פנחס מביט בפני שינדלה — בפני יחידתו, נשמתו, חיתו...

ובתו הכלה עטופה לבן יושבת מסובה על הכסא ואחת מרעותיה מספרת עמה. ואשתו יוכבת אט נגשת אליו ובפנים סוערים שואלת: „מה אתה מוריד דמעות?..." ובאנחת ששון־עצב מגמגם הוא דבורים מקוטעים: „השמ־חה... משיאים אנו את יחידתנו... זכינו..."

ומסביב שוררת דומיה־צפיה — הכל נשתתק ונח... הגלגל החוזר של השמחה עמד רגע... והאש הבהירה שבמנורות שופכת על הכל אור של נחת גדולה מנשוא... על הכל פרושה רקמת אור רך־זך, הכל מתעלף בחיק האור.

ובקול רם מלא עוז וחדוה אברהם המוהל מזרז ומכריז: „עול־לם!... למה אתם מחשים? קנו מחול־לות!" ומיד ה„עולם" הוזר וניעור — וגלגל השמחה שב לאיתנו. יד ליד — שלשה, חמשה, שמונה — ומעגל גברים עומד בתוך האהל ואבי־הכלה ביניהם. „כלי־זמר! נגנו „משקה"! „משקה" נגנו! — צוח אברהם המוהל. והנגון „משקה" יוצא מפי הכלים בשאון והמולה; כדורי קול התוף מתפוצצים וחודרים נפש; אבל הנגון והרקוד — שניהם כאחד נפסקים מיד בתחלתם: זווגם אינו עולה יפה. כרכורי הרגלים וכרכורי הקולות נתקלים זה בזה, ומרקדים מתחבטים ומתלבטים — ואין נחת...

— אוי, כלי־זמר, כלי־זמר! — לוחש ותוסס קול פנחס באזני המחותנת — הם משביתים את שמחתי...

— נגון אחר! נגון אחר! — קורא אחד מן המרקדים —

ומחול חדש חוזר ומתחיל, ואחריו שני, שלישי, רביעי...

וליב המנגן יושב בראש חבורתו ומשתמש בשעת הכושר ועושה „קצורים"; מחול — בעשרים פרוטות... והנה נגש פנחס אל ליב המנגן וקורא: ה„שמחוניות" שלך אינן מחממות... נגן לי „יהודית"... ואברהם המוהל קופץ וצועק: את הנגון „יין שרף" תנו לי, „יין שרף"! וראש חבורת המנגנים אינו חושש לצעקותיו של אברהם המוהל ומעביר לפני המחותן בחצי-קול אט על כנורו נגונים של מחולות-שמחה שונים. ובכל פעם מודיע המקשיב בזעף ובבלי-רצון: „שונא אני „קוזק'לך"!... נגן משירי-יהודים, שיהיו צובטים בלב..." ומיד הוא מוסיף בתחנונים: „מאותם הנגונים, שהם בבחינת „וגילו ברעדה" כאחד... שתהא בהם המרה-שחורה והשמחה כרוכות ונעוצות זו בזו... בבקשה, יהודית!!"

ומזכיר ליב המנגן מחולות-חסידים נושנים; ולקול כנורו המסולסל מתעורר פנחס פתאום וכלו מלא אור וגיל. וזורק פנחס שני שקלי-כסף מצלצלים לתוך כפו של ראש המנגנים ובקול נמרץ דובר: „כפרה" כסף!... נגילה ונשמחה... יהודים אנו..."

וכלי-הזמר פוצחים שיר בתרועת עוז, ו„שמחונית" יהודית חיה תזנק ותשתפך בכל מרחבי האהל בקול סופת יגון עולמים; והמחותן פנחס כלו מתבטל ומתקדש לאור שמחת עולם; וכשלהבת מעופפת, שמסתלקת מן האש, נזרק מפיו קול בא מן הלב: „נגיל ונשמח... יהוד-דים אנ-נו!..."

ומתעוררים הקרואים ואחדים מהם עומדים במעגל ומזמרים בחבורה: „בגילה ובשמחה, יהודים אנו!" ומחול רעש הולך וחזק, הולך וחזק. כזרם שוטף עובר רטט על כל הנמצאים באהל. כלם כאלו רוצים להתחבר ולהשתפך אל מעגל היוצאים

במחולות. ועל גבי שאר כל הקריאות כלן קריאתו של פנחס, תקיפה, עזיזה ומלהיבה, מתרוממת ועולה: „בשמחה ובגילה, יהוד־דים אנ־נו!"...

(מקוצר)

באורים

צוהל — שמח.

מנצנץ — עולה.

רח"ש — ראשי תבות: רב, חזן, שמשים — ומתכוונים בזה לשכרם של אלו בעד טרחתם בשעת החתונה.

ויוט — (וויוואט) נגינת „יחי".

רו"כ — ראשי תבות: רובל־כסף.

מעממת — מכהה, מקטינה.

פויליש — נגון פולני.

מרה שחורה — עצבות.

זכרונותי

מאת

מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם

עיר מולדתי — קאפולי, עיר מצער במחוז סלוצק, פלך מינסק, אשר השה אלוה הון ועושר ולא חלק לה במסחר ומרכולת, כי אם כבוד הטבע נתן לה, הדר יערים והוד השמים, עמקים ושדי חמד סביבה. יום הולדתי לא נכתב בספר. כי לדבר כזה לא השגיחו לפנים בני עמנו ובפרט יושבי הערים הקטנות. רק מקובלני, כי נולדתי בשנת 1836, ובני ביתי קבעו מועד יום הולדתי בעשרים לחדש דצמבר. אבי ז"ל חיים משה היה נכבד ומהולל מאד בעיר משכנו וסביבותיה, כן ברוב תורתו וכן ברוחב לבו וידיעתו בהלכות דרך ארץ והויות העולם. זמנו היה חציו לה' ללמוד בעצמו וללמד אחרים בחנם, וחציו לו לצרכי עצמו ולצרכי צבור, שעסק בהם באמונה. ה' נתן לאבי גם לשון למודים והיה נאה דורש לפעמים, ועטו עט סופר מהיר בשפת קדשנו. ואני אהוב הייתי לאבי ובי בחר מכל בניו לחנך לי על פי דרך, לא שערוה אז אנשי מקומו.

בהיותי בן שש שנים, וכבר ידעתי קרוא בספר, שכר לי אחד המלמדים המצוינים ללמדני כתבי הקדש ולהבינני במקרא עם התרגומים כסדר. וזה המלמד יוסף הראובני עשה מלאכתו באמונה כשתים עשרה שעות בכל יום. ולמקצה שלש שנים ידעתי את כל עשרים וארבעה הספרים בעל פה ותורת ה' היתה בתוך מעי. ועוד אני מתענג על אמרי נועם חוזי יה ומחזה שדי אחוזה בנפשי, ציורי קדש נשגבים ושנות עולמים, לקחני מלמדי

אל גבול התלמוד הענק הקדמוני ועוג מלך הבשן בספרות כל יושבי תבל. בבואי שמה הייתי כאיש הבא בפעם הראשונה ליום השוק הגדול, משתאה למראה עיניו מיני סחורה ופרקמטיה ודברי חפץ הרבים והמשונים, ומשתומם למשמע אזניו קול שאון והמולה וצווחה מכל עבר ופנה. קונים ומוכרים, סרסורים וסוחרים ברעש גדול יחפזון וחשק ותשוקת המסחר יאחזון, כלם רצים דחופים ומבהלים, זה בכדו וזה בחביתו ואיש אחיו ידחקון, אלה לאלה שואלים ואלה לאלה ממללים, קורצים בעיניהם, מוללים ברגליהם, נושאים ונותנים, שוקלים וטורים וקול ענות במחנה. בכח ההגשמה הנטוע בי נתתי דמות לכל הדברים וצורה לכל הבאים בשער התלמוד. התנא קמא והאי מאן־דאמר נדמו לי כאנשים גאיונים, קפדנים ופני להכים פניהם; הרישא, סיפא ומציעתא כנשים צרות זו לזו, כל אחת מכחשת את חברתה, זאת אומרת כה וזאת אומרת לא כי, ורגזו ונוכחו ואין נחת. זה החרש שוטה וקטן, גם השנים שאוחזין בטלית, ושור שנגח את הפרה, שור המועד ושור תם, כלם נצבו כמו חיים בדמיוני, איש איש בצורתו המיוחדת ובצביונו המשונה. את שפת כל אלה אמנם ידעתי מיד כשפגשתי אותם, כיי מנעורי קניתי לי לשון התרגומים, אבל הרבה מדברי שיחתם בעצמם נפלאו ממני. ואולם כל זאת היתה אך בתחלה, בראשית באי בשערי התלמוד, ובהמשך הזמן הנה הסכנתי עמו וחמדתיו בלבי, הייתי לן בעמקה של הלכה על עדרי חברי צאן אדם ונוראות נפלאתי על המגדלים הפורחים באויר ועל הררים התלוים בשערה ועוד נפלאות גדולות כאלה בשדה פלפלא חריפתא.

כבן עשתי עשרה שנה עזבתי חדר מלמדי. וכך דרך למודי בעת ההיא: אחרי תפלת שחרית למדני אבי מורי בבית המדרש

את המשנה על הסדר ויומם הייתי יושב ולומד שם בפני עצמי. ובערב בשובי לביתי ואבי היה פנוי מרוב מעשיו הסביר לי דף גמרא עם כל מפרשיו. ואם היו בטלים הרבה כנגדו בערב, קדמו עיניו אשמורות ויעירני משנתי ויחדו הלכנו לבית־מדרשנו, לעסוק בדברי תורה. אמנם כן, צער גדול הוא לילד רך בשנים להשכים קום בעת תקפה עליו שנתו, ומה גם בימות החרף, אבל בדיעבד כשקמתי ויצאתי לפעלי נהניתי בלבי, ושכרי — שכר הליכה והלמוד באשמורת הבקר היה הרבה מאד. דומית־יה בכל רחובות העיר, השקועה בתרדמה. גם הירח והכוכבים במשמרותיהם ברקיע העירו את דמיוני והקשבתי קשב רב קשב, אז ראיתי בחזיון את האיש גבריאל, הקורא כגבר ומבשר שעות הלילה בשמי השמים. מלאכי צבאות ידודון ידודון ופותחים את פיהם בשירה נעימה. עוד מעט ושערי גן־עדן ברעש נפתחים ואל הכבוד יבא בו. ראו בני אלים הליכות אלי מלכי בקדש נדמו ויעמדו מרעידים איש על מחנהו ואיש על דגלו, אין נודד כנף ואין פוצה פה ומצפצף. ופתאום ירעם בכח ה׳, ועליון יתן קולו בבכי. בכה יבכה בלילה על בית מקדשו השמם, על ירושלים עיר תפארתו העזובה, על עמו, בני ציון היקרים, הנודדים בגוים ועל השכינה העלובה, הנודדת עמהם בגולה ובצרתם לה צר. עינו עינו יורדה מים — והיא שכבת הטל על פני הארץ ורסיסי לילה על קוצותי... ולקול ה׳ חרדו צדיקי עולם ויחדו עם מלאכי שלום מר יבכיון. ואני ברוב שרעפי בקרבי מתעורר ללמוד בכל לב. אנעים למודי ואהימה, שלוח אצבע ומנגן בגרון. נפשי חשקה בתורת ה׳ לדעת כל רזי התלמוד, גידי מצחי ישתרגו וכל מעיני בו.

דרך הלמוד הזה הפעיל עלי בשתים: מצד אחד חדד את שכלי בדברי עיון וסברות דקות ועשני לשיננא, הבוחן ובודק כל

דבר להעמידו על האמת כפשוטו, ומצד השני העיר רגשי נפשי אף דמיוני בחזיונות נשגבים מאד נעלים והכשירני להשפעת המליצה ורוח קדשה. בעת ההיא לא היה לי בעולמי אלא ד׳ אמות של ההלכה וחוץ מהתלמוד לא ידעתי דבר. את הספרים החיצונים לא ראיתי וגם לא שמעתי את שמעם וטרם ידעתי מציאות הספרות והתיאטרון וכל מלאכת מחשבת, כי עיר מולדתי קן בודד היא באחת הפנות הנשכחות מני רגל. ובתום לבי אמרתי„ כאפרוח בתוך ביצתו, כי כל הארץ הלא לפני היא ומעבר לכפת שמי קאַפולי שם מדבר ציה, מקום „הרי חשך" והסמבטיון, עם בריות זרות ומשונות. בתי חומר בעירי כהיכלי חמד היו בעיני ובית הכנסת והקלויז אין על עפר משלם, אך פה חכמות בנתה ביתה ובני העיר בחירי היצורים המה חכמים מחוכמים, ומה גם אלה, אשר זקנם מגודל ופרקם נאה, כי אני לשיטתי אז, אם זקנה כאן, גם חכמה ותורה כאן, ומי אשר ברכו ה׳ בפרה או בעז, עשיר הוא כקרח בשעתו ושמן חלקו בעולם הזה. השופר, גם הקאַטרינקה, שנתגלגלה אלינו במקרה כדבר פלאי וכלי זמר הפשוטים ביום חתונת אנשי מקומי אלה הם כל זני זמרא היפים אין עוד מלבדם. — את כתבי הקדש הנה ידעתי ולמשוך בשבט סופר עוד לא נסיתי, ויהי כאשר החל רוח ה׳ לפעמי לא שפכתיו בדברי שיר ומליצה על הספר, כי אם מפני ידו ישבתי דומם, המו גלי הרגשותי ויתגעשו ובמסתרים בכתה נפשי מרעיון לבי, כי זה מעשה השטן, היצר הרע סוכן בי ומבטל אותי בהרהורים רעים מתלמוד־תורה, ולהנצל ממנו לא מצאתי תחבולה אחרת אלא תפלה ותחנונים לאלהי הרוחות. היו ימים, אשר פתאום התעוררתי ברגש נמרץ, מדבר אל לבי: ברכי נפשי את ה׳!... ואני תפלה. בתפלות כאלה הוצאתי את רוחי. טעמתי נעימות־עדן — וטוב לי. והיה אחרי כן אם פגע בי

המנוול הזה משכתיו ליערים, להרים ולגבעות בשדה, שם בליתי עתותי בהלך־נפש ומראה עינים על יפעת התולדה והדר גאונה וברבות הימים לבבתני בזיו כבודה, נמשכתי אליה בעבותות אהבה ומשוש חתן על כלה ששתי עליה. יום יום יצאתי השדה לשחר פני אהובתי ולהתעלס באהבים עם יעלת חן זאת. את שאהבה נפשי בקשתי בסבכי היער ובחרש מצל, בנאות דשא ועל מי מנוחות והיא העבירה כל טובה על פני, משחקת לפני בכל מקום. הייתי מקפץ אחריה על ההרים, מתרפק על העצים אף ישבתי בין המשפתים לשמוע שריקות עדרים, הזמיר השמיעני את נגינותיו וקול התור נשמע במקהלות כנף רננים, כלם היטיבו נגן בתרועה וישירו לי שירת דודים ליפתי בת אלהים יוצר הכל, ואהבה, אשר בלבי אז כאש בוערת, אהבת רוח היא, אהבת קדש, שאין לה דמות הגוף, אהבה מסותרת אל הטוב, אל היופי והנשגב, המשמחת את האדם ומלבשתו ענוה ומכשרתו להיות ישר ונאמן, אוהב את הבריות ומרוממתו על כל המעשים. — סוד זאת האהבה וזאת השתפכות הנפש בתפלה ותחנונים ידוע לכל בעלי השיר אנשי הרוח. אלה הם תוי שדי, הסימנים מאלהי הזמרה בלב בחיריו...

ככה ישבתי שלו בקני עד מלאת לי שלש עשרה שנה ואומר עם קני אגוע ובעיר מולדתי אחיה כל הימים. אבל לא כאשר דמיתי כן היתה. פתאום מת אבי (והוא כבן ארבעים ואחת שנה במותו) ויעזוב אחריו אשה ובנים ובחוסר כל. ומרוב עוני גליתי ממולדתי והלכתי לנוע על בתי הישיבות בערי ליטה הקרובות והרחוקות. את כל הקורות אותי שמה לא אספר פה, כי רבים הם מאד ויש את נפשי לכתוב אותם בספר מיוחד, זכרון לבני ישראל מבתי ישיבותיהם בימים ההם. ועתה הנני מגיד אך זאת, כי קימתי בי דרכה של תורה וחיי

צער של תלמידי הכמים עם „אכילת הימים“ לכל פרטיהם ודקדוקיהם.

* * *

הספרות העברית היתה דבר יקר בימי נעורי, אין ספרים ומכתבי־עתים יוצאים לאור במועדיהם לימים ולשבועות ולחדשים ושנים כבימים האלה, להעיר את רוח בני יהודה ולתת בלבם אהבה לשפת קדשנו. ובאין מעורר וקנאת סופרים מעטו הכותבים ושחו בנות השיר.

אני אז בקמיניץ־פודולסק, והייתי מורה בבית־הספר של הממשלה, נתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה ודעת ולקנות לי ביגיעת נפש כל הידיעות האלה שחסרתי, ומי מלל לי אז מחבר תהיה בעמך והיה כמצחק בעיני. הן בתומי אמרתי, הסופרים בני עליון כלם ומי אנכי, כי אבוא עד הלום.

רק המקרה עשני למחבר ובפתאום היה הדבר. באחד מלילות החורף, ליל חושך, ענן וערפל ורוח סערה, ישבתי בדד בחדרי ונפשי דלפה מתוגה. ולהשקיט נהמת לבי באיזו עבודה לקחתי עט להשיב דבר לאיש פלוני ומלמד הוא. והנה כתבתי בענין החנוך דברים הרבה בפעם אחת על גליון גדול משני עבריו. וממחרת העתקתי מהגליון אך דברים מעטים בשביל פלוני ואותו בעצמו השלכתי אל אחת הפנות ככלי אין חפץ בו. ימים רבים היה מונח בזוית עד אשר חלו בו ידים ויהי מתגלגל ממקום למקום בבית. ואני אמנם כבר הסחתי דעתי ממנו ואשכחהו. ויהי היום ויבא לי נושא־האגרות ספר חתום מחוץ־לארץ, ובפתחי אותו בלב חרד משתוקק לדעת, מי איפוא הוא הכותב מארץ נכריה, אשר אין לי מכיר שם, והנה עלה 31 ממכתב־העתי „המגיד“ שנה ראשונה לנגד עיני וכמו דברים ידועים יצהירו לי מבין שורות המאמר הראשי ועליו „מכתב על

דבר החנוך", באותיות מרובעות גדולות. משתאה ומשתומם למראה עיני, הנני הופך את הדף הראשון ואראה כי שמי בקרבו, והערה אחת בסוף המאמר מספרת בשבחו וגומרת עליו את ההלל הגדול בבקשה מאת חכמי לב להעתיקו לשפת העמים. הייתי כאיש נדהם. ומכתבו של בעל „המגיד", המנוח רא"ל זילברמן, אשר כלו אומר כבוד לי ודורש מידי להביא לו מנחה מפרי-עטי גם בימים הבאים ולכרות אתו ואת „מגידו" ברית שלום, עוד הוסיף להפליא אותי הפלא ופלא. אכן עד מהרה נודע לי פשר הדבר וזה הוא: אהובי ומיודעי החכם מ. מ. לווין מצא את הגליון הנזכר בין כלי ביתי וישא חן וחסד לפניו וישלחהו חרש להחכם גוטלובר לשמוע משפטו עליו, ובדרך כזה נתגלגל ובא לבעל „המגיד" וראה אור. ידי שני החכמים הנזכרים תקעו מאמרי זה יתד בספרות העברית בימים ההם, ויהי לראש פנה אל כל מעשי שם אחרי כן.

באורים

השה אלוה — ה' לא נתן לה.
מקובלני — קבלה היא בידי, מסרו לי.
ז"ל — זכרו לברכה.
הויות העולם — מנהגי העולם.
היתה בתוך מעי — ידעתיה היטב.
פרקמטיה — סחורה.

פלפלא חריפתא — פלפול חריף, וכוח בענינים דקים הדורשים חריפות השכל.
בטלים — ענינים שהפריעו אותו.
ידודון — יקפצו.
שיננא — בעל שכל חריף.

היורשים

מאת

שלום עליכם

תרגום י. ד. ברקוביץ

א.



כל זמן שאביהם רבי שמשון בעל זקן היה חי, היו מאיר ושניאור, אחים תאומים, מתהלכים לפניו באהבה ובאחוה וברעות, ממש כאלו גוף אחד ונשמה אחת היו לשניהם. ומשמת רבי שמשון בעל זקן, נתפרדה החבילה ובטלה אהבה בין אחים, ונעשו שונאים זה לזה, עד שמוכנים ומזומנים היו שניהם בכל עת ובכל שעה להתנפל איש על רעהו ולתלוש איש את זקן אחיו. רצונכם לדעת על שום מה? אדרבה, הגידו נא אתם, על מה יריבו שני אחים אחרי מות אביהם? הוי אומר, על שום ירושה. אמת, רבי שמשון לא הניח אחריו בירושה לא שדות ולא יערים, לא בתים ולא נחלאות, ואין צריך לומר מעות במזומנים. ואף תכשיטים וכלי בית, כלי כסף וכלי זהב, לא הניח אחריו לבניו. לא מפני רוע לבו, חלילה, ולא משום קמצנות, אלא, פשוט, מפני שמינים אלו לא נמצאו ברשותו

מעולם. רבי שמשון הנחיל את בניו רק מעין נחלה, מעין שוה כסף, ושוה כסף הריהו ככסף. אפשר ליתן אותו במשכון בשעת הצורך, ואפשר להשכירו לאחרים או למכרו לצמיתות. נחלה זו נחלת מקום היתה, מקום בבית המדרש הכתריאלי העתיק, מקום־כבוד בכותל המזרחי, בקרן־זוית של ארון־הקודש, והוא השני למקומו של הרב רב יוזיפיל. אלא שסתם רבי שמשון ולא פירש לפני מותו, לרשות מי תפול ירושה זו: לרשותו של מאיר או לרשותו של שניאור?

ניכר, שרבי שמשון, בגן עדן תהא מנוחתו, לא חכה כלל ליום המיתה. שכח רבי שמשון ולא זכר, כי מלאך המות אורב לנו תמיד מאחורינו וסופר ומונה את כל צעדינו. כי אלמלא כן, ודאי שהיה מצוה לביתו או מוסר מודעה בפני עדים נאמנים, למי משני בניו הוא עוזב את נחלתו אחרי מותו.

ממילא מובן, שתיכף לאחר „שלשים“, ביום השבת בבוקר, פרצה מחלוקת בין שני האחים היורשים. מאיר עמד וטען, כי על פי דין הוא היורש את מקום אביו, לפי שהוא הבכור (מאיר קדם את שניאור לחצי שעה), וכנגדו עמד שניאור וטען שתי טענות בבת אחת: ראשית, אין שום בריה יודעת, מי מהם הבכור; הרי לפי דברי אמם, החליפו אותם בימי ילדותם איש באחיו, ובכן יש רגלים לדבר שהוא, כלומר שניאור, אינו אלא מאיר, ומאיר אינו אלא שניאור. ושנית — אם דין אין כאן, הרי יושר יש כאן: חותנו של מאיר יהודי עשיר הוא, ואף הוא יש לו מקום בבית המדרש בצד מזרח, ובן אין לו, ובכן, אם ירצה השם, לאחר מאה ועשרים שנה יפול מקומו בירושה למאיר חתנו. נמצא, שמאיר יזכה בשני מקומות בצד מזרח, ושניאור ישאר קרח מכאן ומכאן... אם כן, הרי יש להקשות: איפה הוא היושר? ואיה מקום הצדק?

שמע חותנו של מאיר טענה זו, מיד קפץ ממקומו כנשוך נחש וחמתו בערה בו: השמעתם חוצפה כזאת מימיכם? הרי אני כבן ארבעים ועדיין יש בדעתי לחיות ולהאריך ימים, והנה באים ומחלקים ירושתי בחיי! ומלבד זאת מי נביא ויגיד לכם, שלא יולד לי עוד בן זכר? השמעתם מימיכם דברי חצוף ועז פנים שכמותו?

אז נכנסו הכתריאלים בעובי המחלוקת, כדי לפשר בין שני הצדדים ולעשות שלום ביניהם. נמנו וגמרו להעריך את המקום לפי ערך דמיו ואח אחד יסלק להשני את המגיע לו כפי חלקו. דומה, שדין אמת דנו? ואולם שני האחים אטמו אזניהם ולא אבו שמוע למשפט השופטים. לא כסף כאן העיקר. כסף אינו ולא כלום. העיקר בזה אינו אלא העקשנות ותאות הנצחון: מי ינצח את מי? כי למה ילך אח עם אחיהו בקרי ולא יותר משלו אפילו משהו? ולמה תשב אתה במקום אבינו ולא אני? ולא תאות הנצחון בלבד היתה בזה, אלא תאות הנקמה ורגש הקנאה, שקנאו איש באחיו: גם לי, גם לך לא יהיה... ואז התחילו מאיר ושניאור לריב זה עם זה ולעשות נקמה איש באחיו.

ביום השבת הראשון נזדרז מאיר והשכים לבית המדרש והלך וישב במקום אביו, ואחיו שניאור התפלל בעמידה כל אותה העת. ביום השבת השני הקדים שניאור לבית המדרש ובא וישב בצד מזרח, התעטף בטליתו — ולא זז ממקומו. ביום השבת השלישי נמלך מאיר והשכים עם עלות הבוקר והלך וישב בצד מזרח, התעטף בטליתו — ולא נע ולא זע. נמלך שניאור ביום השבת הרביעי והשכים עם עלות השחר ובא וישב בצד מזרח, התעטף בטליתו — ולא זז ממקומו. אז נמלך מאיר ביום השבת החמישי והשכים בעוד לילה... וכך

היו מאיר ושניאור מתחרים ומנצחים זה את זה בהשכמת הבוקר, עד שפעם אחת, בשבת הגדול, השכימו שניהם לפתחו של בית המדרש בעת ובעונה אחת. אותה שעה עדיין לא עלה עמוד השחר ובית המדרש עוד סגור היה על מסגר. ועמדו שני היורשים מבחוץ, ליד הדלת והמזוזה, עומדים וממתינים ומציצים בחמתם איש על אחיו באין אומר ובאין דברים, כשני התרנגולים הללו, המוכנים ומזומנים בעוד רגע לקפוץ איש על פני רעהו ולנקר איש את עיני אחיו... משערים אנו, כי כעמידתם של אלו היתה גם עמידתם של שני האחים הקדומים, שני השונאים הראשונים שעמדו לעולם, קין והבל, בהיותם שניהם בשדה, יחידים ובודדים תחת השמים, שניהם מלאים חמת נקם, שניהם נכונים לדרוס זה את זה, לבלוע חיים איש את אחיו ולשפוך דם נקי...

ב.

ובכן, עזבנו את מאיר ואת שניאור, כשהם עומדים ביום השבת קודם עלות השחר על מפתן בית המדרש, עומדים ומציצים איש בפני אחיו, כשני התרנגולים הללו, המזומנים למלחמה. ואולם אל נא נשכח אפילו רגע, כי מאיר ושניאור שניהם בני תרבות היו, בני אורין ובני אבהן, לא כאותם הבריונים, בני ההפקר הפרוצים, שמשתמשים בשעת מלחמה באגרוף־רשע. ולפיכך לא עשו שני האחים כלום, אלא עמדו מבחוץ והמתינו עד שיבוא עזריאל השמש ויפתח להם את דלתות בית המדרש, ואז יראו ויוכחו, מי יקדים את מי לישב במקום אביהם: מאיר או שניאור?

כשנים ארכו להם הרגעים האלה. עד שרחמו עליהם מן השמים ועזריאל השמש נראה עם צרור מפתחותיו. וכשבא

עזריאל השמש עם צרור מפתחותיו ועמד לפתוח את הדלת, לא יכול בשום אופן למצוא את פי המנעול, משום ששני האחים נדחקו ברגליהם אל הדלת, זה עומד ודוחק ברגלו הימנית, וזה עומד ודוחק ברגלו השמאלית. ולא זזו משם בעד כל כופר.

— ובכן, מה יהא סופו של דבר? — קרא אליהם עזריאל ובשעת מעשה הגיש אל חוטמו מנחת טבקה. — אם כך תעמדו שניכם צפופים ודחוקים מובטח לכם, שלא אוכל לפתוח את הדלת עד עולם, ובית המדרש יהיה סגור על מסגר כל היום. כלום תכלית היא זו? אדרבה, הגידו נא אתם, במטותא מכם.

ניכר, שדברים אלו של טעם נכנסו לאזני האחים והשפיעו עליהם לטובה, לפי שמאיר ושניאור נרתעו מיד לצדדים, זה נרתע לצד ימין וזה נרתע לצד שמאל, ושניהם פנו מקום בתוכם לעזריאל השמש, כדי שיוכל לגשת אל המנעול ולהסיר את הבריח המבריח. וכיון שהוסר הבריח המבריח והדלת סבבה על צירה, מיד נדחקו מאיר ושניאור ופרצו שניהם יחד בעד הפתח הפתוח אל פרוזדור בית המדרש.

— לאט לכם, פן תפילו יהודי לארץ! — קרא עזריאל השמש. עוד הוא מדבר והנה הוא מוטל לפניהם על הקרקע, מרמס לרגליהם, וצועק בכל עצמת כחו:

— לאט לכם, פן תרמסו יהודי ברגליכם, בעל אשה ובנים!...

אלא שמאיר ושניאור הסיחו דעתם אותה שעה מעזריאל השמש ולא השגיחו באשתו ובניו. שניהם לא נתכונו אלא לדבר אחד — למקום אביהם אשר בצד מזרח. שניהם טסו טיסה אחת בעד הפתח וקפצו קפיצה אחת מעל הספסלים והשלחנות והגיעו בבת אחת למחוז חפצם וישבו ודחקו את עצמם במקום אחד, כתפיהם לחוצות לכותל ורגליהם כבושות בקרקע. ומתוך

גודל הלחץ והדחק נכנסו איש לרשות רעהו ואחזו איש בזקן אחיו וחרקו שנים ונהמו מתוך קצף שפתים:

— מררתך תתפקע ובמקום הזה לא תשב!

בין כה ועזריאל השמש התנער מעל הארץ והחליף עצמותיו וקם ועמד על רגליו ונגש אל מאיר ואל שניאור. וכשראה אותם בקלקלתם, כשהם אוחזים איש בזקן אחיו, פתח ודבר אליהם רכות, לאמר:

— אי, פה, בושת וכלימה! הלא אנשים אחים אתם, שניכם בני אב אחד ובני אם אחת, והרי אתם עומדים ואוחזים איש בזקן רעהו! ולא עוד, אלא שעושים אתם מעשיכם במקום קדוש ולא תתבוששו! אי, פה!...

אלא עזריאל השמש נוכח מיד, שמשחית הוא את נטפי מוסרו על אזן לא שומעת ודבריו הרכים רוח ישאם. אדרבה, תוכחתו זו עוד הוסיפה אש על המדורה, ושני האחים, בני האב האחד והאם האחת, נתלהבו כל כך, עד שנראתה ביד האחד קווצת שערות שחורות (שערות זקנו של מאיר) וביד השני — קווצת שערות אדימות (שערות זקנו של שניאור). ולא היו רגעים מועטים עד שנגלו גם חבורות בפני שניהם ומחוטמו של אחד שתת דם.

כל זמן שנגע הדבר רק עד הזקנים ושני האחים היו מסתפקים במועט — במכות לחי, בצביטות, בתלישת שער וכיוצא בדברים אלו — עדיין עמד לב השמש בקרבו להטיף להם מוסרו ולהשמיעם תוכחתו. אולם כיון שראה את דמם של אלו שותת, לא יכול עוד עזריאל להתאפק. שפיכת דם, ואפילו דם חוטם, תועבה היא ואינה ענין לבן ישראל. פה,

כמה מכוער דבר זה!... ועזריאל השמש נזדרז ומהר אל הפרוזדור ותפס שם בדלי מלא מים והוריק אותו על ראש שני האחים.

אין לך תרופה מעוררת ומעודדת את רוח האדם כזו של צוננים. תרופה זו בדוקה ומנוסה היא בידינו מששת ימי בראשית. ראית אדם בשעת כעסו, בחרות אפו בו — אין תקנתו אלא בקיתון של צוננים; מובטח לך, שברגע אחד ישכח כעסו וירוח לו ויקום ויעמוד על רגליו כאחד האדם... ואף שני האחים הללו, מאיר ושניאור, כיון שנדונו בצוננים על ידי עזריאל השמש, מיד נתעוררו כמו מתוך תרדמה עזה ומיד נפקחו עיניהם לראות את אשר לפניהם, ואז הביטו רגע איש בפני אחיו ובושו.

ועוד במוצאי שבת זו, תיכף לאחר הבדלה, הלכו מאיר ושניאור ביחד עם שאר בני־העיר אל בית הרב רב יוזיפיל, להביא את הדבר אליו ולשמוע מה בפיו.

ג.

תיכף לאחר ברכת ההבדלה נכנסו מאיר ושניאור אל הרב רב יוזיפיל לעמוד לפניו לדין, ומצאו את ביתו מלא מפה אל פה. כל העיר התאספה ובאה לשמוע את פסק דינו של רב יוזיפיל, כיצד יחלק מקום אחד בין שני אחים? מתחלה נתן רב יוזיפיל לכל אחד משני היורשים לדבר את דבריו ולהרצות טענתו. אחר כך ניתנה הרשות גם לעזריאל השמש, שידבר די חפצו. הרי עזריאל השמש הוא העד היחיד והמיוחד בכאן. ואחרי עזריאל השמש דברו בעלי הבתים שבעיר. כל איש, שחננו ה׳ בפה ולשון, השמיע את דברו. ורב יוזיפיל ישב והקשיב.

וכשעיפו הכתריאלים וחדלו מדבר, פתח רב יוזיפיל ואמר למאיר ולשניאור בענוה ובמתינות רבה, כדרכו תמיד, לאמר:

— שמעו נא רבותי, אחינו בְני ישראל, וישמע אליכם אלהים. גוף העובדה אשר לפנינו כך הוא. כפי אשר שמעתי זה עתה את טענת שניכם ואת טענותיהם של שאר בעלי הבתים שבעיר, נוכחתי וראיתי, כי דברי שניכם צודקים וישרים. לשניכם אב אחד היה — אב נכבד מאד, בגן עדן תהא מנוחתו. אלא קצת חסרון בדבר, שאביכם הניח בירושה לשניכם רק מקום אחד בלבד. מבין אני על פי סברה, כי מקום זה, שהניח לכם אביכם בירושה, יקר הוא לשניכם. הגיעו בעצמכם: הרי מקום זה נמצא בכותל המזרחי אשר בבית המדרש הכתריאלי העתיק, ובידוע, שחן מקום על יושביו. אלא מאי? כשם שאי אפשר לו לאדם אחד לישב בשני מקומות, כך אי אפשר להם לשני בני אדם לישב במקום אחד. אדרבה, סבור אני, שנקל לו לאדם אחד לישב בשני מקומות משישבו שני בני אדם במקום אחד. לפי שאדם אחד, כשיש לו שני מקומות, פעם הוא יושב במקום אחד ופעם הוא יושב במקום השני. מה שאינם כן שני בני אדם, שקשה להם לצמצם עצמם ולישב שנים במקום אחד בעת ובעונה אחת. ובכן, מה יעשו שני האחים העלובים, שרק אב אחד היה להם ורק מקום אחד הניח לשניהם אחרי מותו? דין הוא שיחלוקו. אבל כיצד אפשר לחלק מקום? הרי דין מקום אינו כדין... כדין תפוח, שאפשר לחתוך אותו לשנים ולומר: זה נוטל חציו וזה נוטל חציו?

ואף־על־פי־כן, יש לי עצה בשבילכם, שתשבו שניכם בכותל המזרחי איש ליד אחיו. עצה זו מצאתי אחרי רוב עיון, בעזרת השם יתברך. וזאת עצתי לכם, שמעות: מכיון שמקומי ומקום אביכם שני מקומות הם, מקום בצד מקום, לכן, בני, לכו ושבו

שניכם בשני המקומות הללו בשלום ובשלוה, איש ליד אחיו, ולא תהיה עוד מריבה בישראל. שמא תאמרו: אם כן, איפה אשב אנכי? ויש לומר: היכן מצינו כתוב בתורה, שחיב אדם לישב דוקא במקומו ודוקא בצד מזרח ודוקא בבית המדרש העתיק? לשם מה אנו הולכים לבית המדרש? — להתפלל. למי אנו מתפללים? — לאבינו שבשמים! איה מקום כבודו? — כבודו מלא עולם. אם כן, מה לי מזרח, מה לי מערב, מה לי צפון, מה לי דרום? כלום אנו צריכים אלא למקום קדוש, וכלום אנו חיבים אלא להתפלל! משל למה הדבר דומה? — למלך, שנכנסו שני עבדיו לפלטין שלו להפיל תחנתם לפניו ולבקש מלפניו על נפשם. עמדו שני העבדים והתחילו פתאום מריבים זה עם זה ושולחים ידיהם ואוחזים איש בזקן רעהו. שכחו העבדים לשם מה באו ולפני מי הם עומדים. קצף המלך על עבדיו וצוה להוציא את שניהם החוצה. מה־נפשך, רצונכם לתלוש איש את זקן רעהו — לכו לביתכם לשלום וריבו שם ככל אשר תאוה נפשכם; כי האיך אתם מעיזים פניכם לבא לפני המלך ולעשות תועבה בהיכלו?...

עד כאן המשל. הפכו והפכו בו —אז תמצאו את הנמשל. ועתה, אתם, בני, לכו איש לביתו וחיו בשלום ובשלוה, ואביכם יעמוד שם וימליץ בצדקתו בעדכם ובעד כל ישראל — אמן!

כך דן רב יוזיפיל דין־אמת, וכל הכתריאלים הלכו ושבו איש לביתו ואיש למשפחתו.

* * *

וכעבור שבוע, כשהגיע יום השבת, באו מאיר ושניאור לבית המדרש ועמדו להתפלל ליד הדלת והמזוזה. לא הועילו להם בקשותיהם ותחנוניהם של הרב רב יוזיפיל מצד אחד

ועזריאל השמש מצד השני — שני האחים לא זזו ממקומם ולא רצו לשבת בצד מזרח בשום אופן ואופן. (מקוצר)

באורים

נתפרדה החבילה — הרעים נפרדו.
לתלוש — לקרוע.
במזומנים — in cash
תכשיטים — עדיים, כלי כסף וזהב ואבנים טובות לשם קשוט.
לא נמצאו ברשותו — לא היו לו.
לצמיתות — לעולם.
סתם — לא הגיד מפורש.
מחלוקת — ריב.
יש רגלים לדבר — יש יסוד לדבר.
קרח מכאן ומכאן — בלי דבר, בטוי נוסד על אגדה תלמודית, המספרת, שלאדם אחד היו שתי נשים, אחת זקנה ואחת צעירה, היתה הזקנה תולשת את שערותיו השחורות, בכדי שיראה זקן, והצעירה תלשה את שערותיו הלבנות, בכדי שיראה צעיר, ונשאר קרח מכאן ומכאן.
להקשות — לשאול.
חצוף — עז פנים.
נכנסו בעובי המחלוקת — עסקו. במחלוקת בכל פרטיה.
לפשר — לעשות פשרה to compromise
דמיו — כספו, מחירו.
יסלק — ישלם.
המגיע לו — מה שהוא חייב לו.
יותר — יניח.

ממתינים — מחכים.
מציצים — מביטים.
לדרום — לרמוס, לקרוע.
בני-אורין — למדנים.
בני-אבהן — בני אב מיוחס.
בני תרבות — מנומסים.
בריונים — פריצים, בני - אדם הסומכים על כחם ואינם נשמעים לחוקי המוסר.
טבקה — טבק להרית.
תכלית — מטרה.
במטותא — בבקשה.
נרתעו — קפצו.
מוטל — שוכב.
הסיחו דעתם — שכחו על אודותיו, לא חשבו על זה.
מרה — gall
בקלקלתם — בשעת חטאם, בשעת עשותם מעשה מכוער.
מדורה — שלהבת-אש.
שתת — זב.
צוננים — מים קרים.
קיתון — דלי.
להרצות — לספר.
עובדה — מעשה fact
עיון — מחשבה, שימת-לב, חקירה.
פלטין — ארמון.

געגועי הירשלה

מאת

מ נ ד ל י מ ו כ ר ס פ ר י ם

רבי אברהם, אחד מחובשי בית המדרש, היה שוקד לטובתו של הירשלה ועושה בשבילו כל מה שאפשר. על ידו היה הירשלה סועד בשבתות אצל אחד ממכיריו ובימות החול היו אנשי בית המדרש מזמינים אותו פעמים זה לפת־שחרית וזה לסעודת־הערב, ועל דרך זה היה נזון בצער, אוכל בצמצום, לא כדי שביעה, ויושב בתענית לפרקים. ובאותם הימים, ימי רעבון ועוני, נתגלה לו טעמו של „ויאכלו" בפרושו הנפלא — דבר זה, שהוראתו אצל כל באי עולם אכילה ממש, למה הוא יוצא אצל היהודים מידי פשוטו, ואין „ויאכלו" אצלם, אלא „נראים כאוכלים"!... ולא די לו להירשלה בעינוי וסגוף הגוף, אלא שהיה לו גם ענוי נפש מגעגועיו הגדולים למולדתו. אמת הדבר, שגם שם בבית אביו לא ראה טובה מימיו, אף־על־פי־כן צרתו לא היתה צרה במקומו כמו במקום הזה: שם היתה לו קורת־רוח, מתחמם כאפרוח תחת כנפי אמו; שם היה יליד בית, אחד מאנשי המקום, הכל היו קרובים אליו ורעיו ומיודעיו רבים, לב אחד לכלם ויודעים זה את נפשו של זה; אפילו הבהמות בעיר והבתים, האויר שהיה מנשם והמקומות שהיה מטיל ומשחק שם עם חבריו, כלם היו קרובים אל לבבו — וכאן גר הוא ונכרי, והכל אך זרו ממנו, גם השמש והירח והכוכבים אין פניהם מאירים אליו כבראשונה בעיר מולדתו.

הנה עולמו של הקדוש ברוך הוא גדול הוא ורחב ידים.

ובתוך העולם הגדול הזה כתם קטן יש, וזהו — כסלון העיר. ובתוך אותה העיר יש נקודה — הוא בית המדרש שם. ובתוך נקודה זו עוד נקודה דקה — היא הספסל בו. ובאותה הנקודה הדקה עוד נקודה דקה מן הדקה — היא מן בריה קטנה והירשלה שמה. בריה קטנה זו רבוצה כשממית באמצעיתה של אריגה מעשה רשת, שמקיפתה כגלגל גדול. ממנה נמשכים לכל רוחותיה מסביב קוים ארוכים ודקים, שכל עיקרם קבוצת נקודות קטנות, שאין העין שולטת בהן מפני קוטנן, והולכים למרחקים דרך האויר ודרך התהו ובהו ומגיעים לכוכבי השמים ולכל הנמצא בחללו של העולם, וממילא מובן, שהולכים ומגיעים גם לקבציאל. על קוי הרוח האלה מתרפקת נשמתו של הירשלה בכל הגיגיה ומחשבותיה, ומגמת פניה למולדתה ולבית אביה. היא מתרפקת כחשמל הזה בחוט הטלגרפיה, בכל מאמצי כח, והרגשותיה רשפי אש שלהבת יה. ניצוץ של רגש יוצא מחדרי לב, נוגע באחד מחלקי הקו ומזעזעו, וחלק זה מוסר שביב אשו לחברו, וכך הוא רץ קל מהרה הלאה הלאה, עד שבא ונכנס כברק בלבות הוריו, ומיד הם מרגישים בהירשלה וגוהקים מעמקא דלבא. גיהוק זה לנו, הם אומרים, סימן שהירשלה מזכירנו. הם מתעוררים עליו ברחמים ומצטערים שהוא כשה אובד בעיר נכריה — ונפשם בכתה במסתרים. אבל מה יעשו העלובים האלה לבנם אם דלים הם, מעונים ואומללים מאד? האם מאחרת שבת בלילות, מפרכת גופה ומכלה עיניה במריטת נוצות, ומכל העבודה הקשה אין לה אף פת חרבה. והאב משעה שחזר לביתו חולה הוא, כחותיו הולכים ומתמעטים, כפתילת הנר שהולכת וכבה, העניות מתגברת ואינו יכול לראות בצער בניו הרעבים והשוממים, אינו יכול עוד לסבול את צרותיו; הרבה סבל בימי חייו — ועתה סר כחו, עוד מעט ותיבש הטפה האחרונה

מלחלוחית חייו. האב והאם שניהם נאנחים ונאנקים כשהם נזכרים בבנם הנודד והעלוב, שנפשם כלתה אליו — והגות רוחם הקשה חוזרת ונמסרת על ידי קוי-הרוח האלה בעצמם לתוך לבו של הירשלה, והנה לבבות מתלחשים ונשמות יחדו ממתיקות סוד, שתיהן מספרות ברגש בלא אמר ודברים את צרותיהן, זו אל מקומה של זו שואפת... אז נראה בחזון להירשלה: הנה אביו חולה, שוכב גלוי עינים ומביט לבני ביתו הבטה זו, שיש בה מעין תפלה ותחנונים וברכת שלום בשעת הפרידה, פניו מכסיפים, קולו רותת ודבריו בנחת נשמעים. חזות קשה זו תפיל על הירשלה אימה, בכה יבכה בלילה על משכבו, על ספסל בית המדרש, והש עתידות לא טובים לו... הנה זה הוא פשוטו של דבר השגור בפי הבריות: „לבו של אדם אומר לו".

אמנם כן, לבו של הירשלה היה אומר לו, אומר ואינו פוסק, עד שהגיעה לו הבשורה הרעה: הירשלה — „קדיש"! יתום אתה... אין אב!

* * *

הגעגועים שהיו להירשלה על מקום מולדתו, האבל על אביו וצער אמו, האלמנה השוממה, ובניה היתומים, המתפרנסים בדחק, וגם צרות נפשו הרבות: חסר וכפן, גלות ונדודים — כל אלה ביחד גרמו לו ברוב הימים, שיהא מעמיק ונכנס לפני ולפנים בהדרי לבו, מתכונן ושוגה ברוב מחשבותיו תמיד. שם ראה את עולמו לפניו, ועולמנו, עולם העשיה הזה, אך כלוב צר, שהעוני תופס בו בזרוע ואינו מניחו לשאת ראשו ומזכירו בכל שעה שהוא חלש, דל ושפל, בזוי מאד, ואין לפניו אלא צרות וכל מיני פורעניות. התחיל בורא לעצמו בקרב נפשו עולם נאה ברוב פלאות וגן עדן בתוכו עם כל ראשי בשמים ותענוגות בני אדם, נהרי נחלי דבש וחמאה — עולם, בו השמים נפתחים

וכרובים ובני אלהים נשקפים ממעל, מאירים פניהם ומזמרים שירי ידידות, תקוה טובה ותנחומים, אהבה, חסד ורחמים, שם, עונג ומנוחה ורוב שלום, רוחו מרחפת חפשי במרחביה, והחיים טובים ונעימים. חמר לבנין העולם הנפלא הזה היו מספיקים לו דברי אגדות ומעשיות, חדשים גם ישנים, שבאו לו בקבלה בכתב ובעל־פה. דברי ההלכה בתלמוד לא היו ממשיכים עוד לבו כבראשונה והיה לומדם באונס, שאם לא ילמד מאן יהיב ליה מזוני? גם משה'לה חברו היה דוחק בו תמיד, מעוררו ואומר: וי, וי, בוא ונלמד! בשעת נטילת הגמרא היתה נפשו סולדת בו והוצרך לזמן את עצמו בנענועים וטלטול אברי גופו כדי לעורר בו את החשק ללמוד, ואותה שעה היה טועם מעין זה שאדם טועם בתחלת כניסתו לתוך אמבטי של צונן. אבל החשק הבא מחמת אונס אינו אלא אור־מתעה, מתלהט כהרף־עין ושוקע. לאחר שהטיל עצמו בראשו ורובו לתוך „ים התלמוד" וטבל שם כמה טבילות, אחזתו צנה וחפז ויצא משם כדי להחם את נפשו. ומקום להתחמם בו היו לו ספרי אגדה וספורי מעשיות נוראים מאנשי מופת, שם התהלך ברחבה — מניח את שור התם ואת שור המועד, בלבו, שלא יאבדו ממנו והרוח לא ישאם, חס ושלום!

הירשלה היה קורא דברי נפלאות הרבה ונוראות אין מספר — מעשה ברבי מאיר בעל הנס, ומעשה ברבי יהושע בן לוי, שאליהו הנביא נתן לו רשות להלוך עמו ולראות מעשיו בעולם, ומה ראה ומה הגיע לו בדרך. ומעשה ברבי חנינא בן דוסא, שהיה אביון גדול, ופעם אחת יצתה כמין פס יד מן שמיא ונתנה לו רגל של שלחן זהב. ומעשה ברבי שמעון בן חלפתא שנתנו לו מרגליות משמים, ופעם אחת פגעו בו אריות ונתנו לו בשר למזוני. ומעשה ברבי שמעון בן יוחאי, שהוציא את

תלמידיו לבקעה אחת והתפלל ואמר: בקעה, בקעה, התמלאי דינרי זהב! וכן היה. ומעשה ברבי ישמעאל בן אלישע, שאמר שם והוריד את יופיאל שר התורה, וירד כשלהבת אש ופניו כמראה ברק. ומעשה ברבה בר רב חנינא, שהיה עני, ונתן לו אליהו עלי גן עדן ומכרם בי"ב אלפי דינרי זהב, ועוד נסים הרבה, שנעשו לחסידים הראשונים בימים ההם וגם לאחרונים בזמן הזה.

דעתו של משה'לה לא היתה נוחה מהירשלה, שהוא מפסיק ממשנתו והוגה בדברים האלה. ופעמים רבות, כשהיו החברים הללו יושבים יחד בבית המדרש וספרי הגמרא פתוחים לפניהם, היו ביניהם דברי שיחה מעין אלה:

— אוי, הירשלה!... עד מתי תשגה בהרהורי לבך ותהיה כחולם?

— מה, משה'לה, מה אתה מדבר?

— בוא ונלמד, הירשלה, אוי, בוא ונלמד!...

— הרי לומד אני, משה'לה, ומעין בספר!

— מוטב לך, הירשלה, שתעין בגמרא... הגמרה ראשית הכל היא. פתח פיך ונתחיל — „תנו רבנן"!

— הפלא ופלא! הנמצא בעולם אשר גדול יותר מזה!

— מה אתה סח, הירשלה? וכי יצאת מדעתך?... שמע נא, הירשלה, ואמור, מה נעשה כאן עם ה„תוספות"? קשה מאד!

— הנה מה טוב ומה נעים, טוב ויפה מאד!

— למדני נא, הירשלה, אם דברי התוספות מחוורים לך.

— שומע אתה, משה'לה? כמה מאשר היה רבי יוסף וכמה

גדלה שמחת העני הזה, כשחצה את הדג בערב שבת ומצא מרגלית בבטנו, מרגלית יקרה, שהזמין לו הקדוש ברוך הוא!

— כלפי לייא!... אני ב„תוספות" והוא ברב יוסף!... התוספות, הירשלה, מאי בעי התוספות? מאי בעי מרש"י?...

כך היו הדברים בין שני החברים על עסקי הלמוד בימות החול, וכנגד זה במוצאי יום מנוחה היתה להירשלה רוחה. בליל זה נתנה רשות לדמיונו לשוט חפשי כרצונו ואין מוחה בידו. משה'לה חברו היה בטל בו מדברי תורה ופורק מעליו עול הגמרא. ובלאו הכי הנה הלילה הזה בעצמו מסוגל לחזיונות. יש בו באותו הלילה מעין קסם והמון נסתרות, שמעוררים את רוחו של היהודי, מטילים בו עצבות נעימה ועושים את נפשו כמרקחה. מי החפץ להבין את זאת, הלא יבוא נא לבית היהודי ויתבונן אליו, לחייו ומעשהו שם.

אלה הנסים, שנעשים לבני אדם כל הימים, ואלה האגדות, איך הקדוש ברוך הוא עוזר דלים ומגביה שפלים, היו מנחמים את הירשלה בשעת דחקו ומנעימים את חייו המרים.

אצל הירשלה מתחיל ובא אותו הפרק, שהוא שעת האביב בחיי אדם. שעה, שתנץ האמונה ותפרה התקוה ומקור אהבה נפתח; שעה, שהדמיון ישגיב בכחו ואין דבר יקשה ממנו; שעה, שהנפש מתגעגעת ותפלה זכה לאלהי מרום עולה שלא מודעת מקרב לב; שעה, שבוכים פעמים בחשאי על המטה בלילות — והבכיה נעימה, נעימה מאד... מובן מאליו, שלאו כל אדם זוכה לאביב זה. אצל הרבה מבני אדם זיקים וזועות ורוחות רעות מנשבות בו, וזה של הירשלה אינו מצוי אלא אצל אחד מני אלף — אצל אנשי רוח, בחירי יה.

והנה הירשלה מתחיל להתפלל בהתלהבות יתרה, הוא מתפלל בצבור שלש פעמים ביום, כחובת כל איש מישראל,

ומתפלל גם ביחיד בכל שעה שתנח עליו הרוח, ובין כך וכך ארכו הימים ויהי ערב ויהי בקר, כמנהגו של עולם, ויהי ערב ויהי בקר גם בקרב נפשו, דאגה ותקוה, גיל ויגון היו מתחלפים ובאים בה בזו אחר זו.

באורים

חובש בית המדרש — מבלה זמן רב בבית המדרש, לומד שם.
רשפי־אש — ניצוצות אש.
מעמקא דלבא — מעומק הלב.
מפרכת גופה — גופה נשבר מרוב עבודה.
מכסיפים — נעשים חורים ולבנים.
רותת — רועד.

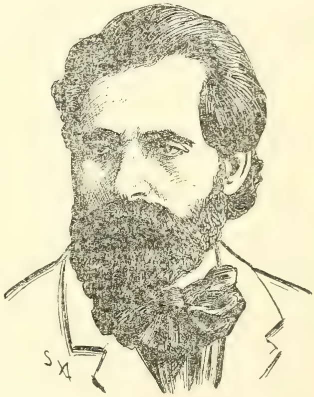
כפן — רעב.
עולם העשיה — עולם החיים, עולם המעשים לצרכי הגוף.
מאן יהיב ליה מזוני — מי יתן לו מזונות.
אמבטי — גיגית של רחצה.
צונן — מים קרים.
מחוורים — ברורים, מובנים היטב.

בלאו הכי — גם מבלעדי זה.

גסיסת הסופר

מאת

ר א ו ב ן ב ר י י נ י ן



במיראן, בדרום טירול, היה הדבר. ליל נעים וכליל יופי. הכוכבים נוצצים בשמי תכלת כספירים. מנוחה נכונה פרושה על פני כל היקום ודומית שקט שוררת מסביב. גם יד צייר אמן לא תעצור כח לתאר את יקרת פנת המקום הנחמד הזה ואת שפע החן וההוד, אשר שפכה עליו יד היוצר בערב הנעים ההוא.

בירכתי אחד ההרים, עומד בית עצים קטן מוסב אילנות רעננים ונאות דשא. על יד החלון יושבת אשה עוטיה ועצובת רוח. כל עין תחזה בה, כי נפשה תשתפך עליה. שערותיה הארוכות והשחורות מפוזרות ויורדות על כתפותיה. מגולות עיניה השחורות יורדות דמעות על לחייה כרסיסי טל לילה היורדים על ערוגות הבושם. יושבת היא כפסל שיש מבלי נוע ומבלי דבר דבר.

על מטה העומדת בפנת החדר שוכב אדם חולה; פניו נפלו; עצמותיו שפו, שפתותיו חורות ואין בהם קורט דם, כי כבר נשקן המות. אנחה הרישית מתפרצת לפעמים מחזהו

השקוע; עיניו בוערות באש זרה, נר אלהים טרם יכבה בתוכן, כי אם מסכסך ומהבהב והשלהבת קופצת סביבה. על יד גל עצמות זה מתגוללים גזרי ניר ועטי עופרת, והגוסס מתחזק לרגעים על ראש המטה והוא חוגר את שארית כחותיו, ההולכים וכבים, לכתוב. מתאמץ הוא להשלים דבר מה. הרופא צוה אמנם עליו בחזקה לבלי יכתוב שום דבר, אולם החולה איננו שומע לו והוא עובר על גזרתו, כי הכתיבה היא חיי רוחו. כל ימיו כתב וכתב בלי חשך, כתב בחלבו ודמו ומח עצמותיו, ועתה יבש כחרש כחו, ויומו בא בלא עת.

למראשותיו של החולה הנוטה למות, יושב אחד הרופאים המהוללים והנודעים בעולם החכמה, ומצפה לראות את פעולתם של סמי־הרפואה החדשים אשר השקהו.

על הדום קטן אצל מטת החולה, יושב ילד בן שמונה שנים, הוא הבן הבכור להסופר הגוע. הילד הוא יפה עינים וטוב תואר כאחד הכרובים בציורי רובנס. לפני הילד פתוחים כתבי הקדש והוא קורא בהם בשום שכל, ומצחו הזך מעלה קמטים קלים בהעמיקו להתבונן בם. גם הילד הקטן הזה הוא אוהב עמו וחולם ללחום על חרותו וגאולתו, גם הוא מתענג על מתק שפת נביאי אלהים ומחו הרופס כבר עוסק במלאכה.

כבר עברה שעה קטנה והדומיה בחדר לא נשבתה. היושבים מסביב למטת החולה האמינו כי הוא ישן ונזהרו להפריע את שנתו אף בתנועה קלה; אולם החולה היה נראה רק כישן, כי לבו היה ער. החולה ידע, כי ימיו ספורים, כי גם רגעיו חוצצו, הוא ידע כי ימות הרחק מארץ מולדתו ורחוק מארץ אבות, אשר הוא נושא את נפשו אליה. ובלב הגוסס עלו זכרונות מימי ילדותו ונעוריו, עלו מחשבות על אדות אשר יקרה

את עמו באחרית הימים. במחשבותיו וזכרונותיו אלה הוא הוגה וחולם ברגעיו האחרונים.

* * *

ילדותו של הסופר עוברת על פניו בחזיון. הנה הוא רואה בית קטן ושפל; גגו מכוסה תבן אשר חציו אכלו העזים; החלונות סתומים, במקום זכוכית, בפסות ניר ושחיפי עץ. על התנור יושבת אשה זקנה, דלת בשר ורעת המראה, מנורת שמן קטנה תפיץ אור כהה סביבה. לאור עששית-חרס זו היא יושבת ותופרת שקים עבים, כי זו היתה ידה וממנה לחמה ולחם ילדיה נמצא. שעול חזק מרגיז את כל מוסדי גויתה הכחושה, והיא מניחה לרגעים את המחט של סקאין מידה, אולם בכל פעם היא מתעודדת ומתגברת ואין היא חדלה ממלאכתה, כי אכף עליה להשלים חוקה. על ספסל ארוך וצר, בעל רגלים נודדות, שוכבת ילדה קטנה ובוכיה, כי רעבה היא ללחם וגם חשה היא בראשה. פעם בפעם יורדת הזקנה מעל התנור והיא נשקפה בעד החלון וקוראת בקול חרדה: מדוע בושש פרץ לבוא היום מבית המדרש, האם קרה לו, חלילה, אסון? והקור גדול, והרוח סוער בחזקה ובחוץ חושך ואפלה... והנה פתאום נפתחה הדלת וילד כבן עשר שנים בא הביתה; נעליו קרועות, בגדיו בלויים וטלואים וארכבותיו דא לדא נקשן מקור וקרח, אולם עיניו השחורות נוצצות בחוריהן, מלאות זיו ומפיקות נוגה להאיר את דרכו. הילד הוציא מתחת אצילי ידיו ספר עב-הכרס ויניחהו על השלחן. הביטו וראו בספר: חומש הוא עם באורו של בן-מנחם! הילד הניח את הספר על השלחן וישפשף את ידיו זו בזו להתחמם, ובלב שמח ובפנים צוהלות נגש אל אמו ואל אחותו וינשקן נשיקה חמה. אז החל לזמר בקול נעים את

הנגונים של החזן „המפואר", אשר שמע בבית התפלה בימי החג.

האם העמידה את מנורת החרס על השלחן ותגיש לבנה הקטן את ארוחת הערב: פתותי לחם יבש, אשר היא קונה יום יום מאת העניים החוזרים על הפתחים, ומעט כרוב מבושל... אורה ושמחה מלאו את הבית מעת בוא הילד. גם אחותו הקטנה קמה מעל משכבה ותשב על השלחן לאכול עם אחיה מן ה„מעדנים" אשר הגישה לו אמו; גם כאב ראשה סר מעליה מעת אשר שמעה את להג אחיה ומנגינותיו הנעימות והמסולסלות. הילד ספר לאמו בקול שחוק את כל הנעשה והנשמע בבית-המדרש, ובדברו חקה את כל פנים ואת כל קול. מקור שמחתו של הילד בערב הזה היה, כי עלתה בידו, אחרי יגיעה רבה, לשאול מאת אחד בעלי הבתים את התנ"ך עם באורו של בן-מנחם. אחרי שהיה הילד מיגע את מחו כל היום בפלפול התלמוד, היה לו התנ"ך בערב למשיב נפש ולמעין הישועה. עוד בהיותו בן שבע שנים אמר עליו מלמדו, כי יהיה „בעל פסוק" גדול, אך גם זה לא כחד, כי חושש הוא שמא יהיה גם לאפיקורס גדול, כי עוד אז היה שואל לפעמים שאלות חמורות ומתמיהות בתנ"ך, שלא ידע מלמדו להשיב עליהן.

הסופר הגוסס, המוטל לפנינו, הוא אחד מבני העניים, אשר מהם תצא תורה. בהיותו ילד ראה את העוני בשבט עברתו פנים אל פנים. האם הדלה, הקטנה והפשוטה הזאת מתיצבת עתה נוכח פני הסופר הבוער באש הקדחת.

„בני היקר" — קוראת לו אמו — אני מתי בטרם הכנסתיך לחופה, מתי בטרם ראיתי נחת ממך... אתה לא סגרת את עיני במותי, נדדת מקני בהיותך עוד נער לארץ מרחקים... הבריות היו מרננים עליך, כי תפיץ בישראל ספרים „פסולים" ותלעג

לכל קודש... בני עירנו הביטו עלי כעל משוגעה, כאשר נשקתי את ספרך הראשון, אשר שלחת לי, בכתבך עם הספר כי עברי נאמן לעמך אתה. אני, אמך, האמנתי לך באמונה שלמה ואהיה לשחוק לרבים. רבי זרח ורבי טודרוס היו אומרים לי, כי אסור להחזיק את ספרך בבית ישראל. עיני כהו מראות, אצבעותי רעדו ולא יכולתי עוד לתפור שקים; טעמי ורוחי סרו ממני מרוב צרותי, על כן עפרו אותי הילדים בעפר, זרקו עלי אבנים ויקראו אחרי מלא: „אם האפיקורס הגדול!" פעם אחת שלחת לי ממדינה רחוקה מכתב תנחומים על מות אביך ומעט כסף; במכתבך אמרת לי, כי רוח לך מעט ממחסורך הגדול וכי תשלח לי כסף ארבע פעמים בשנה; הבטחת לי כי עוד מעט ותקח אשה... אך אלהים לא רצה בחיי, ואני נפלתי אז למשכב... בעד כספך אשר שלחת אלי תפרו לי תכריכים. וזאת היתה נחמתי האחרונה כי קברוני בתכריכים שלי..."

— אמי, אמי! — קרא הגוסס ויפקח את עיניו ומבטן תעה, כאילו מבקש הוא דבר מה... רעיתו התעוררה ממצוקת רוחה ותקרב אל מטתו על ראשי אצבעות־רגליה, אך הרופא רמז לה לשבת תחתה ובל תפריע את מנוחתו של החולה.

החולה עצם את עיניו ושב לחלום חלומותיו וזכרונותיו.

„לא גנבתי את הנרות לסחור בהם" — השמיע לסופר בקול נחר ועיף. הוא ראה בחלומו, כי עודנו נער והוא יושב בבית־המדרש של עיר שכולה. השעה מאוחרת בלילה, כבר עבר חצות. כל בני הישיבה שוכבים על ספסלים ארוכים וצרים, מקופלים ומכווצים מתחת לבגדיהם הקרועים והבלויים, והמה ישנים את שנתם, שנת רעבים ויגעים, רק הוא עודנו ער ופניו הדלים יראו לאור נר קטן של חלב אצל ארון הקודש. „רבי עקיבא אומר..." ירים את קולו וישפילו ויסלסל את נגון הגמרא.

„רבי עקיבא אומר..." ישמיע פעם קול ענות גבורה ופעם קול ענות הלושה, ועל לבו עולים רעיונות חדשים על אדות רבי עקיבא, הגבור הלאומי, ומאמריו בתלמוד. גם אני אהיה כמוהו, — יאמר לנפשו, ופניו יאירו ועיניו תברוקנה, אך אני לא אהיה מהיר חמה כמוהו, אני לא אקרע כדג את עמי־הארצות, הלא יוסף הסנדלר הדיוט הוא, בור דאורייתא, ובכל זאת האכילני היום על שלחנו מלחמו, אשר יביא בזעת אפו, אף כי עני ואביון מדוכא הוא; ואם אבי עם הארץ הוא, האם לא שלח לי בחורף את פוזמקאותיו החמות תחת לתת אותן על רגליו העוברות פעמים בשבוע שמונים מיל, בהיותו רוכל חוזר בכפרים, — למען לא אחוש קור ברגלי בשבתי על יד הגמרא? — „רבי עקיבא אומר"... ימים יבואו ונער רעב כמוני היום יקרא ויחזור ויקרא: „רבי פרץ אומר"... אך דברי יהיו מלאים אהבה אין קץ אף להנבערים מדעת התורה, אם אך לב להם... ומרוב שמחתו על הדמיון הנעים כי גם דבריו יוחקו בספר בעת מן העתים ונערים וזקנים יהגו בם, לא הרגיש עוד כי רעב הוא... אך לא לעולם חוסן כח הדמיון, כי רעיון נורא עלה על לבו: מי יודע אם לא יתפשוך אחיך החוטפים, ואם לא ימסרוך לעבודת הצבא, בטרם תגיע למדרגתו של רבי עקיבא. הן כבר הוציאו עלי שם רע; המשגיח קרא אותי בפני רבים בשם „חצוף" ו„עז פנים", יען כי בעת שאני מתוכח ומתפלפל עם מורי או חברי לא אהדר פני זקן ולא אשא פנים לא לראשונים ולא לאחרונים, ועוני הגדול הזה יועיל להותי להיות חטאת הקהל. ויש ידים לפחדי זה, אף כי אינני מוג לב, אחרי שגלוי וידוע לרבי זאב, גזבר הקהלה, שבסתר הנני לומד את כתבי הקודש עם ה„באור" ואני קורא גם בספרי מינים, ונוסף על פשעי אלה, הנני גם כותב צחות בשפת־קדש — עון שאין לו כפרה בעיניהם — וכבר

נבאו עלי שאצא לתרבות רעה, — ומי זה יצילני מפח יקוש? האם אבי הדל המוכה במחלת השחפת, או אמי החולה ורכת הלב, אשר אין כחם אלא בדמעות, באנחות ותחנות? זיק התקוה האחרון להיות גדול בישראל הולך וכבה, גם נר־החלב אשר יגיה את הגמרא הפתוחה לפניו הולך ונדעך באישון חושך... עוד מעט וגם אורו הכהה ישקע. „האם לא אקרא הלילה בכתבי הקודש אף פרשה אחת? האם אשב בחושך כאסיר בור ולא אכתוב על הגליון אף הגות רוחי הסוער והזומה? הלא ראשי ינופץ לרסיסים מרוב המחשבות המתרוצצות בו ולבי יבקע מרגשותיו המתפרצים לצאת החוצה; לא אשים מעצור לרוחי, אכתוב וירוח לי... אבל איך אכתוב אם החושך ישופני... יעבור עלי מה ואני אלך ואגנוב, כאשר עשיתי זה פעמים אחדות, מהתיבה, אשר השמש שוכב עליה, נר־חלב, אדליקו ואז יאירו לי גם אמרי נביאי אל, אז אכתוב את הגות לבי על הנייר החלק אשר אקרענו מתוך הגמרא הפתוחה לפני. האם בי האשם אם אין לי אף פרוטה אחת לקנות נר? האם רק בעד השמש נצברו הנרות בתיבה, שימכרם להחנונים ושיתן את כסף מחירם בנשך לבחורי הישיבה?... האם נדבו את הנרות לבית־המדרש רק בשביל שישיחו לאורם דברים בטלים, כי יספרו לאורם מעשים בדויים? האם באמת עון גדול הוא מנשוא לקרוא לאורם ספרים? — אולם מה יהיה אם יתעורר השמש משנתו וימצאני כגנב במחתרת, הלא אז ישפוך עלי את כל חמתו ואת כל עצמותי ישבר, הלא אז לא אמלט מכפיו, שהן כמלקחים של ברזל? אולם מה הן מכות לחי אחדות לעומת העונג שאמצא בדברי החוזים, אשר נתנו את גום למכים ולחייהם למורטים".

המתעתד להיות רבי עקיבא — איש אשר ישחק למסרקות

של ברזל ולכל כלי העינויים, איש אשר לא יחוש כל כאב ברגע קדש, ברגע אשר נתנה לו היכולת לקדש השם ברבים — יתגנב על ראשי אצבעות רגליו אל מאורת ה„צפעוני" ויפתח את התיבה... הנר עודנו בכפו, והשמש הקיץ משנתו וירם קול צעקה: „תפשתי את הגנב, הנה הוא בידי!" בחורי הישיבה, ובתוכם גם אויביו ושונאיו, התעוררו משנתם ויכתירו את הנער אשר נתפס בגנבתו.

השמש הכה אותו בלי חמלה מכות אכזריות וימרוט את קווצותיו השחורות ויריע עליו בקול זעקה: „גנב, את נרות בית-המדרש תגנב ותמכרם; לא בפעם הראשונה עשית זאת, כי מלומד גדול אתה במלאכת הגנבה; בנרות הקדשים האלה תסחר כאות נפשך; האם בגללך, עז פנים, יתקצף עלי הגבאי ויסירני ממשמרתי, משמרת-הקודש — הכוהו, פצעוהו, לבל ימעל בקודש!"

השמש הכילי, רע-העין, עם שערותיו הפרועות והסבוכות ועיניו הירקרקות המפיצות זועה, נגלה בחזון לפני עיני הסופר, והוא צועק בכל מאמצי כח: „לא גנבתי את הנרות לעשות בהם סחורה!"

סופר מצוין! נרות רבים מאירים העלית בלבות בעירי עמך במחיר הנרות שגנבת ושסבלת בעדם חרפות וגדופים, מכות ומריטות לחי. הודות להנרות של חלב הקטנים הללו העירות את השחר על שמי ספרותנו. בנערותך קראת וכתבת את מליצותיך התמימות לאור נר קטן כהה בזוית חשכה, אבל בבתי נפשך זרח אור גדול, ומן האור הזה הננו נהנים גם כיום.

* * *

הסופר התרומם מעל כר מראשותיו ובתנועת יד רזה ואלמת

קרא אליו את בנו. הילד נגש אליו בפנים עצובים ובעינים מלאות דמעה. בקול יבש וסדוק, שנשמע כקול אוב מארץ, השמיע הגוסס את דבריו האחרונים: „בני, אנכי הולך בדרך כל הארץ, הנני מת בימי התעוררות עמנו לתחיה... בני, היה נא נאמן ומסור לעמנו, את מלחמתו תלחם עד אשר יבוא לארץ אבותיו ושם יזרח אורו לכל העמים ולכל הדורות... בידי אלהים הנני מפקיד את רוחי ולך אוריש את חרבי, את העט אשר הקדשתי לעם עולם... ירושה אחרת אין לי... נצור מכל משמר את דברי חוזינו..."

ראש הסופר צנח על הכר וידום רגעים אחדים, אז קרא ביד עיפה לרעיתו וישמיע מלים בודדות: „...היי ברוכה על אשר הקדשת לי חייך... סלחי לי על העוני, המחסור והמצוקות שסבלת בגללי... סופר עברי הייתי, איש ריב ואיש מדון לכל הבוגדים בעמנו... אחרת לא יכלתי... חזקי ואמצי... באלמנותך אל תכנעי לפני איש..."

דומיה ושקט בחדר. רגעי הגסיסה האחרונים החלו. הגוף הדל נלחם עם שארית כחותיו נגד המות...

גבור הרוח נפל חלל —

— הוא מת! — אמר הרופא.

הערה

, בציור הזה מתוארים רגעיו האחרונים של הסופר העברי פרץ בן משה סמולנסקין, עורך הירחון „השחר". פרץ סמולנסקין נולד בשנת 1842 בעיר מונסטרטשינה, בפלך מוהילוב, ברוסיה, ומת במירן, אשר באוסטריה, בשנת 1885. הוא למד תורה בישיבה אשר בשקלוב. בימי נעוריו הרבה לנדוד בתור מטיף ועוזר לחזן. בשנת 1868 השתקע בווין ושם החל להוציא את הירחון „השחר". הוא היה מסור בכל לבו לשפה העברית ולרעיון תחית עם ישראל בארצו.

בן ישראל

באורים

ערוגות תלמים.

שפו — רזו, נפלו.

רגעיו חצצו — ספורים ומועטים.

חית ידה — פרנסתה.

שעול — caugh

כחושה — רזה.

אכף עליה — מוכרחת היא.

להשלים חוקה — לגמור עבודתה הקבועה.

ארכבותיו דא לדא נקשן — ברכיו רועדות ונוגעות זו בזו.

אצילי ידיו — בית שחיו.

כרוב — cabbage

בור דאורייתא — עם־הארץ, שאינו מבין את דברי התורה הפשוטים.

חוסן — כח.

שחפת — consumption

יש ידים לפחדי — יש לזה יסוד.

ספרי מינים — ספרי כופרים.

ויכתירו — הקיפו, עמדו מסביב לו.

הכהן

(רשימה)

מאת

דוד פרישמן

בפעם הראשונה, בראותי את האיש, היה בין הקרואים אשר באו לסעודת פדיון־הבן. בין שתי היריעות על יד החלון עמד ויבט החוצה, ואני רואה רק את אחוריו: תמונה קטנה ודקה, גב כפוף וכתפים צרות דלות. אכן זרה ונפלאה מעט היתה התמונה המדולדלה הזאת בבלויי סחבותיה, פה בין כל הדר התפארת המלא את החדר ובין כל האנשים העליזים לבושי המכלולים.

ואני עומד לפני בעלת־הבית, והיא מדברת בי. האשה היפה שואלת ברוב חסדה, על מה נעלמתי זה ימים רבים ולא נראיתי בבית הזה.

— העסקים הרבים, גברתי, העסקים הרבים...

— ומה בדבר קרושינסקי־קלוטי? הבאמת אומרת היא לעזוב את התיאטרון לנצח, אחרי אשר ירה הליטננט הצעיר את כדור־המות אל לבו?

אני לא הספקתי לענות. האיש, העומד בין היריעות לפני החלון, הסב ברגע הזה את פניו. אני חרדתי רגע אחד. פניב כעין הדונג הצהוב, לחיים שקערורות ונופלות ושפתים צרות וכעין התכלת. אין ספק כי האיש רעב ימים רבים ללחם.

ובעלת־הבית מפטפטת ברוב נעימותיה ואומרת: צר לי כי לא יכולתי להיות גם אני אתמול באולם הפילהרמוניה. מה

חפצתי לשמוע את נגונו של הוברמן, אכן מנגן נפלא הוא! הלא אשה אמללה אני, אשר החובה גם על איש כמוך לנוד לה...

ואני כמעט לא אשמע דבר. עיני תלויה ודבקה אל האיש אשר על יד החלון. מרגע לרגע יעבור רטט את יצורי גוו, והוא מתנודד. כפי הנראה תקצר רוחו בו מאד. ומדי אשר יקרבו רגעי סדר פדיון הבן הלוך וקרוב, כן ילך קצר רוחו הלוך וגדול.

והמשרתים אשר בבית נחפזים ורצים ונושאים ממתקים ופרי ויין בסלי כסף ומזרקות. על יד החלון מצד היריעה משמאל עומד עציץ ירוק ועץ דפנא פורח בו, והוא ירוק מאד ורענן. ועל יד העציץ עומד האיש הדל בעל הפנים הצהובים. האיש עומד דומם ולא ינוד ולא ינוע אף כמעט, ועיניו נטויות לארץ. ברגע הזה אני זוכר כי לא נשא עוד האיש את עיניו מן הארץ אף רגע אחד.

ופתאום הפסיקו לי במחשבותי.

על טס כסף גדול הביאו את הילד הרך החדרה, והטס מסובל בכלי כסף ובכלי זהב הרבה עם שרשרות זהב ותכשיטי פנינים.

האיש עזב את מקומו אשר על יד החלון ויגש. בפניו לא נכרה אף טפת דם אחת. כפי הנראה היה עתה נדהם כלו, ולא זכר איפה הוא. עתה נשא את עיניו ויבט כה וכה. צחוק כצחוק שוטה תעה על פניו.

אימתא דצבורא אשר לא הסכין עמה — אמרתי בלבי — איש דל ורעב בין שכיות חמדה כאלה...

והוא החל לגמגם: „מה בעית טפי? לתן בנך"...

אחד מן העומדים הפסיק אותו פתאם: בראשונה מתחיל האב: זה בני בכורי, ורק אחרי כן אומר הכהן: מה בעית טפי".

פני האיש התאדמו מאד, ואולם רק רגע אחד ואחרי כן שבו וילבינו שבעתים מבראשונה.

— כהן לא רגיל במלאכתו, — אמרתי בלבי — באין ספק לא בכל יום יקרו אותו נסים כאלה...

ואבי הילד החל: „זה בני, בכורי הוא, פטר רחם לאמו, והקדוש ברוך הוא"...

הכהן השח את ראשו מאד. המלים: „הקדוש ברוך הוא" עותו את פניו.

ובהשלים אבי הילד את דבריו, מהר האיש וידבר בחפזון, וכמעט לא הבין איש את דבריו: „מה בעית טפי? — לתן בנך בכורך שהוא פטר רחם לאמו, אם בעית לפדותו בעד חמש סלעים, כדמחויבת מדאוריתא?"

— חפץ אני לפדות את בני — קרא אבי הילד ברעש — והא דמי פדיונו, כדמחויבתי מדאורייתא.

והאיש קבל חמשה רובל בכסף ועוד מטבעות כסף קטנות, בנעימות ברך האב את ברכת „פדיון הבן" וברכת „שהחיינו". — טפות זעה גדולות נראו על מצח הכהן.

ואחרי כן הוליך את הכסף בידו על ראש הילד, ויגמגם, וקולו כמעט לא נשמע, ויאמר: „זה תחת זה, זה חלוף זה, זה מחול על זה" — ויתר הדברים לא נשמעו.

אחרי כן נתן ידו על ראש הילד, ויברכהו: „ישימך אלהים כאפרים וכמנשה", ואולם ידו רעדה מאד. אָז מהר ויקח את הכוס וישת בפעם אחת עד היסוד, ופתאם פנה לצאת.

אבות הילד פצרו בו לשבת גם הוא אל השלחן עם יתר הקרואים, אך הוא הניד בראשו ויצא.

האיש הזה העסיק את רוח דמיוני, ואני לא ידעתי מדוע. „איש עני הוא אשר בא מעירו לגור פה רק מעט — באר לי

בעל הבית — והוא בן תורה היושב בבית המדרש אשר לנו פה בחצר הבית ולומד כל היום. בראשונה אמרתי לתת את ה„פדיון" למיודענו, למרקוס קפלן; ואולם אתמול בערב נכנס אלי האיש הזה ויבקשני על הדבר. כהן עשיר וכהן עני, עני קודם. ואני הבטחתי לו".

וגם בלילה עוד הגיתי באיש הזה.

* * *

ועוד פעם אחת ראיתיו — מקץ שבועות אחדים. אנכי עברתי על פני בית המדרש הקטן אשר בחצר הבית, וראיתי את האיש עומד על יד החלון מעוטף בטליתו. בעוד רגע וגם אני כבר הייתי בבית המדרש, וכמעט לא ידעתי כי נכנסתי. היום היה יום שני לשבוע בבקר. בבית המדרש היו אנשים מעטים, „מנין" קטן מאד, ארבעה עשר או חמשה עשר איש.

ופתאום אני שומע קול קורא: „יעֲמוד — ר' אפרים בן ר' אליהו כהן!" — והאיש חדל אשר לפני החלון איננו שומע עד אשר יעוררוהו, ואז עולה הוא לתורה ומברך.

ופניו פנים שוקטים, אשר לא ינוד ולא ינוע בהם עורק. ועיניו אינן נעות גם הן. רק לחייו לבנות מאוד מאין טפת דם, ועל לחיו האחת בוערת בהרת אדומה קטנה.

בחפזון ובקול דממה דקה מאד ברך את ברכתו. אגלי זעה גדולים השתפכו על פני מצחו.

לא אצא מזה — אמרתי בלבי — עד אם דברתי עם האיש.

ואחרי התפלה נגשתי אליו ואשאלהו דבר. לא אדע עוד את אשר שאלתי, ואולם האיש התחלחל מאד ויתר פסיעה קטנה לאחוריו. אחרי כן פנה ממני פתאם וישב אל השלחן ויקח לו ספר וישח את ראשו ויחל ללמוד בקול.

ואני יצאתי.

פני האיש רחפו לנגד עיני כל היום.

* * *

ובשלישית כאשר ראיתי אותו, והנה מחזה קטן ונפלא. האיש עומד על סף הבית התחתון אשר בחצר, רגלו האחת על המפתן ורגלו השנית על הקרקע על פני האדמה, ואשה אחת, ואחרי כן עוד נשים אחדות מדברות אליו.

— פה בחדר השני מת ילד. עליך, ר׳ אפרים, לצאת מן הבית.

ור׳ אפרים איננו שומע דבר. עיניו גדולות ובולטות ואין בהן אות חיים וידיעה.

— המים כבר נשפכו. פה בחדר השני מת ילד. ר׳ אפרים! הלא כהן אתה? —

— כהן?? — אה — כן... כן... המים כבר נשפכו...

והוא עומד ואיננו נוטה ימין או שמאל.

— עליך לצאת, ר׳ אפרים! לצאת כרגע, פה בחדר השני מת ילד.

— מת??

את הקול הזה לא אשכח על נקלה.

— ועליך לצאת, — שנתה האשה הראשונה.

— כרגע אלך אל הרב... הנני הולך...

— לא אל הרב עליך ללכת, ורק לצאת, לצאת.

— הולך אני אל הרב... הולך אני אל הרב...

והוא עוזב את הבית והולך בחפזון. אנכי הלכתי אחריו, כצבי אשר ירו בו המורים כן רץ, ואני רק בכבדות יכולתי להשיגו.

* * *

בפנות הבית עומדים אנשים. הרב עומד — והוא עומד לפניו.

והרב איש שיבה, זקן מאד, וקומתו גבוהה. מי אשר ראה את פני האיש הזה לא במהרה ישכחם: זה הזקן הלבן כשלג, אלה העינים הבורקות עוד ברק, וזה הרוך והחן והחנינה השפוכים על פניו.

והאיש עומד לפני הרב ובקול צרוד הוא מדבר ואומר:

— אשמתי! בגדתי! גזלתי! מודה אני ומתודה לפניך, רבי! מודה אני ומתודה לפניך!

— מה לך, בני?

— לא אוכל להאריך עוד ולשאת. כבד לי. בראשונה אמרתי: אין דבר, אעשה תשובה. אבל עתה... הנה בא גם המות. ילד מת. עם המות אין מצחקים.

— דבר. „אדבר וירוח לי" אומר הכתוב.

והאיש דבר.

— לו הבינותי איך זה נתגלגל הדבר... לפעמים עושה אדם דבר, ובכל זאת לא הוא העושה... האחר אשר בנו, עושה... וחמשה ילדים לי ואשה... ואני יושב בבית המדרש ולומד, לומד כל היום וגם בלילה. והאשה והילדים רעבים. רבונו של עולם! לו הבנות את כל זאת. שלשת ימים לא היה לחם בבית. בחנות לא הוסיפו עוד לתת. ושני ילדים חולים. טיפוס היא מחלה לא טובה מאד...

הרב הביט אל הפנים הצהובים ואל השפתים הדקות. עיניו היו רטובות מעט.

— ואז בא הנסיון — הוסיף האיש — חמשה רובל כסף... אמרו לי פדיון הבן בבית השכן... ידעתי כי עברה גדולה היא,

ואולם היו רגעים אשר לא ידעתי... ושני הילדים חולים ומחכים לרפואה והאשה מחכה ללחם... ואני התאמצתי והתנגדתי — אבל באחרונה לא התאמצתי ולא התנגדתי... אדרבה, ידעתי כי עושה אנכי מצוה... רבונו של עולם, כל הלילה אחרי כן לא ישנתי, והמח אשר בי הכה בי כמו פטיש חזק... „ישראל" אני ולא כהן... והפטיש מכה ואומר גם כן: ישראל ולא כהן... — ומאָז ועד עתה לא חדל. פעמים הרבה כבר חפצתי לבא. ואולם לא יכלתי... אבל עתה הנה בא המות... המות הוא דבר נורא...

נשאתי את עיני בלִי משים. הרב איננו שומע עוד את הדברים; הרב איננו עוד את אשר היה לפני רגע. כל רוך וכל עדן חלפו מעל פניו.

ופתאם עזב את מקומו, והוא מתהלך בחזקה אחת הנה ואחת הנה. בכל החדר דממה גדולה. עמוד אור יורד מתוך החלון ורובץ מחציתו על פני האיש, מי שהיה כהן, ומחציתו על פני קרקע הבית.

והרב, בלכתו הנה והנה, מדבר, והוא כמדבר אל לבו.

— עברה חמורה... נתן תקלה לפני איש מישראל... נמצא שלא פדה... בודאי בודאי עברה חמורה...

והוא מתיצב לפני החלון ופניו החוצה, והוא מחריש רגעים אחדים ומעמיק במחשבותיו.

מטולטלת מורה השעות אשר על הקיר מתנודדת בקול אחת הנה ואחת הנה. על פני הארגז האדום משתקשק זבוב בכנפיו והומה.

והרב, בעודו עומד ופניו החוצה, מדבר כמדבר אל לבו: ואין אדם נתפס על צערו, צער פרנסה... הכתוב אומר: „על פת לחם יפשע גבר..."

ובכל החדר דממה גדולה.

ופתאם הפנה הרב את ראשו.

— עליך להתענות... להתענות שני וחמישי...

האיש, כפי הנראה, לא היתה רוחו נוחה בדבר. התענית לא היתה חדשה לו. הן התענה בחייו לא רק ביום השני וביום החמישי, כי אם עוד בימים אחרים ורבים.

— עליך להיות נלקה... מלקות ארבעים חסר אחת.

האיש, כפי הנראה, לא היתה רוחו נוחה גם בזה. הן אלף פעמים ככה כבר הכה אותו לבו בקרבו.

— עליך לצאת בגולה...

האיש שאף רוח. כפי הנראה, התגוללה אבן מעמסה גדולה מעל לבו.

ואת אשתך תשלח אלי היום, הוסיף הרב — הקהל ידאג לה.

והאיש יצא.

אנכי לא הוספתי עוד לראות את פני האיש הזה עד עולם.

באורים

מכלולים — בגדים נאים.
אימתא דצבורא — פחד הקהל.
מה בעית טפי — במה אתה רוצה, במה אתה בוחר.

פסיעה — צעד.
כמדחויבת מדאורייתא — כפי שאתה מחויב על פי חוקי התורה.

שרפת בית המקדש

מאת

ד ו ד   פ ר י ש מ ן

מקדש אלהים בוער באש!

ידוע ידעו הרומאים, כי המקדש הוא המקור אשר ממנו ישאבו בני ישראל את הכח הנפלא להשמיד ולהאביד את לגיונות אויביהם באלפיהם וברבבותיהם; ורק בהשמד המקדש מקרב הארץ והצליחו להכרית את עם חרמם לנצח.

והלהבה הנוראה עלתה ותלחך את ההיכל מסביב, ותלך הלך וגדול.

וזעקה גדולה הקיפה את ירושלים מן הקצה אל הקצה, קול אחד, קול נורא, אשר לא נשמע עוד כמוהו. המתעלפים על הגגות פקחו עוד פעם את עיניהם, בטרם תכבינה לנצח, והביטו אל המקדש הבוער; והגועים ברעב על פני חוצות התפלצו יחד מכאב־פתאם — לא מענויי הרעב — מה רעב, מה מות, יכאיבו להם? אך הנה ראו עיניהם את ים־האש הנורא ויתנו גם הם את קולם — וימותו; ובמותם ידעו, כי לשוא שמו נפשם בכפם, לשוא כל מרים וקשי ערפם, לשוא כחם ואמץ רוחם, לשוא הם מתים מות רעב — ה נ ה   ה מ ק ד ש   ב ו ע ר   ב א ש!

והזעקה נשאה על כנפי רוח ותבא עד מחנה הרומאים. ותפרוץ שם פתאם כפרץ־רעם מן השמים. אז המו כל הלגיונות יחדו, ואנשי הצבא עזבו את כל אשר לפניהם, ויתפש איש איש את חרבו וימהרו וישתרעו אל היכל המקדש וישתפכו אל תוכו כפרץ נחל מים, בלי חק ובלי מעצור ובלי השקט, ויפרקו

ויסיעו ויהרסו כל אשר מצאו, ויהיו כים שוטף בסערת פתאם — והטבח החל.

הנה המונים המונים הולכים וסוערים, הולכים ושוטפים כשטף ים זועף אל היכל הקדש, ושטפום הגלים וכלו ואבדו. ולהבות אש עולות השמימה, ואודים בוערים עפים ונופלים על גגות הבתים, אשר משני עברי הרחוב, והציתו אש בכל בית ובית והיו לים־להבה, לחומות־אש סביב; והמה שוטפים הלאה הלאה מול גדודי הרומאים באין נשק ובאין כלי מלחמה ובאין תקוה לנצח, רק למות, למות כלם יחד! כי למה זה להם חיים, וירושלים הלא נפול נפלה, והיכל הקדש היה למאכלת אש...

וגדודי הרומאים עומדים כקיר ברזל, אשר לא ימוש, וכידוניהם נטוים בידיהם; וההמון השוטף ובא צועקים ומתהוללים, מריעים, בוכים ומתפרצים בזעם אפם אל בין ראשי הכידונים — ונופלים חמרים, חמרים... ונהרי נחלי דם שוטפים וזורמים סביב... והמונים אחרים באים אחריהם למות גם המה כאחיהם.

אך הנה גדוד גבורים נשא כבסערה על פני הפגרים, והוא משתער על הרומאים ונלחם בשצף קצף ומוראים גדולים, ובראשם עובר איש, אשר ברעם קולו יעודד את רוח גבוריו לעשות גדולות ונוראות, הוא שמעון בר־גיורה. הנה חרב הגבורים לוהטת וגוזרת על ימין ועל שמאל, ומלחמת דמים נוראה מתלקחת אצל המקדש הבוער; הנה גבורי הרומאים נופלים כעמיר מאחרי הקוצר ופלגי דמם זורמים ומתערבים בדם גבורי ישראל. וקיר הברזל אשר לאנשי רומה נפרץ ונסוג לאחור, כי לא יכלו לעמוד בפני הגבורים הנואשים האלה, ועוד מעט ויפנו ערף לנוס, אך בו ברגע באו לגיונות חדשים להם לעזרה, וכגלי ים זועף שטפו מסביב על גבורי בר־גיורה הנלחמים כאריות, ויעשו בהם שמות.

ולשון האש אוכלת הלוך ואכול, הלוך ואכול, ויהי קול רעש והמולה מסביב: קול הקורות בנפלן מעל הגגות וקול הקירות והחומות בהבקען וצליל לוחות הזכוכית בהתפוצצם, קול צוחת המרצחים כקול שאגת חיות רעות, קול אנקת הרוגים וקול יליל נורא...

כל אשר מסביב יקרא ויזעק, ייליל וישוע...

ובחלק הדרומי של המקדש מצאו המשחיתים מעצור בדרכם, כי התקוממו להם גדוד גבורים מאנשי הגליל, ובתוכם הגבור יוחנן איש גוש־חלב, ולא נתנו להם מעבר. ומלחמה עצומה ונוראה התלקחה בפעם האחרונה בקרב המקדש, וזרם חדש מזרמות לגיוני הרומאים השתפך פתאם על שרידי הגבורים — ויבלעם......

ויוחנן איש גוש־חלב נפל חי בידי הרומאים ויאסרוהו בזיקים.

„אלהים אלהי ישראל! — התפלל יוחנן בימים הנוראים האלה — אם אתה חרצת להאביד את ירושלים ולהשמיד את מקדשך ביד אויב, תפול נא עלי האבן האחרונה מאבני ההיכל ורצצה את גלגלתי, אך ביד הרומאים אל נא אפולה!"

אכן מנע אלהים ממנו את שאלתו, ולא נתן לאבן מאבני המקדש לנפל עליו ולרציץ את גלגלתו. והנה לקחוהו הרומאים ויאסרוהו אל אחד העמודים, ואת ראשו הרימו למעלה בחזקה, לבעבור תראינה עיניו את כל הנוראות האלה. ותהיינה שערות ראשו הארוכות והלבנות מתעופפות ממעל לו על כנפי הרוח ועיניו רואות ומביטות היטב את כל אשר יעשה...

ועל הגבעה הגבוהה, אשר בחצר בית המקדש, נקבצו ששת אלפים איש, אשר התנגשו ויהמו יחדו. והאמן האמינו האמללים האלה אמונה גדולה, כי עוד ברגע האחרון ישלח אלהי ישראל

ברק מן השמים לנפץ את ראשי הרומאים ולהציל את מקדשו מכליון. אך הנה הם עומדים ורואים את הלהבה הנוראה, האוכלת את מפלטם האחרון ואת תקותם האחרונה... וזעקה נוראה התפרצה מפיות ששת אלפי איש כאחד, זעקה, אשר השתיקה את רעש האש הלוהטת; ואחרי הצעקה — דממה נוראה, וכל האנשים עמדו רגע כפסילי אבן ולא ינועו ולא יזועו ממקומם, כאלו הם מחכים לדבר־מה. והנה קול נשמע פתאם:

„אהה ליום! בא הקץ לירושלים!
הקץ להיכל הקדש! הקץ לעם יהודה!“

וששת אלפי האיש התאספו גדודים ויתנפלו מן הפסגה אל תוך לבת האש הבוערת ומתלקחת מסביב...



אָב

מֵאֵת

יַעֲקֹב פִיכְמַן

אֵין רַחֲמִים וַחֲנִינָה לִפְנֵי שֶׁמֶשׁ חֹם.
עַל כֹּל פָּשְׁטוּ קַוָּיו מִגָּבְהֵי הָרוּם,
וַיֵּחָנוּ כַּצָּר בְּכָל חָרִיץ וָחָגוּ,
וַיִּבָּקְעוּ גַּם מַחֲבֹא הַיַּעַר הֶעָב.

וּשְׁרוּיָה הַכְּנָעָה שַׁתְקָנִית עַל כֹּל,
כְּמוֹ נָטָה כָל צֶמַח אֶת שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל,

וּכְאִלּוּ כְּבָר עָיֵף הָעוֹלָם מִלְּחֹם,
הִשְׁתַּטַּח בְּלִי אוֹן תַּחַת קַרְנֵי הַחוֹם.

וּכְנוֹאָשׁ מִכֹּל עוֹמֵד דֹּם שְׂדֵה הַבָּר,
מִתְמַתֵּחַ בְּעַצְלוּת עַל גַּבֵּי הָהָר;
הִלְבִּינוּ שִׁבֳּלָיו הַיְבֵשׁוֹת, וּכְמוֹ
תְּחַכֶּינָה לַמַּגָּל הַמְּאַחֵר לָבֹא...

באורים

חריץ וחגו סדקי האדמה. | בלי און חסר כח.



בֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת

מֵאֵת

י. ל. גוֹרְדוֹן

מִחוּץ יָשׁוּד אוֹיֵב וּתְשַׁכֶּל חֶרֶב,
יַהֲרוֹס חוֹמוֹת וָחֵל וִיקַרְקַר קִיר;
רָעָב וָנֶגֶף וּמְדָנִים מִקֶּרֶב—
הַעוֹד לָכֶם תִּקְוָה לַצִּיל הָעִיר?
וִיהִי מָה, הִתְאַזְּרוּ כֹּל אֲשֶׁר פִּגְּרוּ!
אַמְּצוּ כֹחַ וּשְׁאֵרִית חֵמוֹת חִגְרוּ!
כִּי אוֹי אוֹי לָכֶם, אוֹי לִירוּשָׁלַיִם
אִם נָפֹל תִּפֹּל בִּידֵי הָרוֹמָיִם.

— — — — — — — —

* * *

—„שָׁלוֹם לָךְ, מָרְתָה תַּמָּתִי, עַד נֵצַח!
הִנְנִי שָׁב לַקְּרָב כִּי נִרְפָּא הַפֶּצַע;
שָׁם טִיטוּס יְהוֹתֵת, יַרְבֶּה שֹׁד וָרֶצַח;—
הָבִי לִי נִשְׁקִי, אַל תִּבְכִּי, מַה־בֶּצַע?
אֶהָבִינִי וּבַעֲדִי הִתְפַּלְּלִי,
אַךְ אַל נָא תָּמֵרִי, לִבְכּוֹת חֲדָלִי".

—„לֵךְ, שִׁמְעוֹן דוֹדִי, לֵךְ וּנְהַג חֵילֶךָ!
יְקַר רֶגַע מִפָּז — מַהֲרָה וָלֵכָה.
עֵינֵי אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ עָלֶיךָ;
אַל תִּדְאַג לִי! מָה רָאִיתָ עַל כָּכָה?
אָבִי גַּם אַחִי מוּקָעִים רָאִיתִי,
כָּל בִּעוּתֵי מָוֶת לִרְאוֹת נִסִּיתִי!

הַיּוֹם יִפְנֶה, יִנָּטוּ צִלְלֵי עָרֶב—
שִׁמְעָה שַׁאֲגַת הַצָּר, כָּל לֵב מְחָרֶדֶת;
אֲאַזֶּרְךָ נִשְׁקְךָ, הֵא לָךְ הַחֶרֶב
חֶרֶב לַאדֹנָי וּלְאֶרֶץ מוֹלֶדֶת!" —
דִּבְּרָה וּכְמוֹ אֵשׁ נֶהֶפְכוּ פָּנֶיהָ
וּמְטַר גֶּשֶׁם פָּרַץ מִמְּקוֹר עֵינֶיהָ.

וְרְגָעִים מִסְפָּר, אִישׁ אָחִיו חִבֵּקוּ,
אִמְּצוּ אֶל לִבָּם וּבְכָל עֹז נִשֵּׁקוּ:
„שָׁלוֹם רַב לָךְ, מָרְתָה חֶמְדַּת עֵינָיִם!" —
„שָׁלוֹם לָךְ, שִׁמְעוֹן, עַד בִּלְתִּי שָׁמָיִם!"
וּבְלֵב קָרוּעַ חִישׁ נִתַּק הַנַּעַר,
וּלְחַיִּים וּלְמָוֶת יָרַד הַשָּׁעַר.

* * *

עַיִן רָאָה! הֲרָאִית אֵלֶּה הַדְּמָעוֹת?
הַתְשִׁימִין בַּנֹּאד אוֹ לַשָּׁוְא זָרָמוּ?
וּמָה אַחֲרִית שׁוֹפְכֵיהֶן? הַיְרֻחָמוּ?
הֲיִמָּלְטוּ מִמָּוֶת, מִשְּׁבִי, מִתְּלָאוֹת?
הֲיֵשׁ לָהֶם תִּקְוָה, אַחֲרִית וָשֶׁבֶר
לִרְאוֹת אִישׁ אָחִיו לִפְנֵי רִדְתָּם קָבֶר?

* * *

מַהְפֵּכַת זָרִים! מַשּׁוּאוֹת וַחֲלָלִים,
תִּמְרוֹת עָשָׁן וָאֵשׁ וָדָם כַּמַּיִם,
שַׁאֲגַת הַמְנַצֵּחַ, צִוְחַת אֻמְלָלִים,
עִיִּים וַחֲרָבוֹת — הֲזֹאת יְרוּשָׁלַיִם?

„אַיָּמוֹ גִּבּוֹרַי, אַיֵּה הֵיכָלִי,
„אַיֵּךְ, תַּמָּתִי, תּוֹמֶכֶת גּוֹרָלִי?
„רַק לַהֲבֵי אֵשׁ אֶחֱזֶה קֶרֶת יָפִיחוּ —
„וּרְתֻקוֹת יָדַי לִנְקוֹם לֹא יַנִּיחוּ?

„הַרְעֵם אֵל בַּגַּלְגַּל וּרְעַץ קָמֶיךָ
„הַמְטֵר עָלֵימוֹ פַּחִים בִּלְחוּמֶךָ!
„עַד מָתַי תִּתְאַפַּק? אַרְצְךָ יָשֹׁסּוּ
„וּבְדַם בָּנֶיהָ עֲפָרָהּ יִרְמֹסוּ.

„וּמָרְתָה, הָהּ מָרְתָה, מַה־גּוֹרָלֵךְ אַתְּ?
„הֲנִשְׁבֵּית כָּמוֹנִי אוֹ, טוֹב מִזֶּה מַתְּ?
„לֹא אוּכַל בַּקֻּשֵׁךְ, לֹא אוּכַל אֶקּוֹמָה —
„שׁוֹבַי בָּאזִקִּים יִסְחָבוּנִי רוֹמָה".

* * *

אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּקְּרָב נָפָלוּ,
עַל עֵצִים הוּקָעוּ, חֶרֶב אֻכָּלוּ;
אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּשְּׁבִי יָצָאוּ,
בַּשְּׁוָקִים וּרְחֹבוֹת כַּצֹּאן נִמְכָּרוּ;
אֲלָפִים וּרְבָבוֹת בַּבּוֹר הָחְבָּאוּ
וּלְבָרוֹת לִפְרִיצֵי חַיּוֹת סֻגָּרוּ. —

וּבֵין הַשְּׁבוּיוֹת מֵחֵיל יְרוּשָׁלַיִם
הוּרְדָה רוֹמָה גַּם מָרְתָה הָעֲדִינָה
וּלְאָמָה קָנְתָה בַּעֲבוּר נַעֲלַיִם
מַטְרוֹנָה אַחַת וּשְׁמָהּ אַגְרִפִּינָה;
וּבֵין הָאֲסִירִים הַלְּקוּחִים לַמָּוֶת
יוֹשֵׁב גַּם שִׁמְעוֹן עָצוּר בּוֹר צַלְמָוֶת.

* *
*

וַהֲמוֹן עָם כַּהֲמוֹן מֵי מִבֶּר נָהָמוּ
אֶל הַזִּירָה הַגְּדוֹלָה יַחַד זָרָמוּ,
כִּי שָׁם הֵכִין „תַּעֲנוּג לִבְנֵי הָאָדָם"
תַּעֲנוּג אַכְזָרִי, שַׁעֲשׁוּעַ רֶצַח וָדָם:
כָּל שְׁבוּיֵי הַחֶרֶב לַהֲרֵגָה הָקְדָּשׁוּ
לִפְנֵי חַיְתוֹ טֶרֶף יִתְנוּם וְיִרְמָשׁוּ.

מִסָּבִיב לַזִּירָה חוֹמָה וּגְדֶרֶת,
הוּא הַתֵּיאַטְרוֹן, בִּנְיָן רַב תִּפְאֶרֶת
מָלֵא מִפֶּה לָפֶה נָשִׁים וַאֲנָשִׁים;
כִּסְאוֹת וּמוֹשָׁבוֹת, תָּאוֹת וּלְשָׁכוֹת
פּוֹנוֹת אֶל הַמַּעְגָּל בְּשָׁלשׁ מַעֲרָכוֹת:
קִנִּים תַּחְתִּיִּם וּשְׁנִיִּים וּשְׁלִישִׁים.

אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר בֶּחָצֵר הַתִּיכוֹנָה,
יוֹשֶׁבֶת אַגְרִפִּינָה הַמַּטְרוֹנָה,
וּקְהַל הָאֲמָהוֹת נִצָּבוֹת אַחֲרֶיהָ,
בָּם אָמָה אַחַת מִשְּׁבִי יְרוּשָׁלָיִם:
מַה נִּמְרָץ חֶבְלָהּ לִרְאוֹת הָעֵינָיִם!
אַךְ מִי יָשִׂים לֵב, מִי יַחְמֹל עָלֶיהָ?

נִפְתְּחָה הַזִּירָה אֶל מוּלָן מִנֶּגֶד,
וּלְתוֹךְ הַמַּעְגָּל יָצָא עֶלֶם חֶמֶד,
עַד לִשְׁתוֹתָיו חָשׂוּף, עָרֹם מִבֶּגֶד,
וּבְיָדוֹ חֶרֶב פֵּיוֹת, אָרְכָּהּ גֹּמֶד;
עוֹד פִּצְעֵי גֵווֹ לֹא זֹרוּ נִרְפָּאוּ,
עוֹד עִקְּבוֹת הַכְּבָלִים עַל יָדָיו נוֹדָעוּ.

מַה לָּךְ, הָעִבְרִית, מֶה חָוְרוּ פָּנָיִךְ,
מַה יֹּאחֲזֵךְ הַשָּׁבָץ, קָמוּ עֵינָיִךְ,
וּשְׂפָתַיִךְ חֶרֶשׁ מַה זֶּה תְּבַּעְנָה??
„הַאִם כָּכָה שִׁמְעוֹן אָשׁוּב אֶרְאֶךָ!?
אֵלִי, אֵל רַחוּם! הוֹשַׁע־נָא, הוֹשַׁע־נָא!
אַל תִּתֵּן לַחַיָּה נֶפֶשׁ תּוֹרֶךָ!!"

אֹזֶן שׁוֹמַעַת! הֲשָׁמַעַתְּ תַּחֲנוּנִים אֵלֶּה?
הֲתוֹפִיעַ יַד מוֹשִׁיעַ? הֲיֵעָשֶׂה פֶּלֶא?
אוֹ אִם בֶּעָנָן לָךְ סַכּוֹתָ לָנֶצַח,
וְאֶרֶץ עָזְבָה בִּידֵי אַנְשֵׁי רֶצַח?

נִפְתְּחוּ דַּלְתוֹת הַסּוּגַר וּמִקִּרְבֵּהוּ
זְנַק אֲרִי לְבִי נוֹרָא מַרְאֵהוּ.
אָרְכּוֹ שָׁלשׁ רֶגֶל, כִּשְׁתַּיִם לוֹ גֹּבַהּ.
(וּבַיּוֹם הַהוּא לֹא הֶאֱכִילוּהוּ לָשֹׂבַע
בַּעֲבוּר יִרְעַב וְתִגְדַּל אַכְזְרִיּוּת־חֲמָתוֹ)
עַל קָדְקֳדוֹ כַּקִּפּוֹד תְּסַמֵּר רַעְמָתוֹ
וּכְיַעַר בָּצִיר יוֹרְדוֹת שַׂעֲרוֹתָיו הַקְּלוּטוֹת,
וְזָנָבוֹ כָּאֶרֶז וּמְתַלְּעוֹתָיו פִּיּוֹת חֶרֶב,
וּבְחֹרֵי פֶּתֶן תַּחַת גַּבֹּתָיו הָעֲבֻתּוֹת
עֵינַיִם רוֹחֲצוֹת בַּדָּם יוֹשְׁבוֹת לְמוֹ־אָרֶב.

רֶגַע עָמַד הַטּוֹרֵף, הִתְבּוֹנֵן בַּטָּרֶף,
אַחַר נָשָׂא רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ
הָלֹךְ וְדוּשׁ אֶרֶץ וְצָעֹד בְּזַעַם,
הַקִּף הַמְּעֻגָּל פַּעַם אַחַר פָּעַם
וּמִטַּרְפּוֹ עֵינוֹ לֹא יִגְרַע, לֹא יֶרֶף,

פִּתְאֹם נָעַר הָאֲרִי כַּהֲמוֹן קוֹל רָעַם
וּבְשֶׁצֶף קֶצֶף הִשְׁתָּעֵר הַפַּעַם
וּמְלֹא קוֹמָתוֹ הִתְקוֹמֵם, וַיָּרֶם
אֶת כַּפּוֹ עַל טַרְפּוֹ אֶל מוּל לִבֵּהוּ;
אַךְ שִׁמְעוֹן נִזְהַר וַיְקַדֵּם פָּנָיו, וּבְטֶרֶם
תְּנַחַת כַּפּוֹ עָלָיו שָׁלַח חַרְבֵּהוּ
וַיִּדְקֹר אֶת טוֹרְפוֹ אֶל אַרְבּוֹת כַּפֹּתָיו,
וַתָּבֹא הַחֶרֶב בְּאַחַת מִצַּלְעוֹתָיו;
אַךְ שָׁם עָמָדָה, כִּי פָּגְשָׁה בַּגָּרֶם,
וּגְרָמָיו כִּמְטִילֵי בַרְזֶל בַּרְזֶל יָרֹעוּ
וּבְפָגְעָהּ בָּעֶצֶם נִשְׁבַּר הַלַּהַב,
וּבְכֵן אָבַד נִצְחוֹ, עָלָה בַתֹּהוּ,
וּבְמַדְקָרְתוֹ לֹא מָחַץ הָרָהַב.

וּמְטֹעַן חֶרֶב נִתַּר הָאֲרִי אָחוֹר,
מִמַּחַץ מַכָּתוֹ פָּרַץ זַרְזִיף דָּם שָׁחוֹר,
וּבְקוֹל נַהֲמוֹ נִשְׁמַע כְּהֵד קוֹל נְבָאִים;
אַךְ בַּעֲבוּר שְׁנַיִם שְׁלֹשָׁה רְגָעִים
הִבְלִיג עַל כְּאֵבוֹ וַיֶּאֱסֹף כֹּחֵהוּ,
וַיָּשָׁב וַיְּהַלֵּךְ אֵמִים עַל הַמַּכֵּהוּ.

אָז נָפַל לֵב שִׁמְעוֹן, רוּחַ בּוֹ לֹא קָמָה,
כַּמַּטָּרָה לַחֵץ הִנֵּהוּ נִצָּב
וּבְיָדוֹ אֵין כֹּל בִּלְתִּי אִם הַנִּצָּב.
אֵיךְ יַרְךְ פְּרִיץ חַיּוֹת? גַּם כֹּחַ יָדָיו לָמָּה?
כִּמְבַקֵּשׁ עֶזְרָה הֵעִיף מִסְּבִיבוֹ הָעַיִן — —
אָזְנַיִם חֵרְשׁוֹת, לִבּוֹת אֶבֶן מִסְּבִיבֶיךָ,
הַקֶּרַח הַנּוֹרָא וּשְׁמֵי בַרְזֶל עָלֶיךָ,
מֵאַיִן יָבֹא עֶזְרְךָ, הוֹי אֹבֵד, מֵאָיִן?

אַךְ מִי הַנִּשְׁקֶפֶת? אֶת מִי עֵינוֹ פּוֹגֶשֶׁת?
הַאִם מְקַסֵּם שָׁוְא הוּא, לַהַט תַּרְמִית עֵינָיִם?
שָׁם נִצֶּבֶת מָרְתָה עַבְדוּת לוֹבֶשֶׁת!
הִתְפּוֹרְרִי אֶרֶץ, רוֹפְפוּ עַמּוּדֵי שָׁמַיִם!!
„אֵי אֱלֹהֵי שִׁמְשׁוֹן״! קָרָא וַיְדַלֵּג פֶּתַע
לְאָחוֹז בְּמְתַלְּעוֹת הַכְּפִיר וּלְשַׁסְּעֵהוּ שֶׁסַע...

מִי תִכֵּן רוּחַ אֱנוֹשׁ, בָּחַן לֵב גָּבֶר?
גַּם בְּרִגְעוֹ הָאַחֲרוֹן עַל עִבְרֵי פִּי קֶבֶר
מַדּוּחֵי הַתִּקְוָה עוֹד לֹא יַעַזְבוּהוּ!
גַּם אֹבֵד זֶה עוֹד קִוָּה, נָשָׂא הַנֶּפֶשׁ,
כִּי יָעוֹ עַל טוֹרְפוֹ, לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחוּהוּ,
אָז יוֹצִיא גַּם אֲהוּבָתוֹ מֵעַבְדוּת לַחֹפֶשׁ.

וַיִּגַּח הַכְּפִיר אֵלָיו שֵׁנִית בַּחֲמַת זָעַם—
עוֹד הִתְחַזֵּק הָאֻמְלָל עַל עָמְדוֹ הַפָּעַם,
עוֹד רְגָעִי מִסְפָּר נֶאֱבַק עִם טוֹרְפֵהוּ,
אַךְ בִּזְנָבוֹ כָּאֶרֶז חִישׁ אַרְצָה הִכָּהוּ,
פַּרְסוֹתָיו הַנּוֹרָאוֹת תָּקַע בִּלְבָבֵהוּ
וּבִטְנוֹ רִטֵּשׁ עַד מֵעָיו יָצָאוּ,
וַיְעַלַּע דָּמוֹ וַיְפָרֵק עֲצָמָיו
וַיְּחַבֵּב אֶת פִּגְרוֹ מִתְבּוֹסֵס בְּדָמָיו.

כָּל הָעָם בַּעֲלִיצוּתוֹ קוֹל רִנָּה הִשְׁמִיעַ—
אַךְ מַה נַּאֲקַת מָוֶת מִן הַיָּצִיעַ?—
שָׁם אִמָּה עִבְרִיָּה מֵתָה, גּוֹעַת!—
מַה־זֶּה? עַל מַה־זֶּה? אֵין נֶפֶשׁ יוֹדַעַת!
אַף אֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב לַחֲמוֹל עָלֶיהָ.
הָהּ! בֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת אֶת דּוֹדָהּ רָאָתָה
וַתִּצְנַח אַרְצָה, קָרְסָה כָּרְעָה בַּחֲבָלֶיהָ
וּבְצֵאת נַפְשׁוֹ גַּם נַפְשָׁהּ שָׁמַיְמָה עָלָתָה.

הִנֵּה תִקְוָתְךָ שִׁמְעוֹן, הִנֵּה הִיא בָאָה:
הִנֵּה מָרְתָהּ תַּמָּתְךָ לַחֹפֶשׁ יָצָאָה!

באורים

וחל חומה.
ויקרקר והרס.
מדנים ריבות.
לציל להציל.
התאזרו כל אשר פגרו כל החלשים אמצו כח.
ושארית חמות חגרו התעודדו בכח שנאתכם לאויביכם.
יהותת יהרוס, ישחית.
אל נא תמרי אל תבכי מרה.
מוקעים תלויים.
בעותי מות פחד המות.
נתק נפרד ממנה.
עין רואה! קריאה אל אלהים הרואה הכל.
בנאד בנאד הדמעות לזכרון, בכדי לראותן ולהושיע לעמך.
שבר תקוה.
תומכת גורלי משענתי בחיים.
קרת עיר.
יפיחו יתאבכו.
בגלגל בגלגל הרקיע.
ורעץ שבר.
לברות למאכל.
פריצי חיות חיות פרא.
בעבור נעלים במהיר זול מאד.

מטרונה גברת.
עצור אסור, סגור.
שבעת השפים כנוי לעיר רומא הבנויה על שבע גבעות.
טבר שם הנהר שברומא.
זירה המקום ששם נלחמו השבויים בחיות.
תענוג לבני האדם כך כנו הרומאים את טיטוס, שהיה חביב עליהם.
תאות, תאים חדרים קטנים.
לשכות כנ"ל.
קנים חדרים.
נמרץ חבלה מר גורלה.
שתותיו חלק גופו מלמטה למתניו.
חשוף ערום.
חרב פיות חדה משני צדיה.
שבץ כאב חזק.
תורך יונתך, כנוי לאיש תמים שלא חטא.
סכות סגרת בעדך.
זנק התפרץ.
הקלוטות הסבוכות.
חורי פתן כחורים של עיני הנחש.
לבי ממדבר לוב.
מטילים מוטות.

ירעו ישברו, כי חזקות עצמותיו מברזל.
נצחו תכותו.
לא מחץ הרהב לא הרג את הארי הגאה.
מטען חרב שהחרב היתה תקועה בו.

ירד יכניע.
ויהלך אימים הפיל פחד.
מדוחי התקוה תעתועי התקוה, תקות מתעות.
נשא הנפש קוה.
יציע גזוזטרא Balcony.
קרסה כרעה.

גרוש ספרד

מאת

ש. ל. גורדון

משגברו הקתולים בספרד על הערבים המחמדים, התחילו כהניהם להצר ולהציק ליהודים בכל אשר יכלו. פעם בפעם העלילו עליהם עלילות שקר, כי חללו היהודים את קדשיהם, ויסיתו בהם את ההמון החשוך להשמידם. ואלה התנפלו על היהודים כחיתו טרף ויענום באכזריות־רצח וימיתום בכל מיני מיתות משונות, וגם על עוללים רכים לא חסה עינם. ככה מתו מאות ואלפים על קדוש שם עמם ואלהיהם; אבל היו רבים אשר הצילו את נפשם ממות, בבואם למראית־עין בברית הדת הקתולית, ואולם בסתר לבבם שמרו האנוסים האלה את אהבתם ואמונתם לעמם ולאלהיהם; ולא עוד אלא ששמרו בסתר את חוקי תורת אלהי אבותיהם, קדשו את השבת ויחגו את חגי ישראל ככל אשר יכלו. פעמים רבות התנפלו נזירי הספרדים וכהניהם על היהודים ויגזלו את הילדים מזרועות אמותיהם; ולא חמלו האכזרים על העוללים הרכים הבוכים וצועקים: אמא! אמא! ועל האמות המיללות ומתעלפות, בראותן את מחמדי עיניהן נתונים לעם אחר. והכהנים טבלו את הילדים לשם הדת הקתולית ויחנכום בבתי הנזירים. אך כאשר גדלו הילדים האנוסים האלה ושמעו את כל אשר עשו הכהנים להם ולאבותיהם — מלאה נפשם געגועים לאלהי ישראל ולתורתו.

ומספר האנוסים בערי ספרד הגיע לאלפים ולרבבות; ורבים מהם היו עשירים גדולים, רופאים מפוארים, חכמי־מדינה

מהוללים, אשר נשאו משרות גבוהות בערי הממלכה ובחצר המלכות, ויעלו על עם הארץ בכשרונותיהם ובחריצותם הנפלאה. הדבר הזה עורר עליהם קנאת הכהנים ושנאתם העזה ממות, ויחבלו תחבולות להשמידם ולכלותם מעל פני האדמה; אך חפצם זה לא הצליח בידם, עד אשר ישבו על כסא המלוכה בספרד איש חנף ואוהב בצע כפרננדו וקנאית חשכה ואכזריה כאיזבלה אשתו.

על לב המושלים האלה דברו הכהנים והנזירים ליסד בספרד בית משפט הדת, היא האינקויזיציה, אשר תבער את ה„מרנים" מן הארץ וכל רכושם הרב יחרם לאוצר המלוכה. והבטח הבטיחום הכהנים, כי בעשותם כדבר הזה ובטהרם את ספרד „הקדושה" מטומאת ה„נוצרים הפוקרים" האלה, יעשו הטוב והישר בעיני „אלהי האהבה".

והאינקויזיציה נוסדה זה כבר בפקודת האפיפיורים והכהנים הסרים למשמעתם בכל הארצות הקתוליות, ואנשים למאות ולאלפים עונו בכל מיני ענוים בבתי־כלאיה ונשרפו על מדורותיה; ועתה הגיע התור לה להראות את נוראותיה בארץ ספרד.

דברי הכהנים על לב המלך והמלכה לא שבו ריקם; ובשנת 1480 למספרם, שתים עשרה שנה לפני גרוש היהודים מספרד, יצאה הפקודה מאת המלך ליסד בספרד את האינקויזיציה הקדושה „להגדיל את כבוד האלהים", ולראש בית המשפט, לאינקויזיטור ראשי, הפקד הכהן־התיה, אשר אין דומה לו בכל העריצים והאכזרים שבעולם — הנזיר טומש טרקבומדה.

ונורא ואכזרי היה „בית המשפט הקדוש" הזה מכל הנוראות ומכל האכזריות, אשר המציא האדם על פני האדמה. ולא על האנוסים בלבד שפכה האינקויזיציה את חמתה, כי גם

על כל האפיקורסים, אשר אין רוחם נאמנה עם הדת הקתולית; גם על האנשים אשר חמלו עליהם ויסתירום מעיני השופטים הקדושים. החובה היתה על כל קתולי נאמן לדתו לרגל ולהלשין לפני „שופטי הקדש" גם על אביו ואחיו, אשר ראה בהם כל דבר עון.

ומלשינים „צדיקים" לא חסרו בארץ, ופושעים וכופרים מלאו את מערות האינקויזיציה; שם ענום באכזריות נוראה. קרעו את בשרם מעליהם, פצחו את עצמותיהם אחת אחת, צלום מעט מעט על האש, עד אשר הודו, באמת או בשקר, על עונם, אשר שמו בפיהם, ואז חרצו את משפטם לשרפם באש חיים. את הנאשם הרכיבו על חמור ויובילוהו ברחובות העיר; שם דשו את בשרו בשוטים עד זוב דם, ואחר הובילוהו למות. אם התודה הנאשם ובקש סליחה על חטאיו, נטו לו חסד ויחנקוהו בראשונה, ואחר כן שרפו את גופו; ואם לא בקש סליחה — שרפוהו חיים. ויש אשר חרכו את בשרו לאט לאט על אש קלה, להגדיל את ענוייו, ואחרי היות בשרו כאוד השליכוהו על המדורה.

גם הנאשמים, או החשודים, ביהדות, שהצליחו למלט נפשם מעבר לגבולות הארץ, לא נקו מידי האינקויזיציה; כי צוו השופטים לעשות תמונותיהם כדמותם והעלון על המוקד, לאות חרפה וקללת עולם להם ולזרעם אחריהם, וכל הונם החרם לאוצר המלך.

יותר משלש מאות שנה התענג העם הספרדי על מחזות ה„אוטו־די־פה", אשר ערכו להם כהניהם ונזיריהם הקדושים בשם „אלהי האהבה והרחמים".

אך הכהנים הקתולים, ובראשם האינקויזיטור־החיה טומש טורקבומדה, לא אמרו די בדם האנוסים אשר שפכו ובאוצרותיהם

אשר החרימו להם, וילטשו עיניהם אל כל היהודים ואל עשרם ונכסיהם הרבים; וכאשר קצרה יד האינקויזיציה להרע ליהודים, אשר לא באו מעולם בברית הדת הקתולית, דברו על לב המלך לגרש את כל היהודים מקרב הארץ ולהחרים את רכושם לאוצר המלוכה. ימים רבים לא שמע המלך לדבריהם, כי ידע רודף־בצע זה את התועלת הרבה, שהיהודים מביאים לארצו בחכמתם ובמסחרם ובמסים הרבים שהם מביאים לאוצר המדינה. אך כאשר נפלה גרנדה הערבית לפני צבאות פרננדו, והמלך והמלכה עם כל חילם באו בשעריה בקול רנה ותרועה, דבר טורקבומדה על לב המלך והמלכה לטהר הארץ מטמאת היהודים הכופרים, והיו לקרבן־תודה לאל מושיעם על הנצחון הגדול אשר הנחילם; והפעם הטו אזן לדברים.

ומהיכל אלהמברה, אשר למלכי גרנדה, יצאה הפקודה, כי כל היהודים יושבי ממלכת ספרד יעזבו את הארץ במשך ארבעה חדשים, והנשאר בארץ אחרי עבור המועד — אחת דתו להמית.

שמע דון יצחק אברבנאל, שהיה שר וחשוב בהיכל המלך, את הגזרה הנוראה הזאת, ומהר אל היכל המלך והמלכה ויתנפל לפניהם ויתחנן אליהם לקחת כופר מן היהודים ככל אשר ידרשו, ורבים מידידיו השרים עזרו על ידו, וידברו טובות על היהודים, והמלך כמעט שנעתר לבקשתו, ועוד מעט ובטלה הגזרה. פתאם נפתחה הדלת וטומש טורקבומדה בא ובידו צלב גדול ועיניו מפיצות זעם.

— הנה הוא! — הרעים בקולו על המלך והמלכה — קחוהו ומכרוהו ליהודים בכסף! ובדברו הניח את הצלב על השלחן ויצא מאת פניהם בחרי אף.

הדברים האלה פעלו על המלכה האדוקה פעולה עצומה והגזרה נשארה בתקפה.

נורא היה מצב היהודים המגורשים מן הארץ, שרותתה מדמם, ובכל זאת אהבוה בכל לבם ונפשם, כי הלא מולדתם היתה במשך שנות מאות רבות; והכהנים עוד זרו מלח על פצעיהם, כי דברו על לבם לבוא בברית הדת הקתולית. אך היהודים אמרו איש אל רעהו: חזק ונתחזק בעד דתנו ובעד תורת אלהינו! נ ל ך בשם ה'!"

ויום הפקודה הלך וקרב וכאב לבבם הלך וגדל. העשירים חלקו את הונם עם אחיהם העניים ויעזרום ככל אשר השיגה ידם. שלשה ימים לפני צאתם בגולה שכבו על קברות אבותיהם יומם ולילה, וקול בכים ויללתם נשמע למרחוק, עד כי נכמרו עליהם רחמי שכניהם הנוצרים וינודו להם. האומללים הסיעו את המצבות ממקומן ויקחון אתם לזכרון עולם, או מסרון לאחיהן האנוסים לפקדון קדש בסתר חדריהם.

וביום תשעה באב, זה היום המר לישראל מדור דור, בשנת אלף וארבע מאות ועשרים ושתים לחורבן הבית השני, יצאו גולי יהודה מארץ ספרד, שלש מאות אלף נפש, בהם נער וזקן, טף ונשים, לנוד בארץ ולבקש להם מקום, אשר יוכלו שם לעבוד את אלהיהם.

ב א ו ר י ם

חשוך — בלתי מלומד.

קנאי — אדוק בדעתו ורודף כל איש החושב אחרת.

הפוקרים — בלתי מאמינים.

אוטו-די-פה — מקום ששם נשרפו הנדונים למות.

בִּמְצוּלוֹת יָם

א

יָמִים רַבִּים יָשְׁבוּ גוֹלֵי צִיּוֹן שַׁאֲנַנִּים
בִּקְצֵה נֶגֶב אֵירֹפָּה בַּחֲצִי־אִי־הַשְּׁפַנִּים;
בַּעֲרָב עָרֵב שִׁבְתָּם וּמְנוּחָתָם נָעֵמָה
וּבְנֵי מַחְמַד כָּל מַחְמַד לֹא מָנְעוּ מֵהֵמָּה:
טוּב הָאָרֶץ אָכְלוּ, כָּאַחִים יָשָׁבוּ
שָׁכְחוּ גָלוּתָם וּכְאֶזְרָחִים הִתְחַשָּׁבוּ;
עַד בּוֹא עַם תֹּעֵי לֵבָב, חֶבֶר כֹּהֲנֵי אָוֶן
וַיְשָׁרְשׁוּם וַיְגָרְשׁוּם וּלְאֶרֶץ נוֹד שִׁלֵּחוּ.
וּכְקַיִן הוֹרֵג אָח, וּבְלֵב קָשֶׁה מֵאָבֶן,
עֶשְׂרִים רִבּוֹא אָדָם לֵאלֹהֵיהֶם זִבֵּחוּ.

הָגְלַת בַּת יַעֲקֹב מִסְּפָרַד, כָּלָה הָגְלָתָה,
שַׁעֲרֵי־גַלְיָה בָּאָה גַּם הִיא אוֹתָם דָּחָתָה;
אֵירֹפָּה פָּנְתָה עָרְפָּהּ לַנִּדָּחִים אֵלֶּה,
רַק קֶבֶר פָּתְחָה לָמוֹ, רַק תָּפְתֶּה וָכֶלֶא.
עַל סַלְעֵי אַפְרִיקָה עַצְמוֹתָם הִתְפָּרָקוּ
וּבְאַזְיָה הִזּוּ דָמָם, הִזּוּ וַיִּנָּקוּ;

יַמִּים הָיוּ לְחָרְבָּה מִכֹּבֶד פֶּגֶר,
וּבַיַּבָּשָׁה זָרְמוּ נַהֲרוֹת דָּם כַּמָּיִם;
וּבְחשֶׁךְ סִתְרוֹ שׁוֹפֵט תֵּבֵל יִסָּגֵר
וּבְכִי עֲשׁוּקִים לֹא יָקֻם תַּחַת שָׁמָיִם.

מֵחוֹף הַיָּם הַמְלַחֵךְ עֲפַר קַרְתַּגֵּינָה
אֳנִיּוֹת סוֹחֵר רַבּוֹת הַמַּיְמָה תֵּצֶאנָה
בִּסְפִינוֹת שָׁלשׁ אַלְפֵי נוֹסְעִים נוֹעָדוּ;
וּכְבָר פֻּרְשׂוּ הַנִּסִּים, הַתְּרָנִים הָעֳמָדוּ,
הַחוֹבְלִים בַּחֲבָלִים יִשְׁתַּקְשְׁקוּן וִיפַזֵּזוּ,
הַשָּׁטִים אָצִים וּמַלָּחִים יְחָפֵזוּ —
עַל מָה עִיר שָׁטָה עָזַבְתְּ חוֹף מִבְטַחוֹת? לָמָּה
תִּתְמַכְּרִי לָרוּחַ? אָן מוּעָדוֹת פָּנַיִךְ?
הֲלִמְכּוֹר אִם לִקְנוֹת אַתְּ יוֹרֶדֶת הַיָּמָּה?
וּמָה אֵלֶּה הַנְּפָשׁוֹת, סַחְרֵךְ אוֹ סוֹחֲרַיִךְ?

וּמָה אֵלֶּה הַנְּפָשׁוֹת בַּסְּפִינוֹת נִשְׁקָפוּ,
יוֹשְׁבִים דּוּמָם כַּאֲבֵלִים עַל שָׂפָם עָטָפוּ
וּפְנֵיהֶם יָפִיקוּ צָרַת נֶפֶשׁ וָפַחַד?
בָּם עִוֵּר בָּם חוֹלֶה, נָשִׁים וּגְבָרִים יָחַד?

מִי אַתָּה הָמוֹן נָמוֹג? הוֹי גַלִּים, הִגָּלוּ!
הַכָּרַת פָּנֵימוֹ תַּעַן — לָמָּה תִשְׁאָלוּ?
מוֹץ נִדָּף הוּא בּוֹרֵחַ מִמְּדֻשַׁת הַגֹּרֶן
וּבְנֵי יוֹנָה נָסִים מִצִּפָּרְנֵי הָעַיִט,
מִן הָאֵשׁ הַמַּיְמָה, מִן הָעֵץ אֶל הַתֹּרֶן,
מֵאֶרֶץ תָּנוּט תַּחְתָּם אֶל קַרְקַע צִי שַׁיִט.

ב

בִּמְרוֹמֵי יַם הַגָּדוֹל אֳנִיָּה נִשְׁקֶפֶת
כְּעָזְנִיָּה בָרוּחַ נִשֵּׂאת וּמְרַחֶפֶת;
עָב קַל לֹא יַקְדִּיר טֹהַר הַשָּׁמַיִם,
כָּל רוּחַ לֹא יַחֲרֹשׁ חֶלְקַת הַמָּיִם,
וּמַה־זֶּה נוֹסְעֵי הָאֳנִיָּה תַּחְתָּם יִרְגָּזוּ,
פַּחַד פִּתְאֹם אֲחָזָם, נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ
יִרְאָה וָרַעַד יָבֹא בָם וּבַלָּהוֹת מָוֶת,
וּכְמוֹ סָעֲרָה הָאֳנִיָּה, הִשָּׁבֵר חִשָּׁבֶת?

אֶל מִכְסֵה הַסְּפִינָה כָּל הַנּוֹסְעִים נִזְעָקוּ,
יִתְלַחֲשׁוּ יִוָּעֵצוּ, אִישׁ אָחִיו יִדְחָקוּ;
וּבְיַרְכְּתֵי הַמִּכְסֶה עַל עֲרֵמַת הַחֶבֶל
תֵּשַׁבְנָה נָשִׁים שְׁתַּיִם עוֹטוֹת בִּגְדֵי אֵבֶל,

אֶת רֹאשָׁן לֹא הֵיטִיבוּ וּלְבָנִים לֹא שָׂמוּ
וּמִמּוּל פָּנֵימוֹ כַּנְפֵי בִגְדָן פָּרְמוּ:
הִיא אֵשֶׁת הָרַב מִטּוֹרְטוֹנָה אַבּוּ־שָׁעַם,
וּפְנִינָה בִתָּהּ נַעֲרָה יָפָה טוֹבַת טָעַם;
עוֹד לֹא נוֹלַד סַהַר וּשְׁלֹשִׁים לֹא חָלָפוּ
מֵעֵת אֶל עֵינֶיהָ אֶת אִישָׁהּ חַי שָׂרָפוּ.

הָאֵם זְקֵנָה וּכְפוּפָה מִזֹּקֶן וָנֹהַּ,
וּמֵעֲוָתַת גֵּוָהּ מִקְמְטֵי הַמֵּצַח
יָצִיצוּ שִׁפְלוּת רוּחַ וּפַחַד אֱלוֹהַּ
הַנּוֹשְׂאִים אֶת עָנְיָם מִבְּלִי הִתְאוֹנֵן נֵצַח.
וּפְנִינָה עוֹדֶנָּה פֹּרַחַת בִּיפִי תֹאַר —
מָה רַב עֻזֵּךְ, אֲבִיב חַיֵּינוּ, הַנֹּעַר!
כָּל הַתְּלָאוֹת הַנּוֹרָאוֹת עָבְרוּ עָלֶיהָ —
לֹא שִׁחֲתוּ עֶדְנַת גֵּוָהּ לֹא קִלְקְלוּ פָּנֶיהָ,
קוֹמָתָהּ כַּתָּמָר לֹא הֵשַׁחוּ, הִשְׁפִּילוּ,
לֹא הוֹגוּ רוּחָהּ, אֹמֶץ לִבָּהּ לֹא הִפִּילוּ.

בִּנְעוּרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ חָכְמָה לָמָדָה,
סֵפֶר וּלְשׁוֹן אַרְצָהּ, תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ,

חָכְמָתָהּ זֹאת כִּבְרִיחַ אַרְמוֹן לָהּ עָמָדָה
עַתָּה בִּימֵי עָנְיָהּ בִּימֵי גָּלוּת וָקֶרֶץ;
כָּל יִתְרוֹן גֵּו וָרוּחַ כַּצִּנָּה עִטְּרוּהָ,
הַשָּׁטִים, כָּל אַנְשֵׁי הַסְּפִינָה הוֹקִירוּהָ,
רַב הַחֹבֵל גַּם הוּא עִמָּהּ לָשִׂיחַ יֶרֶב
כִּי יָפְיָהּ טוּב טַעְמָהּ לָקְחוּ לִבּוֹ בַּקֶּרֶב.

לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה נֹחַם וִיקָר יַחַד:
עֵת יָגוּרוּ אֵיד וָפֶגַע וִיבַהֲלֵם פַּחַד
אֵלַי יָבֹאוּ לִדְרוֹשׁ תֻּמֶּיהָ וְאוּרֶיהָ,
וּכְקוֹל אֵל מְדַבֵּר יַקְשִׁיבוּ לִדְבָרֶיהָ;
וְהִיא — מִשּׁוֹשַׁנֵּי שִׂפְתוֹתֶיהָ מַזֶּלֶת
לָמוֹ שֶׁמֶן נִחוּמִים וּצְרִי הַתּוֹחֶלֶת.

וּתְקוֹמֵם הַנְּפָשׁוֹת הַכְּפוּפוֹת מֵרֹב צָרָה
וּתְחַיֶּה זִבְחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נִשְׁבָּרָה.
עַל מִכְסֵה הַסְּפִינָה הַנּוֹסְעִים נִזְעָקוּ
וַיְסוֹבְבוּ אֶת פְּנִינָה אִישׁ אָחִיו יִדְחָקוּ:
„הַאֱמֶת אֲחוֹתֵינוּ אֲשֶׁר שָׁמְעָה אָזְנֵנוּ
„הָאָסוֹן הַנּוֹרָא אֲשֶׁר מָצָא אַחֵינוּ?"

— הָהּ אֱמֶת אַחַי, כֵּן הַמַּלָּחִים נִדְבָּרוּ
לִדְבָרָם סָמְרוּ שַׂעֲרוֹתַי וּבִרְכַּי פָּקוּ:
אֳנִיָּה אַחַת אֶל חוֹף אַפְרִיקָה פָּרְקוּ
וּלְעַבְדֵי עוֹלָם כָּל אֲנָשֶׁיהָ מְכָרוּ;
אַנְשֵׁי הַשֵּׁנִית אֶל אִי שָׁמֵם הוֹרִידוּ
וּבְרָעָב וּבְשָׁרָב עַד אֶחָד הֶאֱבִידוּ. —
„הָהּ, גָּעוּ הָאֻמְלָלִים וַיְפָרְשׂוּ כַּפָּיִם,
„מָה אָנוּ, מֶה חַיֵּינוּ, וּמָה אַחֲרִיתֵנוּ?"
— הַס, אַחַי, מַה־יַּמְרִיצוּכֶם דִּמְעוֹת עֵינָיִם?
נִשָּׁעֵן נָא בֵּאלֹהֵינוּ הוּא יַצִּילֵנוּ,
הוּא יַרְאֵנוּ נִפְלָאוֹת, יַהֲפוֹךְ לַיּוֹם לַיִל
כִּימֵי יָעֵל וִיהוּדִית וּבַת אֲבִיחָיִל.

ג

— וּמָה, דִּינָה, הֲדִבַּרְתְּ אֶל הָעִבְרִיָּה? —
„דִּבַּרְתִּי אֲדֹנִי!" — סַפְּרָה, מֶה לָּהּ הִגַּדְתְּ! —
„הִגַּדְתִּי לָמוֹ כֹּל אֲשֶׁר עָלַי פָּקַדְתָּ:
„כִּי חָשְׁקָה נַפְשְׁךָ בִּפְנִינָה הַיְפֵה־פִיָּה,
„כִּי אֲהַבְתָּהּ אַהֲבָה עַזָּה אַהֲבָה נִצַּחַת
„וּתְבַקֵּשׁ אֲהָבֶיהָ לִהְיוֹת לָךְ סֹכֶנֶת,

„אִם תִּשְׁמַע טוֹב לָהּ; אִם מַמְרָה הִיא וּמְמָאֶנֶת,
„הִיא וּשְׁאָר הַיְּהוּדִים עִמָּהּ יֵרְדוּ לַשַּׁחַת,
„כִּי תוֹרִידֵם אֶל אִי סֶלַע בִּלְבַב הַיָּמָּה
„כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ לַסְּפִינָה הָאַחֶרֶת שָׁמָּה".

— וּמֶה עָנוּךָ? — „רַבּוֹת בִּשְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי
שׂוֹחֲחוּ יַחַד וַתְּדַבֵּרְנָה הֵנָּה וָהֵנָּה;
„הַמְכַשֵּׁפָה הַזְּקֵנָה הִזְּקָה לֵב, מֵאֲנָה,
„אַךְ בִּתָּהּ פָּצְרָה בָהּ עַד בּוֹשׁ; וּבְכֵן שָׁמַעְתִּי
„כִּי חָמְדָה גַם הִיא בִּלְבָבָהּ יָפְיְךָ, חֵילֶךָ —
„וּמִי יִתְמַהּ עַל זֶה כִּי תְּעַגֵּב עִבְרִית עָלֶיךָ?
„לוּ עַלְמָה אָנֹכִי רֶגַע לֹא הִתְחַמַּקְתִּי
„וּבְכָל מַאֲמַצֵּי כֹחִי רַב חוֹבְלִי חִבַּקְתִּי" —

— שִׂים קֵץ לַהֲבָלֶיךָ, מֶה עָנַתְךָ הַגִּידָה! —
„עָנַתְנִי (עֵינֶיהָ יוֹנִים אַרְצָה הוֹרִידָה
„וּפָנֶיהָ הִתְאַדָּמוּ כִּשְׁנִי תוֹלַעַת)
„לֵאמֹר: אִם מַעְיְנוֹת רַחֲמָיו אֲדֹנֶיךָ יָפֵץ
„עַל אַחַי הָאוֹבְדִים וִינַהֲלֵם לִמְחוֹז חֵפֶץ
„אָז אַכִּיר טוֹבָתוֹ אָסוּר לוֹ אֶל מִשְׁמַעַת,

„וּבְעָזְבֵנוּ הָאֳנִיָּה לַעֲלוֹת הַיַּבֶּשֶׁת
„הִנְנִי שִׁפְחָתוֹ לַעֲשׂוֹת כֹּל נַפְשׁוֹ דּוֹרֶשֶׁת".

—צִיר נֶאֱמָן אַתָּה, הֵא לְךָ כִּיסִי בִּשְׂכָרֶךָ!
לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה צַוֵּה בִּשְׁמִי לִגְבָרֶיךָ
לְבִלְתִּי עוֹד לַיְהוּדִים יוֹסִיפוּ יָרֵעוּ;
וּבְקָרְבֵנוּ אֶל אַרְצוֹת הַחוֹף לָגֶשֶׁת,
אָז יוּכְלוּ הַיְּהוּדִים לַעֲלוֹת הַיַּבֶּשֶׁת,
אֶל אֲשֶׁר יִהְיֶה רוּחָם לָצֵאת שָׁם יֵצֵאוּ.

ד

הַלַּיְלָה יִפְנֶה, עוֹד לֹא עָלָה הַשָּׁמֶשׁ,
עַל הַמַּיִם מִסָּבִיב חשֶׁךְ וָאֶמֶשׁ;
כִּרְאִי נוֹרָא הוֹד הַיָּם הַגָּדוֹל סָרוּחַ,
עַל בִּרְכֵּי רוּחַ חֲרִישִׁית יִישַׁן יָנוּחַ.
חַדְרֵי סוּפָה סֻגָּרוּ, הַגַּלִּים יִשְׁתֹּקוּ
וּבִלְשׁוֹן סֵתֶר כָּתְלֵי הָאֳנִיָּה יָלֹקוּ;
וּשְׁתַּיִם נָשִׁים עוֹטוֹת בִּגְדֵי אֵבֶל
תֵּשַׁבְנָה גַלְמוּד עַל עֲרֵמַת חֶבֶל
—כִּי יֶתֶר הַנוֹסְעִים אִתָּן אָרְחוּ
חוֹף מִבְטַחִים עָלוּ, אוֹתָן זָנָחוּ—

יָגוֹן יִדְאָבָה אֶת נַפְשָׁן כָּפָפוּ,
פָּנֵימוֹ כַּשִּׂיד, עַצְמוֹתָן יִרְחָפוּ,
וּבְעֵינַיִם צָבוֹת וּבְלֵב קָרוּעַ
אִשָּׁה בִּזְרֹעוֹת אֲחוֹתָהּ תָּנוּעַ:

„אָתָא, בִּתִּי, אָתָא יוֹם הַמָּר, יוֹם קִצֵּנוּ,
„אֱלֹהִים הִסְתִּיר פָּנָיו לֹא יֹאבֶה חַלְּצֵנוּ;
„אָבַדְנוּ, אָבָדְנוּ, אֵין לָנוּ מָנוֹס,
„בִּלְתִּי אִם בִּמְצוּלוֹת הַיָּם אוֹקְיָנוֹס;
„אָבִיךְ מֵת בָּאֵשׁ וַאֲנַחְנוּ בַּמָּיִם
„דֶּרֶךְ אֶחָד הוּא אֶל שַׁעֲרֵי שָׁמָיִם".

— „לָמוּת הֵן נָכוֹן לִבִּי! אֵינֶנִּי חוֹשֶׁבֶת
„רֶגַע לִבְחֹר בֵּין הַקָּלוֹן וּבֵין הַמָּוֶת;
„מִזְּרֹעוֹת אִישׁ חֲמָסִים אַף אָמְנָם אֵין מָנוֹס
„רַק לִזְרֹעוֹת הַשֶּׁטֶף לִתְהֹמוֹת אוֹקְיָנוֹס;
„טוֹב לִי כִּי אָמוּת וּכְבוֹדִי לֹא חִלַּלְתִּי
„וּכְבַת יִפְתָּח בְּמוֹתִי אֶת עַמִּי הִצַּלְתִּי!" —

וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה לַהֲדֹף לָיִל
וַתָּקֹמְנָה כַּלְּבָאוֹת אִשּׁוֹת הֶחָיִל

וּבְרֶגֶל יְשָׁרָה עַל קִיר הַסְּפִינָה דָּרָכוּ
וּבְלֵב קָרוּעַ וּמָרְתָּח שִׂיחָן שָׁפָכוּ:
„אֲדֹנָי אֶחָד, אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ,
„הִנְנוּ אָתָאנוּ לָךְ, אָנָּא קַבְּלֵנוּ,
„אִם דָּמֵנוּ יֶעֱרַב כַּקָּרְבָּן עָלֶיךָ
„הִנְנוּ לָמוּת בִּנְדָבָה עַל מִזְבְּחֶךָ!"
דִּבְּרוּ — וַתִּשָּׂאֶנָה עֵינֵיהֶן הַשָּׁמַיְמָה
וַתִּתְחַלַּקְנָה מִמִּכְסֵה הָאֳנִיָּה הַמָּיְמָה...

יְהוּדָה לֵיבּ גּוֹרְדוֹן.

באורים

בחצי אי השפנים ארץ ספרד.
תפתה קבר.
פרמו קרעו.

תומיה ואוריה הנוסעים האמינו
בה כבאורים ותומים.
ממרה מתנגדת.

„ט ו ב"

מאת

י. ל. פ ר ץ

בזכות מי עמדתי בכל הנסיונות?

לא בזכותי ולא בזכות אבותי.

אני מה? ילד בן שש או שבע.

ואבי היה אָרים בסביבת וילנה; יהודי פשוט, מה שקורין: בעל־בית...

ו ל מ י צריך אני להודות?

להזקן משפלה.

איזו שיכות ביני ובין הזקן משפלה? — מעשה שהיה!...

הזקן עודנו אז אברך.

עוד לא הגיע התור לגלות תעלומות ולהתגלות; והיה סובל גלות.

עני בתוך עניי עמו. סובב בחברת קבצנים בתפוצות ישראל, מעיר לעיר, מבית־אורחים אל בית־אורחים, ובגדיו קרועים ובלואים, כבגדי שאָר המחזירים על הפתחים...

מה שהיה בתוכו, דברים שבלב, — מי חכם ויבן?

האדם יראה לעינים!...

ואחר כך, ככלות זמן הגלות, הופיע לפני ה„בית־דין־צדק" בוילנה וקבל היתר־שחיטה, והתפרנס מזה.

והתחיל סובב בכפרים, והיה שוחט עופות ודקות...

אבל ל„מתנגדים" חוש־הריח, לא ארכו הימים והרגישו

בו, והביאו את דבתו רעה לפני ה„בית־דין־צדק“ לאמר: סרח השוחט, עבר, לכל הפחות, על כל העברות שבתורה...

אני, כמובן לא ידעתי מזה כלום. ונפשי קשורה בהאברך השוחט, שהיה בא לפרקים גם בצל קורתנו...

ואת מי, חוץ מאבי ואמי, יכולתי לאהוב בכפר?

מלַמד היה לי — קפדן, מכה וחובל...

וזה בעל מזג טוב, לב טוב ועינים טובות; העקר — העינים. כל מבט ומבט מחיה נפשות ממש.

והמות והחיים ביד הלשון; והבלבולים עשו שלהם, — העבירו את השוחט האברך.

כנראה, גם יד המלמד שלי היתה באמצע! והראיה, כי תיכף ומיד הודיעו את הפסק, ובאותו השבוע בערב שבת, כשבא אלינו השוחט, אך דרכה רגלו על המפתן, וזה רץ לקראתו בחמה שפוכה:

— עוכר ישראל, מומר להכעיס!... — ותפש בערפו וזרקו לחוץ...

אבי לא שב עוד מן השדה... אמי — עסוקה אצל התנור, ואני — לבי אל הנעלב, אבל ירא אנכי את המלמד כמפני מלאך המות — ומחשה...

אבל כשאני רואה בעד החלון, שהאברך פנה לו ויצא מאת הכפר, לא התאפקתי עוד. פתחתי בחפזון את החלון, קפצתי בעדו החוצה ורצתי אחריו ביער הסמוך, בדרך העולה לוילנה.

נושאת אותי תשוקה, בלתי־ברורה, אבל נמרצה, לחזות עוד פעם בנעם פניו, להסתכל בעיניו הטובות ולהגיד לו... מה? איני יודע בברור, אבל איזה דבר טוב ומנחם.

ואני רץ, רגלי היחפות (הלא בן כפר הייתי) נפצעות באבני הדרך, — ולשוא!

אין איש.

חלף — ואיננו!

ונואשתי. ואט בנפש עגומה הצדה אל היער; אמרתי: אנפש קצת ואשוב...

אך ישבתי, והנה מתוך היער עולה קול באזני, והקול — קולו: חציו דבור וחציו זמר...

קפצתי ממקומי ורצתי אחר הקול: הנה הוא!

ועומד הוא בצלו של אילן, ומתנועע ואומר „שיר השירים".

איני רוצה להפריעו. התיצבתי במרחק איזו פסיעות והמתנתי עד שיגמר... ובינתים מתבונן אני אל האילן, שהאברך עומד בצלו.

והנה שונה הוא מכל האילנות שביער... כלם עדיין אבלים, עוד לא התעודדו מימות החרף, וזה — כלו פורח, מבריק ונוצץ. שולח ענפים, פורש אותם ומסוכך לראש האברך. ובתוך הענפים מקפץ ומדלג קהל צפרים משוררות, ועונות הן ל„שיר השירים" של האברך בשמחה רבה ובצהלה...

ועומד אני, נפעם ונרגש, בפה פעור ובעינים פקוחות, — ומשתומם...

ואך נגמר „שיר השירים" והצפרים נעלמו, האילן כבה, והוא יוצא אלי ואומר בקול מצוה:

— מה שראית, ישאר בסוד!

— כן, כן! — עניתיו בחרדה קלה.

והוא צחק קצת ואמר:

— ועתה יש לי בקשה אליך...

— כל מה שתאמר, אעשה! — עניתי בחפזון.

ולבי דופק, דופק משמחה. רוצה אני שיבקש לאכול, ואנכי ארוץ כחץ מקשה ואגנוב מתחת יד אמי את כל „מעדני־השבת" שלה ואביא לו...

— לא זאת!

לדאבוני, איננו רעב...

— אתה הולך — אמר — בדרך רחוקה...

אני מתפלא והוא חוזר ואומר:

— בדרך רחוקה מאד... ולימים רבים אתה הולך... ועתיד אתה לשכוח הרבה, הרבה מאד! את התורה, שקבלת מרבך; — וברבות הימים והתלאות — תשכח את אביך ואת אמך; אבל, בבקשה ממך, את שמך אל תשכח!...

— שמך „יודלה" וכך תשאר!

ונעלם...

ובאותו לילה, ליל התקדש השבת, באו עלינו חוטפים, ונלכדתי...

. . . .

וכאשר צפה מראש כן היה...

את הכל שכחתי...

רעבון, כפעם בפעם כלא... והשוטרים עשו את שלהם, והעקרבים...

ומלא עינך — כפור ושלג.

יהודי — „בל יראה ובל ימצא"... ואולי היו שם יהודים נחבאים, ואני לא ידעתי...

ואין „חומש", ואין „סדורים".

ואין שבתות, ואין ימים טובים, ולא תענית וצום... והכל נשכח...

אבל את „הדינר" לא החלפתי!

כשגברו התלאות, כשכשל כח הסבל, באו מים עד נפש, והרהורים רעים מתרחשים. מחשבות רעות מנקרות: לך, הודה להם והפטר...

ופתאום והנה נגלה לפני, ועיניו הטובות מתחננות, והשפתים לוחשות בקול דממה דקה:

— השאר יהודי, השאר!

וברי לי, שלא זכרונות הנוער עולים לפני ומצחקים בי, ושאין אני רואה מהרהורי הלב... לפי שבכל פעם ופעם אני רואה אותו יותר זקן, יותר בא בימים... כבר הלבינו הזקן והפאות, חורו הפנים, וכלו התכווץ קצת...

אבל עיניו נשארו כמו שהיו, וקולו לא נשתנה.

נבל מנגן...

וכשמיסרים אותי בשבטים, הוא מתגלה ועומד עלי... כבר הניח את ידו על ראשי, וגחן ולחש לי:

— סבול, כדאי לסבול, כדאי!

ואני סובל בדממה...

השוט שורק, ואני מחשה...

הדם שותת, ואני כמעט שאינני מרגיש...

. . . .

וכה עברו שנים, שנים רבות, עד שקרב הקץ...

ופעם אחת, אני יוצא את העיר לשמור על אוצר החיל, העומד בשדה.

היום פונה, מתחוללת סערת־שלג... מפרק הרוח ומנשא גבעות־שלג, וטוחן אותן באויר, ומפזר וחובט שלגים, ודוקר כמו במחטים. אי־אפשר לפקוח עין, לנשום...

לראות איני יכול, אבל קול צעדים בסערה אני שומע — שנים עוברים, והאחד אומר למשנהו:

— והיום יום ראשון לה„סדר"...

נפשי יצאה בדברו:

פסח היום, ה„סדר"! —

הם נעלמו, ואני הגעתי עד האוצר, וסובב, סובב אני אנה ואנה — יחידי במדבר השלג, יחידי עם תשוקתי הבוערת בקרבי לומר, לכל הפחות, מעט „הגדה", ואיני זוכר כלום...

לפנים ידעתיה מלה במלה על־פה... ומרגיש אני שכל

ה„הגדה" מונחת בקרבי, כרוכה יהא שם בעומק הלב, אבל אין בידי לדלותה מקרבי...

לו נזכרתי אך מלה אחת, כי אָז דלה דליתיה כמן הבאר... כי אָז הוצאתיה כלה, כחבל צפרים נרדמות מתחת השלג...

— מי יתן לי מלה, מלה אחת!

— שמים רחמו עלי, זרקו לי מלה אחת!

צעקתי מעומק הלב — ונזכרתי:

—„עבדים היינו!"

ואני מתחיל בהן, והשאר יוצא כסדרו, מלה אחר מלה...

ואני מתמלא שמחה, נפשי בקרבי צוהלת, הנשמה מקרינה, מזהירה, ההגדה הולכת ונמשכת מפי כחוט זהב, כחרוז מרגליות...

והסערה מסביב קמה לדממה...

ואני סובב, סובב הולך...

הרובה על שכמי, ואני סובב את האוצר ומזמר „הגדה"!

ומזמר אני אותה לפני העולם כלו, לפני רבואות כוכבים נוצצים, טובלים בים של תכלת ממעל, והאין־סוף של השלג מתחת... — ופתאם תְמונה...

הוא הולך... עטוף הוא קיטל וטלית, וכפה של כסף על ראשו...

הולך הוא הלוך וטפוף על פני השלג... ובהיר הוא, וזך הוא מן השלג; ועיניו נוצצות כהכוכבים בהאין־סוף של מעלה...

אני אינני מפסיק ואומר; והוא עובר עלי, וזורק לי בעברו:

— „טוב"!

אותן העינים ואותו הקול...

כשובי, עברתי דרך שפלה.

נכנסתי לקבל שלום, והכרתיו; גם הוא הכירני...

באורים

ארים — חוכר אדמה.

סובל גלות — נודד ממקום למקום על מנת למרק את עוונותיו.

דקות — בהמות דקות, כגון: גדי, שה וכדומה.

„דינר" — הכונה: הדת.

בלבולים — עלילות.

סרח — חטא.

„מתנגדים" — מתנגדי החסידות.



הַחוֹטְפִים

מֵאֵת

יַעֲקֹב כַּהַן

הִיא יוֹשְׁבָה וְתוֹפְרָה וּמְאַחָה הַקְּרָעִים —
וְצִלְצְלֵי קוֹלוֹ בְּנַפְשָׁהּ נִבְלָעִים;
הִיא יוֹדְעָה: כָּל צִלְצוּל — כְּרוּב נִשָּׂא עֲרָבוֹת;
אַשְׁרֶיהָ — בְּוַדַּאי לָהּ עָמְדָה זְכוּת אָבוֹת,
כִּי יֶלֶד שַׁעֲשׁוּעִים כָּמוֹהוּ יָלָדָה!
אַשְׁרֶיהָ — וְאוֹי לָהּ, כִּי אֵין לְאֵל יָדָהּ
לְגַדְּלוֹ כָּרָאוּי לוֹ... הִנֵּה אֶת מְעִילוֹ

הִיא מְתַקְּנָה, וּטְלַאי עַל גַּב טְלַאי הִיא מַנַּחַת,
וּכְבָר הַמְּעִיל קָצָר וְצַר הוּא בִּשְׁבִילוֹ —
וְהַחֹרֶף מְמַשְׁמֵשׁ וּבָא — הִיא נֶאֱנַחַת.
מִסְתַּכְּלָה בְּפָנָיו — מָה רָזוּ, חָוְרוּ,
אֶצְבְּעוֹתָיו כֹּה דַקּוֹת, גַּם גּוּפוֹ כֹּה קָלוּשׁ;
מָה רַבּוּ הֶחֳלָיִים הַקָּשִׁים שֶׁעָבְרוּ
מֵאָז יוֹם הִוָּלְדוֹ עַל גּוּפוֹ הֶחָלוּשׁ!
לֹא אַחַת וּפִרְפֵּר בֵּין הַחַיִּים וָמָוֶת,
הִיא סָבְלָה, נִלְחֲמָה — וַתְּמַלֵּט יְחִידָהּ;
וְעַתָּה — הַנֶּחְמָד! — הוּא יוֹשֵׁב בְּצִדָּהּ
וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה — וְאָזְנָהּ קַשֶּׁבֶת
וְנַפְשָׁהּ שׁוֹאֶבֶת אֶת קוֹלוֹ הַנָּעִים...
וְיוֹרְדָה הַמַּחַט וְעוֹלָה לְמַעְלָה
וְשׁוּב יוֹרְדָה וְדוֹקְרָה וְחוֹרְקָה בִּנְהִימָה...
וַתֶּחְרַד הָאִשָּׁה — הִיא נִזְכְּרָה בְּבַעֲלָהּ:
מַדּוּעַ לֹא שָׁב עוֹד — וּכְבָר אָתָא לַיְלָה?
„קַח, גָטֵע'לֶע, קַח פְּרוּסַת לֶחֶם — אָמְרָה —
וְסַעֲדָה לִבְּךָ לְעֵת־עַתָּה". „לֹא, אִמָּא,
אֲחַכֶּה לְאַבָּא" — לָהּ הֶחֱזִיר נְעִימוֹת,
וְשׁוּב הִתְחִיל לוֹמֵד וּמְעַיֵּן בִּגְמָרָא.

מַה יָּקְרוּ לָהּ, מָתְקוּ מִלָּיו הַחֲמִימוֹת!
מִמֶּתֶק וָחֹם כָּל נִשְׁמָתָהּ נָמוֹגָה —

— — — — — — — —

הַדֶּלֶת בְּרַעַשׁ נִפְתָּחָה, נִסְגָּרָה.
„הֵם הוֹלְכִים! הֵם בָּאִים! הֵם הוֹלְכִים!... הוּא קָרָא.
הִתְחַלְחֲלָה דְּבָשָׁה וַתְּחַוֵּר: „אֶלְקָנָה!
מַה קָּרָה? מִי הוֹלֵךְ?... „הַחוֹטְפִים! — הוּא עָנָה
בִּצְעָקָה וְעַל נָטַע׳לֶה הוֹרָה בְּיָדוֹ —
מֵרָחוֹק רְאִיתִים... הַ„מַּלְשִׁין" וְאִישׁ זָר עַל יָדוֹ"...
צָעַק וָרָץ בַּחֶדֶר כִּמְטֹרָף בְּדַעַת,
בְּנָטַע׳לֶה הֶחֱזִיק, לֹא יָדַע מַה יַּעַשׂ,
אָז יִפֶן — וַיֵּשֶׁב, וַיָּקָם... וּדְבָשָׁה
נִתְאַבְּנָה בְּן־רֶגַע וּמְאוּמָה לֹא חָשָׁה
וּמְאוּם לֹא הֵבִינָה... וּפִתְאֹם הֶעֱמִידָה
קוֹל זְוָעָה וַתִּפֹּל עַל יַלְדָּהּ־יְחִידָהּ
בִּזְרֹעוֹת נְטוּיוֹת, וַתְּאַמְּצוֹ לִלְבָבָהּ
בְּכֹחַ, בְּכֹחַ — „לֹא אֶתֵּן! שֶׁלִּי הוּא!
לֹא אֶתֵּן"... וּנְכוֹנָה לַקְּרָב הִיא נִצָּבָה.
וְנָטַע׳לֶה נִדְהַם וְעַל פָּנָיו צַלְמָוֶת,
רַק הֵעִיף אֶת עֵינָיו אֶל אִמּוֹ, אָבִיהוּ..

וַיִּדַּד אֶלְקָנָה בַּחֶדֶר וַיִּתַּע:
אֵי מִפְלָט? אֵי מַחְבֹּא? אֵי חוֹר. קֶרֶן־זָוִית?
מִתַּחַת לָרִצְפָּה? מִמַּעַל לַתִּקְרָה?
בֵּית־שָׁכֵן? לֹא יוֹעִיל! לֹא יוֹעִיל! – וּלְפֶתַע
עַל פְּנֵי דְבָשָׁה נָפְלָה נְהָרָה וַתִּקְרָא:
כַּתֵּר־נָא!... יֵשׁ עֵצָה: כַּמֵּת אוֹתוֹ נַעֲשֶׂה!...
נַשְׁכִּיבוֹ לָאָרֶץ וּשְׁחוֹרִים נְכַסֶּה...
נֵר נַדְלִיק... כַּמֵּת נַסְפִּידֵהוּ... „וּבְעוֹדָהּ
דּוֹבֶרֶת וּשְׁנֵיהֶם הִתְחִילוּ בַּעֲבוֹדָה:
בֶּן־רֶגַע וְנָטַע'לֶה שָׁכַב מָתוּחַ
לָאָרֶץ בְּכֻתָּנְתּוֹ וּמַטְלִית שְׁחַרְחוֹרָה
אֶת גּוּפוֹ הֵלִיטָה וְנֵר לִמְרַאֲשׁוֹתָיו,
לֹא אוֹר, כִּי צַלְמָוֶת יְפַזֵּר סְבִיבוֹתָיו –
וּדְבָשָׁה בְּתֹקֶף אַזְהָרָה לוֹ קוֹרְאָה:
„אַל תָּנַע כָּל אֵבֶר! אַל תִּשְׁאֲפָה רוּחַ!"
עוֹד רֶגַע – וַתְּהִי אַנְדְּרַלְמוּסְיָה בַּחֶדֶר:
צָבָא כֵלִים נְפוֹצִים לַקַּרְקַע בְּלִי סֵדֶר,
הַסַּפְסָל אַפַּרְקְדָן, הַשֻּׁלְחָן – בְּאַלְכְּסוֹן,
וְעַרְשׂוֹ שֶׁל נָטַע'לֶה פְּרוּקָה וּפְרוּעָה
וְעַל כֵּס לְפָנֶיהָ. כְּעֵדֵי הָאָסוֹן,

צִנְצָנוֹת עִם שְׁיָרִים שֶׁל סַמֵּי רְפוּאָה.
וּכְתֹם כָּל הַתְּכוּנָה – וְנִבְהֲלוּ שְׁנֵיהֶם,
הָאָב וְהָאֵם, מִמַּעֲשֵׂי יְדֵיהֶם;
גַּל שָׁחוֹר זֶה... מַה זֶּה? נֵר דּוֹלֵק עַל אָרֶץ...
– שָׁם נָטַע'לֶה מוּטָל... הֵם אוֹתוֹ מְבַכִּים –
מָה אִתָּם?... אַיָּמוֹ? לְמִי הֵם מְחַכִּים?
וְקוֹל נַאֲקַת פֶּרֶא מִגְּרוֹנָם הִתְפָּרֵץ –
הָאָב סָפַק כַּפָּיו, הִתְמוֹגֵג בִּדְמָעוֹת,
הָאֵם בִּילֵיל מַר עַל בִּרְכֶּיהָ נָפָלָה
וַתְּיַבֵּב תַּמְרוּרִים, וַתָּקֶם קוֹל זְוָעוֹת,
וַיְהִי מְלֹא הַחֶדֶר חֲרָדָה וִילָלָה – – – –

* * *

הֵם בָּאוּ, הַ„מַּלְשִׁין", הַחוֹטְפִים, הֵם בָּאוּ.
בַּהֲמוּלָה וָרַעַשׁ פָּרְצוּ פְּנִימָה – וַיִּקְפָּאוּ...
הַמָּוֶת הַקַּר טָפַח בִּפְנֵי הַחַיִּים!
וּשְׁנֵי הָאֻמְלָלִים – כְּמוֹ צָלוּ לֶהָבוֹת
אֶת בְּשָׂרָם, כְּמוֹ חָתְכוּ אֶת מֹחָם חֲרָבוֹת...
וּמְעוּף עַיִן אֶחָד – וַתִּקְרַשׁ לְשׁוֹנָם –
וַיִּבְכּוּ אֶת מֵתָם וַיִּתְּנוּ אֲסוֹנָם
בְּטַעֲנוֹת־יְלָלוֹת, הִשְׁתַּפְּכוּ מִפִּיהֶם –

וַיְהִי גַם לֹא־אֱמֶת גַּם אֱמֶת בִּבְכִיהֶם!
וַיְהִי רֶגַע אֹפֶל כַּמָּוֶת וְנוֹרָא
וַיֶּאֱרַךְ הָרֶגַע יְרָחִים וְשָׁנִים!
הֵם פִּרְפְּרוּ תְלוּיִם עַל פְּנֵי תְהוֹם שְׁחוֹרָה –
הֵם דָּמוּ, שַׂעֲרוֹתָם כְּבָר הָפְכוּ לְבָנִים...
וּפִתְאֹם הִנֵּה יָצְאוּ מִבְּלִי דַבֵּר דָּבָר;
קוֹל צְעָדִים בַּפְּרוֹזְדוֹר. הַאֻמְנָם כֹּל עָבָר?
אָז נִמְשְׁכוּ רִגְעֵי הַפַּחַד, נִמְשָׁכוּ – –
הַכֹּל שַׁךְ מִסָּבִיב, גַּם הֵם כְּבָר שָׁכָבוּ.
וּפְנֵיהֶם נָהָרוּ; הִתְעוֹרְרָה דְבָשָׁה
רִאשׁוֹנָה וְקָמָה, לַחַלּוֹן נִגָּשָׁה,
מֵרָחוֹק, וְאַחַר מִקָּרוֹב הִשְׁקִיפָה:
„אֵין אִישׁ – אָמְרָה – הָלְכוּ לָהֶם". גַּם אֶלְקָנָה
אָז נִגַּשׁ לַחַלּוֹן. וּדְבָשָׁה הוֹסִיפָה:
„הֵם שׁוּב לֹא יָשׁוּבוּ; הַלְוַאי יֵרְדוּ דוּמָה!
רְאֵה, כָּעֵת לָנוּ בֵּן חָדָשׁ לִתְשׁוּרָה".
וּלְנָטַע'לֶה פָּנְתָה: קוּם, נָטַע'לֶה, קוּמָה!
כְּבָר הָלְכוּ וְלֹא עוֹד יָבֹאוּ הָרְשָׁעִים...
אֵין תְּנוּעָה, אֵין תְּשׁוּבָה – „מַה זֹּאת? הֲתִישָׁנָה?
הָקִיצָה!... הוּא יָשֵׁן לוֹ כְּנִרְאֶה" – צָחֲקָה

וַתְּכַף וַתָּסַר הַמִּטְלִית — — עֵינַיִם!!:
כְּמַרְאֶה הַפֶּלֶד מַרְאֵיהֶן — וּבִזְוָעָה,
אֶת גוּף נַטַע'לֶה תְּפְשָׂה, הֵנִידָה, הֵנִיעָה —
הוּא מֵת!! — צָרְחָה נוֹרָאוֹת — הוּא קוֹפֵא!
הוּא קַר! מַהֲרָה, הוֹי, חוּשָׁה, הָבִיאָה הָרוֹפֵא!
הוּא מֵת!! וּבְשַׁאֲגַת לְבִיאָה
הִתְנַפְּלָה עַל יַלְדָּהּ וּבְכָל תַּמְצִית כֹּחָהּ
מִשְׁכַּבְתְּהוּ, לְחָצַתְהוּ בְּבֵין זְרֹעוֹתֶיהָ —
וַתִּפֹּל לָאָרֶץ — — — — — — —

וּכְשׁוּבָהּ לִתְחִיָּה
וַתֵּרֶא אֲנָשִׁים לָהּ זָרִים סְבִיבֶיהָ —
כְּמוֹ זָכְרָה, לֹא זָכְרָה מָה — נָשְׂאָה קוֹל: „אַתֶּם!
גַּזְלָנִים, רַצְחָנִים, אֶת יַלְדִּי הֲמַתֶּם!
וַתִּקְפֹּץ עַל כֻּלָּם בְּאֶגְרוֹף וּקְלָלָה,
אַךְ כָּשְׁלוּ בִרְכֶּיהָ וַאַרְצָה צָנָחָה,
אָז פָּרְצָה בִּבְכִית תַּמְרוּרִים וּצְוָחָה:
אָנֹכִי הֲמִתִּיו, אָנֹכִי, אֻמְלָלָה! — —

באורים

מאחה תופרת, מחברת.
כרוב נשא ערבות מלאך עולה לרקיע, המלאכים הנבראים—לפי האגדה מדברי תורה.
טלאי patch.
ממשמש ובא מתקרב.
קלוש חלש רזה.
התחלחלה נבהלה.
מטרף בדעת משוגע.
נתאבנה לא הרגישה דבר, כאבן.
כתר הכה.

מטלית חתיכת ארג.
הליטה עטפה.
אנדרלמוסיה אי סדר, פרעות.
צבא כלים כלים רבים.
אפרקדן המושם לארץ.
אלכסון לא ישר.
טפח הכה.
ויתנו ספרו.
ותקרש קפאה.
פלד ברזל עשת steel.
צנחה נפלה.

הצדיק הכפרי

מאת

שלום אש

בים של עשבי־שדה, מכוסה בטל־שמים, נחבא הנער ורועה את צאנו אשר נתן אביו על ידו.

קוראים לו בשם, „יאשעק"; את שמו היהודי אינו יודע גם בעצמו, מעולם לא קראוהו עוד לעלות לתורה.

הכל יודעים כי הוא „פלח" ובור. אביו, יצחק החולב, כבר נתיאש ממנו. בודאי לא יוכל גם לאמר „קדיש" אחריו, ואך לצאת ידי חובת הבריות הביא אליו מלמד מן העיר.

המלמד עובד בכל כחותיו, הרבה פעמים הוא חוזר עמו על כל מלה ומלה, והוא — כאלו אין הדבר נוגע אליו...

— לך ולמד תורה לראש חמור — אומר המלמד ומניע בראשו, ואמו מתבוננת בו ומתאנחת.

אינם מצוים לו גם לקחת סדור ולהתפלל. להתפלל? הוא? יאשעק יתפלל? מה לו ולאלהים? חרפה ל„מי שאמר והיה העולם", כי יאשעק יקרא „קריאת־שמע" לפניו.

ובכל זאת מבין יאשעק את האלהים ומרגיש אותו בלבו.

הוא רואה את האלהים בכל מקום, בכל אשר יפנה. הוא רואה אותו בנחל, המשתפך ומספר את סודותיו להעשב הצומח על שפתו, ובעלות מרחוק עב ומרקיע עליו, הוא מרגיש, הוא מתאוה לאיזה דבר, מתגעגע...

בעת אשר נשיאים ינשאו על פני השמים, ירעם רעם, וברק יתלקח באש... בעת אשר ירד גשם... או עלטה תכסה את הכפר, או בעת אשר הוציאו את מאציעק הזקן מתחת המכונה ומרגלו

הנכרתה זב דם הרבה... אז נצב הוא לנגדו... אז ירגיש בלבו את האלהים... לא בשמים מושבו, אינו צריך להרים את ראשו למעלה לראותו; לא, לו נראה הדבר, כי האלהים שוכן בארץ רחוקה, בעיר גדולה, בעיר אשר בה יושב אדון־הכפר ואשר שם יושבים כל השרים הגדולים, השרים הגדולים הם אך עבדים לו, כסטאך, וויטיק, העבדים לה„פריץ“ אשר בכפר.

אולם לפעמים, בעת אשר פני השמים מלמעלה טהורים ובהירים וחולמים במנוחה בצעיף תכלת, והעשבים צומחים מתחת במנוחה, והצמחים משרישים בארץ ומביטים בלי אמר ודברים למעלה, ושם מנגד עומד היער, זקנו הירוק של הכפר, ויהודי עובר־אורח הולך בדרך מרחוק, והשמים מלמעלה מתרקעים ויורדים הלוך וירד עד רדתם על הארץ, ויאשעק יושב לו על מפתן הגרן ומביט... אז נדמה לו כי האלהים עזב את מקום האדונים ובא לבדו הלום אל השדה, השתרע על הארץ ושוכב לו ומחכה...

ויאשעק חפץ להודות ולחלל לה׳ על כל אשר פה מסביב.

יש לו מין תפלה מיוחדת אל האלהים, תפלה בלי מלים, תפלה הצומחת מקרבו וממלאה את לבו והיא מתפרצת משם החוצה בשריקה...

בעת הפצו להתפלל, הוא נותן שתי אצבעותיו אל פיו, מנפח את שפתיו ונושב רוח — ותפלתו משמיעה קול הד בכל היער...

והאלהים מבין אותו, מבין היטב את תפלתו.

והוא שורק רק בשעה שהוא רוצה לשרוק אל האלהים, שהוא מרגיש צורך בשריקה.

ליאשעק כבר מלאו שלש עשרה שנה. איננו יכול לקרא את „שמע“, וראש־השנה ממשמש לבוא.

והרבי עמל, כי ידע לפחות את „שמע“ בראש-השנה, כדי שיוכלו לקחת אותו העירה.

וליאשעק קנו לכבוד יום-טוב ערך בגדים חדש של צמר-גפן, צמד נעלים וכובע חדש...

יקרא לכל הפחות „קריאת שמע“...

בית-הכנסת מלא אנשים, גדולים וקטנים, לבושים לבנים ועליהם טליתות, עומדים ומתנועעים וקול צעקתם הולך וגדל.

אצל העמוד לפני המנורה בעלת שבעת הקנים ונרות השעוה, הדולקים בהם, עומד החזן ומשורריו... נגינות מעוררות בכי, עולות מתוך קולות חנוקים, נשמעות מסביב.

— „מי לחיים ומי למות“...

וקול בכי חנוק מתפרץ מעזרת-הנשים. ויאשעק, לבוש בגדיו החדשים, עומד, ושערותיו ממראה הפשתן נופלות מתחת לכובעו על פניו. פתאם הוא עוזב את מקומו ופורץ לו דרך ונגש אל הכותל המזרחי ועומד מצד החזן. „הסדור“ אשר נתן לו אביו, כדי שהרואים ידמו כי מתפלל הוא, נופל מידו, והוא עומד בעינים לטושות ומביט.

נערים שובבים רואים את יאשעק, רומזים איש לרעהו, מראים עליו באצבעותיהם, מצחקים בלאט, ואחד מהם נגש אליו וסוטר באצבע צרדה על חטמו.

הוא איננו שומע, איננו מרגיש. הוא עומד ומביט פעם על החזן, ופעם על היהודים הבוכים. הנה לפניו פרכת הקדש הלבנה ועליה כתוב באותיות זהב „קדש לה'“.

האלהים הוא בודאי שם מתחת לפרכת — הוא חושב בלבו. אמו מבטת עליו מעזרת-הנשים. היא רואה אותו עומד

ופוצה עיניו על כל אשר מסביב והסדור נופל מידו. והיא מתאנחת ואומרת בלבה:

— פלח, גוי גמור!

ואביו רואה אותו מתחת לטליתו ומתאנח מרה:

— רבונו של עולם! יבוא נא גם זכרונו לפניך!

ויאשק עומד ולוטש את עיניו. כלם בוכים, כלם מתפללים, כלם קוראים אל האלהים בחזקה, וגם הוא חפץ לעשות כמוהם.

גם הוא חפץ להתפלל. גם הוא חפץ, לא לבכות, לא לצעוק, אך להודות ולהלל לה׳ הוא חפץ! על הכל הוא רוצה להודות!

הוא חוטף את סדורו, פותח אותו במקום הקפול, אצל „קריאת שמע", ומתחיל: „א־ל מ־ל־ך נ־א־מ־ן"...

אבל התפלה הזאת אינה מלבבת אותו.

הוא חפץ להודות ולהלל באמונה, מעומק לבו...

הוא ירא את היהודים המתפללים, הקהל הגדול המתפלל באופן אחר, אך תאותו גוברת עליו — ה׳ הוא גבוה על כלם! הוא מוכרח!

והוא נותן את אצבעותיו אל פיו...

ושריקה חדה עוברת על פני בית־הכנסת הבוכה.

כל קהל המתפללים חרדו.

— מי הוא זה? מה זאת? מי שורק במקום קדוש?

אביו חפץ לאחוז בערפו ו„לדרסו", כולם — להכותו...

פתאם פונה הרב הקדוש מכותל המזרח אל הקהל ושואל:

— איה הצדיק אשר קרע את גזר־הדין, אשר נקב וחדר עד השמים דרך ענני עופרת ויתן דרך לתפלותינו לעבור שמה?

אבל הצדיק לא היה עוד בבית־הכנסת...

הוא ברח משם, פשט את נעליו, שם אותם על שכמו והוא צועד הלוך וצעוד אל כפר מושבו.

שלשה שאכלו...

מאת

דוד פרישמן

מעשה בשלשה שאכלו...

רבי שמעון אומר: „שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר: „כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום"; אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר: „וידבר אלי זה השלחן לפני ה'" — ואולם בימים ההם ואני טרם ידעתי עוד להבדיל היטב בין אלה לאלה...

הנה כעננים יעלה לפני זכרון הדברים, וכמו ענן יורד גם על כל המעשה אשר נעשה, ועיני לא תראינה אותו בלתי אם מתוך הערפל — כי רחוקים, רחוקים מאד הימים.

מעשה בשלשה שאכלו.

לא באחד הימים הפשוטים מימי שבתות ה' אכלו את אשר אכלו, כי אם ביום הכפורים, ביום הכפורים שחל להיות בשבת; לא במקום סתר באין רואה ובאין יודע, כי אם לעיני כל ישראל אשר בבית־הכנסת הגדול, ולא אנשים ריקים ופוחזים, קלי־דעת היו שלשת האנשים ההם, כי אם מנשיאי העדה ואציליה הכי־נכבדים, הלא הם רב העיר ושני הדינים אשר עמו, — ובכל זה עיני כל ישראל היו תלויות אליהם ביראה ובכבוד, ויהיו קדושים בעני כל העם ועל פני כל העדה נכבדו וקדשו...

אכן הימים ההם היו ימים רעים מאד, אשר לפניהם לא היו כמוהם ואחריהם מי יודע. בימים ההם ושוד משדי בא בפעם הראשונה, וזה שמו אשר קראו לו: ח ל י - ר ע!...

מארץ רחוקה, מן הקדם בא המלאך המשחית ואל תוך עירנו הקטנה ירד, בחוץ טרף ואין מציל ובבית הרג ולא חמל. באופל התהלך הדבר ובצהרים לעיני השמש שדד הקטב, והנשארים מן המגפת עומדים בין החיים ובין המות. — מי ימנה מספר למתים אשר מתו בימים ההם? מי יקרא בשמות את החללים ואת הקברים אשר נערמו יום יום?

ובפרט ברחוב היהודים התהלך הנגב בשבט עברתו, לנגוף ולהשמיד ולאבד מנער ועד זקן, ולא היה בית אשר אין שם מתים אחדים.

בבית אשר ישבו בו אבותי, בעלית־הקיר אשר ממעל, מתו יום אחד תשע נפשות; במרתף אשר מתחת לנו מתה אם וארבעת ילדיה, ובבית אשר לנגדנו שמענו את קול הצעקה כל הלילה, ובקר ידענו כי לא נותרה נשמה...

וידי המקברים רפו מן העבודה ולא נותר עוד כח לעשות במלאכה. כדמן על פני הארץ שכבו החללים, כטיט חוצות דבקו עצם אל עצם, וגוף האדם באשר הוא שם לא נחשב עוד למאומה.

וימי הקיץ הולכים הלוך ועבור, הלוך וחדול, אז באו „הימים הנוראים" ואחריהם היום הנורא מכלם, הלא הוא יום־הכפורים.

והיום הוא היום אשר עליו אמרתי, כי לא אשכח אותו לנצח וזכרו לא יסוף מקרב לבי!

הנה ליל „כל־נדרי" — לפני העמוד אשר עם ארון־הקדש לא יעמד בפעם הזאת החזן ושנים מחשובי העיר, כי אם הרב ושני דיניו עמו. מסביב בוערים הנרות הרבים באש, וקול המולה דקה ישמע בעלות הלהב, הלוך ועלה. קהל המתפללים עומדים אל הקיר והם לובשים את טליותיהם ואת כתנותיהם ואת מצנפותיהם ואבנטיהם הלבנים. על פני הקיר תראה דמות צללים פעם בכה, ופעם בכה, אשר ינועו ואשר ינודו אנה ואנה, ורבים

מן המתפללים עומדים ומביטים על פני הצללים האלה. — האם צללי מתים הם, אשר מתו היום, או אלה אשר מתו אתמול, או אלה אשר מתו שלשום? ההם ינועו וינודו עתה פה על פני הקיר? האם לא יוכלו לנוח בקברותיהם ויבאו גם המה ביתה הכנסת?...

הס! הנה קול הרב ישמע ואחריו גם קול הדינים אשר עמו — וכמו אנחה חרישית תעבר בכל המחנה.

ואחרי האנחה קול דברים: — „על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העברינים".

ואני פקחתי פתאם את אזני ואקשיב, למה ידבר הרב כדברים האלה? איה איפה האנשים קלי־הדעת ההם, אשר הוא מתיר לנו להתפלל עמהם הפעם? מדוע יקרא היום בשם העבריינים? האם לא יירא לנפשו עד מה לפתוח פה לשטן בעת רעה אשר כזאת?...

ואימה חשכה וגדולה נופלת עלי, ואני מדמה בנפשי, כי נופלת היא גם על כל האנשים אשר בבית, למזקן ועד טף...

אז תראינה עיני את הרב בעלותו על הבמה, האם ידרש עתה ברבים? האם יטיף לעם בשעה שמתיו מוטלים לפניו!...

ואני שומע ומאזין והנה לא ידרוש הרב ולא יטיף הפעם ורק דרך חדשה בחר לו, אשר לא כמנהג, כי עושה הוא אזכרה לנשמות המתים, אשר מתו בעת האחרונה בקרב הימים האחרונים. מה ארכה המדה ומה רב מספר האנשים אשר יקרא בשמות! הנה הרגעים יעופו ויעברו, רגע אחרי רגע, רגע אחרי רגע, והרב עד קצו עוד טרם יבוא. האם לנצח תחדל הרשימה הארוכה הזאת? הלנצח?...

ופתאם יעלה רעיון על לבי, כי יותר טוב עשה הרב, לו קרא בשמות את החיים עוד, כי המה המעט ובמעט מלים יכילם, תחת

אשר יקרא בשמות את המתים, ולמספרם גם קצב גם גבול אַין...

בלילה ההוא ואיש לא עזב את בית־הכנסת. אחרי התפלות והזמירות החלו שירי־היחוד, ואחרי שירי היחוד תפלות התהלים, ואחרי התהלים — פרקי המשניות וספרי היראים...

בלילה ההוא לא עזב איש את בית־הכנסת — ובכל זה בהיות הבקר והנה נפקדו אחדים מתוך העדה. אכן שנים אנשים מן המתפללים נפלו בלילה ההוא ויגועו וימותו בבית־הכנסת בתוך הקהל, והמה עודם לבושים טליותיהם וכתנותיהם הלבנות, ולא חסר להם דבר לצאת מן החיים אל המתים...

ומרחוב היהודים באות השמועות אל בית־הכנסת, אשר כמוהן לא נשמעו עוד לפניהן ואחריהן לא תשמענה; ואולם בבית־הכנסת אין שומע להן ואין שואל ואין דורש להן, כי איש איש יירא לנפשו פן ישמע וידע את אשר נעשתה בביתו...

ואת הלילה הזה לא אשכח לעולם. ואם שנים הרבה אחיה, לא אשכחהו! ואולם נורא ממנו שבעתים היה היום הבא אחריו, הוא יום הכפורים, ונורא כל אשר ראתה עיני ביום ההוא וכל אשר שמעה אזני — והדברים האלה הם עצם הדברים אשר אותם אמרתי לספר.

וגם עתה, אם אסגור רגע אחד את עפעפי עיני עוד תרא עיני את כל המראה, ויש אשר אדמה בנפשי, כי עוד עומדת רגלי בבית ה׳ ההוא בתוך הקהל...

הנה יום הכפורים אחרי הצהרים. — על הבמה אשר בתוך בית־הכנסת עומד הרב וקומתו זקופה למאד. האם קסם על פני האיש הזה? אם חוט של חן נטוי עליו, אשר בו ימשך את כל הקהל אחריו?... בירכתי החדר עומד הנער ועיניו תלויות אל פני האיש הזה ולא יסיר אותן מעליו אף רגע אחד...

אכן אמת נכון הדבר, הדרת קדש ופנים נחמדים כאלה לא

ראיתי עוד מעודי! הן זקן הרב ושבע־ימים מאד מאד, כבן שבעים הוא או שמונים שנה, ובכל זה עוד גבהה קומתו מאד, והוא משכמו ולמעלה עוד יגבה גם עתה מכל הקהל. זקנו לבן מאד, לבן ככסף, ואולם לבנות ממנו שבעתים שערות ראשו מפני מראה הכתנת הלבנה אשר ילבש ביום הזה. — משחר טל ילדותי למדתי לכבד את האיש הזה, ובעודי ילד קטן מאד ואני כבר ידעתי, כי איש־אלהים הוא ואחד הגדולים אשר בארץ, אשר אליו רבים ידרשו ואשר מפיו יחיו רבים, אשר אליו רבני ארץ יפנו בשאלותיהם ואשר הוא יכריע את כלם; וגם ידעתי כי מן המתירים ומן המקילים הגדולים הוא, אשר אליו תשבע כל לשון ולפניו יכנעו רבים, כי מפני רב תורתו ורב קדשתו יחתו כלם ולא ימרה איש את פיו...

והרב ידבר...

קולו החלש והרפה ילך הלוך וגדול, הלוך וחזוק, עד כי באחרונה יגדל ויחזק עד מאד. והוא על קדושת החג ידבר ועל כונת נותן התורה, על יום הכפורים ועל תעודת היום הזה, על החיים ועל המתים, ובפרט על המתים יטיף מלתו ועל המגפה הגדולה, אשר כשד באה משדי לפתע־פתאם ואשר תטרף ולא תחמל, תאכל ולא תדע שבעה, תשד ולא תאמר הון — עד מתי, עד מתי עוד ?...

וגם לחייו הלבנות תתאדמנה מעט מעט, וגם שפתיו אשר תשכן עליהן כעין תכלת תתאדמנה גם הן, ואזני תשמענה פתאם את קולו בדברו: „ובשעה שאדם רואה יסורין באין עליו יפשפש במעשיו" — ולא אך במעשיו שבינו ובין המקום יפשפש, כי אם באלה שבינו ובין עצמו, בין גופו, בין בשרו !...

נער הייתי — ואולם זוכר אני, כי בשמעי את הדברים

האחרונים האלה יוצאים מפיו, חרדו עצמותי רגע אחד, כי הבינותי להם.

והוא עודנו ידבר, ידבר על הנקיות ועל הטהרה, על החלאה ועל הזוהמא שמוציאין את האדם מן העולם, על הרעב ועל הצמא, וכי הרעב והצמא הם הם המלאכים הרעים המוציאים את האדם מן העולם, בשעה שמגפה באה להשמיד ולהרג, להרג ולאבד...

והרב יוסיף: „וחי בהם — ולא שימות בהם!" „משום עת לעשות — הפרו תורתך! — וכי יש אשר יפר איש את התורה כלה ובכל זה יקים עולם מלא...

וגם עתה אם אסגר רגע אחד את עפעפי עיני, עוד אראה אותו בעמדו שם על הבמה, וגם אראה בשלחן אצבע לרזם אל שני הדינים לגשת אליו, ואני רואה אותם בגשתם ובעלותם גם הם על הבמה.

ושלשתם עומדים על הבמה, הרב גדול־הקומה, ושני הדינים הקטנים ממנו עומדים מימינו ומשמאלו. — מה ידבר הרב באזניהם בקול מלחשים? למה יהיו פניו פני להבים ופניהם „מת ילבינו כמו שיד?...

ופתאם ואזני שומעת קול דברים ולא אבין להם עד מה, כי אל תוך אזני באים הדברים ואל תוך לבי פנימה לא יבואו. והדברים האלה הלא ברורים ומפרשים יצאו מפי שלשתם כאחד.

וכמו אנחה חרישית תעבר בכל המחנה, מן הבמה ועד ארבע כנפות הבית, ואחרי האנחה קול דברים:

— על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין ל א כ ו ל ו ל ש ת ו ת ה י ו ם!...

דומיה נוראה, דומית־מות בכל פנות בית־הכנסת, אין נודד עפעף ואין נושף ברוחו.

בירכתי החדר עוד אעמוד על עמדי ואני שומע היטב את קול לבי בהכותו, אחת, אחת ושתים — ופתאם ואימה חשכה וגדולה נופלת עלי.

על קירות הבית ינועו הצללים אחד הנה ואחד הנה, ועיני רואות בתוך הצללים ההם את המתים, אשר מתו אתמול, ואלה אשר מתו תמול-שלשים, קהל גדול מאד, עדה גדולה מאד מאד...

ופתאם אני מבין ויודע היטב את אשר ישאל הרב מעמנו: הרב ישאל מעמנו כי נאכל היום; הרב ישאל כי אנשים יהודים יאכלו ביום הכפורים ולא יצומו — מפני המגפה — מפני המגפה — מפני המגפה...

ואני עומד ובוכה פתאם בקול גדול.

אכן פלא הוא ויהי לפליאה! לא אני לבדי בוכה בבית-הכנסת, כי אם רבים מאד נושאים את קולם ובוכים; וגם השלשה אשר על פני הבמה עומדים ובוכים, ומן השלשה הכי נכבד עומד ובוכה כילד קטן...

וכמו ילד יחנן קולו בדברי, ודבריו רכים מחמאות, ויש אשר תבאנה דמעותיו להחביא את קולו ולשום מחנק לצוארו.

— אכלו! אכלו! השעה צריכה לכך! משום עת לעשות— הפרו! וחי בהם!

אך בבית-הכנסת אין איש אשר יעזב את מקומו.

והוא עודנו מבקש ומתחנן, ולעם השומע הוא אומר כי הוא בנפשו מקבל עליו את העברה החמורה הזאת, את העברה הבאה באכילה, והעם נקי יהיה ולא יהיה בו עון אשר חטא.

אך בבית-הכנסת אין איש אשר יעזוב את מקומו.

ופתאם וקולו ישנה ולא כמתחנן, כי אם כמצוה יקרא:

— אנכי המתיר!! אנכי, אנכי, אנכי!

כהצים שנונים יוצאות המלים האלה וכמו חצצים תהלכנה...

והעם לא ישמע ולא יעזב את מקומו.

אז ישוב אליו קולו הראשון לבקש ולהתחנן כילד קטן:

— למה קשרתם כלכם עלי? למה תחפצו ולא תרפו ממני עד ראותכם אותי ברעה? המעט מכם את כל אשר נלחמתי בנפשי למן הבקר ועד עתה?...

וגם הדינים ידברו על לב העם...

ופתאם ופני איש האלהים ילבינו עד מאד. אז יוריד ראשו רגע אחד ואנחה גדולה וחרישית עוברת מקצה הבית ועד קצהו, ואחרי האנחה קול המולה.

— רצון אלהים הוא — ידבר, וקולו כקול איש המדבר לנפשו — בן שמונים שנה אנכי היום ולא הביא עוד הזמן לידי להיות אנוס לעשות שלא כדין; ואולם גם זה דין הוא, תורה היא, מצוה היא. אכן רצון אלהים הוא! — שמש!

והשמש יבוא והרב ידבר באזניו דברים אחדים, ואחרי כן ידבר דברים אחדים גם באזני הדינים אשר עמו, והם יניעו בראשיהם כמודים לו על דבריו. בין כה וכה והשמש מביא מבית הרב אשר בחצר כוסות יין לקדש ועגות מצות קטנות...

ואני אם שנים הרבה אחיה ואם כחול ארבה ימים, את היום ההוא ואת המראה הגדול והנורא הזה לא אשכח לנצח; וגם עתה אם אסגר רגע אחד את עפעפי עיני, עוד אראה אותם לנגדי: שלשה שאכלו! שלשת רועי ישראל עומדים על הבמה אשר בבית־הכנסת והם אוכלים לעיני כל ישראל ביום הכפורים!...

אכן גם להם שם בגבורים!... מי יודע עד כמה כבדה

המלחמה אשר קְשרו בקרב לבם פנימה? מי יודע את אשר נשאו ואת אשר סבלו?...

— אתם הפצתם ואני עשיתיה! — ידבר הרב וקולו לא ירעד עוד וגם שפתיו לא תחרדנה מדי דברו — יהי שם ה' מברך!

רבים מן העם אוכלים, אוכלים ובוכים...

וכמו פלגי אור יפרצו מתוך הזכרונות האלה ויפוצו מעינותיהם הוצה — ועד המקום ועד השלחן הזה, אשר עליו אני כותב את הדברים האלה בספר...

הנצחון

מאת

מ. בן-אליעזר

סר וזעף שב נחמן הסנדלר מבית המדרש אחרי תפלת מעריב, אט נכנס אל ביתו ובשפה רפה אמר „ערבא טבא“ וישב אל השלחן. בעוד רגע קם ממושבו ויחל להתהלך בחדר לארכו, ידיו מפשלות לאחוריו וראשו מורד לארץ.

אשתו דבורה, אשר עמדה על יד האח והיתה טרודה בהכנת תבשיל הערב, לא שמה בתחלה לב אל אישה, אך פתאם הביטה עליו ותבן כי בעלה שרוי בצער.

— מה זאת? — שאלה — מדוע זה אתה זעף?

נחמן הרים את ראשו, וכמו רק חכה לשאלה זו למען יוכל לשפך את שיחו.

— מה את אומרת להם?!... שטר יש להם על תורתו של הקב"ה?!... האף אין זאת?... פני נחמן הפיקו רגז וכעס עצור.

— מה אתה סח? למי יש שטר, ועל מי תקצף ככה?

— הם... הלמדנים היחסנים. כמו רק להם נתנה התורה... כל העדה כלם קדושים, אין יחוס, כל ישראל בני אברהם יצחק ויעקב הם...

— אבל עוד לא אדע במה ובמי תדבר?

נחמן נח מעט מזעפו ויחל לספר: — הלא ידעת כי אחרי מות ר' בנציון, זכרונו לברכה, קורא את ה„שעור“ בחברת ש"ס נחמיה המלמד. כן. וגם אני שומע את השעור. ואת ידעת, כי נחמיה הוא כבד פה... בערב הזה למדנו סוגיא חמורה. האמיני לי, כי איש מכל היושבים שם לא הבין מאומה. אך מה לי ולהם?

אני אינני אוהב להונות את עצמי. ובכן, אני אומר: „קשה לי להבין..." אז החל שנית לבאר בגמגום ובחטיפה, עד כי אי־אפשר היה לשמע דבר. „גם עתה אינני מבין" אמרתי. אז חרה אפו ויאמר: אלף־בית לומדים בחדר. אם איש איננו מבין פרוש המלות, מה לו ולגמרא"... ועוד ועוד. כל היושבים מלאו שחוק פיהם...

אשתו שמעה את כל הדברים במנוחה, וצחוק קל נראה על שפתיה.

— שמע נא, אישי, הנה שנה חדשה הולכת וקרובה, יתן ה' כי כל דאגותי תחלפנה, והדאגה האחת הזאת תשאר לנו... אמר נא בעצמך, הנה החרף הולך ובא, ובבית אין עוד עצים ואין תפוחי־אדמה; הילדים ערומים ויחפים, גם החג הנה זה ממשמש ובא. היש לי לדאג לכל אלה, או אם אדאג לזה, שנחמיה לא נהג בך כבוד... ומה...

— מה יש לדבר עמך? — הפסיק נחמן את דברי אשתו — אשה את ולא יותר. כל עולמך הוא רק הלחם. יש לך לחם — טוב, ואם אין — הנך שרויה בצער. אבל „לא על הלחם לבדו יחיה האדם"...

דבורה לא ענתה מאומה ותגש את ארוחת־הערב.

איש ריב היה נחמן הסנדלר לכל בני העיר. זה לו עשר שנים אשר בא לגור אל עיר קטנה זו, מקום מולדת אשתו. בימים הראשונים עורר תמהון בהליכותיו. מעט מעט יצא לו שם „למדן" בעיר. את כל כתבי־הקדש ידע כמעט על פה ויאהב לתבל את שיחותיו בפסוקים ובפתגמים. מחברת בני אומנתו התרחק ויתאמץ לנהג בעצמו מנהג תלמיד־חכם. הוא בחר להתפלל בבית הכנסת מאחורי הבימה ולא בא לעולם אל ה„מנין" של בעלי־המלאכות. מנהגו זה הביא לו רב יגון. בעיני בעלי־

הבתים היה רק סנדלר, ובני אומנתו שנאוהו על גאון לבו. כשבאו אליו גבאי חברת „חיי אדם“, להציע לפניו כי יהיה חבר, ענה להם: — ראשית אינני לומד כלל „חיי אדם“ ושנית, אם הייתי חפץ ללמד, היש לי צרך ברב? ואת הדבר הזה לא יכלו לסלח לו בעלי־המלאכה, וילעגו לו, וימררו את חייו בעקיצות, ויתקלסו בו תמיד.

הנה הוא עובר לפני עדת אומנים, העומדים בחצר בית הכנסת. הכל שמים בו את פניהם.

— ראו נא, הרב רבי נחמן הולך.

— הביטו נא על מצחו הרחב, אל כרסו, אל פניו המאירים, אל הליכתו, רב ממש.

— בקשו נא לו כסא רבנות באחת הערים, כי לו נאה.

— אי אפשר לכחד, את אומנתו הוא יודע ממש כרב.

אך נחמן לא שם לבו לכל העקיצות האלה. ויש אשר יענה בלשון הכתוב: „אל תען!“ ולעצמו הוסיף: „גם את פרושו של הפסוק אינם יודעים הבורים האלה“. הוא האמין כי רק הקנאה מדברת מתוך גרונם, אבל כשהם לעצמם הם יודעים כי נעלה הוא עליהם. ואולם אם העליבהו אחד מהלמדנים היה נחמן מתאדם ומתרגז מאד. כל חפצו היה, כי לא לסנדלר פשוט יחשבוהו.

— וכי בשביל שאני נהנה מיגיע כפי הפסדתי? היה אומר, אדרבה, מעלה היא זו. כמה תנאים עסקו באומנות: ר׳ יוחנן הסנדלר, ר׳ יצחק נפחא, ועוד ועוד. כן היה שופך שיחו לפני אשתו להוכיח לה, כי איננו דומה כלל לאותם האומנים, עמי־הארץ. אך בעלי־הבתים לעגו לגאון לבו, ויאהבו להתלוצץ בפניו. החשובים שבהם היו דוחים אותו בשתי ידים, בחפצו להתקרב אליהם, ויש אשר גערו בו על „עזותו“...

הנה כן היה נחמן בודד. רק אשתו היתה רעותו היחידה, אשר שמעה במנוחה את תלונותיו על היחסנים. ולפניה היה נחמן מספר על אדות הגבורים, החכמים, התנאים והאמוראים... ואולם בימים האחרונים נמצא לו רע, אשר הבין יותר את דבריו ויקשב להם ביתר רצון.

את אשתו אהב נחמן מאד, כי היתה טובה מאד, אשת־חיל מסורה אל אישה וילדיה בכל נפשה ומאדה. ואולם לא תמיד היה לה פנאי לשמוע את ספורי בעלה. ויש אשר בתוך הספור היתה רצה אל החדר השני, אשר משם נשמע קול ילד בוכה, או אל הכירים לשפת את הסיר.

לא כן רע נחמן החדש. הוא היה חיט זקן ושמו יוסף־אליהו, אשר רק שמו נקרא על בית־עבודתו. הוא בעצמו לא עשה מאומה, ורק השגיח על בניו והפועלים שעסקו במלאכת חיטים בביתו. האיש הזה היה שכן קרוב לנחמן ובו מצא נחמן אזן קשבת לכל דבריו. החיט היה מתפלא תמיד על תורת נחמן וידיעותיו הרבות. לא אחת הביע את תהלתו בפני נחמן, והלז היה שותק בענוה ואחרי כן היה מוסיף באנחה:

— הם מתגאים בתורתם... למדנים הם! בילדותם למדו, בבחרותם הוסיפו, וגם עתה לא יכבד עליהם עול הפרנסה... כן, לו הייתי כמוהם, כי אז... הה, אני קניתי הכל בעמל רב... בתלמוד תורה למדתי! הלא יודע אתה מה לומדים שם ואיך? כאשר מלאו לי שלש עשרה שנה נתנוני הורי ללמד מלאכה; עניים היו מאד, אך אנכי אהבתי את הלמוד, הוי, מה אהבתי!... ובכן הייתי בא מדי ערב בערב אל בית המדרש, ואחרי רב תחנונים נאות לי אחד מן הבחורים ללמדני... כן, לא נקל היה לי הדבר. ועתה הגד נא לי מי חשוב יותר, הם או אני?

— בודאי אתה! — נענע החיט הזקן בראשו.

* * *

לאסונו של נחמן גר נחמיה המלמד אתו בחצר אחת. יום יום נפגשו יחד, ונחמן היה מתמלא חמה למראה האיש, שהלבין את פניו ברבים. את העלבון הזה לא ישכח לנצח. גם ביום הכפורים בשעה שמחל בלבו לכל מי שחטא כנגדו, לא יכל לכבוש את יצרו שלא נתנהו למחול לאיש הזה. הוא ידע שאסור לעשות כן, ויתאמץ לעקור מלבו את השנאה, אך לא יכל. והנה הגיע חג הסכות. ובערב הראשון של החג ישבו ארבע משפחות בסכה גדולה אחת. בראש השלחן ישב נחמיה המלמד, איש זקן ונשוא פנים, שהתקין עצמו לרבנות בימי עלומיו ויש לו „סמיכה", אך מן השמים עכבוהו ונעשה מלמד. לימינו יושב עזריאל בעל החצר עם שלשת בניו ובתו הקטנה. ממולו יושב ברוך מאיר החנוני, איש קטן, בעל זקן שחור, ועל ידו שני בניו ושתי בנותיו. ובקצה השלחן יושב נחמן הסנדלר. לפניו מונח „משניות" והוא מעיין בו, מבלי הרים ראשו להביט סביבותיו. דלת הסכה נפתחת ונסגרת לרגעים. מביאים לאחד או למשנהו תבשיל או לפת. פני השמים טהורים, והיושבים בסכה מודים לבורא עולם על המתנה הזאת.

המסובים אוכלים במתינות ובהרחבה. בין תבשיל לתבשיל הם עוסקים בשיחה. מענין לענין נתגלגלו הדברים על אדות ה„מלשינות" שפרצה בעיר. עזריאל מספר כי השוטר אמר לו: עם בזוי המה יהודיך, איש את בשר אחיו יאכלו...

נחמיה החליק בידו את זקנו הלבן ויאמר באנחה: — כבר קרא הנביא ירמיהו: מהרסיך ומחריביך ממך יצאו.

נחמן הסנדלר, אשר ישב עד כה בדממה ולא לקח חלק בשיחה, הרים פתאם את ראשו ויאמר: — פסוק זה ישעיהו אמרו, ולא ירמיה.

— טועה אתה, נחמן, — ענה המלמד.

— טועה אתה, ניתי ספר ונחזה.

על שפתי נחמיה המלמד נראה שחוק קל, ובנחת אמר: — אולי חפץ אתה להתערב אתי?

— חמשה שקלים אני מנדב לבית הכנסת, אם לא כדברי כן הוא — ענה נחמן בקול מנצח, היודע לנכון כי אויבו נפל לפניו.

— כלכם שמעתם, רבותי.

מן הבית הביאו את ספר התנ"ך, ור' נחמיה חפש ובקש בכל ספר ירמיה, ולאחרונה מצא את הפסוק בישעיהו. ר' נחמיה נבוך מעט ויסר מפניו את התנ"ך, וימשך בכתפיו, כמו התפלא על הנביא ירמיה שלא כתב פסוק זה בספרו. המסובים החשו, ועד מהרה החלו לברך ברכת המזון.

נחמן מהר לצאת מן הסוכה. ובפתחו את דלת ביתו, נכנס בחפזון ויקרא בעליצות: — עוד הפעם חג טוב לך, אשתי!

— פניך צוהלים, מה זאת?

— הוי, אשתי, לו מצאתי עשרים וחמשה רובל לא שמח לבי כל כך, כמו עתה. לו רק ידעת מה היה זה עתה... הנה הלמדן הגדול, הקורא את השעור בחברת ש"ס, ר' נחמיה המלמד בעצמו, לא ידע פסוק בתנ"ך...

דבורה לא יכלה להבין כראוי את דבר השמחה הזאת, ותוסף לנקות את הקערות והכפות, ונחמן התהלך בחדר אנה ואנה.

— מה דעתך, אשתי, הכבר ישנים בבית יוסף-אליה?

— בודאי ישנים, האם מעט עבדו כל היום?

נחמן הרגיש שחסר לו עתה רעו החיט ברגע זה. נחוץ היה לו איש, שישתתף בשמחת נצחונו.

וזמן רב עוד התהלך בחדר לארכו, ולבו היה מלא גיל. וגם בעלותו על משכבו לא סר מלבו זכר הנצחון הכביר הזה. „מה יהיה ביום מחר, כאשר יודע הדבר בבית המדרש? מה יאמרו?" ובמחשבות כאלה הגה עוד הרבה, עד אשר נרדם בלב מלא גיל.

ליל מנוחה כזה היה לו אולי בפעם הראשונה לימי חייו...

באורים

האח — הכירה, התנור.
יחסנים — מכובדים בעיני עצמם.
בחטיפה — בחפזון, בלי בירור.
לתבל — להכנים בדבריו, כעין תבליז.
עקיצות — חדודים בכדי לעשותו ללעג.

אדרבה — להפך.
לשפת — להעמיד על האש.
הלבין את פניו — העליב אותו ביש אותו.
סמיכה — תעודת רבנות.

מחיי היהודים באפריקה

מאת

ד ר. נ ח ו ם ס ל ו ש ץ

א.

הברברים והיהודים



גדולה ורחובה היא יבשת אפריקה — והיא חלק מהמשת חלקי הארץ הידועים לכם. היא מצטינת בזה, שבכל גדלה (אפריקה היא גדולה פי ארבע מאירופה), הנה כל שטח אדמתה נמצא באיזורי־הארץ החמים. מצד צפון ים־התיכון הוא חומתה ממצרים ועד מרוקו. על שפת הים הגדול הזה משתרעות ארצות יפות ופוריות, הלא הן: מצרים, קירנאיקה, טריפולי, תוניס, אלג׳יר ובאחרונה ארץ ה„מערב", היא מרוקו, המתפשטת עד האוקינוס האטלנטי. מעבר לארצות הישוב האלה משתרע המדבר הנורא, הוא מדבר סחרה הגדול, הנמשך עד ארצות קו־המישור. ארץ סודאן, או ארץ הכושים — כי כל יושביה הם שחורי־העור, — היא גבול המדבר וראשית ישובה של אפריקה השחורה.

בכל ארצות תבל אין לכם שטח־אדמה גדול ורחב כצפון אפריקה, אשר בה סדרי החיים ותנאי הישוב הם שונים במדה מרובה מכל אשר תראינה עינינו בארצות הישוב: אם ירחיק הנוסע ללכת איזה ימים — ובמקומות ידועים (כמו בטריפולי) מהלך איזה שעות בלבד —

משפת הים והנה יפגוש את הישימון הגדול — ארץ המדבר הנורא. בכל אשר יפנה יראה גלי־חול גבוהים, אשר יגדלו עליהם זעיר שם קוצים שונים — אבל אין בהם כל שיח־השדה, עצים או צמחים להחיות את נפש האדם והבהמה. השמים ממעל הם מצבע תכלת עמוקה ושקופה, והם טהורים וצחים בכל ימות השנה, כי חזון הגשם הוא יקר מאד בעצבי המדבר.

במשך ימים ושבועות ילך הנוסע במדבר מבלי אשר ימצא מים לשתות וצל לנוח בו מחום השמש הלוהט. מות ודומיה נצחת שוררים בכל — והחיים כאלו ספו תמו בערבות הסחרה. מחוסר מים לשתות ובסבת החולות העמוקים אין בהמות־המשא שלנו — כמו סוסים וחמורים — יכולים לעבור דרך ארוכה במדבר, ועל כן ישתמשו השבטים הנודדים בגמל, אשר לא לחנם קראו לו בשפי „אנית המדבר“, כי הוא לבדו יכול ללכת כמה ימים רצופים מבלי שתות מים ורגליו הארוכות והמשונות לא תיעפנה כאשר ישקיע אותן בגלי החול, הלוך ושקוע והוצא אותן ; וכה הוא מתנהל לאטו עד באו אל מחוז חפצו.

ואולם לא בכל מקום ארץ המדבר היא שממה וחרבה. כשם שיש לים איים כן יצר הטבע את נאות המדבר בישימון, והם מעין איים המפוזרים ברחבי המדבר. בכל מקום שבו נובע מעין מים־חיים שם יתעורר הטבע לתחיה בהדרו — ובני אדם וחיות יריעו אף יגילו לקראתו. האואזים או נאות המדבר הוא ארץ נושבת, אשר בה יפרח התמר, ינצו תבואות ופרות שונים ועל כן בחרו להם שבטים שונים את האואזים למקום מושב קבוע. וכמו שיש איים גדולים וקטנים כן שונים גם נאות המדבר זה מזה. יש מהם קטנים, כברת ארץ קטנה, אשר יפכה בה מעין קטן או באר של מים, המשקה איזה תמרים, ושם ינוחו הנוסעים בארחות (קרונים) במדבר. וישנם נאות־המדבר שהם גדולים ורחבים, ארצות הרים ובקעות, נחלים ועמקים פוריים ובהם ישבו שבטים גדולים ונוראים, הנותנים חתיתם על כל ארחות המדבר אשר מסביב.

בארצות הישוב של צפון אפריקה יושבים מימי קדם קדמתה עמים בעלי עור לבן כבני אירופה, מהם גם ערבים ונוצרים במספר רב אבל הראשון לכל גויי אפריקה משנות אלפים הוא הנודע בשם :

גוי ה„ברברים" והיהודים היו קוראים לו בשם: „לובים" בימי קדם, ובדורות מאוחרים קוראים להם גם בשם „פלשתים" ו„עמלקים". האגדה מספרת, כי שבטי הברברים הם צאצאי אגג מלך עמלק, אשר ברחו לאפריקה ונאחזו בה. שבטים אחרים מאמינים, כי הם מצאצאי גלית הפלשתי, אשר הכה דוד המלך. כגוים כיהודים היושבים בנאות המדבר מאמינים בהאגדה הזאת, ועד היום לא יתנו ליהודי עובר־אורח לבוא בשערי נאות־המדבר גת, הנמצאת במהלך עשרים יום מנגב לטריפולי. כי על כן יאמינו אנשי גת במסורה הזאת: מספרים, כי כאשר נצח דוד המלך את גלית הפלשתי ברחו בניו ובני משפחתו מגת אשר בפלשתים ויבאו למדבר סחרה ויבנו את העיר גת במדבר וישבו בה עד היום הזה. על כן שמורה עברת יושבי המקום ליהודים עפי דוד אויבם לנצח. ואוי לו ליהודי ששמו דוד כשם מלכנו הגדול, כי אם יפול בידם ינקמו בו את נקמת גלית אביהם.

ויש שבטים ברברים במדבר שהם מתקרבים לישראל ונראים להם כאחים: כאלה הם, למשל, אנשי ההרים של נפוסה בנגב טריפולי ויושבי נאות־המדבר אשר במצב. הגוים האלה מאמינים, כי הם צאצאי בני מואב ובני דודיהם של ישראל, אשר גלו מארץ ישראל ועל כן הם אוהבים את ישראל ושומרים להם חסדי אבות ראשונים.

ובעצם המדבר, הרחק מהלך שבועות וחדשים מחוף הים — ארץ שרב וחום לוהט, מתהלכים שבטי התוארגים הנודדים מנאות־מדבר לנאות־מדבר והם אנשי־מלחמה שוסים ושודדים; כגברים כנשים הם מכסים את פניהם בצעיף (ליטאם בלשונם). כפעם בפעם ישטפו התוארגים ויעברו עד ירכתי צפון, יעלו על נאות־המדבר ויושביהם היושבים לבטח, ישללו ויבוזו כנפשם שבעם ויתעללו בתושבים. והנה גם השבטים השודדים האלה מתיחסים לאבות העברים הקדמונים. ובאמת נשארו בידם מנהגים ומסורות אשר מוצאם הוא מישראל.

הזכרונות הרבים אשר נשארו בכל קצות מדבר סהרה על אדות עמנו, העם העברי ואבותינו הקדמונים, גם המנהגים אשר יתנהגו כיהודים, הם אשר יעידו לנו, כי גדלה השפעת בני ישראל על ארצות המדבר מימי קדמונים וכי הם היו הראשונים אשר הביאו תרבות, אמונה וכשרון המעשה בארץ־צלמות זאת.

ובאמת עוד נשארו לפליטה בארץ אפריקה שבטים שונים וקהלות חשובות מישראל. ואני הכותב עברתי ברוב ארצות אפריקה הצפונית ואתור את קצות המדבר הגדול — וכה עלתה בידי לחקור את תולדות יהודי אפריקה בעבר ואת דרכי חייהם בזמן הזה. תורה חשובה היא וללמוד אותה צריכים כל צעירי ישראל, האוהבים את עמם והדורשים את שלום אחיהם הקרובים והרחוקים באשר הם.

ב.

היהודים בטריפולי

ארץ טריפולי היא רחבה עד מאד (גדולה פי שנים מצרפת), אבל כמעט כולה היא ארץ מדבר. חולות הסהרה מגיעים בה עד הים התיכון, והאדמה היא צחיחה ויבשה. פה ושם נמצאים נאות־מדבר על שפת־הים ובהם נבנו ערי־החוף המעטים הידועים לכל הנוסעים בארצות ים־התיכון. הגדולה בערים האלה היא עיר טריפולי, אשר על שמה נקראה כל הארץ כולה.

בימי קדם משלו בטריפולי הכנענים אשר יצאו מצור ואחריהם היונים והרומים ובעת ההיא היתה גם קהלה מישראל בטריפולי. היהודים דברו בימי קדם יונית או רומית ויחיו כמנהג ההלניסטים אשר במצרים. אבל במאה החמישית עלו הברברים מן המדבר ויחריבו את ערי חוף־הים ויברחו היהודים היושבים בערים באניות לאירופה או נדדו עד קצות המדבר. כאשר גברו הערבים במאה השביעית (למספר הנוצרים), שבו ובנו את הערים ההרוסות ומאז אנו מוצאים קהלות מישראל בכל ערי הים אשר בטריפולי. אפס כי רובם ככולם באו מנאות־המדבר, אשר שכנו בהן מימי החורבן ועל כן נודעו להם מנהגים שונים ממנהגי היהודים שבאו מאירופה ומספרד.

האגדה מספרת, כי כאשר החריב טיטוס הרשע את ירושלים, הוליך עמו אחד משרי צבאותיו (הוא פנאגור, דוכס ערבי, הנזכר גם במדרש איכה) שלשים אלף יהודים שבויים להרי־המדבר אשר בטריפולי ויושיבם על נחלתו אשר שם.

מן העת ההיא התרבו גולי ישראל בהרים ויהיו לעם רב ובמשך

שנות מאות היו חפשים מכל עול ויעמדו ברשות עצמם. הם היו שומרים את מצוות התורה, אבל היו רחוקים מדעת התורה הכתובה והמסורה וילמדו אל ארחות שכניהם הברברים אבירי־הלב ושטופים באמונות־הבל. רבנו משה בן מימון, אשר עבר בארצות אפריקה, הכיר את היהודים האלה ובמכתבו שכתב לבנו הוא מזהיר אותו, כי יתרחק מאלה „היהודים השוכנים בקרב הברברים שהם קשים מכל בני אדם אשר בעולם“, והוא מזכיר כמה ממנהגיהם השונים והמשונים שאינם על פי דברי התורה והחכמים.

ימים רבים ישבו היהודים האלה במנוחה במדבר ויחלקו לשלשה ראשים: בחבל המערות, הוא גאריאן בערבית, היו כל התושבים יהודים — והם הצטינו בזה שגרו בכפרים החפורים עמוק מתחת לאדמה. כי מפחד התוארגים שודדי המדבר עשו להם מנהרות באדמה ויבנו שם חצרות הדומים לבארות — והאור והאויר חודרים בהם ממעלה עד שהיו להם שמי התכלת לגג. עד היום נשארו לפליטה שני כפרים יהודים בעומק האדמה והם: תגרינה — מקום בנוי בנאוה במקום עצי פרי ושדה שעורים יפה, ושם הכפר השנים הוא: יהוד־אל־עבאס.

בכל רחבי ההר הפורה הזה לא נכרו אותות בתים וישוב, מלבד המצבות אשר על בתי־הקברות, המתנוססים לנוגה שמש הנגב הלוהטת, על ראש גבעה. ויהיה להם להפך מאשר בארצות אחרות: החיים שוכנים מתחת לאדמה והמתים שוכבים ממעלה...

גדול וחשוב ממנו היה ישוב היהודים בהר נפוסה, ארץ הרים במדבר, פוריה וארוכה מהלך איזה ימים. בשכבר הימים משלו בה היהודים ממשלה רבה וגם בני נפוסה, שהיו ברברים, קבלו עליהם את דת ישראל. ותמשול משפחה של כהנים על כל הארץ — ועד היום נשאר לזכר הכפר הנקרא בשם כ ה ן ובקרבתו נמצאה חורבת בית־כנסת קדמון מאד — אבל כעת הוא נעזב מתושביו.

כאשר עלו הערבים בחצי־אי ערב על טריפולי החלו לקצות בברברים ותהי ידם לרעה גם ביהודים, אשר לא ידעו עול מלך ושרים באפריקה. ויהיו להם היהודים לעבדים. לפני אלף שנה, בערך, נמצאה קהלה גדולה מישראל בעיר גאדו, אשר בה מצאתי חורבת בית־כנסת קדמון, בית־קברות גדול ובו מצבות כתובות עברית מימים קדמונים.

וירבו הימים ויציקו הערבים ליהודים ויענו אותם. ויהי לפני כארבע מאות שנה והעיר טריפולי נחרבה ביד הנוצרים וכל היהודים אשר היו בה נמכרו לעבדים. ויגאלום אחיהם יהודי איטליה. וכה שממה העיר מיושביה היהודים. וישמעו יהודי המדבר כי הנוצרים עזבו את טריפולי וכי היתה בה הרוחה, ויוועצו יחד לברוח לארץ חוף הים. אפס כי הגוים אדוניהם שמו משמר עליהם, כי חשבום לעבדים קנין כספם — ומבלי יכולת לעזוב את מקומם בימות־החול — החליטו היהודים יושבי גאדו לברוח בליל־שבת, כי לא עלה על דעת שכניהם כי יעשו כן בני ישראל לחלל שבתם. אבל כבר אמרו חכמינו כי פקוח נפש דוחה את השבת. וכה נועדו יהודי גליל גאדו ויתקבצו לאחד אחד על גבול המדבר ויבואו לטריפולי וישבו בה, ועד היום נשארו בפי יהודי טרי־פולי זכרונות על מושבם במדבר לפנים. על כן שונים מנהגי יהודי טריפולי מיהודי שאר ארצות, כמו שנספר הלאה.

ואולם בקצה הררי נפוסה, בהר־איפרן אשר במדבר, נשארו לפליטה שלשה כפרים שכל יושביהם הם יהודים. בתיהם בנויים מאבנים והם מחוברים לסלעי ההרים, והסלע הוא חומתם מפנים, אשר על כן קראתי להם בשם „היהודים ההררים". מספרם הוא כאלפים נפש והם עושים במלאכה, סוחרים, אכרים וגננים כיהודי המערות — ומנהגיהם שונים וקדמונים.

ג.

מנהגי היהודים בטריפולי ובמדבר.

יהודי טריפולי, בהיותם צאצאי הגולים שבאו בזמן קדמון לאפריקה, יש להם מנהגים שונים מאשר ליהודי ארצותינו. הרבה מהם הם בבחינת „מעשי אמורי" או מנהגים אשר למדו משכניהם הברברים הפראים, אולם יש מהם שמוצאם מימי קדם ואשר הביאו אותם הגולים מארץ ישראל עצמה.

בין המנהגים האלה ראויים להזכר אלה הנוגעים לחודש ניסן הוא חודש האביב בארץ ישראל הקדמונית.

באור לראש־חודש ניסן חוגגים יהודי ערי טריפולי חג מיוחד,

הנקרא בלשונם „ליל הבסיסה" (כלומר: הטבלה, מלשון מטבילים). בו בערב מתאספים כל בני המשפחה בבית אביהם. בעל הבית יושב על מחצלת על הארץ על יד שלחן נמוך, הדומה לספסל רחב ומסביב לו ישבו בני הבית הזכרים. בעלת הבית מגשת קערה מלאה בליל חטים ושעורים מתובלים בקמון וקצח. בעל הבית לוקח מעט מן הבליל באצבעותיו ומטבילו בשמן ומברך עליו בלשון ערבית־יהודית: — „ברוך אתה ה' הפותח בלי מפתח, הנותן בכבוד ולא בבושת־פנים, אנא תן את כל צרכינו לנו ולכל בני ביתנו. אמן". אחרי כן הוא מחלק לכל אחד מבני הבית מן הבליל וכל אחד מטביל את מנת־חלקו בשמן ואוכלו בכונה וביראת־הקודש.

יום השמיני של פסח הוא חג לנערות העיר. בערי טריפולי הנערות נוהגות כנשי הישמעאלים והן יוצאות רעולות וצעופות בחוץ ורק הנשים הנשואות יוצאות בגלוי־פנים. אבל באחרון של פסח נוהגות כל בנות העיר ללבוש מחלצות ולהתקשט בעדיים וכה הן עולות על הגגות השטוחים או גם עומדות על יד פתח הבית ומצפות לבחורים העוברים בחוץ. והיה אם נתן בחור עיניו באחת הנערות, יעמוד ויתבונן בה מבלי דבר דבר ורק המודעים והקרובים למשפחת הנערה יכולים לבוא בדברים עמה. והיה אם חפץ הבחור בנערה יבוא לבית אביה במוצאי החג וסל של פרחים בידיו לאות כי הוא מבקש להתחתן בה. ואם יאמרו אבות הנערה לקשר טוב — יועדו אבי הנערה ואבי הבחור ושניהם יחליטו את דבר האירוסים מבלי אשר יקראו לנערה וישאלו את פיה.

בנאות־המדבר נוהגות הנערות לצאת מחוץ לשער הכפר והן מצפות על יד הבאר לקראת הבחורים היוצאים לשוח בשדה וכה יפגשו הנער והנערה, יבואו בדברים זה עם זו. אבל רק על פי האבות בלבד יקופ דבר החתון.

בקהלות רבות נוהגים היהודים לצאת מחומות העיר ולטיל בשביעי של פסח, זכר ליציאת מצרים. באחדות מערי המערב נוהגים להכין, מלבד הקערה המיוחדה ל„סדר", קערה אחרת מלאה דגים צפים במים. אחר הקדוש בעל הבית מרים את הקערה הזאת על ראש המסובים וקורא: „בחפזון יצאנו ממצרים!".

אחרי שגמרו את קריאת ההגדה, לוקחים הגברים מקל בידם וילקוט על שכמם ויוצאים החוצה בחפזון בקראם בקול: „ככה יצאו אבותינו בחפזון ממצרים".

במוצאי חג הפסח חוגגים יהודי אלג'יר את חג המימונא, והוא נקרא גם בשם חג האילנות. בו בערב יוצאים כל יהודי העירה אל השדה ללוות את החג והם מבקרים את בתי רעיהם ואוכלים רקיקים ועוגות ומברכים את ברכת האילנות.

אלה הם רק אפס־קצות מנהגי יהודי אפריקה וארחותיהם, השונים מאשר אצל יהודי שאר הארצות. אבל באמת יקצר ספר שלם מהכיל את דרכי חייהם בפרוטרוט.

במרוקו

מאת

אלדש הגלילי

הנני סובב הולך בחוצות טיטואן עם מנהל בית הספר אשר לחברת כל ישראל חברים. הנני עובר בחוצות קטנות וצרות, צרות מאד. אם אנסה להושיט את שתי ידי ונגעתי בקירות הבתים אשר מעבר מזה ומזה... הנני בתוך המלח (הוא רבע היהודים)... הנה גם שער הגיטו. בכל לילה מן השעה העשירית ומעלה יסגרוהו על מסגר ושומרים שומרים עליו לבלתי תת לזר לבוא אל תוכו... לפנים לא העיז איש יהודי לצאת מפתח השער החוצה אחרי בוא השמש, מפחד המושלים. אך עתה כבר נמצא רבים המתגוררים מחוץ לחומת הגיטו.

ואנחנו מטיילים הנה והנה. וקבוצות קבוצות אנשים מלובשים בגדי אירופאים או בגדי המקום מטיילים גם הם הנה והנה, כי בחולו של מועד אין מסחר ואין קנין. המנהל מציג אותי לפני אחדים מהם. ילדים רבים עוטרים אותנו וחפצים לשמוע את אשר אנחנו מדברים. מרחוק הם קוראים אותי בשמי, ובכל מקום אשר אנכי עובר אנכי שומע מאחרי: איל מאיסטרו, נואיוו...

* * *

...איל מאיסטרו נואיוו. את השם הזה אנכי שומע בכל אשר אפנה... ועינים שחורות נוצצות מבעד להחורים הקטנים ככף איש המכוסים בשבכות ברזל ואשר להם קוראים במקום הזה חלונות... עינים גדולות ויפות מביטות אחרי מעל פתחי הבתים, מעל להגגות הלבנים בחוצות הצרים אשר שם תתהלכנה זוגות זוגות עלמות עדינות ונשים צעירות, צועדות לאט לאט ובצעדי גאון להראות לעין כל את יפין ואת עשרן גם יחד. קומה יפה, תבנית מחוטבה, פנים לבנים יפים וארוכים מעט, שערות שחורות ועינים מזהירות לוקחות כל לב... חרוזי פנינים על הצואר, אבנים יקרות באזנים, אצעדות וצמידים, מחטים ושהרונים, כסף, זהב, אבנים טובות; כובעים נהדרים, בגדי משי יקרים,

צעיפים ומעטפות. הלא הן כבנות אירופא על פי חקי המודה היותר חדשה.

אמנם בנות טיטואן יפות הן!

* * *

עוד ביום בואי הלכתי לראות את פני הרב ר' שמואל נהון. דרך פתח נמוך באתי אל חצר קטנה ובחצר חדר צר מלא ספרים מפה לפה. על יד שלחן קטן יושב איש כבן שבעים שנה. הדרת השיבה חופפת עליו, עינים מאירות לו וזקן יורד על פי מדותיו, ידיו רועדות מעט, פניו לבנים ודקים, וממעל למצחו הרחב מבלי קמטים, כמעט באמצע הראש, שערות כסף וכובע קטן. מתחת להקפטן הפתוח נראו מכנסים רחבים לבנים, וממעל להמטפחת השחורה בעלת נקודות לבנות אשר אזרה אותו ועד הצואר מעיל רחב לבן מרוקם חוטי משי לבנים ומעוטר צעצועים משני עבריו, ובאמצע עובר לארכו זר כפתורים קטנים עגולים עשוים חוטים עבים לבנים כחמשים במספר.

בחריצותו הגדולה, ברוחב דעתו ובשכלו הזך רכש לו הרב ר' שמואל נהון את לב כל אנשי העיר, ושמעו הטוב יצא בכל ארץ מרוקו. בכל מקום מוקטר לשמו, וגם רבים מן המושלמים יכבדוהו ויעריצוהו מאד ויבאו לקבל את ברכתו.

אמנם נפלא הרב הנכבד הזה יחיד ומצוין במינו, והרושם אשר עשה עלי היה חזק מאד. ידיעותיו רבות ורחבות בתלמוד ומדרשים, בחקירה וקבלה, בחכמת הטבע ודברי הימים, וכל אלה למד מעצמו בעזרת ספריו הרבים ומבלי עזוב אף פעם את עירו הקטנה. את השפה הספרדית ואת השפה הצרפתית למד בלכתו לשבת יחד את הילדים על ספסל בית־הספר. מצב היהודים בכל המקומות ובכל הזמנים ידוע לו היטב, וכמה פעמים נגע בשיחתו בענינים רבים מחיי היהודים ברוסיה, רומניה ואמריקה. ביחוד התאמץ לשמוע מפי דברים נכונים ונאמנים על דבר מצב המושבות והאכרים בארץ הקדושה, ואם הדבור העברי כבר נתפשט שם במדה מרובה בין בני הדור החדש.

הרב ר' שמואל נהון הוא עתה האחד בכל ארץ מרוקו ואולי גם האחרון באחרונים בין נושאי דגל חכמת המערב, אשר אצלם היה נכר עוד שביב אור קטן משמש ההשכלה המערבית בימי הדורות התיכונים.

ויתר רבני הקהלות, חכמי הישיבות ושאר כלי הקדש — על הרוב בורים הם והדיוטים ועמי הארצות גמורים.

עם הערביאים יחדו ירדה גם חכמת ישראל בארצות האלה פלאים.

* * *

שבת חוה"מ.

...וקולות שונים מסתבכים ומתאבכים מארבעה עשר בתי התפלה אשר בעיר ועולים השמימה... שריקות שונות ממלאות ומחרישות את האזן, צעקות וצוחות... ערבוב נורא של קולות: שפלים וגבוהים, גסים ודקים... והילדים מתחרים את הנערים, והנערים את הילדים, ובעלי הבתים את הזקנים, והחזן מתחרה את כלם...

„הודו לאדני כי טוב... שירו לו זמרו לו..."

והנגון אחד הוא ולא ישונה.

„שועת עני־י־ים את־ה תשמע צעקת הד־ל תק־שיב ותו־שיע!"... והתפלה ארוכה מאד.

ובחוץ שורר נקיון מיוחד, נקיון שבת... הקירות משוחים מחדש בשיד לבן. הרחוב הראשי העובר לארץ המלח והחוצות הקטנים אשר אין מוצא להם משני עבריו מלאים עוברים ושבים. האנשים והילדים יוצאים מבית התפלה והנשים עומדות מקושטות על פתחי בתיהן.

ובפני כל אנשי העיר נכר מין הרחבת הדעת, מין תענוג נפלא... עוד מעט, אחרי אכלם את ההדפינה, ויצאו לטייל, וזרעוני אבטיחים ממולחים וקלוים באש בידיהם — הלא זאת היא עבודת שבת היחידה.

ואנכי הייתי קרוא אל בית המנהל של בית הספר ושם נתן לי לטעום בפעם הראשונה מן ההדפינה. ההדפינה במרוקו מתקרבת מעט אל השאליט הרוסי ואל החמין הספרדי אשר בארץ־ישראל, ובכל זאת לא תשוה להם. ביצים ותפוחי אדמה ובשר שמן לרוב, מטוגנים ומבושלים מערב שבת מבעוד יום, ממלאים את הקדרה השחורה, אשר אך זה עתה הביאו אותה מבית האופה. והריח הנודף ממנה ומתפשט בחדר כריח שיורי שומן רטובים המתחממים על האש. הזר האוכל ממנה פעם אחת, לא יוסיף לאכול ממנה עד עולם.

* * *

ואחרי ההדפינה — הבקורים.

הננו עוברים מבית לבית ומחצר לחצר ומבקרים בבתי עשירי העיר ונכבדיה, בעלי הבתים הבינונים ועוד אנשים אחרים.

ולרבים מבתי העשירים אשר בתוך הגיטו אין תאר ואין הדר מבחוץ, אך גם מבפנים לא יקחו כל עין. כיתר הבתים השפלים, כן גם להם רק חורים במקום חלונות; וכמעט כל הבתים נבנו בתבנית אחת: חצר קטנה בת שש עשרה אמות מרבעות וחדרים ארוכים וצרים משלשת עבריה, ועל יד שער החצר מטבח והחצר מכוסה בגג ובאמצע הגג חלל מרבע אשר יסגרוהו בימי הגשמים במין חלון עשוי לזה. ודלתות החדרים הגדולות פתוחות לרוחה תמיד, למען יוכל לחדור בעדן מעט האור הבא דרך החלל אשר בגג החצר. בבתים רבים נמצא על החדרים התחתיים גם חדרים שניים, ולפניהם מעקה רחב המקיף את כל החצר מסביב ומחשיך עוד יותר את החלק התחתון.

והאנשים טובים מטבעם. הם מקבלים אותי בסבר פנים יפות ושמחים בי. הספרדית אשר הם מדברים זרה לי, ולכן אנסה לדבר עברית עם המלומדים שבהם, ואולם לשוא: רחוקים הם מהבין את שפת עבר, אף כי כלם יאהבוה וירוממוה על לשונם. הם מביטים אלי ומתפלאים ומשתאים ועליתי בעיניהם עד למאד לרגלי ידיעתי זאת. הם מתפללים בכל יום, ואולם אין אחד מהם אשר יבין את פרוש המלות; קוראים הם הרבה בספר „הזהר" ולפעמים גם בספר „חק לישראל", ואולם כל זה רק לשם קריאה בלבד, ובזה הם יוצאים ידי חובתם. העיקר הוא הניגון, הטעמים. ולכל תפלה ותפלה, לכל קריאה וקריאה ניגון מיוחד, ואותו צריך כל אחד לדעת לכל פרטיו ודקדוקיו, כפי שהוא מקובל ומסור מאז. ואלה אשר למדו את כל הנגונים עד היסוד בם נקראים „חכמים", מכובדים בעיני כל בעד תורתם הגדולה וידיעתם הרחבה.

* * *

מחוץ לעיר, בדרך העולה אל שפוע ההר אשר שם חצר בית־הקברות.

רוח צח ונעים נושב על פני וזעזוע קל עובר על כל בשרי וממלא אותי עונג נפלא. בכל כחי אשאף אל קרבי את האויר הזה, המבושם בריחות העשבים והדשאים השונים. ואני עולה את מעלה ההר ומלפני

ומאחרי אנשים, נשים וילדים. כתמים שחורים בין המצבות הלבנות... וצבעים בהירים, ירוקים, צהובים, אדומים מזהירים מרחוק, מופזים על פי קרני השמש האחרונות. ערב ראש־חודש היום — ומאז הבקר ועד עתה לא חדלו פעמי המבקרים מבית הקברות. הולכים ושבים הם במספר רב, עולים ויורדים הם את ההר. גם המנהל והמנהלת בתוך ההולכים. המנהלת בחלותה נדרה נדר לבוא תיכף אחר שובה לאיתנה אל קבר הצדיק רבי בנגואליד, עם מנין „חכמים" ועם כל אנשי ביתה ולעשות שם משתה קטן לכבוד נשמת הצדיק. — חמור קטן הולך בראש ועל גבו כל צרכי המזון וגם שתי ילדות המנהלים, ומשרתי בית הספר תומכים אותן מזה ומזה, והמשרתים הולכים ברגליהם היחפות ובמכנסיהם הלבנים מתחת לבגדיהם המקופלים התחובים באזוריהם. ויתר האורחה נוסעת לפני, ואנכי נשארתי על מקומי, יחידי, פה על יד הגבעה, לפני חצר בית הקברות הישן, אשר שם ינוחו עצמות גולי ספרד הראשונים... ראשי אבנים ישנות, ישנות מאד ומכוסות חלודה, בולטים במספר רב פה ושם מבין העשבים ומבין הקוצים והחרולים הממלאים את כל שטח הגבעה המגודרת מסביב. מן האומללים אשר נסו מתגרת יד הכהנים בספרד ואשר התעמרו בהם המלחים האכזרים ויורידו אותם אל חוף שמם למען יהיה יתרם לטרף להברברים הפראים, — מן האומללים האלה עוד נשאר זכרון כפול: העיר המשתרעת לשמאלי, אשר בנו בידיהם, וזה גל האבנים אשר מלאו בעצמותיהם... הגל הזה עד קלון היא לארץ ספרד הנשקפת מרחוק ממולו... ספרד — ומבלי משים יעלו על זכרוני דברי המשורר:

עליה לבניכם צוו עד קץ הימים,
השביעו כל זרעכם הגדולים עם הקטנים:
לבלי ישובו לספחד ארץ הדמים,
לבלי תדרוך עוד רגלם בחצי־אי־השפנים

כמסומר נשארתי זמן רב על מקומי מבלי יכולת להמיש את עיני מן הגבע הזה אשר יזכירני את כל העבר, העבר הנורא אשר בו מצאו בני עמנו צרות אין מספר ונדודים לרוב, שם מעבר להררים המתפתלים מרחוק בקצה האופק... ובסגרי רגע את עיני, אני רואה בקרב רוחי את כל המחזות האיומים מימי האינקוויזיציה... ענויים

קשים... דם ואש, אש ודם ותמרות עשן... וגויות נהפכות לאפר, וקול חרחור העצמות בהשרפן, והרוחות עולות בלהב השמימה... וחבר כמרים, שדי השחת, אנשי התופת, עטופים שחורים וצועדים לפניהם בצעדי נצחון אכזרי, עיניהם מפיצות זועה ופניהם מפיקים לעג נורא, כליון ואבדון...

באורים

עטרים — סובבים.
איל מאיסטרו, נואיוו — המורה החדש.
קפטן — מין בגד רחב.
מוקטר לשמו — מהללים ומשבחים אותו.

מתאבכים — מתרוממים.
חלל — חור.
חרולים — קוצים.
מגודרת — שיש גדר מסביביה.
התעמרו — ענו.

היהודים בתימן

א.

בארץ תימן הרחוקה, המשתרעת בחצי־האי הערבי לא רחוק מים־סוף, גרים אחינו בני ישראל משנים קדמוניות. אין איש יודע מתי באו שמה ומאין ומה מספרם. לפי האגדה באו לתימן עוד לפני חרבן בית המקדש הראשון. שנים רבות חיו חיי חפש, נלחמו עם שכניהם והפילו עליהם פחד, אך מן היום שקם מחמד, נביא המשלמים וכבש את צנעה, בירת תימן, באו עליהם ימים רעים. ומאז, זה יותר מאלף ושלש מאות שנה, הם סובלים צרות ורדיפות ואינם יודעים מנוח.

הנוסעים, אשר באו לתור את הארץ, משערים שבכל ארץ תימן נמצאים כעשרים אלף יהודים, אולם מספרם הולך הלוך ומעט משנה לשנה. תימן היתה שיכת לטורקיה, אבל רק שם הממשלה הטורקית נקרא עליה, והמושל הוא „האימם" הערבי, והערבים שונאים את היהודים שנאה עזה, ובכל עת התפרץ מלחמה בין שבט לשבט יתנפלו על היהודים, יחריבו את בתיהם, יבוזו את רכושם וכל הבא בידם מות ימות. אחרי כל מלחמה תשם האדמה ורעב כבד יפרץ, ואז יפלו מתי רעב ברחובות לעשרות ולמאות.

בעיר צנאה נמצאת הקהלה הכי נכבדה בתימן, כחמשת אלפים איש. היהודים גרים ברבע מיוחד, בבתי חמר קטנים ונמוכים, ולהם פתחים וחלונות קטנים. הם עוטפים את מתניהם סדין, עליו יחגרו חגורות עור, ועל גויותיהם ילבשו כתנת ארוכה מצבע התכלת, על הכתנת — כתנת עליונה פתוחה, ולראשם יחבשו כפה שחורה. רק המלומדים ילבשו גם טלית מצויצת ומתכסים שמלת־צמר שחורה. כלם מגדלים פאות ארוכות, המגיעות לפעמים עד הכתפים.

הנוסע יעקב ספיר, אשר היה הראשון לחדר אל ארץ תימן ולתור את חיי אחינו שם, מספר לנו על אודותיהם כדברים האלה:

„רוב יהודי תימן עוסקים במלאכה, ורק מעט מהם שולחים במסחר ידם. הערבים הם בעלי שדות וגנים ופרדסים וגם סוחרים,

והיהודים הם חיטים, סנדלרים, חרשי ברזל, חרשי עץ וצורפים. הרוכלים היהודים שוכרים להם חניות בשוק הערבים, ושם הם מוכרים את סחורותיהם כמשך היום ובערב הם שבים אל שכונתם.

ומצב היהודים בתימן רע ומר. אם יגנבו גנבים את רכוש היהודי — אין מבקש את הגנב. כי אם יבוא היהודי אל השופט ויספר לו את דבר הגנבה, יצוה עליו השופט להביא את הגנב אליו או להגיד לו מי הוא, למען יענש אותו, ואם לא יגיד, כי לא ידע, או יודע הוא ומפחד לגלות את שם הגנב, פן יבוא בלילה השני לקחת גם את נפשו, אז יתן השופט את היהודי במאסר וגם עונש כסף ישים עליו. לכן אם תקרה גנבה בחנות יהודי, לא יתאונן ולא יגיד, ועוד יבקש משכניו, לבל יספרו את הדבר, למען לא יגיע לאוזן השופטים. ואת כספם ורכושם המעט הם מחביאים באדמה, למען לא יפול לידי הגנבים והגזלנים.

בפגש יהודי ערבי ברחוב, חיב הוא להקדים לו ברכת שלום. והערבי — אם הוא רוצה יענהו, ואם ישכח היהודי לברכו, יתנפל עליו הערבי במכות ובחרפות. אין רשות ליהודי לרכב על בהמה. אסור להם ללבוש בגדים לבנים ולצנוף מטפחת לבנה לראשם, כדרך הערבים. רבים מן היהודים עובדים בשדות הערבים עבודה קשה, ומקבלים שכר קטן מאד, כששים סנט לשבוע. והערבי עוד יבזהו ויכהו, כעבדו מקנת־כספו.

ב.

הערבים יושבי תימן הם כפראים במנהגיהם, ואף קרא וכתב לא ידעו. אולם היהודים — כלם יודעים לקרא ולדבר עברית, וכלם יודעים תורה, נביאים וכתובים ואגדות התלמוד.

מר יום טוב צמח, מנהל בית הספר העברי בעיר בירות, נסע בשנת תר"ע לצנעה לראות את חיי היהודים שם, והוא מתאר את מראה החדר העברי, אשר שם ילמדו בני התימנים: — החדר הוא במרתף אפל ונמוך. על הארץ היו פרושות מחצלות, ועליהן ישבו צפופים ארבעים ושמונה ילדים, קטנים וגדולים, מבני שלש עד אחת עשרה שנה. בחדר היה רעש גדול. כל הילדים קראו בקול, זה קרא אלף־בית, וזה — פרשה מן התורה, זה באר וזה תרגם את התורה לערבית.

והילדים הקטנים היו עיפים. הם הורידו את ראשם, עצמו את עיניהם ונרדמו. כך הם לומדים כל היום, מבקר עד ערב, ורק שתי פעמים ביום ילכו הילדים אל בית אבותיהם לאכל את ארוחתם.

בבא ילד בן שלש אל החדר, מלמדים אותו ראשונה את שמות האותיות. התינוק יושב ומנגן: אלף, בית, גימל, דלת — עד אשר הוא יודע את כל השמות על פה. אחרי כן נותנים לו לוח, שעליו כתובות האותיות בסדר, והוא שר את הנגון, שהוא יודע על פה, ומעביר את אצבעו הדקה מאות לאות, וככה הוא מתרגל להכיר את האותיות. אחרי למדו לקרוא מלמדים אותו פסוקים מן התורה על־פה. למוד זה הולך ונמשך שנים אחדות, וכעבור ארבע שנים הנער יודע פרשיות שלמות על פה. בעזב התלמידים את החדר בגדלם הם יודעים לקרא ולהבין בתורה ולדבר עברית.

יהודי תימן שומרים את כל מצות התורה וחקיה. הם קמים בבקר השכם, טרם עלות השחר, והולכים אל בית הכנסת, הם חולצים את נעליהם טרם שהם נכנסים אל בית הכנסת. בהגיעם אל הפתח, הם חולצים את הנעלים, ובקירות הבית מבחוץ יש חורים ולהם דלתות קטנות, אל החורים ההם ישימו את הנעלים, ובצאתם מבית התפלה יוציאו אותם. בבית הכנסת הם יושבים על הארץ, ורגליהם משולבות. ראשי העדה יושבים מסביב על יריעות או על עורות כבשים ולפניהם ספסלים נמוכים, להניח עליהם את סדורי־התפלה ויתר הספרים. שאר המתפללים יושבים שורות שורות. בתוך בית התפלה עומדת בימה, אשר עליה יקראו בתורה. הש"ץ עומד אצל הכתל ומשמיע קולו, וכל הקהל שומע באזנים קשובות וחוזר על התפלה בלחש. אחר התפלה מלמד ראש בית הכנסת את המתפללים פרק בנביאים או בכתובים או באגדה.

ג.

זה ימים רבים אשר השתדלו לבוא לעזרת יהודי תימן, להוציא אותם מארץ החשך והעבדות, ולהביאם לארץ ישראל, מקום אשר שם יעבדו את האדמה ויחיו חיי חפש ודרור.

ואחד הצעירים, ש. יבניאלי שמו, למד את השפה הערבית, את מנהגי הערבים, התחפש לערבי ובחמשה עשר לחדש כסלו שנת תרע"א,

בן ישראל

יצא אל תימן. ואלה הם הדברים אשר יספר על דבר נסיעתו:

במשך ארבעה ירחים עברתי בארץ תימן, רוכב על החמור אשר קניתי, הלכתי מעיר לעיר ומכפר לכפר, ובכל מקום באי נאספו אלי התימנים ושאלו אותי:

— הראית את הכתל המערבי? הראית את קבר רחל אמנו? ספר לנו, כי נפשנו נכספה לשמוע על אודות ארצנו הקדושה.

אני ספרתי להם את כל אשר ראיתי, ספרתי להם כי היהודים בארץ ישראל עובדים את האדמה, זורעים ונוטעים, וקראתי להם לבוא שמה. הם שמעו ולא האמינו למשמע אזנם, לבבם רעד משמחת ועיניהם זלגו דמעות־גיל. הם חשבו כי משיח אנכי.

— לא נביא ולא בן נביא אני — אמרתי להם, — לא משיח ולא מבשר המשיח. באתי לקרא לכם לבא אל ארצנו, לעבוד את אדמתה בזעת אפים ולאכל מפריה. קשה העבודה, אבל מתוקה היא ומתוק הוא פרי הארץ.

שלחתי שליח אל הערים והכפרים לקרא ליהודים הרוצים לנסע ארצה ישראל. בחדש אלול באו אלי חמשים איש מן העיר צלח. לפני עזבם את העיר הביאו את כל כלי ביתם אל השוק, למכרם. המושל קרא להם והזהירם לבל יצאו את העיר, אולם הם ענו לו:

— לא עבדיך אנחנו, כי אם בני חורין והרשות בידינו לעשות כל אשר בחפצנו.

המושל, השתחוה והבטיח להם לשחט להם צאן וכבשים ולשמר עליהם מפני אויביהם, והם לא שמעו בקולו. אז גזר המושל גזרה, לבל יקנה איש בית מידי יהודי, והעניים עזבו את כל אשר להם ובאו אלי. קניתי להם כרטיסי אניה בכסף ההסתדרות הציונית ושלחתי אותם לארץ ישראל.

ושם היו לעובדי אדמה חרוצים. מאז באים יהודי תימן לארץ ישראל חברות חברות, ויוצאים מעבדות לחרות.

(ממקורות שונים)

מעות של חנוכה

מאת

ש ל ו ם ע ל י כ ם

תרגום י. ד. ברקוביץ

א.

הידעתם, איזהו חג טוב ויפה ומשובח מכל החגים, שניתנו לנו, לתינוקות של בית רבן?

חג החנוכה.

שמונה ימים רצופים אנו פטורים מעול תורה, אוכלים לביבות בשומן, משחקים בכרכר ומקבלים מעות של חנוכה לרוב — כלום יש לך חג יפה מזה?

הימים ימי החורף. בחוץ רבה הצינה, הקרח מלהט ואוכל, החלונות מכוסים כפור, מצוירים ציצים ופרחים למיניהם, ובבית חום נעים המחיה נפשות, מנורת-הכסף של חנוכה עומדת מוכנה מבעוד יום, ואבינו מתהלך בבית לאטו, כשידיו נתונות לאחוריו, ומתפלל ערבית. גמר אבינו תפלת שמונה עשרה והרתיע שלש פסיעות לאחוריו, מיד עומד ומוציא מארגז-השלחן נר של שעוה, זה ה„שמש", רוקק ב„עלינו" ופונה אלינו, אלי ואל אחי מוטיל, ואומר בלשון-הקודש:

— אי, — אה! „שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ", אי, אה — נו!

אני ואחי מוטיל איננו יורדים לכונתו ואנו שואלים אותו:

— מה? גפרורית?

אבינו מניע בראשו, מרמז בידו לעבר חדר-הבשול ואומר:

— אי-אה-אה! „על כן נקוה לך". אי-נו-אה!

— אלא מה? מאכלת? מספרים, העלי מן המכתש?

— מטא־אי! אי־אה־נו־פה! אמי! אמי! „ביום ההוא יהיה השם אחד ושמו אחד“. את האם! קראו להאם, תבוא ותשמע ברכת הנרות של חנוכה!

אני ואחי מוטיל רצים בזה אחר זה ומבהילים להביא את אמנו מחדר־הבשול.

— אמא, מהרי ובואי! הדלקת נר של חנוכה!

— אוי, רעם הממני! הדלקת נר של חנוכה! — אומרת אמנו, מניחה את כל מלאכתה בחדר־הבשול (אוזים שחטו לכבוד חנוכה, והרי היא מטגנת שומן ומלבבת לביבות) וממהרת אל הבית דחופה ומבוהלה, ואחריה נגררת גם בריינה המבשלת. אשה שחרחורת וחתומת־שפם, שפניה מבהיקים משומן וידיה מפוחמות בפיח־התנור, אמנו פורשת ועומדת בקרן־זוית ומכונת פניה מתוך הסידות ויראת־שמים לשמוע אל הרנה ואל הברכה, ובריינה המבשלת מתיצבת על הסף, ליד הדלת והמזוזה, עומדת ומנגבת ידיה בסינרה המזוהם, מוחה את חוטמה בכפה המפוחמת מלמטה למעלה ומטביעה בפניה סימן מובהק של פיח התנור. אני ואחי מוטיל מתאפקים בכל מאמצי כחנו, שלא יפרוץ צחוק מפינו.

אבינו נגש אל מנורת החנוכה וה„שמש“ הדולק בידו, גוחן ומדליק את הנר, קורא את הברכה בנגון הידוע: „ב־רוך אתה“ — ומסיים בקול חוגג: — „להדליק נר של ח־נו־כה!“

אמנו עונה אחריו בכונת רבה: „ברוך הוא וברוך שמו — אמן“, ובריינה המבשלת מנענעת ראשה כנגד המברך ומעקמת פיה כל־כך, עד כי אני ואחי מוטיל מתיראים להציץ זה בפני זה.

— „הנרות הללו שאנו מדליקים!“ מזמר אבינו מתוך נהימה השאית, מתהלך בבית לכאן ולכאן, מתעכב ליד מנורת־החנוכה

ומסתכל בה, מזמר וחוזר ומזמר ואינו פוסק כלל. אני ואחי מוטיל עומדים מרחוק, מצפים ומחכים ונפשנו סולדת. תאבים אנחנו לדעת, אימתי יגמור אבינו את תפלתו וישלח את ידו אל כיסו להוציא הריטו? מרמזים אנו זה לזה ודוחפים איש את אחיו בלאט:

— מוטיל, קרב אתה והשמיעהו על מעות של חנוכה.

— למה־זה אשמיעהו אנכי על מעות של חנוכה?

— מפני שאתה הקטן, לפיכך אתה צריך לבקש מעות של חנוכה.

— ואני אומר: אדרבה, מפני שאתה הגדול, לפיכך אתה צריך לבקש מעות של חנוכה!

אבינו שומע אף הוא, כי מדברים אנחנו במעות של חנוכה, אלא עושה הוא את עצמו כאילו אינו משגיח בנו ולא כלום. נגש הוא בפסיעות מתונות אל ארגז־השלחן, פותחו בלאט ועומד לפשפש בו ולמנות מעות. כמין קור עובר בכל בשרנו. לבנו הרד וידינו רועדות, מביטים אנחנו למעלה, אל התקרה, בהיסח־הדעת, מגרדים מאחורי פאותינו, כאדם המתגרד לפי־תומו, מעמידים פנים כאילו איננו רואים כלום וכאילו אין הדבר נוגע ללבנו כלל.

אבינו מוציא קול שעול מגרונו:

— הם... ילדים, גשו־נא הנה.

— הא? מה?

— הא לכם מעות של חנוכה.

כיון שקבלנו מידי אבינו מעות של חנוכה מיד אנו פונים ויוצאים, אני ואחי מוטיל, אל החדר הסמוך, פוסעים תחלה

פסיעות קטנות, בנמוס ובדרך־ארץ, ואחרי־כן מרחיבים צעדינו, מקפצים ומדלגים מתוך רוב שמחה, וכשאנו מגיעים אל חדרנו הקטן איננו יכולים עוד להתאפק, נופלים אפים ארצה מתהפכים על הקרקע שלש פעמים, ראשינו למטה ורגלינו למעלה, קמים ומרקדים לאורך ההדר ולרחבו על רגל אחת, מרקדים ומזמרים מין זמר עליז וסוטרים לעצמנו על לחיינו אחת ושתים.

עודנו מפזזים ומכרכרים, והנה נפתחה הדלת ודודנו בני בא.

— חבר לצים, בואו הנה! מעות של חנוכה לכם בידי!

דודנו בני שולח ידו אל כיס אפודתו, מוציא שני זוזי כסף ונותנם לנו — אחד לי ואחד לאחי מוטיל.

ב.

אין איש בארץ, אשר יאמר, כי אבינו ודודנו בני שני אחים הם. אבינו — קומתו ארוכה ודקה; דודנו בני — קומתו קצרה ועבה. אבינו — שערותיו שחורות; דודנו בני — שערותיו צהובות. אבינו — שתקן מטבעו, סר וזעף תמיד; דודנו בני — מרבה שיחה, שמח ועליז תמיד. משל, למה שני אלה דומים? ליום ולילה, לקיץ וחורף. ואף־על־פי־כן שניהם אחים הם, בני אב אחד ואם אחת.

אבינו נוטל גליון גדול של ניר, מסרגלו שתי וערב, עושה אותו תאים מרובעים, לבנים ושחורים, מצוה להביא מן חדר־הבשול שני מיני פולים, לבנים ושחורים — והרי טבלה של משחק הדומינה מוכנת לפניו.

אמנו עוסקת בחדר־הבשול, היא ובריינה המבשלת עמה, מטגנת שם דלדולי־שומן ומלבבת לביבות. אני ואחי מוטיל משחקים בכרכר את המשחק הנאה: נס גדול היה שם. ואבינו

ודודנו בני יושבים אל השלחן לשחק את משחק הדומינה.

— אבל תנאי אחד קודם למעשה אני מתנה עמך, בני: בלא הרטה ובלא אונאה. כלומר: את הנעשה אין להשיב! — אומר אבינו.

— את הנעשה אין להשיב! — עונה אחריו דודנו בני ומזיז על-גבי הטבלה פול אחד לבן.

— את הנעשה אין להשיב! — אומר אבינו ומנצח את פולו הלבן של דודנו בני בפול שחור.

— את הנעשה אין להשיב! — עונה אחריו דודנו בני ומנצח בפולו הלבן שני פולים שחורים של אבינו.

ומרגע לרגע הם הולכים ומתעמקים במשחקם יותר ויותר, שניהם נושכים בשעת מעשה את פאת זקנם, שניהם מנענעים רגליהם תחת השלחן ומזמרים בפני עצמם בנוסח אחד:

— אוי, איזוהי דרך ישרה, שיבור לו האדם? — מזמר אבינו בניגון הגמרא ונושך פאת זקנו. — אם אלך אני לכאן — ילך הוא לשם; ואם אלך אני לשם-ילך הוא לכ-א-ן... אם כן, מוטב שאניח גם את זאת ואת זאת ואפנה על ימין!

— על ימין, על ימין, על ימין! — עוזר אחריו דודנו בני אף הוא באתו הנוסח.

— אלא מה אני חושש? — מוסיף אבינו ומזמר — שמא יפנה הוא על שמאל ויכני מאחור? אם כן, אפנה אנכי לכאן ואכהו מכה כפולה ומכופלת! ואם תמצא לאמר: מתכון הוא לקפחני דוקא במקום הזה ולהכותני מכה משו-ל-שת?

— משולשת, משולשת, משולשת! — עוזר אחריו דודנו בני.

— אם כן, הרי טפש אתה, בני, טפש גדול ונורא! — מזמר אבינו ומזיז אחד מפוליו השחורים.

— ואתה, אחי, אף אתה טפש, וגדול ממני! — מזמר אחריו גם דודנו בני, אוחז באחד מפוליו הלבנים להזיזו ומיד חוזר בו.

— אל־נא, בני, חכה כמעט רגע! הלא התנינו תנאי מפורש: את הנעשה אין להשיב! — קורא אבי הפעם בלא ניגון ותופש לו לדודנו בני בידו.

— שננא! — מתרים כנגדו דודנו בני אף הוא בלא ניגון.— במה דברים אמורים. — לאחר שעשיתי מעשה. עכשיו, שאני עומד עדיין באמצע הדרך, הרשות בידי לילך לכל מקום שאני רוצה.

— לא, בני, לא תהיה תפארתך על הדרך הזאת! אומר לו אבינו בכל תוקף. — את הנעשה אין להשיב! הלא מתחילה, בני, נדברנו וקבענו הלכה לדורות: בלא חרטה, בני, ובלא אונאה!

— חרטה? — אומר דודנו בני. — וכי אני דרכי בחרטה? אדרבה, בוא וראה, כמה פעמים נכשלת אתה בחרטה!

— אני? — אומר לו אבינו מתוך רוגז. — אי לך, בני, איך לא תבוש ולא תכלם? הוא אשר אמרתי: אסור לשחק עמך בדומינה!

— אם אינך רוצה לשחק עמי אין כופין עליך את ההר כגיגית! משיב לו דודנו בני אף הוא מתוך רוגז.

— מזל טוב! כבר נפלה מחלוקת ביניהם בשל פול אחד!— כך אומרת אמנו, כשהיא באה מחדר־הבשול ופניה לוהטים, אחריה נגררת בריינה המבשלת, נושאת בידיה צלחת גדולה מלאה לביבות רותחות, מטוגנות בשומן, מן הלביבות מתמר ועולה הבל חם. הכל נחפזים אל השלחן. אני ואחי מוטיל, שכל אותה העת היינו מתנגחים זה עם זה במשחק הכרכר,

מתקוטטים בינינו מתפייסים זה לזה ויושבים יחדיו אל השלחן לסעודת הלביבות בכונה רבה.

ג.

למחר בבוקר, לאחר שהתפללנו בחפזון ואכלנו פת-שחרית על רגל אחת, עמדה אמנו והלבישה אותנו אדרות של עורות-חתולים, עטפה אותנו מטפחות-צמר עבות ואנחנו יוצאים להחזיר על פתחי קרובינו ולקבל מעות של חנוכה מידיהם. ממילא מובן, שמתחילה אנו שמים פנינו אל דודנו משה-אהרן.

— בוקר טוב לדודנו משה-אהרן! — קוראים אנחנו, אני ואחי מוטיל, פה אחד בקול רם. והנה יוצאת לקראתנו דודתנו פסיל, אשה קטנה וצנועה, שעינה האחת שחורה והשנית לבנה, כלומר: גבות עיניה, אחת מהן שחורה ואחת לבנה. דודתנו פסיל מפשיטה אותנו את אדרותינו, גוללת מעלינו את המטפחות העבות ועומדת לגרוף את מיץ חוטמינו לתוך סינרה.

— הריקו את חוטמיכם! אומרת לנו דודתנו פסיל. — הרק היטב, היטב הרק! אל תחוסו! עוד! עוד! כך נאה!...

ודודנו משה-אהרן לבוש מקטורן ישן של עורות-חתולים, על ראשו כפה פרומה ומעוכה, אזניו אטומות במוכין ושפמו קרוח, עומד ליד הכיור, מנגב ידיו באלונטית, מעקם את פניו. מעפעף בעיניו ומדגיש כל מלה ומלה בכונה עצומה: „נקבים, נקבים! חלולים, חלו-לים!“

אני ואחי מוטיל יושבים נדכאים ומחרישים. בכל פעם ופעם, כשאנו נכנסים לכאן, אימה נופלת עלינו וקור מחריד לבנו. דודתנו פסיל יושבת כנגדנו, מניחה ידיה על לבה ומתחילה להקיפנו בשאלות:

— מה שלום אביכם?

— לא כלום.

— מה שלום אמכם ?

— לא כלום.

— שחטו אוזים ?

— שחטו.

— טגנו שומן ?

— טגנו.

— אפו לביבות ?

— אפו.

— דודכם בני היה ?

— היה.

— שחק בדומניה ?

— שחק.

וגומר, וגומר, וגומר.

דודתנו פסיל גורפת לנו עוד הפעם את חוטמינו ופונה ואומרת אל דודנו משה-אהרן :

— משה-אהרן, צריך לתת להם מעות של חנוכה.

דודנו משה-אהרן איננו שומע. מנגב הוא את ידיו באלונטית ומסיים את הברכה בכונה יתירה : „ומפליא ל-ע-שות !"

דודתנו פסיל אינה נמנעת מלהזכירו עוד הפעם :

— משה-אהרן, מעות של חנוכה לילדים !

— הא ? אה ? — שואלה דודנו משה-אהרן, מוציא את המוכין מתוך אזניו, מחליפם זה בזה ותוקעם שוב במקומם.

— מעות של חנוכה לילדים ! ! — קוראת פסיל לתוך אזנו.

— במעות של חנוכה אתם רוצים ? — אומר דודנו משה-אהרן, — מה לילדים כמוכם ולמעות ? מה תעשו במעות ? הא ?

תבזבזו, תזרו לכל רוח, הא? כמה נתן לכם אביכם מעות של חנוכה? הא?

— לי שקל — אני אומר — ולו חצי השקל.

— שקל?! המ... בני אדם אלו עושים ואינם יודעים מה הם עושים! מאבדים הם את ילדיהם בידיהם, מוציאים אותם לתרבות רעה! מה תעשה בשקל? הא? תרצהו? הא? אל תרצהו! השומע אתה את דברי: חלילה לך להרצותו! או אפשר אתה אומר להרצותו, הא?

— מה איכפת לך, אם ירצהו, או לא ירצהו? — מתערבת דודתנו פסיל בדבר. — תן להם את אשר להם וילכו לשלום! דודנו משה־אהרן פונה והולך אל חדרו, מגרר סנדליו בקרקע, מחפש שם בכל הארונות והארגזים, מפשפש ומוצא מטבעות אחדות ומדבר בשעת מעשה בפני עצמו:

— המ... עושים ואינם יודעים מה עושים... שקלים הם נותנים לילדיהם... שקלי כסף... מקפחים אותם בידיהם ממש... מוציאים אותם לתרבות רעה!...

והוא תוקע לידינו מטבעות אחדות גדולות וקשות. דודתנו פסיל עומדת לגרוף את חוטמינו עוד הפעם (זו הפעם האחרונה), מלבישה אותנו את אדרותינו, מעטפת אותנו במטפחותינו העבות, ואנו הולכים לדרכנו.

בחוץ אנו רצים על־פני השלג הלבן, השורק מתחת רגלינו, סופרים ומונים את המטבעות הקשות, אשר העניק לנו דודנו משה־אהרן, ואין אנחנו יכולים לעמד על טיבן ולמנותן. ידינו קפאו בקור ואדמו, אצבעותינו בצקו, והמטבעות מטבעות־נחושת הן, עתיקות־ימים שנפסלה צורתן זה כבר, מיני אסימונים משונים, פרוטות גדולות וחלקות, אגורות מחוקות, ומעות ירקרקות, שהעלו חלודה מזוקן. קשה, קשה לנו מאד לעמד על

טיבן של מטבעות אלו בקור החוץ. קשה לנו למנות ולדעת כמה מעות חנוכה נתן לנו דודנו משה־אהרן !...

ד.

האכסניה השניה לקבלת מעות של חנוכה היא בית דודנו איצי ודודתנו דבורה — הם דודנו ודודתנו, אשר אבינו ואמנו נוטרים להם טינה בלבם זה כמה וכמה שנים. מי הטיל טינה זו ביניהם — אין אנחנו יודעים. אבל גלוי וידוע לפנינו, כי אבינו ודודנו איצי שניהם אחים הם, בני אב אחד ואם אחת, ואף־על־פי־כן אינם מדברים ביניהם לעולם, אף כי שניהם מתפללים בבית־כנסת אחד, יושבים על ספסל אחד ומקומותיהם סמוכים זה לזה. בימי החגים, כשמגיעה שעת קריאת־התורה ושמש בית־הכנסת עומד להכריז על מכירות העליות, הרי שניהם עומדים על המקח, שניהם מתכונים דוקא לעליה אחת, מנצחים זה את זה בפומבי ומעלים את השער עד המדרגה העליונה. אותה שעה בית־הכנסת דומה לשוק. הכל נדברים איש אל רעהו, הכל מתרגשים, מתלחשים וצוחקים — והשאון גדול, והתנועה רבה, הכל עומדים וצופים במחזה, כל אחד מתאוה לדעת, יד מי תהיה על העליונה ובחלקו של מי יעלה „ששי" או „מפטיר", וכל אחד מתפלל בלבו, כי שני האחים יתנגחו זה עם זה עד בוש. מיכל חרומף, הוא שמש בית־הכנסת, יהודי אדמוני ובעל זקן מדובלל, כופף את ראשו ורובו מעל שלחן הבימה, טליתו צונחת מכתפו, כפתו שמוטה לצד אחד, עיניו משוטטות בכותל המזרח, במקום שיושבים אבינו ודודנו איצי והוא מכריז ומזמר בקולו החרום:

— שמונה עשר זהובים בעד ששי! עשרים זהובים בעד ששי! עשרים ושנים זהובים בעד ששי!

אבינו ודודנו איצי יושבים איש במקומו, זה פניו פונים לצד צפון, וזה פניו לצד דרום. כל אחד מהם עושה עצמו כאילו עיניו ולבו נתונים להחומש, המונח לפניו, ואף־על־פי־כן אינו מסיח דעתו מבעל־דברו אף רגע: ככל אשר יתן זה, יבוא הוא להוסיף עליו. הקהל נהנה הנאה משונה, עומד ומסייע לשניהם:

— שלשים, שלשים! שלשים וחמשה! שלשים ושבעה! ארבעים, ארבעים!

עיניו של מיכל חרומף משוטטות מן האחד אל השני:

— ארבעים זהובים בעד ששי! ארבעים ושנים זהובים בעד ששי! ארבעים וחמשה זהובים בעד ששי!

אבינו ודודנו איצי אינם פוסקים להכריע זה על זה ולהוסיף על השער, וכבר הגיעו הדברים עד חמשים זהובים. מיכל חרומף כבר הרים את ידו ורוצה לטפוח על גבי השלחן לאות, כי „ששי" קם למקנה בידי אבינו:

— חמשים זהו־בים...

נמלך דודנו איצי והרים אצבע אחת למעלה, וכל הקהל עומד ומכריז בשמחה רבה: „חמשים ואחד! חמשים ואחד!"— ושוב אבינו ודודנו איצי מנצחים זה את זה ומוסיפים איש על אחיו. וכך עלה השער עד ששים וחמשה זהובים (מעשה רב כזה עדיין לא נשמע במחננו!) וששי קם בידי דודנו איצי. אחר־כך כשמגיעה שעת מכירת „מפטיר", מציץ אבינו על השמש ורומז לו בידו, כאדם האומר: „המפטיר שלי הוא מכל מקום!" מיכל חרומף מוכן ומזומן לעשות רצון בעליו, ואולם הקהל אין דעתו נוחה מזה. הקהל עומד ומתרים: „דין יום־טוב אינו כדין שבת! אין חזקה בעלית היום! כל המרבה ליתן — הרי זה זוכה במקחו!"...

— עשרה זהובים בעד מפטיר! חמשה עשר זהובים בעד

מפטיר! עשרים זהובים בעד מפטיר! חמשים זהובים בעד מפטיר!

פסיעה גסה! אבינו הופך את ראשו: מי הוא זה, שבא להסיג את גבולו גם במפטיר? הגיעו בעצמיכם: שוב דודנו איצי! מתכון הוא לקנות את המפטיר בשביל חתנו הצעיר. כאן לא יכול אבינו להתאפק עוד: המעט לזה כי הוציא מידו את השׁשי, עוד מתנכל הוא לקחת ממנו גם את המפטיר? היה לא תהיה! — ואבינו קם ממקומו ורומז באצבעו להשמש:

— מאה.

המלה מאה חלפה כברק לאורך בית־הכנסת ולרחבו. כל העם נצב כהלום־רעם, נרעש ונדהם. מאה זהובים בעד מפטיר אחד — כדבר הזה לא נשמע עוד במחננו מיום עמוד בית הכנסת על תלו!

ומיכל חרומף עושה את שלו, מכריז ומזמר בקולו החרום, כאילו עולם כמנהגו נוהג:

— מאה זהובים בעד מפטיר! מאה זהובים בעד מפטיר! מאה זהו־בים... — והוא מרים את ידו לטפוח על־גבי השלחן.

דודנו איצי קם ממקומו. אבינו מציץ עליו בעינים חודרות, כלו חור, תוהה ומשתומם, כאדם האומר: „וכי יצאת מדעתך? רוצה אתה לשחטני? קום שחט!“...

דודנו איצי חוזר ויושב במקומו, והמפטיר עולה בחלקנו.

ואף־על־פי־כן אין בכך כלום. כשמגיעה שעת שמחה בביתנו או בבית דודנו איצי, כגון שמחת בן־זכר, ברית־מלה, פדיון־הבן, אירוסין או חתונה, — אנו באים זה אל זה בין שאר הקרובים, יושבים בראש השלחן, נותנים מתנות של דרשה ומרקדים לפני החתן והכלה עם שאר המחותנים.

— בוקר טוב לדודנו איצי! בוקר טוב לדודתנו דבורה! — אנו קוראים שנינו, אני ומוטיל אחי, פה אחד בקול רם.

דודנו איצי ודודתנו דבורה מקבלים אותנו בסבר פנים יפות, שמחים עלינו כעל אורחים הגונים.

— ודאי לא ההגדה עיקר לכם, אלא הלביבות...

כך אומר דודנו איצי, צובט לנו בלחיינו, מוציא את חריטו מכיסו ונותן לנו מעות של חנוכה — מטבע של כסף בת עשרים פרוטות לכל אחד מאתנו, ואנו יוצאים משם שמחים וטובי־לב ושמים פנינו אל בית אחותנו איידיל.

ה.

אחותנו איידיל ובעלה שלום־זיידיל, עליהם השלום, אין חלקם בחיים עוד, שניהם כבר נפטרו מעולמם והלכו בדרך כל הארץ.

אחותנו איידיל בבינית היתה מטבע ברייתה. על כל מקרה קל שבקלים היתה בוכה, על כל פגע, על כל צרה שלא תבא, בין שלה ובין של אחרים, היתה מורידה דמעות. ומיום שנתארסה לשלום־זיידיל, נפתח מקור דמעותיה ולא פסק עוד.

וראה זה פלא: ככל אשר היתה אחותנו איידיל בריה נכאה ומרת־נפש, כן היה גיסנו שלום־זיידיל שמח וטוב־לב תמיד, חי ועליז, בעל פנים שוחקות ורוח צוהלת, איש־רעים להתרועע, ליץ ומתלוצץ, המבדח את דעתו ודעת אחרים. ורק חסרון אחד מצאנו בו, שהיה טרחן יותר מדי. טרחן כיצד? מקנתר היה אותנו, הקטנים בתעלוליו ומרעימנו כל הימים, צורם אזנינו וסוטר על הטמינו ומציק לנו עד מות. לסטור בשתי אצבעות על קצה חוטמו של נער, העובר על פניו לפי־תומו — זה היה משוש־דרכו תמיד! אני ואחי מוטיל היינו מהלכים כל

הימים אדומי־חטם ונפוחי־אזנים. ולפיכך גדולה היתה שמחתנו, כשהגיעה אלינו הבשורה, כי גיסנו שלום־זיידיל ואחותנו איידיל עוקרים דירתם מביתנו ונפטרים משלחן אבינו, ואולם לא כן היתה דעת הגדולים. אותו היום שבו עזבו השנים את בית־אבא ועברו אל דירתם החדשה, קשה היה להם, כיום שחרב בו בית־המקדש! יום בכי ומספד היה לכולם. איידיל מררה בבכי ומאנה להתנחם. כנגדה בכתה גם אמנו. ומהן ראתה וכן עשתה בריינה המבשלת. ורק שלום־זיידיל בלבד היה שמח ועליז, כדרכו תמיד. הלה התרוצץ בבית אנה ואנה, עשה עצמו כמסייע בידי חובשי הכלים, ומדי פעם בפעם התגנב אלינו בלאט, כון לנו שתי אצבעות כנגד החוטם או מתחת לתנוך האוזן וסטר עליהם אחת ושתים במהירות נפלאה. ולא עוד, אלא שבשעת פרידתו מאתנו ערב את לבו לבקשנו, שלא נוקיר רגלינו מביתו ונכנס אצלו לעתים קרובות, והוא יקדם פנינו בשמחה! אנחנו נשבענו אז בלבנו, כי מהיום הזה והלאה לא נוסיף עוד לראות פניו עד עולם!

ואולם ברבות השנים הכל נשכח, וסטירה על־גבי החטם לא כל־שכן! וכלום אפשר הדבר, שנפסח על בית גיסנו, בעל אחותנו, ולא נסור אליו לקבל מעות של חנוכה?...

כשנכנסנו לבית אחותנו איידיל, יצא לקראתנו בעלה שלום־זיידיל וקבל אותנו בסבר פנים יפות ובקול תרועה:

— ברוכים הבאים! מה שלומכם, חבר לצים? יפה עשיתם, שטרחתם ובאתם אלינו. מעות של חנוכה מוכנות בשבילכם מבעוד בוקר!

כן אומר לנו גיסנו שלום־זיידיל, ותוך־כדי־דבור הוא מוציא חריטו מכיסו ומונה על יד כל אחד מאתנו מטבעות־כסף אחדות, לבנות, חדשות ונוצצות עוד אנו פונים כה וכה למנות את

המטבעות החדשות הללו, והנה זה עומד וסוטר לכל אחד מאתנו שתי סטירות יפות, מתחילה אחת על קצה חוטמי ואחת על תנוך־אזנו של מוטיל, ואחר־כך אחת על קצה חוטמו של מוטיל ואחת על תנוך־אזני.

—אבל רב לך לצער את הילדים ! — מתחננת לפניו אחותנו איידיל בדמעות עינים, והיא מצילה אותנו מידיו, עומדת וממלאה את כיסינו דובשנים, אגוזים וחרובים ושאר מיני מתיקה ומוסיפה לנו אף היא מעות של חנוכה משלה.

כיון שקבלנו את חלקנו, אנו נושאים את רגלינו וממהרים לרוץ לביתנו.

— עתה, מוטיל, הבה נקרב אל המלאכה לספור את כל המעות של חנוכה, שאספנו היום. אך אם אתה לו שמעני — זאת עשה: אתה החרש ושמע ואמנה אני את מעותי תחלה, ואחר־כך אחריש אנכי ותמנה אתה את מעותיך.

כה אני אומר אל אחי מוטיל, לאחר שחזרנו לביתנו, ואני עומד למנות את מעותי:

— שקל אחד כסף ושלש מטבעות של עשרים פרוטות, וארבעה זוזים וחמש מטבעות של עשר פרוטות, ושש של חמש פרוטות — כמה יהיה מספרם יחד? הוה אומר: מספרם יחד יהיה שקל אחד כסף, ושלש מטבעות של עשרים פרוטות, וארבעה זוזים, וחמש מטבעות של עשר פרוטות, ושש של חמש...

ואולם אחי מוטיל אין לו שהות להמתין לי, עד שאגמור את חשבוני, והרי הוא נכנס לתוך דברי ועומד למנות את ממונו. מניח הוא את מעותיו מידו האחת אל השניה, מונה ואומר:

— מטבע של עשרים ומטבע של עשרים — הרי שתי מטבעות של עשרים, ועוד מטבע אחת של עשרים — הרי שלש

מטבעות של עשרים, ועוד שני זוזים — הרי שלש מטבעות של עשרים ושני זוזים, ומטבע של עשר, ועוד מטבע של עשר, ועוד מטבע של עשר — הרי מספר כולן שתי מטבעות של עשרים ושלשה זוזים... לא! רצוני לאמר: שלשה זוזים ושתי מטבעות של עשרים... לא! שוב טעיתי: צריך להתחיל עוד הפעם מבראשית. אנו מונים וחוזרים ומונים את מעותינו, ואין אנחנו יכולים למנותן יחד. אנו מחשבים וחוזרים ומחשבים ואין אנחנו יכולים לעמד על החשבון הנכון. וכשאנו מגיעים עד מטבעותיו הפסולות של דודנו משה־אהרן — אלו האסימונים העתיקים, הפרוטות המחוקות, האגורות הגדולות והחלקות, המעות הירקרקות, שהעלו חלודה מזוקן, — אנו מסתבכים בחשבוננו כל־כך עד שאין אנו מוצאים עוד את ידינו ואת רגלינו. באים אנו בדברים עם אמנו, עם אבינו, עם בריינה המבשלת, מבקשים אותם, כי יחליפו לנו את המטבעות הללו באחרות — לשוא: אין איש רוצה לקבלן!

— מאין לקחתם מטבעות משונות אלו? מי זה תקע אותן לידכם?

בושים אנחנו לגלות את האמת ועוברים על השאלה הזאת בשתיקה.

— היודע אתה? — אומר לי אחי מוטיל, — הבה נקח מטבעות אלו ונשליכן לתוך התנור, או נצא החוצה ונזרקן אל השלג באין רואים.

— אכן יהודי חכם אתה! — אני אומר לו. — אם כן, מוטב שנתן אותן לאחד העניים, ותחשב לנו זאת לצדקה.

עצה זו מתקבלת על דעת שנינו. ואולם למורת רוחנו, אין עני בא אל ביתנו כל היום כולו. לאן נעלמו כל העניים והאביונים, המחזירים על הפתחים, מבקשים נדבות, מציקים בתחנוניהם,

ב ן י ש ר א ל

מחניפים, מתרפסים לפני בעלי־הבתים, תובעים בכל פה,
מחרפים ומגדפים, מקללים קללות נמרצות? תמו ואינם!
חדל אביון מקרב הארץ!...

(מקוצר)

ב א ו ר י ם

שהות — פנאי.

מקנטר — מכעים.

מדובלל — בעל שערות מועטות ורחוקות זו מזו.

בפומבי — לעיני כל הקהל.

טינה — כעס.

להרצות — לפרוט את המטבע הגדולה למטבעות קטנות.

מתמר — עולה ישר.

שיננא — חריף, בעל־שכל.

דלדולי שומן — חתיכות בשר הנשארות מן השומן הנמס.

מסרגלו — עושה בו שורות ישרות בעזרת סרגל.

חריטו — ארנקו.

מקנחת — מנגבת.

מפוחמות — שחורות.

חתומת שפם — חתימה של שפם נראה על שפתה.

כרכר — סביבון.

שומן — fat

תינוקות של בית רבן — תלמידי בתי ספר.

באניה לארץ ישראל

מאת

ד ו ד פ ר י ש מ ן



חלחלה אשר לא אדע מה היא תקפה אותי שנית והבריחתני מן התא הצר החוצה בחצי הלילה. נשען אל כרכוב האניה על־פני המכסה אשר ממעל אני עומד בדד ואני מביט אל־תוך החשכה הרחבה והרחוקה. אי פה ים? אי שמים? לא ידעתי להבדיל. האם הנקודות המאירות פה, אלה הכוכבים, הם הם האותות להכיר על פיהם את־השמים? ואולם הנקודות האלה נשקפות גם מתוך המים אשר מתחת ומביטות אלי, כעיני־ילדים משתאות, גם מן הים. האם גלי הקצף הלבנים והקלים אשר ישוטו פה על־פני המים אנה ואנה הם הם האותות אשר בם אכיר את הים? ואולם גלי הקצף האלה, הלבנים והקלים, דמות להם גם כדמות עבים קלים ולבנים, אשר גם בשמים מקום להם. שני ימים, גדולים ורחבים בבלי קץ, יסבוני, וביניהם הנה לבי הים השלישי. מי זה הגיד פעם כדבר הזה? לא ידעתי. ידעתי רק את־האחת, כי לבי בי רחב וגדל וגאה פתאם עד בלי גבול ועד אין סוף, כמוהם הם גם אני...

ופתאם זכרתי. שיר נפלא חולף את־קרבי:

וכוכבים בלב הים נבוכים,
כגרים ממעוניהם גרושים;
וכדמותם בצלמם יעשו אור
בלב הים כלהבות ואשים.

— — — — — — — — — — —

ב ן   י ש ר א ל

וים דומה לרקיע בעינו,
שניהם אז שני ימים חבושים:
ובינותם לבבי ים שלישי —

— — — — — — — — — —

האם לא תחשבו כי השיר הזה הוא מעשי ידי איש משורר מן החדשים? אולי היינה? אבל לא: איש יהודי כתב אותו לפני שמונה מאות שנים, ועברית כתב אותו, ושמו היה יהודה הלוי...

וגם הוא, היהודי הזה, נסע לארץ ישראל — כמוני היום...

מי יודע? אולי מסלול המים הזה, אשר עליו נושאת אותי אניתי ממצרים, אותו גזרה גם אניתו הוא; אולי המשברים האלה במקום הזה, אשר ירעשו עתה מסביב לאניתי ומזמרים לי את זמרתם האבלה והשוממה, הם הם המשברים אשר רעשו ואשר זמרו אבלים ושוממים גם מסביב לאניתו הוא. מי יודע? אולי גם הוא באניה בלילה, כמוני עתה, לא יכול פעם לישון, והוא קם ויצא ועמד בדד נשען אל־כרכוב האניה על פני המכסה אשר ממעל והביט אל תוך חשכת־הלילה העבה ורחבה, כמוני עתה, ואחרי־כן כתב את שירו אשר לנצח יחיה — את „ציון הלא תשאלי". אולי פה במקום הזה, אשר אנכי עובר אותו עתה, כתב את שירו כבד־הנכאים „התרדוף נערות אחר חמשים?" עם אחריתו הנשגבה על־דבר הים בגעשו. או אולי כתב פה את שירו הנפלא על־פי ארח ציורו „ים־סוער"...

קרה צורבת נושבת עלי פתאם אל־פני. מתקפל אנכי היטב אל־תוך אדרתי. מן הצפון נעורה סערה. והגלים מתיזים כסף ומתהוללים כסוסים פראים, וכמו מגדלות מתנשאים הרי המים הלבנים. ואניתי כמו מטפסת ועולה בהרים האלה, ופתאם היא נופלת אל תוך התהום השחורה — ואני עולה ונופל עמה, עולה ונופל. מתקפל אנכי אל־תוך אדרתי עוד יותר ואשב על־פני הספסל. מתיקות נעימה תוקפת אותי.

ומתוך שריקת הרוח ויבבתו עולה אלי הלגנדה הנפלאה אשר תספר לנו על־דבר המשורר. עד לפני שערי ירושלים בא עם כליון נפשו העז אשר בער בו. שם התנפל על הארץ ויתן את קולו בבכי גדול, וישר את שירו „ציון, הלא תשאלי". השיר השתפך על החרבות

אשר מסביב. ואולם בעודו שוכב על הארץ, והנה ערבי פרא עובר עליו ויגופף עליו את חרבו וימיתהו.

וגם הנה עם שלם של משוררים — כל אמלל הוא משורר — עולה עם כליון־נפשו העז עד לפני שערי ירושלים, ועוד הפעם הנה ערבי עובר על־פניו...

ואולם עם אשר בו כליון נפש תמידי איננו יכול למות!

שערי ציון

מאת

י. בן־צבי

רק בתקופה מאוחרה נעשתה יפו שער המבוא הראשי לציון. בשנות־קדם ובימי־הבינים היו נכנסים לארץ־ישראל לא דרך חוף יפו, אלא דרך ארץ מצרים ביבשה, או מצד סוריה וגליל הלבנון. אמנם, עוד בתקופה קדמונית אנו מוצאים את יפו בתור עיר־החוף. אך על־פי הרוב היה ערכה טפל לגבי אחיותיה הגדולות בזמנן — צור וצידון, עכו ועזה.

עוד בשנת 1834 היתה יפו מבצר קטן עם מצב אנשי־צבא במספר מצומצם. ובהגיע אנית מסחר לחופה, היו אנשי־הצבא מודיעים את זה לתגרי לוד ולסוחרי רמלה, שישבו בערים הללו עם משפחותיהם, כי ביפו פחדו לשבת מחמת הלסטים. מובן, שגם היהודים התרחקו מיפו מפני אותן הסבות, ובבקוריו הראשונים, שבקר משה מונטיפיורי את הארץ, לא מצא ביפו אף יהודי אחד.

עליתה של יפו התחילה אחרי שוב הארץ אל טורקיה, אחרי ששקטה מרידת מחמד עלי פחה, וביחוד אחרי מלחמת קרים. התבצרותו של השלטון העותומני יצרה את הערובה הראשונה לבטחון הנפש והרכוש בעיר הזאת. מלבד זאת, התחילו אנשי אירופה לבקר את ארץ־ישראל, מקצתם כדי לסייר את ארץ־הקודש מטעמים דתיים, ומקצתם בתור אנשי־המדע — לחקור את הארץ ואת עתיקותיה. אולם היו גם כאלה, שעלו לארץ להתאחז בה.

כך התחילה פריחתה של יפו, שנעשתה פרוזדור לארץ־ישראל. לפני שבעים שנה היו בה כששת אלפים נפש, מהן שלשים נפש מישראל. לפני עשר שנים עשו ספירה מפורטת ויצאו כששת אלפים יהודים. המספר הכולל של התושבים היה אז כארבעים אלף נפש. אך לפני המלחמה חשבו בערך עשרת אלפים יהודים, ומעט יותר מזה נוצרים, והשאר מושלימים — בסך־הכל חמשים אלף נפש. מתוך

המספרים האלה בלבד אפשר ללמוד שני דברים: ראשית, כי הישוב הכולל של יפו מתרבה משנה לשנה בערך המתקדם, ושנית, כי רבוי מספרם וערכם היחסי של היהודים הולך וגדל ועולה על רבוי־האוכלוסין הכללי.

פרנסתם של בני יפו מצויה להם בעיקר מן הים ומן הפרדסים. מקצתם שולחים מפרש ומעבירים סחורה באניות־תורן, העוברות בין יפו ושאר ערי החוף ובין מצרים, אך רובם מוצאים את לחמם בסירותיהם הקטנות, שבהן יעבירו אנשים וסחורות מן האניות הגדולות אל החוף ומן החוף אל האניות. כי, למרות מצבה המוצלח של העיר ופריחת מסחרה משנה לשנה, אין לה עדיין נמל מתוקן כל עיקר. רוכסי צוקים וסלעי־מגור מבצבצים סמוך לחוף מתוך גלי הים, הסוערים יומם ולילה בלי הרף, ושום אניה לא תוכל להתקרב אל החוף, אלא מוכרחה לעמוד ברחוק־מקום של מיל או שנים. כל האניות נזקקות איפוא לספני יפו, מלומדי הים מילדותם, היודעים כל מוצא ומבוא בין הסלעים.

המקור השני למחיתם של בני יפו הוא — פרדסיה המהוללים של העיר. יפו פרדסים סביב לה משלשת עבריה, כחצי־גורן עגולה. ריח תפוחי־הזהב נשא למרחוק על הים, ובעונת פריחתם מרגישים הנוסעים באניות את הריח החריף והמשכר, העולה מפרדסי יפו, במרחק שעות אחדות מן העיר. תפוחי־הזהב היפואיים מצטיינים לא רק בריחם, כי אם גם ביפים, ברעננותם ובטוב־טעמם, ושמם יצא לתהלה בכל הארצות. קליפתם העבה שומרתם להגן עליהם בשעת הובלתם לארצות רחוקות, וכבר כבשו להם התפוחים הללו שוקים רחוקים, כמו בדרום־רוסיה, באנגליה, וגם לאויסטראליה הגיעו. בשנת 1913 הוצאו דרך יפו יותר ממיליון וחמש מאות אלף תבות של תפוחי־זהב, והמשלוח הזה עולה וגדל משנה לשנה.

צמיחתה המהירה של יפו הטביעה את חותמה על כל אפיה ותכונתה של העיר. דרומה של יפו הוא אותה העיר העתיקה, שעוד לפני עשרות שנים היתה סגורה בתוך חומותיה, בשערי־בריחיה. העיר הישנה נשארה בעינה עד היום, עם שוקיה, המקורים כפות לבנות, ובנינים בנויים על־גבן, עם מבואותיה המפולשים, העולים מדרגות

מדרגות. הרחובות הללו סמוכים לנמל, וכל הנכנס ליפו מצד הים נאחז פתאום בתוך הלאבירינט של מבואות־עקלתון אפלולים וטחובים, שאור קרני השמש לא יחדור אליהם לעולם. רעש הסבלים, הספנים, החנונים והקונים ממלא את חלל האויר, והחמורים והגמלים, הרובצים באמצע הרחוב, עוצרים לעתים קרובות בעד תנועת האנשים.

רושם טוב מזה עושה הרחוב הראשי. משני עבריו מתרוממים בתי מלאכה ומסחר, בנויים בטעם אירופאי, השייכים על־פי הרוב ליהודים. הרחוב הזה עצמו נקי ומתוקן יותר מרחובות העיר הישנה. עגלות אירופאיות עוברות ושבות בו, וקרונות מחברים את המרכז המסחרי הזה עם תל־אביב.

רושם עז ויפה עושה השכונה החדשה תל־אביב על כל רואיה. כנאות דשא במדבר מופיעה פנת־חמד זו מתוך הערבוביה של הרחובות האפלים והמרופשים בחוצותיה הישרים והמרוצפים, באילנותיה, המקשטים את צדי־הדרכים, בגנת־החמד, הנטועה באמצע הרחוב הראשי שלה, ועל הכל — בנקיונה ובסדר הנעים, השורר בכל. במרכז השכונה הזאת מתנוסס בכל יפיו מקדש מעט — הגימנאסיה העברית, הבנויה בטעם עברי־קדמון. כנופית התלמידים והתלמידות, המטיילים בשעות החופש ברחוב שלפני הבנין וברחובות הסמוכים לו, ממלאים את האויר בדבורם העברי הצוהל ובחדות נעורים, וכל זה שופך על כל השכונה רוח־עלומים ועליזות מיוחדה.

שקטה היא השכונה ושלוה. אין בה בתי־מסחר, עשן בתי־חרשת לא יעיב את שמיה, שמי־התכלת, וגלגלי מכונות לא ירגיזו את חלל אוירה ואת עצבי תושביה. נוה שאנן היא למשפחות, שפרנסתן בחלק העיר השני. הבאנק היהודי, בתי־הספר הגדולים, בית־החולים, התחכמוני, הקלוב לפועלים וכל שאר המוסדות הם מחוץ לשכונה, ורק המשרד הציוני, בית־העקד לספרים וגן־ילדים נמצאים בקרבה.

בכלל, מורגש ביפו ערכם של היהודים יותר מכפי מספרם. חלק גדול מהיהודים עוסקים במשא ובמתן עם התושבים ועם המושבות. ישנם סוחרים אמידים וסוכנים לחברות ולבתי־מסחר אירופאיים, והיהודים תופסים מקום חשוב ב„אימפורט“. באכספורט עסוקים היהודים במקצוע היין, השקדים ותפוחי־הזהב. מלבד זאת, נמצאים כל

בתי־החרושת הגדולים שבעיר, חוץ מבתי־החרושת של הגרמנים, בידי היהודים. גם רובם של בעלי־המלאכה והפועלים המומחים יהודים הם. חגי ישראל וימי השבתות ניכרים ברחובות. כל בתי־המסחר והמלאכה, מבלי יוצא מן הכלל, סגורים בימים האלה, והמסחר שברחוב הראשי חדל. גם הפלחים הערבים אינם באים ביום שבת ומועד אל העיר וקובעים את ימי־השוק לימות החול. וגם בימות החול ניכר רשומם של היהודים על החיים בעיר.

מלבד שעוסקים יהודי יפו במסחר וחרושת־המעשה, אחזו רבים מהם בעסק בתי־המלון ואכסניות, בתי־האוכל והמשתה, שצמחו והתפתחו לרגלי צמיחתן של המושבות וזרם העליה לארץ־ישראל.

העדה היהודית ביפו מצטיינת בחושה הצבורי יותר משאר העדות אשר ביתר ערי ארץ־ישראל. עניני העדה מסודרים בה יותר מבשאר קהלות, וכל „שבטי ישראל" כולם מאוחדים בה לעדה אחת: האשכנזים והספרדים, המערביים, התימנים והמזרחיים גם יחד, וחכם־באשי אחד ומועצת־עדה אחת בראשם. גם בעניני החנוך, העזרה העצמית ומוסדות התרבות עולה יפו על שאר העדות. בית העקד לספרים אשר ביפו מסודר הוא ומתוקן.

בצדק זכתה יפו לתואר־הכבוד „שערי ציון", שניתן לה. אולם יפו איננה רק שער לציון, אלא גם עיר־המרכז לישוב החדש. ושתי סבות גרמו לזה בעיקר: ראשית, נעשה הישוב החדש ביפו לגורם חזק מכריע רק מפני מיעוטו וחלשתו של הישוב הישן בעיר הזאת. כי נקל ברוא חדשות מלשנות נושנות. ושנית, גרם לזה מצבה המיוחד של יפו בתור עיר הנמל ביהודה. מצבה זה הועיל לה לרכוז מושבות הישוב דוקא בקרבה, שהיא מרכז הכניסה, ולא בירושלים, הגדולה ממנה והעולה עליה במובן המדיני. ויפו נעשתה מרכז לחמש־עשרה מושבות וחוות ביהודה, הקשורות עמה בקשר ישובי ותרבותי, משפיעות עליה ומקבלות ממנה השפעה חוזרת.

ב א ו ר י ם

טפל — בלתי חשוב.
תגרים — סוחרים.
לסטים — חומסים, שודדים.
לסייר — לתור, לראות.
נמל — מקום מעמד לאניות.
נזקקות — צריכות.

ספנים — מלחים.
עונה — זמן.
המקורים — המכוסים.
טחובים — לחים.
כנופיות — קבוצות.
פלחים — עובדי אדמה.

אש זרה

מאת

ד״ר. מ. י. ברדיטשבסקי

היכלו של משיח סגור על מסגר. שם הוא יושב כפוף ונושא עליו עונותיהם של ישראל; ונשבע ה׳ בשמו הגדול, שלא ידחק את הקץ, ושלא ימהר לקרוא לגאולת עמו, בטרם תמלא הסאה בשלמות ולא יטהרו בני אברהם יצחק ויעקב מעונותיהם כשלג. ואתם, אל תנסו את ה׳, אל תדפקו על פתח ההיכל, בעוד לא בא מועד; ואם תעשו כדבר הזה, אז רעה נגד פניכם. ראו, העידותי בכם.

היה היה בארץ הגליל איש חסיד אחד, ושמו רבי יוסף דילה ריינה, והוא לא שמע בקול הדברים האלה, החרותים בדברי ספר. נפשו יצאה בראותו גלות בני יהודה הארוכה בלי תכלה, ויאמר לפדותם ולקרב קץ הימים, ויבוא עליו מה!

הוא היה בקי בכל חדרי התורה והקבלה ויודע ברמזים ובצרופים. מעודו לא עבר גם על נדנוד אסור, והיה זהיר ונזהר מכל עברה. ולו חמשה תלמידים מובהקים, אשר עסקו עמו במעשי מרכבה ובספרי יצירה, ולא משו מאהלו גם לרגע. ויהי בלילה אחד, ליל קדוש הלבנה רמז להם לצאת עמו השדה, ויעשו כן. ויאמר להם: תלמידי האהובים, ידעתם כי כל אשר לי אחלק עמכם ולא אסתיר מכם דבר ואלמדכם כל דבר חכמה וסתרי התורה; הנה נתתי אל לבי, כי לא לחנם חנן אותנו בוראנו בידיעות צרופי שמותיו וכל היחודים, באה העת שנתאמץ בכל כחנו להעביר זדון וטומאה מן הארץ ולהביא את הגואל המקווה לבני ישראל, ויתקע בשופר גדול לחירותם! ויענו אותו תלמידיו: לאמר: אדוננו, מורנו ורבנו, הננו מוכנים לכל אשר תצונו וכל היוצא מפיך נעשה, ה׳ עמך; ואם נעבדו בלב שלם לא נכשל. ויאמר אליהם: זאת עשו: הטהרו והתקדשו, החליפו שמלותיכם והנקו מכל מחשבה זרה

והרהור של חול והיו נכונים לשלשת ימים, כי אז נתאזר ונעשה דרכנו להיכל המשיח ולא נשוב אל ביתנו, כל עוד לא ילך עמנו ולא יתנחלו בני ישראל בארץ הקדושה, כאשר נשבע ה׳ לאבותינו לתת להם לקץ הימין. ויעשו תלמידיו כאשר דבר אליהם מורם ורבם. באו הביתה ופשטו מעליהם את בגדיהם והסירו מלבם את כל שאר צרכיהם יום יום. ישבו כל הלילה וערכו תפלות ותחנונים לנורא עלילה: הזדרזו בבקר, טבלו את בשרם במקוה המים, וכה התקדשו כל שלשת הימים. גם הרב ישב מתבודד וראשו בין ברכיו, והוא בוכה לפני שוכן־מרום, כי ירחם על בני עמו וישלח על ידו את בן־דוד עבדו ויביא לכל מחכיו את הגאולה והפדות. ויהי ביום הרביעי בבקר באו תלמידיו מקודשים וטהורים ויעמדו לפניו ויאמרו: הננו לך, רבנו. וירם את ראשו ויאמר: ברוך בואכם, ברוכי ה׳; ויהי נועם ה׳ אלהינו עלינו ויהי בעזרנו. ויקראו קול גדול: אמן! אמן! אמן! השמש עלה ושירת צפרים עפות על ראשיהם, כשהן מתפרדות לארבע רוחות השמים.

ויקומו וילכו משם אל כפר מירון, וישתטחו על קבר רבי שמעון בן יוחאי, הרבן הגדול, ויאמרו: רבנו שמעון, עננו והורנו את הדרך נלך בו. ולא ענה להם גם בחלומות. וידאב לרבי יוסף על הדבר הזה, כי היה רואה תמיד בחזון את רבי שמעון, מדי עסקו בזוהר והתעצם בחדריו ותעלומותיו.

ויעזבו את הקבר בלב נשבר וילכו משם אל מערת טבריא. שם הסתתרו והתענו י״ג תעניות רצופות, ולא היו רואים שום בן אדם, וגם לא בהמה, חיה ועוף; עזבו אחר כך את המערה וטבלו את עצמם בימה של טבריא כ״ו טבילות רצופות, — כה עשו עוד שלשה ימים בזה אחר זה. שוב התענו ג׳ תעניות, התמוגגו בדמעות וישימו אדמה על ראשם. חזר ואמר הרב להם: חשבו, תלמידי, ובקשתם, פן עשה אחד מכם איזה עון ועבר על איזה חוק או נתפנה לאיזו כונה זרה בחייו, פשפשו במעשיכם היטב ועשו תשובה לבורא עולם. ויעשו שבעה ימים תשובה מדויקה ויסירו מעל נשמתם כל אבק חטא וכל שרש פרה ראש ולענה. התעצמו ביראת־השם ודבקו בו עד מקום שנפש בן אדם מגעת.

נתאספו שנית סביב לרבם, אשר עג עוגה ואמר: שמא חל על אחד מכם איזה נדר או שבועה או קונם, או הסכמה, הטהרו עצמכם גם מאלה. וישתטחו על גבי קרקע ובטלו מעליהם צללי כל נדרים, חששי־שבועות ונזירות, אסורים, קונמות וחרמות, שעשו הן בהקיץ והן בחלום, הן בשוגג והן במזיד. וכל אחד קרא לחברו: מותר לך! מותר לך! מותר לך! אחר כך קמו והתפללו תפלת המנחה ביחודים ובכונות. מנוחה וטוהר מלאו את כל העולם. התעצמו בני אדם להיות טהורים וקדושים כיושבי מעלה.

כן עשו שלשה ימים, ובכל יום התחזקו והוסיפו לטהר עצמם. כוכבי לכת שאלו זה את זה: מה יום מיומים? התעוררות גדולה באה בין כל דרי מעלה ודרי מטה.

ויהי ביום הרביעי, לעת תפלת המנחה, אחרי אשר טבלו את עצמם ח"י טבילות והתעטפו לבנים כמלאכי־עליון, עמדו והתחילו לומר סליחות בבכי ותחנונים וקראו קול גדול: עננו, ה', עננו! שלש פעמים בטאו את שמו של ה' בשם אדני; אחר כך עמדו על בהונות רגליהם, הרימו את צואריהם ובקול גדול ולא יסף קראו את שם המפורש ככתבו... ויתרגש העולם! אודם נורא כסה את פני השמים ותנוע האדמה; והם התחזקו על עמדם. כחם גדל שבעתים, ידיהם התפשטו, עיניהם בלטו, ופחד ה' ממלא את כל היקום. לא היה כחזון הזה מיום ברא אלהים אדם על הארץ. יצאה בת קול וקראה: חזרו למערותיכם, ואם לא — אחזיר את עולמי לתהו ובהו!

שבעה ימים ושבעה לילות אחרי זה ישבו התלמידים ורבם במערה בפחי נפש: איש לא דבר את חברו ואיש לא שעה אל רעהו. גדל הצער ומועקת הגלות כבדה כאבן. עד מתי ה'? עד מתי?

עוד הפעם החלו להתענות ולהתפלל. הנפשות בכו בחשאי: ודוי ומרוק העון, התעצמות ויחוד. ובא הפעם אליהו החוזה מגודל שער ואזור אזור עור במתניו, ושמר להם על הפתח. יצא הרב ואמר לו: שלום לך, אליהו, עבד האלהים. האם ישועה בפיך? ויאמר אליהו: עוד לא בא הקץ, ואתה מטריח את העולם ומלואו ומביא ערבוביא גדולה בהבריאה. ויפול רבי יוסף על פניו ויאמר: אבי, אבי. רכב

ישראל ופרשיו, נביא אמת וצור כל הישועות, אתה תדע, כי לא לכבודי ולא לכבוד בית אבי אני מתעצם בתפלתי, רק קנא קנאתי לבני עמי ולשבטי יה, בראותי את אורך הגלות, עד כי כשל כל כח לשאת אותו. ראה, ה׳ בחר באברהם עבדו ונשבע להביא את יוצאי חלציו לביתו ,זה נחלתו. ויעבדו אותו שם זה שתי פעמים ויעשו נחת־רוח לקונם. והנה חרב הבית, הלכו גולה מגוי אל גוי וממלכה אל ממלכה; בכל מקום הם סובלים ומעונים, גזרה זו הולכת, וגזרה זו באה, כל עובדי חמה ולבנה בשלותם, ובני עם בחירו המה מטרה לחצי חמתם. ואתה חוזה יה, עמוד לימיני, קום ולך ודון לפני בעלי בית־דין של מעלה, כי לא להם הצדקה, בהקשותם כל כך את מזלו של ישראל, ואמור להם שהגיעה העת להרים קרן העם ולהוציאו מעבדות לחרות. ענה אליהו ואמר: גם אני ובן בריתי, המשיח, יודעים את כל אלה, ונפשנו עלינו תאבל, כשאנו רואים יום יום בצערם של בני יעקב. אנו, הגואלים מחכים לפקודת הפדות, בכל יום בפתח אהלינו תלוי שופר הגאולה. ואין קורא לנו: קומו ועשו את מעשיכם, אין אומר: מלאו את תעודותיכם. גם השכינה היא בגלות! הקדוש ברוך הוא מתאבל על בניו שגלו מעל שלחנו; אבל עוד גדול כח השטן וידו בכל. — אמר רבי יוסף אליו: בי נשבעתי, כי אם גם יקום הוא וכל ממשלתו נגדי, לא ארפה מתפלותי ותחנוני ולא אזוז מכאן, עד אשר „אקים שכינתא קדישא מני עפרא“, ואתה היה עמי ואל נא תזנחני במפעלי. ראה אליהו שהלז הנצב נגדו מוסר את עצמו, נפשו ורוחו, בעבור גאולת בית ישראל, אמר: יהי ה׳ עמך, אבל דע כי סכנה רבה צפויה לך ולמתי־סודך. דו־פרצופים נברא העולם, ונלחם הרע והטוב, האור והחושך, אבל לפעמים בין הטומאה ובין הקדושה יבדיל רק מלוא שערה... החוזה כלה לדבר ויעל השמימה.

ממחרת היום החל הרב רבי יוסף לעשות הכנות חדשות לשם קירוב הגאולה ביתר תוקף וביתר עוז. ויעזב הוא ושירת תלמידיו את המערה ויקומו וילכו למדבר. שם התענו שוב כ״א יום לחם לא אכלו ומים לא שתו; ובאפס כחם חזקו עצמם במעט בשמים, גופם פשט מעליו כל צל של גשם ורוחם נזדכך. שוב עזבו את המדבר ובאו לנחל

מים ויטבלו בו כ"א טבילות כמנין אהי"ה. אחר כך עלו לראש הר ויתפשטו עליו מלוא קומתם. וכה שכבו בלי נוע שלשת ימים.

ביום הרביעי בערב החלו להתפלל תפלת המנחה ולומר סליחות. והמה עטופים בטליתות ותפלין בראשם וזרועם. וינקבו את השם הגדול בן מ"ב אותיות ככתבו וכטעמו. ונראו חיות הקדש ואש מתלקחת סביבם. וירד סנדלפון וסיעתו בקול רעש נורא. ויגלו על פניהם ויקראו: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד! רוחותיהם נפרדו מן הגופים. כל הככר נמלאה ברקים ורעמים. ירדה השכינה למטה מעשרה טפחים, ויקרא סנדלפון בקול אדיר ונורא: מה לכם בני אדם, בני רמה ותולעה, להחריד עליונים ותחתונים באתם. חזרו ושובו על עקבותיכם, פן אשרפכם בהבל פי!

ותהי יד ה' על הרב המתחזק ומתעצם בתפלתו ויקם ויסר נעליו מעל רגליו ויאמר: מלאך ה' צבאות, ציר אל גדול רם ונשא, חנני. אתה וכל מחנך הקדוש, והחייני, אותי ואת הנלוים עלי. הלא ידעת, כי אך למען העם בית ישראל, נחלת ה', אני עושה כל אלה. ידי בעמלק והשטן וממשלתו לשם כס־יה. עזרני נא לשבור את עולו ולחלץ את בני בחירי ה' מן המצר הרב. ויען המלאך אותו: טובים ונכוחים דבריך, בן־אדם; וגם אני ואתי כל המון הקדושים, שרפים ואראלים וכל מחנות שנאנים יושבים ומצפים: מתי ינקום מלכנו הגדול את נקמת ציון וישוב אל הר דוד? אבל מה נעשה, וזה למעלה מכחנו. מפתחות הגאולה נמסרו אך לאכתריאל שר העליון ולמטטרון שר הפנים, ואף הם יכולים לעמוד בפני סמאל ראש ואב הטומאה. ויאמר רבי יוסף: חלום ראיתי מלאך ה' ודברתי עמו פנים אל פנים ולא מתי. אנסה שוב את כחי ואקריב שאר חלבי ודמי בעד עמי הנדכא והנענה זה דור דור. ויבוא הבקר ועמו סר כל המראה. רק עשבי כל הככר שרופים מאש ועיפות נוראה בכל...

לאט לאט התחזקו התלמידים, שכמעט לא נותרה בהם נשמה, בראותם את רבם עומד ומדבר את המלאך, ותשב רוחם אליהם. בחזון ראו דברים, אשר לא יראה אותם האדם וחי. והנה התעוררו מלאכי עליון ויבואו לקול תחנתם ותפלתם, ועוד הגואל לא בא. המה שבו אל המערה לנוח דומיה. הנה קם רבם והוא יוצא ומביט לכל עבר, ומראה

פניו כמת הולך ותועה בעולם התהו. רגשי ספק התגנבו ובאו אל לבם לאמר, שמא לשוא עמלם ואף לריק ייגעו? שמא לא בא עוד הקץ? אבל מהרה התאזרו ויאמרו להוסיף האמון ברבם ולעשות ככל אשר יצוה עליהם. גם רבי יוסף הרגיש את אשר בחבם ויאספם ויאמר להם: תלמידי האהובים, רואים אתם, כי החרדנו במעשינו עולם ומלואו, ושרפים ואופנים באו אלינו, הנה אנחנו כבר באמצע הדרך; ואם תלאו וסר כחכם עתה, כי אז עמל כל הדורות אשר לפנינו היה לבטלה. — התחזקו והיו לאנשים, הוסיפו להתקדש ולהתחנן לפני בורא־עולם, והוא לא יזנח אותנו זנוח. הוא אך דבר את דבריו, וכחם שב אליהם כבתחלה, ויקומו וישבעו ללכת עמו בדרכיו, ואם גם לפצה הארץ יובילם.

כל עבודתם ויגיעם עד עתה בעד ביאת הגואל היה בעיניהם אך כימי חול. המה יכינו את עצמם עתה לשבת הגדולה... ארבעים יום וארבעים לילה צמו וענו את נפשם, כמשה איש האלהים וכאליהו החוזה בחורב; ובכל ערב ובקר טבלו את עצמם בירדן מ׳ פעמים. בכל מלה, בכל תפלה, שהוציאו מפיהם, כונו כל הכונות והיחודים שבעולם ויתקדשו ממש כמלאכים. כל עוף שפרח באויר ממעל לראשם מיד נשרף בהבל פיהם, כאצל יונתן בן עוזיאל. העולם הזדכך לפניהם, עד שראו בו מסופו ועד סופו. אין נסתר ואין מעצור, ההשגחה באה עד קצה. ויקומו מקץ הארבעים יום ויעברו את נחל פישון בחרבה, כבני ישראל מקדם את ים־סוף ואת הירדן, ויעלו על הר ההר השוכן לגבולו. ושם הכינו את עצמם להתפלל את תפלת המנחה הגדולה. המה עשו עגול בתוך עגול, ויעמדו בתוך העגול הפנימי, נתן כל אחד את ידו לרעהו ויתעצמו יחד ויצעקו אל ה׳ ויסובו את העגול שבע פעמים, עד אשר להטה האש סביבם. ובעמדם בתוך האש, החלו עתה לבטא את שם המפורש בן ע״ב שמות, וישביעו את אכתריאל ואת מטטרון ואת מחניהם, כי יקומו והיו להם לעזר. ויהי בהוציאם מפיהם את השם הגדול והנורא, חרדו כל הגבעות והעמקים והיו קולות וברקים נוראים, ונפתחו השמים, וירדו מלאכים ואופנים בסופת־אש וברכב־אש ובקשו להזיקם. ולולא היו ידיהם משולבות זו בזו, כי אז ירדו דומה על אשר העיזו להשתמש בשרביטו של מלך... ויקראו אכתריאל

ומטטרון בקול עוז מרחוק: מי אתם, כי מלאכם לבבם לדבר בשם מלכו של עולם? וכדבר הזה עוד לא נעשה מששת ימי בראשית. ויען אותם הרב במורא ובפחד: חנוני מלאכי רחמים, ואל תגעו בי לרעה. ידעתי כי צדקתם, אבל קנא קנאתי לציון קנאה גדולה, בראותי עד כמה היא מושפלת ויורדת עד שאול תחתיה. לא אסור ממקומי ולא אזוז ממעשי, כל עוד לא ארים את עם ה׳ מאשפות ולא תנתן להם נחלה; ואם יקטלני בוראי, לו איחל, ואתם מלאכי עליון, חוסו נא על בני אברהם, יצחק ויעקב ועזרוני לקרב את הגאולה, ואם לא עכשיו, אחרי ימי צרה ומצוקה זה עידן ועדנים, אימתי? וחס ושלום ימחה שם ישראל בגוים מרוב ענים ומרודם. נתרכך לב שני המלאכים לדברי התחנונים הללו ויאמרו לו: הקשית לעשות במעשיך, אם גם את נפשך תתן, כחנו אמנם גדול ויד עליון שבעליונים אתנו, אבל עד עתה עוד גברה ממלכת השטן; ויש לו לסמאל שתי מחיצות גבוהות מהארץ עד לשמים, האחת היא של ברזל עשת ואחת היא של שלג מהר־צלמון, ושתיהן תחצנה בין ישראל לאביהם שבשמים; ואם ידיך תעשינה חיל להפיל אותן, כי אז יעקר הר עשו וליעקב תהיה הרוחה. אבל השמר מאד לנפשך, כי לא תכשל ולא תמעדנה רגליך; כי מקטרגים ומשטינים קמו לנגדך, ומכל עולמות החשך נוהרים המונים המונים להוממך ולאבדך, ואנו — המעטים בתוך חלל של אפס ותהו. ויבוא ענן וירד על פני הארץ בדברם עמדו. ויעלו המלאכים בו ולא נראו עוד. והרב רבי יוסף לא אמר הרף ונשבע להלחם עם השטן עד רדתו.

ויתאזר רבי יוסף עוז ויקם ויכן את תלמידיו ללכת אתו אל הר שעיר ויסירו את בגדיהם מעליהם, ויתכסו בשקים ונאדות נפוחים שמו על שכמם, הזדינו במקלות עבים, וילכו בלי מנוח ארצה שעיר. ויפגשו בדרך קבוצה גדולה של כלבים שחורים, אשר שלחו את לשונם לקראתם, וקול נביחתם מחריד את הנפש ובוקע שמים, ויציירו במחשבתם את השם הויה, ואפסו תמו. בני השטן היו, שנשלחו ממערת הטומאה לבלבל את מחשבות הגואלים. אחריהם בא מחנה של שנהבים ואחריהם פילים, ומפי כלם יז קצף, תיכף נזכרו בהשם שדי, והמחנות האלה ירדו מצולה. לפתע התרומם הר נורא של כפור לעומתם, אשר עד השמים ראשו, ואין דרך לנטות ימין ושמאל,

אז הגו בשם אדני ונמס ההר; אבל לא יכלו עבור מפני הנחל הגדול, אשר השתפך פתאם מסביב להם, כוונו את מחשבתם לאלהים והנה שוב התרוממה לפניהם חומה גדולה של ברזל, המחשבת בקומתה כמעט את השמש. ויצו הרב לתלמידיו לחרות על מקלותיהם את הפסוק: הרב לה' ולגדעון! ויכו במקלות באמצע החומה, ונפתח שער אחד ויעברו בתוכו. ומאחרי החומה חורבות שונות, ובחורבה אחת עומדים שני כלבים שחורים גדולים עד מאד ונוראים במראיהם, והם זכר ונקבה. בקשו לאבד גם את אלה בשם ה'. מיד נתעלמו ונתלבשו בצורת בני־אדם בעלי כנפים, והמה מלאים עינים. וישם הרב על צוארם שני טסי עופרת אשר נשא אצלו ימים רבים, על האחד היה כתוב וחרות המקרא של זכריה הנביא: ויאמר זאת הרשעה וישלך אותה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה, ועל השני: יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בציון ובירושלים. כיון שראו את עצמם נאסרים, התחילו לחנן ולבקש לפני בן האדם. ויאמרו אליו: סמאל ולילית אנו, שמלכנו על כל העולם כלו, ואין כמונו לעוז ולשטנה; ועתה אנו בידך, תנה נא לנו מעט מים להשיב את נפשנו. וימאז הלוחם מלחמת הקדושה למלא בקשת השטן, ויובילם עמדו. הוא הולך לפניהם, שנים מתלמידיו מימינם, שנים משמאלם ואחד מאחוריהם, ויעברו את כל ארץ שעיר. ויהי בבואם אל הגבול, לקח הרב קורט לבנה להריח בה, כאשר עשה לפעמים בימי תעניותיו הרבים. ויאמר סמאל: הלא הנני בידך לעשות בנו כטוב בעיניך, והנני הולך למות ולאבדון, תן נא גם לי להריח מעט מהלבונה ואדע כי גדלו מעשי האדם עם אויביו. כחש לו. וירחם הרב עליו, ויהי בנתנו להריח לו מזה יצאה אש מנחיריו ונשרפה הלבונה כלה, והיתה זאת כקטורת זרה. — ונתבטלו מיד כחות הקדושה והיו כלא היו, והשטן ובת זוגו נתקו מיד את מוסרותיהם וישליכו את טסי העופרת מעל צואריהם וכל הככר נמלא חשך ואפלה. קול מצהלות בני השטן נשמע במלוא העולם, והמשביע ומתי סודו נכשלו ונפלו מתים על גבול שעיר...

באורים

צרופים — צרופי אותיות ומלים קדושות.

נדנוד אסור — שמץ אסור, דבר הדומה לאסור.

ספר יצירה — חבור קדמון על מעשה בראשית ודרכי צרופי האותיות על דרך הקבלה.

יחודים — הכוונות של המקובלים לעשות כל מצוה „לשם יחוד קודשא בריך הוא".

קץ הימין — ימות המשיח.

„זהר" — ספר הקבלה, מיוחס לרבי שמעון בן יוחאי.

קונם — נדר.

גלותא — גלות.

„אקים שכינתא קדישא מני עפרא" — ארים מעפר את השכינה הקדושה.

דו־פרצופים — שני פנים.

גשם — חומר, עצמים ממשיים.

ירושלים

מאת

י. בן־צבי

א.

יחידה ומיוחדה היא העיר ירושלים לא רק בעולם כולו, כי־אם גם בארץ־ישראל עצמה. ויותר שהארץ משפיעה על ירושלים, ניכרת בארץ השפעתה של ירושלים, האוצלת מקרני הודה וזהרה ההיסטוריים, אשר אצרה בקרבם מימי קדם עד ימינו אלה, על כל סביבותיה. השלשלת, המחברת את העבר המזהיר עם ההוה האפל, את גבורת האבות עם תקות הבנים, אינה מורגשת בשום מקום כמו בירושלים, בסביבתה הטבעית עם הריה וגיאיותיה, בשיירי מגדליה וחומותיה, בבניניה ובחרבותיה, שנשארו בשממותם מימי קדם.

ירושלים — הרים סביב לה, ועד היום הזה נושאת העיר עליה את חותם סביבתה הטבעית: העיר משתרעת על־פני גבעות ועמקים, שוקיה ורחובותיה אינם בנויים במישור, כי־אם עולים הרים ויורדים בקעות. אחדים מרחובות העיר הפנימית, הישנה, עשויים מדרגות־מדרגות, כמעלות הסולם, ושום עגלה או אבטומוביל לא יוכלו לעבור בהם.

מפני תכונה זו של קרקעה קשה למצוא בתוך העיר נקודה גבוהה למדי, כדי לסקור ממנה על כל העיר וסביבותיה. המקומות היותר יפים, שמהם אפשר לראות את כל העיר, נמצאים מחוצה לה, למשל: מגדל הגרמנים בהר־ציון, או הר־הזיתים, המתנשא למזרחה של עיר, או הר־הצופים בצפונה של ירושלים, המיועד לאוניברסיטה העברית. מכאן מתגלה מראה נהדר על חומת העיר העתיקה, המקיפה אותה מכל עבריה, על שרידי הארמונות מכל התקופות והדורות, על הבנינים המחודשים ועל בתי־התפלה לכל העמים, המתנוצצים מרחוק בגגותיהם המזהבים ובלובן אבניהם,

הסביבה ההררית הניחה חותמה גם על אופי הבנינים: רובם ככולם בנויים אבני־גזית, הנחצבות מתוך ההרים.

צבע האבנים הוא על הרוב לבן, וביום־השמש קשה לעין לסבול את שפעת האור והזוהר, הממלאה את רחובות עיר־האבנים הזאת. ובתי־עץ או בתי־חמר לא ימצאו כמעט בכל העיר, כי אבני הקרקע נותנות חומר יותר זול ונאה לבנינים.

רחובות העיר צרים מאד, ביחוד בעיר הפנימית, כדרך הרחובות בכל ערי־הקדם. רק רחובות העיר החדשה מרווחים ונאים יותר; אחדים מהם נטועים עצי־זית ושאר אילנות, גם גנים וגנות־ירק ישנם בעיר החדשה, ואף־על־פי שהנקיון שם אינו בתכלית השלמות.

כדי להבין את ההבדל שבין שני חלקי העיר הללו, צריך להעיר, כי כל העיר הישנה מוקפה חומה גבוהה ועבה, המתאימה במקומות רבים לחומות הקדומות של שלמה, נחמיה והורדוס. החומה הזאת, בצורתה הקיימת עכשיו, תוקנה על־ידי השולטן סלים הראשון, שכבש את העיר בפעם האחרונה לפני ארבע מאות שנה. ראש החומה מוכתר בסטיונות, מיני צריפים קטנים, העשויים כעין שנים, בסגנון העברי הקדום. על־גבי החומה נעים מאד לטייל ולהתהלך מסביב לעיר. בהפסקות קטנות אפשר לסובב על החומה מלמעלה את כל העיר, להציץ דרך־אגב אל חצר בית־המקדש, המוקף חומה בתוך חומה, להתבונן אל מעמקי עמק יהושפט, נחל קדרון, גיא בן־הנם ועמק רפאים למטה ואל הר־הזיתים, הר־המשחית והר־הצופים למעלה.

החומה בנויה אבני־גזית גדולות, והחכמים המומחים בדבר מכירים על־פי סגנון חצובן וסתותן המיוחד, כי רבות מהן נשארו מהבנין העברי הקדמון. ושמונה שערים לחומת־העיר, עם דלתות־ברזל עבות, שהיו לפני זמן־מה ננעלות בלילה וסגורות על מסגר.

עוד לפני ששים שנה היה כל הישוב הירושלמי מוכנס בין החומות. מחוץ להן לא היה אף בית אחד, ובערב, אחרי שקיעת החמה, היו השערים ננעלים, והעיר — סגורה ומסוגרת, ולא ניתנה רשות לבן־אדם לצאת ממנה או לבוא אל תוכה עד אור הבוקר. ורק בשנת ה'תרט"ז (1856) נעשה הנסיון הראשון להרחיב את ישוב העיר מחוץ

לחומה. הנסיון הזה נעשה בעזרתו של סיר משה מונטיפיורי, בכסף שהניח אחריו נדיב יהודי מאמריקה (יהודה טורא). בשנת ה'תר"ד נגמר בנין השכונה העברית הראשונה מחוץ לירושלים בשם „משכנות שאננים", העומדת עד היום על הגבעה מנגד להר־ציון. בעקבות היהודים יצאו גם עמים אחרים: הרוסים בנו חצר גדולה; ואחרי־כן הוסיפו היהודים להתישב על־יד הברכה העליונה (מאמילא), בנו את „נחלת שבעה", את „מאה שערים", את המון השכונות, הנקראות על־שם משה מונטיפיורי, ועוד. עכשיו הקיפו השכונות החדשות את העיר הישנה כמעט מכל עבריה, ומשכו אליהן את רוב הישוב, החדש והישן, האשכנזי והספרדי. על־ידי כך אבד להם, לחומות ולשערים, ערכם, שהיה להם עוד לפני דור אחד, ועכשיו אינם משמשים אלא ציון היסטורי להעבר, הקרוב והרחוק גם יחד, מזכרת לתקופות אשר חלפו.

לפני מאה ועשרים שנה היה מספר היהודים בירושלים כאלף נפש (לפי ידיעותיו של מר א. לונץ), כלומר — החלק התשיעי מכל הישוב. אך המספר הזה הלך הלוך והתמעט, ובשנת תקפ"ז (1827), כשבקר משה מונטיפיורי את ירושלים בפעם הראשונה, לא מצא בה יותר מ־506 נפש. בשנת תרט"ז (1856) אנו מוצאים כבר בירושלים ישוב יהודי של 5,700 נפש, שהוא יותר משליש לכל התושבים באותו זמן. אך עיקר גדולו של הישוב התחיל רק אחר־כך. עד שנת תרל"ג (1873), כלומר, בעת שהשכונות הראשונות מחוץ לעיר כבר היו קיימות, הכפל מספר היהודים ועלה, לדברי הקונסול האנגלי מור, עד 10,600. כעבור שלש שנים ערך מר א. לונץ ספירה מדויקת, והמספר הגיע לארבעה־עשר אלף. כעבור עשר שנים עלה מספר היהודים לשמונה ועשרים אלף, כלומר — רבוי של אלף וחמש מאות נפש לשנה. היהודים נעשו כבר לרוב מוחלט בירושלים. עשר השנים שלאחר זה היו שנות עמידה: בימים האלה חלה מהומת האסור הראשון להכנס לארץ, והעבודה הישובית נפסקה לזמן־מה; מובן מאליו, שהדברים האלה השפיעו גם על צמיחתה של ירושלים, שישובה היהודי נתרבה רק לשלשת אלפים. אך לעומת זה גדל הרבוי בעשרים השנים האחרונות, שהוסיפו כחמשה ועשרים אלף נפש. אוכלסי היהודים בירושלים הגיעו למספר, הקיים עכשיו, כלומר —

מחמשים עד חמשים וחמשת אלפים, שהם כשבעים וחמשה אחוזים לישוב הירושלמי הכללי.

אולם עיקר הגורם לצמיחת הישוב בא מתוך השאיפה הלאומית, שהתחילה להתעורר בין יחידי סגולה בקרב יהודי אירופה עוד בתחלת מאת־השנים הקודמת. השתחררותה של יון, מרידת מחמד־עלי בטורקיה, ולבסוף — מלחמת־השחרור בבאלקאנים עוררו את לבם של אחדים מטובי אחינו במערב אירופה אל ארץ ישראל עוד עשרות שנים לפני הולד רעיון „חבת־ציון". עוד לפני שמונים שנה אנו רואים את הסיר משה מונטיפיורי הוגה רעיונות על ישוב בסביבות ירושלים וצפת. בספר־הזכרונות של הגברת יהודית מונטיפיורי אנו מוצאים תכניות מענינות ליצירת כפרים ומושבות יהודים, בצירוף שמות הכפרים הערביים בסביבות צפת וירושלים ותקציב מפורט ליסוד מושבות יהודיות. בידו של מונטיפיורי עלה למשוך את לבו של הציר הבריטי בעכו, שעזר לו להשיג את הידיעות הנחוצות. מענין ביותר הוא התזכיר, שהגישו לסיר מונטיפיורי ראשי העדות היהודיות בצפת, האשכנזים והספרדים גם יחד, שבו הם אומרים, כי היהודים נכונים לעסוק בעבודת האדמה, אם תנתן להם קרקע עם מכשירי עבודה, והם מבקשים את מונטיפיורי לעזור להם בזה. הצעה כזו בדבר יסוד ישוב יהודי מחוץ לעיר נשמעה גם בירושלים.

מכל זה אנחנו רואים, שהשאיפה להתישב על הקרקע לא היתה זרה בארץ ישראל אפילו לפני שמונים שנה. כמובן, לא היתה זו אלא תסיסה רפה, אך העובדה הזאת, כשהיא לעצמה, חשובה מאד. בשנות הששים (תרטז) נקנה הפרדס היהודי הראשון בסביבות יפו (פרדסו של מונטיפיורי).

ב.

חזיון מיוחד במינו מגלה לעינינו הישוב הירושלמי בכללו, שאין דוגמתו בשום מקום אחר בעולם: תערוכה שלמה של עמים, דתות וגזעים, דוגמאות יקרות־ערך מכל הכתות והמפלגות שבעולם. המושלימיות, הנוצריות והיהודיות, עוברות לפנינו כבני־מרון.

רוב המושלימים שבירושלים הם ערביים, ילידי הארץ. המון העם מוצאו מן הפלחים, תושבי הכפרים הסמוכים, שבאו העירה לבקש מחיתם בה, וכאן בססו להם לאט־לאט את דירתם הקבועה. מלבד אלה, יושבת בירושלים עדה שלמה של ערביים מארצות המערב, כלומר ממרוקו, אלג׳יר ותונים, הידועים בשם „מוגראבים" (מערבים). כל אלה הם „האג׳ים", כלומר עולי־רגל, שעלו לעיר־הקודש לשם תפלה במקדש־עומר, שהוא ראשון במעלה בעולם האיסלם, אחרי ערי הקודש שלהם מיכה ומדינה. גם כושים ואיתיאופיים, הודים, טשיר־קאסים וטטרים עולי־רגל לא יחסרו פה.

המון הערביים המושלימים עוסק בעבודה פשוטה, בתור פועלים שבירי־יום, סבלים, מחמרים וכדומה. אומנים ובעלי־מלאכה מומחים מועטים בקרבם, וביחוד מעטים ביניהם בנאים, סתתים, אופים ומסגרים עושי כלי־נשק. לעומת זה רב מספר החנונים הקטנים, הרוכלים והבשמים, בעלי־בתי־הקפה ובתי־המרחצאות וכדומה. ולא רק אנשים, הזקוקים למחיה, נוטים לעסוק בחנוגות ובבתי־קפה, אלא לעתים קרובות גם אמידים, בעלי אחוזות ונכסים, בוחרים בעסק זה, כדי לבלות את שעות־הפנאי המרובות להם מאד.

המנוחה, או ה„כיף", היא משאת־נפשו של הערבי, ואין לך שעה, בין ביום ובין בלילה, שלא תמצא בראש כל חוצות עדת ערביים צעירים, וגם זקנים, היושבים בחניותיהם ובבתי־הקפה: רגליהם מקופלות תחתם, צניפיהם המנומרים חבושים לראשם, בקבוקי נרגיותיהם עם הטומבאק (הגחלת) לפניהם, ענן העשן מסביב להם, והם נתונים ראשם ורובם בעניני הפוליטיקה וסתם שיחת חולין של „תלמידי חכמים". קול הגראמופון אינו פוסק, ולעתים קרובות, כשאין ברשותו של בעל בית־הקפה יותר מ„רקורדה" אחת, גלגל המכונה הולך וחוזר על המנגינה היחידה הזאת יומם ולילה, פעמים אין מספר.

תמונה יותר מגוונת ורבת־הצבעים מתגלה לפנינו בקרב הצבור המנומר של הנוצרים בעיר הקודש. הנוצרים נחלקים לקתוליים ולאינם־קתוליים, ושתי הקבוצות הגדולות הללו נחלקות מצדן לסוגים אחדים, שמספרם מגיע עד שנים־עשר. הכתות הנוצריות השונות שונאות זו את זו ונלחמות זו בזו בסתר ובגלוי. אף את המקום הראשון

בירושלים תופס הישוב היהודי, העולה באיכותו ובכמותו על שאר חלקי התושבים גם יחד.

בשום מקום אחר אי־אפשר למצוא שום דמיון לאותה ערבובית הצבעים, הטפוסים והמלבושים, לאותו בלבול הלשונות והמבטאים, שאתה שומע בירושלים על כל צעד ושעל: אכן זה הוא קבוץ גליות אמתי! מסקירה ראשונה נדמה, כי שאין שום יחס וקשר בין הטפוסים השונים הללו, המדברים בשפות זרות ובלתי מובנות ביז איש לאחיו, כי אין שום קו כללי, המשותף לכולם. אולם מי שאינו מסתפק בסקירה שטחית יכול להוכח, כי מאחורי הלבוש החיצוני עוברת כחוט־השני הכרה עמוקה של אחדות לאומית. הכרה זו לא כבתה לא על־ידי סופות־השלג שבירכתי־צפון ולא על־ידי סערות תימן, וכאן באה לידי גלוי.

נעבור בטיסה קלה ברחובות־היהודים בירושלים. על־יד התרבוש הטורקי האדום, הרגיל אצל הספרדים, התאזרחו בגיטאות היהודים הקאפיליו"ש של סמט עם השטריימי"ל, המיוחדים לאשכנזים יוצאי גאליציה ופולאניה. את החאלא"ט רב־הגונים עם האבנט הרחב שאלו האשכנזים מהמזרחים, אך על הקאפילו"ש לא ותרו עד היום. היאר־מולק"ה השחורה, הטראדיציונית (בעברית קוראים לה כפה, או כפת־הראש), קבלה כאן, במזרח, גון לבן. והנה — ענק צועד לקראתך, מטפחת שחורה עם פיף של צמר על ראשו, והוא מתמר לו אחרי בהמתו — אחרי פרדתו או אחרי חמורו העמוס, או נושא סבל קשה, הקשור בחבלים מסביב לראשו. וכי תראה את ה„ערבי" הזה עומד לשוחח עם חסיד קארליני, והקשבת לקול המדבר, והנה — עברית צחה בפיו, — אל תתמה על החפץ: — יהא לבך סמוך ובטוח, כי ה„ישמעאלי" הזה — אחיך הוא, יליד אור־כשדים, בבל או נינוה (כך קוראים יהודי המזרח לאורפה, בגדד ומוסול). בין היהודים ההולכים יחף, לבושי שק ועטופי עטיפה ישמעאלית, פגשתי אנשים הבקיאים לא רק בתלמוד ובפוסקים אלא גם בזוהר ובקבלה.

ואף אותם הטשרקאסים, חבושי כובע־שער קויקאזי, מזויני אשפות־חצים מסביב וחגורי אקדחים וסכינים מהודרים על ירכם — בני עמך הם, יהודי ההרים, שבכרו את הרי יהודה על הרי מולדתם־

חורגתם. גם חכמיהם ורבניהם לא המירו את תלבושת־הגבורה על בגדי אירופה.

והנה גם — הבוכארים. בגדי־צבעונים להם, ביחוד — לנשיהם: שמלותיהן אדומות, כחולות, לבנות, ורודות. לעתים קרובות אתה פוגש יהודי בוכארי עוטף פרוה בחום הקיץ, כי האנשים האלה עוד לא נשתחררו מהרגלי החיים של בוכארה. בריאים הם וחזקים במבנה־גופם, אנשים בעלי־קומה. שפת דבורם היא פרסית. ומנהגיהם מוזרים בעינינו: חרם דרבינו גרשום לא נודע להם, ורבוי הנשים הוא חזיון רגיל אצלם. רוב יהודי בוכארה הם אנשים אמידים, וגם עשירים גדולים ומיליונרים אחדים אתה מוצא בקרבם. רובם הביאו את רכושם מארץ־מולדתם, ובירושלים בנו להם שכונה גדולה, קנו נכסים, ואחדים אחזו במסחר ובחלפנות. פועלים ואומנים אין כמעט ביניהם. רובם רחוקים מתורה ומהשכלה, וידיעת השפה העברית היא חזון יקר בקרבם. הרגש היחידי, שמשך אותם לארץ ישראל, היה הרגש הדתי בלבד. אולם בזמן האחרון נראו גם בקרב צעירי היהודים הבוכאריים הנצנים הראשונים להכרה לאומית.

שונים מהם תכלית שנוי היהודים יוצאי תימן. בחיצוניותם אין הם מצטיינים לטובה. נמוכים הם וחלשים בגופם, ועול הגלות מורגש בהם יותר מבכל בני־הגולה. אך, לעומת זה, מצטיינים התימנים בתכונותיהם הנפשיות ובהאינטליגנטיות הפנימית שבהם. יהודי אירופי, שבא לארץ־ישראל, יכול לטעות ולחשב את היהודי הקורדי או החלבי לערבי. אולם אי־אפשר הדבר שלא יכיר את היהודי התימני. מראהו החיצוני בלבד מעיד על יהדותו כמאה עדים: פאותיו הארוכות יורדות בצמות דקות על כתפיו, וכל חזות־פניו טפוסית כל־כך, עד כי ודאי הוא, שאילו היה מופיע במלבוש של חסידים זה בחוצות ווארשה או קראקוי, — לא היה מעורר שום חשד, כי הורתו ולידתו לא היו בעיירה קטנה פולאנית, אלא בירכתי תימן.

על־פי מלאכתם רובם פועלים ואומנים. ביחוד מומחים הם למלאכת צורפי כסף וזהב, נפחים, סתתים ובנאים; אך יש בהם גם בעלי אומניות אחרות. הוראת חכמינו „יפה תורה עם דרך ארץ" שגורה בפיהם, ולא להלכה בלבד: רובם הם בעלי תורה, הכתובה

והמסורה גם יחד, וחכמיהם בקיאים גם בתורת הנסתר. פועל תימני פשוט רגיל להשכים לפני הנץ החמה, כדי לשנות את פרקו בתלמוד או בזוהר לפני תפלתו.

הדבר המענין ביותר אצל התימנים הוא — יחסם אל השפה העברית: אף־על־פי ששפת אמם היא הערבית, שפת עבר שגורה אצלם לא רק בפי הגברים, אלא גם בפי הנשים והטף. חזיון רגיל הוא לשמוע את נשי התימנים, הכובסות לבנים והעושות כל עבודות הבית אצל היהודים האשכנזים, מדברות עברית עם בעליהן. זכורני, לפני שנים אחדות יסדו פועלי־ציון בירושלים שעורי־ערב בשביל אחינו הפרסים והתימנים. השעורים נערכו בבית־תפלה של היהודים הפרסים והתימנים והם התנגדו שגברים ונשים ימצאו יחד במקום קדוש. ואז באו הנשים הפרסיות והתימניות להשתדל לפני עורכי השעורים, כי יפתחו שעורי־ערב מיוחדים לנשים בלבד, ולא נתקררה דעתן, עד שנתמלאה בקשתן.

מלבד הטפוסים הבולטים הללו, מרובים בעיר הקודש הטפוסים הבינוניים, שאינם בולטים ביותר: כאלה הם המערבים והגרוזיים, הקרימאים והקורדים, הגרים הרוסים והפאלאשים.

יהודי המערב, הידועים בערבית בשם מוגראבים, קהלתם היא הקהלה השלישית במעלה בין הקהלות היהודיות אשר בירושלים. מוצאם ממערב אפריקה, ושפתם ערבית במבטא המערבי. יש ביניהם בני־אדם אמידים אחדים, אך רובם הם עניים מרודים, החוזרים על הפתחים ומתפרנסים מן הצדקה. היהודים הגרוזיים, או הגיאורגיים, מוצאם מעבר לקויקאז. רבים מהם הם אנשים אמידים, בהם גם סוחרים וחלפנים עשירים, הסוחרים בארג וקטיפות. שפת דבורם היא — גרוזית, המשותפה להם ולנוצרים הגרוזיים שבארץ־מולדתם. היהודים הגרוזיים הם היחידים, שאינם משתמשים באותיות עבריות לצורך הכתיבה בשפת־דבורם. בשעה שכל היהודים, המדברים יהודית־אשכנזית, ערבית, פרסית, טמרית וארמית, אינם יודעים שום אלפא־ביתא אחרת לצורך שפתם, מלבד האלפא־ביתא העברית, אין יהודי גרוזיה יודעים אפילו לחתום את שמם באותיות עבריות.

יהודי קורדיסטאן הם בריאים בגופם וידועים לתהלה באומץ־

רוחם. עוד שנים אחדות לפני הוסד „השומר“ בארץ נסו יהודי קורדיסטאן לעסוק בשמירה בירושלים ובשאר הערים. אומנים מומחים אין בהם, אך לעומת זה בוחרים הם דוקא בעבודה קשה, כמו בנאות וסתות־אבנים, סבלות, חמרות וכדומה. שפת דבורם היא זו של שכניהם — שפת התרגום.

ג.

בירושלים נבדלים רוב תושביה היהודים לשתי עדות: „ספרדית“ ו„אשכנזית“. ושתיהן נפרדות פירוד רב.

שתים הן הסבות, שהועילו להרחיק את שתי העדות הללו בירושלים זו מעל זו: ההבדל שבתכונתן וההבדל שבמצבן.

ההיסטוריה המיוחדה עם מאורעותיה המיוחדים במשך שנות מאות, אשר עברו על כל אחד משני „השבטים“ הללו, הטביעו את חותמם על שניהם. לא רק שפות מיוחדות, אלא גם מנהגים מיוחדים ותכונות מיוחדות נתאחזו בהם; יותר נכון, מתוך שרטוטי האופי הלאומי השונים, שציינו את האומה בשבתה על אדמתה, נטל הגורל וטפח קוים שונים אצל כל אחד ואחד משני היסודות האלה, ועל־ידי זה נשתנה קצת גם מזגם. האשכנזי הוא יותר עצבי, אבל גם יותר בעל מרץ בטבעו מהספרדי השקט, שאינו נוח להתרגש ולהתפעל, כמו אחיו היהודי האירופי (יוצא מכלל זה הוא התימני, שעצביותו אולי מרובה מזו של האשכנזי). ואם נכונה היא הדעה, שהיסורים ממרקים את נפש האדם ומצרפים את השכל וכח־ההמצאה — הרי יכולים אנו לבאר את כח־החריפות של האשכנזי, העולה בלי ספק על זה של הספרדי, ברבוי הצרות והרדיפות, אשר עברו על יהודי אשכנז ורוסיה ופולאניה מימות מסעות־הצלב במערב ועד גזירות חמלניצקי וגונטה שבאוקריינה והפרעות האחרונות שברוסיה. אולם דוקא אותן הסבות, שצרפו ולבנו את אופיו של הפרט — הן שגרמו לטשטוש הרגש הצבורי בקרב היהודים ה„אשכנזיים“, ולהעדר הנטיה להסתדרות. חסרון זה, המציין כל־כך לרעה את כל הישוב האשכנזי הישן שבארצנו.

וכנגד זה, אנו מוצאים אצל הספרדים את הנטיה הצבורית במדה יותר מרובה. יחד עם מיעוט העקשנות הפרטית, שלא להשמע

להכלל ולהעמיד את עניני הצבור על דעת היחיד, השכיחה בקרב האשכנזים, אנו פוגשים אצלם לפעמים גם עריצות הפרט, שאינה מצויה כל־כך בין האשכנזים, מפני שהספרדי נוטה יותר מהאשכנזי למשמעת, כלומר, נכון הוא גם לקבל מרות וגם להטיל מרות. ההבדל המעמדי, ביחוד ההבדל שבין תלמידי־חכמים ועמי־הארץ, גדול יותר בקרב הספרדים מאשר בעדת האשכנזים: מדת השויון ורגש השויון — ההכרה, כי כל עם ה' קדושים — מפותחה מאד בקרב אלה האחרונים. לעומת זה מצטיינים הספרדים יותר בעזרה הדדית, עזרת איש לרעהו ואיש לבני־משפחתו, בהכנסת־אורחים ובמדת הסבלנות בעניני דעות ואמונות, מה שאין לראות בישוב האשכנזי הישן, המצטיין בקנאות דתית נפרזה.

חברון

מאת

א. מ. לונץ

זכרון העיר הזאת נטוע ביותר בלב כל איש יהודי, כי במערת המכפלה אשר בה, טמונים עצמות אבותינו ואמותינו הקדושים.

חברון היא אחת הערים הנושנות בארץ שראל, היא נבנתה שבע שנים לפני העיר צוען בירת מצרים התחתונה. לפנים נקראה בשם „קרית ארבע“ על שם בונה הראשון „ארבע“ אבי הענקים, ואולי נקראה כן גם בשם הזה מפני שהיתה נחלקת לארבעה רבעים, כאשר היא עוד היום. חברון נלכדה לפני בני ישראל בסערת מלחמה בבואם אל הארץ, ויהושע נתנה לנחלה לכלב בן יפונה, ותהי גם עיר הלוים ועיר מקלט. בראשית ימי מלוכת דוד, בחר אותה לשבת, ותהי קרית מלוכה שבע שנים. אך אחרי אשר העתיק את שבתו לירושלים ונשארה העיר בודדה עד ימי רחבעם נכדו, אשר בצר אותה ויחזק את חומתה. כאשר שבו עולי בבל מארץ גלותם לארץ אבותם, לכדו גם אותה ויאחזו בה; אך לא ארכו הימים, והעיר נפלה בידי האדומים. וכאשר העיר ה׳ את רוח המכבים ויצליחו להכניע את אויביהם וללכד ערים רבות, שם יהודה המכבי את פניו גם לעיר הזאת, השניה במעלה ובזמן לירושלים בירת המדינה, וילכדה ויורש ממנה את האדומים. אולם בנפל מלכות יהודה לפני חיל הרומאים, נפלה גם חברון לפניהם, והעריצים האלה הרסוה עד היסוד ויהרגו את יושביה לפי חרב; ומאז היתה העיר הזאת עזובה ושוממה עד זמן ביאת ארץ ישראל תחת ידי המוסולמנים; והם, בהיותם גם כן יוצאי ירך אברהם אבינו, — שמו בראשונה פניהם לעיר קבורת אברהם ויבנו את הריסותיה ויתישבו בה, ויקראו לכל „המאמינים“ לבוא להאחז בה, וישנו גם את שמה ויקראו לה כליל, שפירושו האהוב, על שם אברהם אהובה הקבור בה, וזה שמה אשר יקראו לה עד היום.

העיר עומדת בעמק צר, המשתרע מצפון לדרום, ונחלקת לארבע רבעים הנפרדים איש מאחיו.

מספר יושבי העיר הזאת מגיע ליותר מחמשה עשר אלף נפש, מלבד כאלף יהודים ומשפחות אחדות נוצריות; ומאשר כי אין לעיר הזאת חבור והתקשרות עם יתר הערים, אין כמעט כל זכר לתנועה של מסחר ומעשה; אך דבר אחד יפליא אותנו מאד, כי נמצאים בה שני ענפי חרשת, שאינם בכל הארץ, והם: בתי מעשי נאדות מעורות תישים, לנאדות האלה יש מהלכים בכל ארץ פלשת, מצרים וערב; בתי מעשה לכלי זכוכית. הכלים הנעשים הם: בקבוקים קטנים ודקים (אשר למרות דקותם אפשר להעמידם על האש לבשל בהם), קערות, כוסות, אצעדות וטבעות. והכלים אינם מהותכים בעקרם בחול כי אם משברי כלי זכוכית, המאוספים מהעיר בעצמה ומיתר ערי הארץ; ופשטותם וקלות ערכם יתנו להם מהלכים בשוקי ארץ ישראל ומצרים, וגם תרי הארץ יקנו למו מכלי הזכוכית האלה למזכרת.

היהודים יקחו גם חלק במסחר העיר, מהם יעסקו בהכנת היין ועשית דבש הענבים, ומהם יסחרו את האכרים יושבי הכפרים אשר בכל הסביבה.

מבנה העיר הוא כתבנית כל הערים הקטנות בארץ הקדם: החוצות צרים ואינם הולכים בקר ישר, ומהם מקורים בתקרות־אבן מלמעלה, להגן על העוברים מקרני השמש בקיץ ומהגשם בחרף; ויש חוצות שעוד לא הורצפו באבנים, ובימי החרף הם מלאים טיט ורפש באין מעבר.

עד לפני כעשרים שנה בערך ישבו כל היהודים בני חברון בחצר אחת, שהיתה כמו הגיתו בהרבה ארצות בחוץ לארץ בימי הביניים, ורק בהבדל הזה, שאלה הראשונים סגרו את עצמם בחצר הזאת, ולא מטעם חוק של אי־שווי־זכיות, כי אם מפחד שודדים ושוללים. החצר הזאת מיוחדת ושיכת לעדה, ואגדות ומסרות יפות תעטרנה את בתי החצר הזאת ושעריה.

לחצר הזאת יש כעת שני שערים, שער אחד קטן ונמוך מאד, עד כי גם איש שאיננו גבוה מאד מוכרח להרכין את ראשו בהכנסו בו. הדלת מצפה ברזל, ובתחתיתו יש חור עגול, אשר נעשה, כפי שמספרת

האגדה, בכונה בידי האומן לזכר החור הטבעי, שנעשה בדלת הקודמת בדרך נס. וזהו מעשה הנס:

פעם אחת בקש שר העיר מאת ראשי העדה לתת לו כפר נפשם כיס דינרי זהב, והכיס הוא חמש מאות לירה זהב (עשרת אלפים פרנק). סכום, אשר אפילו אם היו מוכרים כל רכושם ואת עצמם, לא היה ביכלתם לאסף בעת ההיא. רבני העדה וראשיה, בדעתם את עריצות מושל העיר ואכזריותו, וכי כל תחנון ובקשה לא יועילו לרכך את לבו הקשה מצור, היו נבוכים ולא יכלו לשית עצה בנפשם, מלבד העצה האחת הנשארה לפליטת לעם ישראל מני אז, והיא — הדמעות. שמש העדה הקטנה הכריז מיד, בפקודת הרבנים, צום שלשת ימים ולהרבות בסליחות, בתפלות שחרית ומנחה, וכי לא יפתחו את החניות ולא ילכו לעסקיהם עד חצות היום. ויתאספו כלם על יד מערת המכפלה, במקום המוקצה להם, לעורר את האבות הקדושים כי יבקשו רחמים מלפני ה׳, כי ישלח להם עזרתו מקדש ולא יתנם למרמס לרגלי העריץ הזה, לבל ישבת הישוב מהעיר הזאת, מקום מנוחת אבותיהם. בני העדה מלאו בדיוק את פקודת הרבנים ואזהרתם, וביום אשר לפני היום המגבל עמדה עדת חברון כל היום בתפלה ובתחנונים ואחרי תפלת ערבית הלכו לבתיהם עיפים, מעונים ומדכאים מפחד יום המחרת. ויהי בבקר, בבוא השמש לשער החצר לפתח את הדלת, והנה לנגד עיניו בחור, אשר בתחתית הדלת, כיס מלא דינרי זהב. וירם מהר את הכיס וילך אל בית הרב, וימסור לו את הכיס, והוא מהר לקרוא אליו מיד את ראשי העדה, ויפתחוהו יחד ויראו, כי מספר דינרי הזהב — מכוון לסכום, שבקש מהם המושל. וישמחו מאד מאד ויודו לה׳ חסדו, ומיד הלכו ומסרו לידי המושל את הכסף. והוא, בדעתו את ערך המנחה, אשר הביאו לו, הבטיחם להגן עליהם מעתה מכל שכניהם. ומיד בשובם גזרו שנית על כל בני העדה להתאסף לבית הכנסת להודות לה׳ בעד חסדו אשר גמל להם. ובאותו מעמד הסכימו, כי מלבד אשר המעשה הזה יכתב בפנקס הקהל לזכרון עולם, גם החור של הדלת, אשר בו נמצא הכיס, לא יסתם לעולם; וגם כאשר יצטרכו בזמן מן הזמנים לעשות דלת חדשה לחצר יעשו גם בו חור, אשר ישמר לזכר למעשה הנס הזה.

בחצר הזה יש בית כנסת קטן מאד, הנקרא על שמו של אברהם אבינו עליו השלום; ולא יפתח רק בימי שבת ומועד, אבל בכל ימי החול הוא סגור על מסגר. וזאת אשר תספר האגדה על דבר סבת הקריאה של בית הכנסת הזה על שמו של אברהם אבינו:

לפני מאות בשנים ישבה בחברון עדה עבריה קטנה מאד ורק מנין מצמצם היה בה; ויקר המקרה, כי בין כסא לעשור נאלץ אחד מיושביה לרגלי מחלתו לעזוב את העיר וללכת ירושלימה. חשב חשבו בני העדה, כי ישוב ליום הכפורים לעירם, כאשר הבטיח להם, אך מחלתו כבדה עליו ולא יכל לשוב. ערב יום הכפורים בא, ובעיר לא היו יותר מתשעה אנשים; ויגדל מאד צער בני העדה, בראותם כי יהיו מוכרחים להתפלל ביום הקדוש ביחידות; וישלחו שנים מהם לעמד על פרשת הדרכים לראות אולי יבוא איזה הלך וימהרו להביאו אל העיר; השמש כבר נטה לערב — ואין עובר ואין בא, וישובו העירה בעצבון ותוגה. ובני העדה בראותם, כי הם שבים לבדם, גדלה תוגת נפשם מאד, ויתפללו תפלת מנחה ביחידות, ביגון ובכי; וילכו איש איש לביתו לאכל הסעודה המפסקת, ואחרי ההפסקה שבו בפחי נפש לבית הכנסת. הם עומדים על פתח בית הכנסת, והנה פתאום ראה אחד מהם, כי מרחוק רץ בחפזון יהודי זקן ישר לרחוב היהודים, ויבוא לבית הכנסת. בני העדה סבוהו בברכת „שלום עליכם“, וישאלוהו אם כבר אכל סעודה המפסקת, ויביטו אל השמים לראות אם יש עוד זמן לאכל; אך הוא אמר להם, כי הפסיק את סעודתו בדרך, בראותו כי רד היום, וכי יתחילו להתפלל תפלת „כל נדרי“, כי כבר הגיע הזמן. בשמחה רבה והתפעלות עצומה נכנסו לבית הכנסת, ויעמידו את האורח על יד ארון הקודש אצל הרב. הוא לא הסב את פניו כל זמן התפלה וילן במקומו בבית הכנסת. למחרתו קראוהו „שלישי“. ובעלותו לתורה השתוממו כלם למראה פניו הנהדרים ולבנת זקנו היורד על פי מדותיו; ובשובו למקומו הסב פניו אל הקיר וכן עמד על רגליו כל היום. לפני תפלת ערבית החליטו בני העדה להטיל ביניהם גורל מי יזכה להכנים את האורח לסעודת הערב ולינת הלילה, ויזכה רב העדה בגורל, וישמח שמחה גדולה מאד, ומיד אחר התפלה אמר לו, כי בהסכם כל בני העדה יאכל וגם ילין אצלו הלילה. ויהי בלכתם

יחד ובעברם בין המבואות, המעלות והמורדות, אשר בחצר — נעלם האורח, ואיננו!... הרב נבהל מאד וימהר להודיע את הדבר לבני העדה, ויחרדו גם הם, בחשבם פן נפל באחד הבורות או תעה בדרכו וילך לרחובות הגוים. וימהרו לחפש אותו בכל החצר ובכל רחובות העיר, לשוא! וגם הגוים אמרו, כי לא ראו בכל הלילה יהודי זקן עובר ברחוב. ביחוד גדל יגון הרב ותוגת לבבו ולא אכל ולא שתה מאומה, וימרר בבכי עד אשר נרדם ויישן. אז בא אליו הזקן בחלום ויאמר: „אל תפחד ואל תצטער, רב נכבד, על העלמי ממך כי אנכי הזקן אשר התפללתי עמכם היום, הנני אברהם אביכם, אשר יצאתי מקברי, בידעי את גדל צערכם, ואבוא אליכם להשלים את ה„מנין": וה', אשר התהלכתי לפניו, בטח קבל תפלתכם ונעתר לכם". הרב הקיץ משנתו בשמחה, ופנו צהלו, ויספר לבני ביתו ולכל בני העדה את הדבר הזה. וידעו כלם, כי חביבה חברון עד היום בעיני ה' ואבותינו הקדושים הטמונים בה.

בזמן האחרון בנו להם המוסולמנים וגם היהודים בתים רבים מחוץ לעיר. ורבים, שהם ואבותיהם נולדו בחצר הזאת, עזבו את בתיהם, אשר בתוך הגיטו החפשי הזה, ויעתיקו את מעונותיהם מחוץ לעיר.

כל תכונה מיוחדת אין לבניני העיר, והשריד האחד, המושך את לבות כל מבקריה, הוא הבנין הנפלא, העומד על שדה מערת־המכפלה.

מערת־המכפלה היא הזכרון היותר חשוב והיותר נכבד שיש לנו בארץ אבותינו, והיא היותר קדומה מכל העתיקות שבכל הארץ הקדושה. אך לדאבוננו, השריד הקדום והיקר הזה סגור ומסוגר בעדנו, ובשום אופן לא נוכל לעלות אפילו לחצר, אשר לפני המסגד העומד על המערה, כי המוסולמנים מקדישים ומעריצים את המקום הזה. וכ„מקום המקדש" יקרא גם המקום הזה בפיהם בשם „חרם" (מקודש)— ולא יתנו לאינם־מאמינים לבוא אל המקדש הזה. רק עד המעלה החמישית, מהמעלות המובילות לחצר, יעמדו אחינו לשפך שיח; ובחור שבכותל הסמוך למעלה הזאת, אשר לפי דברת המסורה, יורד עד עומק המערה, ישליכו המתפללים פסות ניר, אשר עליהן כתובות תפלות ובקשות.

טבריה

מאת

י. גולדפרב

אצל השער עומד בית מסגד עתיק וחרב. דרך שביל צר, בין ערמות דשן וזבל, הגענו עד בית מלון יהודי, בית צר, דחוק ומחניק.

כנופל ממרום שמים לעמקי שאול, כה הייתי בעיני עתה, אחרי כל מראות הנשגב וההוד, אשר הופיעו לפני, למן הררי הכרמל עד גבעות הכנרת !... טבריה בכל בתיה, המשתרעים תחת הר ענקי למאד, נראו לנו עתה ברמות נמלים קטנות, הרומשות באחד החורים בשדה, והאנשים — כחגבים, כזיז־שדי...

בבואנו אל המלון, מצאנו שם אחדים מטפוסי הגיטו הטבריוני יושבים אל השלחן, ובשפה ז'רגונית המעורבת בחצי ערבית בדואינית המה מדברים על עסקי טבריה : החלוקה, הגבאים, החנונות... לבושים המה בגדים לבנים וארוכים כיהודים ספרדים. פאותיהם ארוכות עד הסנטר ו„ירמולקות" לבנות על ראשיהם. עיפים ויגעים גמרנו לאכל את ארוחתנו ונלך לנוח במחשבה להשכים קום לאור השחר לראות את העיר.

... על פאתי האפק הגלילי כבר עלה השחר, ברחוב כבר התעוררו שאון החיים, תנועת האדם ; במבוא שער העיר הננו עומדים ומתבוננים מסביב, מנגדנו נשקף הר טבריה הגבוה, הירוק, שדותיו וסלעיו הזקופים. אצל השער עומד כעין מגדל חומה עתיק, הרוס. מלמעלה נכח השער לצד מזרח, נשקף ברק הכנרת, המשתרע כמפה־כספית ישרה. משם הלכנו הלאה לרחובות העיר הצרים. ראינו טפוסים שונים מיושביה היהודים : הנה בחנות אחת קטנה יושבת בת ישראל, צעירה ומוכרת כעכים חמים. לפנינו עובר יהודי אחד, רם קומה, בעל זקן מסובך, שחור וארוך. על ראשו „ירמולקה" לבנה ומהודרה, ידיו ורגליו חשופות עד הארכובות, הולך הוא לפנינו, כאדם הקם זה עתה משנתו.

ב ז י ש ר א ל

הנה עוברות לפנינו נשים אחדות עטופות צעיפים לבנים כערביות. אחדות מהן דברו בז'רגון הספרדי, ואחדות — בז'רגון האשכנזי. כה טילנו ברחובות העיר, עד אשר באנו לשפת הכנרת במטרה לעבור עליו בסירה עד „חמי טבריה".

על חוף הים ספרדיות אחדות כובסות כתנות, חתולי־ילדים, סירות וקערות, ואצלן עומדת ספרדיה אחת ושואבת שם כד מים. הננו הולכים הלאה לארך שפת הכנרת לבקש לנו סירת דוגה... הפעם ראינו באופן בהיר ובולט את כל מראה ים־הקסם המלא כלו אך שיר אביב אחד מרומם... שמש הגליל התרוממה כבר מבין הרי הגלעד ותשליך את זהב קויה, המתחממים על פני ראי הכנרת ומימיו הצלולים, ויהי המראה כה מלהיב, כה נשגב!... כמראה עמק יזרעאל הנהדר, המתפתל בין הרים נוראים, כן משתרע גם העמק־המימי הזה — עמק הכנרת! משתרע בדמות נחש עקלתון, בהדר מימיו וגליו הנחמדים המזהירים לאור שמש הגליל!... בלכתנו על החף הגענו עד מקום הסירות, העומדות במנוחה על עוגניהן ומתנועעות על הגלים הירוקים. בקרבנו אל הסירות, נגש אלינו אחד הספנים, ערבי צעיר שזוף פנים, יפה עינים, ושאל לחפצנו: ובאמרנו לו, כי אל „חמי טבריה" מגמתנו, מהר לפשט את כתנתו וירד המימה. בידו האחת שט עד מקום סירתו ויעלה עליה, ויוציא את עוגנה מתוך הים, ובמשוטו החל לקרב ולדחות את הסירה עד שפת הים, עד מקום עמדנו. הספן הצעיר ערך את התרן ויפרוש עליו מפרשו הלבן, ואנחנו עלינו לתוך הסירה — הלאה! מסביב אך שקט, דומית קודש, לא נשמע בלתי אם שאון המשוט החותר את המים, גם נענועי האויר הקל, המזעזע את המפרש מלמעלה...

„ואני נשא ושט,
אדא הלאה, דם.
מסביב ישירו אט
גלי התהום".

לפני עוברים: בתי טבריה המקיפים את הכנרת כחצי גרן עגולה, השתרעות הר טבריה הירוק, כפיו וסלעיו השחורים הבולטים באויר. הנה „בית העלמין" הטבריוני ומצבות קבריו הפזורים על פני מורד

ההר. הנני פונה פני מורחה נכח הגבעות ולעיני התנוסס פתאם מראה נעלה ומאד נשגב! שם, מעל גבעות הכנרת, קרוב לשמים, משתרע ענק כחול ומרומם מאד, ועל ראשו שכבה לבנה וזכה כסדין לבן, הנוצץ מרחוק בכל זהר קרני השמש הבוערת.

— זהו מראה החרמון מרחוק, שכבת השלג אשר על ראשו! — באר לי חברו בהתפעלות.

כל חושי בי התלהבו בלי סוף, כמראה הסנה הבוער באש ואינו אכל, כן היה לי המראה הזה. הנה שמש הארץ לוהטת כתנור, מזהיבה את כל הרי הגליל בקרניה וניצוצותיה המפזזות. החרמון כמו טובל כלו בים דינור, של אש פלדות, והשלג הרך, פלא! לא ימס ולא יתמוגג: בוער באש ואינו אכל!...

— הבן טבריה אתה? — פניתי אל הספן הצעיר היושב עמוק במחשבה כנוגה וזעף.

— כן, אדון!

— ובכל יום יש לך נוסעים על הים?

— לא, דיג אני ושלש פעמים בשבוע פורש אני מכמורת על פני הים לחוג דגים.

— הרבים וטובים פה הדגים?

— כן, פה דגים מכל המינים, קטנים וגדולים. גם בעלי צבעים שונים: אדומים, מוזהבים, לבנים ושחורים. — כדברו את דבריו אלה כבר הלכנו והתקרבנו עד „חמי טבריה". לעינינו נשקפים בנינים אחדים עתיקים במראיהם. הספן הצעיר קם ויעמוד בפנת הסירה. במשוט אשר בידו הוא חותר את גלי הים השוקטים, ובקול עצב ונוגה, במנגינה ערבית, החל לשיר חרוזים אחדים משירי האהבה שלו. פניו נטוים מול גבעות הכנרת והחרמון, ומפיו מתפרצות המלים:

לבבי: !
לא הרריך,
אף לא גליך,
כנרתי,
יגוני יכסו,
יקודי יכבו...

לבבי
מתפוצץ, הה,
כבד, מלא אש !...
ואת...
כשכבת השלג
בראש החרמון !
אלי !
„מרום“ וכנרת
בחבל קשרת
— בירדנך !
וללבותינו — באוצרך
חוט לא מצאת ?...

— —

הסירה קרבה אל שפת הים ותתנגש באבני החוף, ונרד אל החוף ונגיע עד הר טבריה, אשר על מורדו נראו לעינינו בניני אבן עתיקים מאד.

נגשנו אל הבנין הראשון, והנה בתוך אולם הבנין יושבים המון ערבים ושותים „קפה“, באחת הפנות יושב לו יהודי אחד, צעיר לימים, אשר על פניו בולטים סימני מחלה... יושב הוא ושואף רוח. נגשתי אליו ואשאלהו :

— איזה בנין זה, אדוני ?

— זהו „חמי טבריה“.

— ולמה יושבים פה כל הערבים האלה ?

— מחכים המה לצאת הנשים הרוחצות עתה פנימה.

— ובכן אי אפשר להכנס עתה פנימה ?

— לא, אנכי בא הנה תמיד בבקר השכם, בטרם תבאנה הנשים, והנני יושב פה עד הצהרים ; האויר פה מצוין, רוח הכנרת פועל עלי לטובה.

— מאין אדוני ?

— יליד רומניה אנכי. זה כחצי שנה מעת אשר באתי הנה

מ„קרלסרוהע". שם התרחצתי שלשה ירחים, ומצב מחלתי לא הוטב. אכן מעת בואי הנה הוטב לי, תודה לה', הרבה מאד.

הננו הולכים הלאה, החולה הצעיר הולך לפנינו ומבאר לנו את מהות הבנינים, אשר מנגדנו; ונבוא עד מורד ההר, אשר מאחורי „חמי טבריה", והנה לפנינו נראה חור מרובע שהוא כעין פתח למעין. לאזנינו הגיע קול רעש של המון מים רבים. בתמהון הבטתי אל תוך חור ההר ולפניו זרם מים חזק, המפכה בכל עז ונופל ברעש ממרום הר טבריה המוצק יורד משם ל„חמי טבריה". נסיתי לשים את ידי בתוך החור, ותכוה כמעט מרב חם ורתיחה חזקה...

באימה ופחד הבטתי אל ההר הזה המכיל בבטנו כח כה נורא, כח מים רבים בוערים ושורפים! ההר נורא הוא ברום השתרעותו, במדרגותיו הרחבות, בכפיו וסלעיו השחורים!... הלכנו לכל ארך מורד ההר, ולפנינו נראו עוד חורים קטנים ופתחי מעינות, המפכים מתוכם זרמים רותחים, הנופלים אל הכנרת להרתיח את שפת חפו השקט!...

— לו הרגישו עשירינו והבינו את כל הסגולות הנפלאות, אשר בהם, כי אז לא עזבו את המעינות האלו במצב שמם כזה; פה הן יכול להיות מקום הרפואה היותר נפלא! האמינה, אדוני, — הוסיף באנחה, — כי בכל בקר מדי לכתי רגלי מן העיר אל בית הרחצה ומתבונן אל יפי הכנרת, ואל המעינות הרותחים הנוזלים לכל ארך ההר ויורדים אל הים בלי כל תועלת, אל השממון אשר בסביב, אז לבי בי ישבר לשברים. ויגון פנימי לוחץ לבבי, לראות מקום מחמדנו זה חרב, עזוב ומשומם כל כך!"

בדבריו אלה עלינו יחד עד גבעת ההר, אשר ממול לבנין הרחצה ונבוא עד הבנין השני.

— התראה? — אמר לי החולה — זה הוא כל רכושנו בטבריה: זה הוא קבר ר' מאיר בעל הנס! היום, אמנם לא תראה את כל הקבר כי אם חציו, כי חציו השני סגור היום.

— חציו?... כיצד?... — שאלתי בתמהון.

— כן, אל תשתומם, היהודים לא יוכלו להתאחד לא בחיים, ולא במתים, לא בבית המדרש, גם לא בבית הקברות; הה, כמה מחלוקת היתה בטבריה לרגלי הקבר הזה! הספרדים חפצו לקחת אותו דוקא

לרשותם, והאשכנזים דוקא לרשותם, עד כי לבסוף נתחלק הקבר לשנים, ויהי ר' מאיר אחרי מותו לחצי „ספרדי" וחצי „אשכנזי"...

בתמהון שמעתי את דברי החולה ואביט דרך החלון, אשר בקיר „האשכנזי" והנה כתבת אחת לפני החקוקה בדיו כחול: „פתח המערה של חתנא האלקי רבי מאיר בעל נס, זכותו יגן עלינו — אמן". ובהיות פתח המערה סגור, הלכתי הלאה במדרגות הגבעה לבוא אל „החצי הספרדי" והנה לפני חדר גדול, בתוך החדר — ארון קדש וספסלים; באחת הפנות בביאה לצד ימין, סמוך לקיר, מעל הקבר עומד ציון בדמות מרובע, הבנוי אבן. מסביב לציון הזה — המון מנורות ונרות דולקים. בבואו החדרה, הציע לפני השמש לקנות נר להדליק לנשמת ר' מאיר... ואדליק ואצא החוצה... פה עמדתי ואתבונן פעם אל הקבר והשמש הספרדי, ופעם אל חזיונות הארץ אשר לפני: אל הר טבריה, המריק מקרבו זרם רותח, אל ראש החרמון, המכוסה שלג עולם, אל הכנרת, המרנין לב בזמרת גליו, אל הטלאים השחורים השותים משפתי לרויה, אל אדי התכלת המכסים את גבעות הכנרת, — מתבונן, וכעין זרם חשמלי התפרץ אל כל עורקי בשרי, זרם דם רותח, אשר הרתיח פתאום את כל הויתי!...

כבכח נעלם הורד ראשי ארצה, ויגון קודר פנימי לחץ את כל לבי, מקור עיני נקרע — ודמעות חמות רותחות שטפו כל לחיי מלבי הרף, כזרם מימי ההר הרותחים ושוטפים בעז. ותפלנה טפות ותתגלגלנה עד בואן לתוך הכנרת!... לבי נרעש ויתפוצץ בלי קץ למראה שני החזיונות המביעים כל כך טרגדיה־גלותית ויגון היסטורי לבלי סוף! ראה! מעבר האחד — הכנרת היפה, המבריק עד היום בברק העברי הקדמוני באוצרותיו וסגולותיו החמודים, המשתרעים על גדותיו־זהב! המנשב רוחות תחיה ללבב כל גבר חי ומרגיש, המעורר זכרונות הארץ בעודה חיה וצוהלה, גם מראה החרמון הענקי, זהר גוניו הכחולים, וניצוצות האור המזהיבים את שלגיו!...

ומעבר השני — מראה הקבר של ר' מאיר בעל הנס, הקרוע לשנים! — ר' מאיר הספרדי והאשכנזי... מראה פרוד העם ולבבו הקרוע לגזרים. סמל נדחי ישראל ולבבם ששמם...

בִנרת ור' מֵאיר בְעל הנס — הה!

אלי ! „מרום“ וכנרת בחבל קשרת בירדנך,
ולבותינו — באוצרך חוט לא מצאת ?...
— — — — — — — — — — — — —

צפת

מאת

א. פרנק

מצפון לארץ, על אחד ממרומי הרי נפתלי החשופים, מתבודדת העיר העתיקה צפת.

גלמודה היא העיר, רחוקה משאון החיים, המית הים ושאון גליו לא יגיעו אליה. פסי מסלת־הברזל לא יעברו בתוכה, ואפילו לדרכים סלולות המובילות אל הערים הסמוכות עוד לא זכתה.

כי הרים גבוהים ושני סלעים מקיפים את העיר מכל עבריה, עד אשר גם לרוכבי הסוסים קשה לעבור בין אבני נגף אלה. ולכן נשארה צפת קפואה על שמריה. שנוי הזמן וחליפות החיים לא חדרו אל תוכה. מעטים הם היוצאים והבאים, ורק פעמים או שלש בשבוע יביאו הרוכבים על סוסיהם ופרדיהם את הפוסטה ואת האורחים העירה.

ובבואך אל העיר ובאת אל ה„חן" (חצר שמשכירים שם בהמות לרכיבה, ופונדק סמוך לה). שם יקבלו את פניך המון קבצנים ובעלי־מומים, הפושטים יד לבקש נדבות; וראית סביבך קהל הולכי־בטל, המוכנים לשרתך וללותך אל כל אשר תאוה נפשך ללכת, בשכר מספר פרוטות.

והעיר קטנה, רחובותיה צרים ומזוהמים, בתים נמוכים ובנויים בטעם המזרח: מוקפים הם מפנים ומאחור בחצרות, אשר שעריהן סגורים תמיד על מסגר.

דרך סמטות עקלקלות אנו עולים הרים ויורדים בקעות, עד אשר נגיע אל הרחוב הגדול, הנבדל מחבריו רק בזה, שמשני צדיו נמשכות שורות של חנויות, דלות הן החנויות (לרוב רק של צרכי־אכל) ובלי שום הדור חיצוני.

מעבר לרחוב משתרע מגרש השוק. ריח צחנה עולה באפך מן

הפירות והירקות הרקובים הנמצאים במקום הזה בשפע רב. לארך המגרש תקעו התגרנים את אהליהם והם עושים מקנה־וקנין את הבידואים והדרוזים, הבאים מן הכפרים הסמוכים.

מספר היהודים בעיר צפת רב הוא, לפי ערך יתר התושבים. כחמשה עשר אלף נפש מבני ישראל יושבים שמה. ובעברך ברחוב והשתוממת למראה עיניך. נדמה לך, כי בעיר האגדית עומדות רגליך, בעיר שאין מלאך המות שולט בה — כי אל כל מקום אשר תפנה תראינה עיניך רק זקנים: הם הם הזקנים מכל תפוצות הגולה, אשר שמו את פניהם לארץ הקדושה למות ולהקבר בעפר מולדת־אבותם. ויבחרו להם את העיר הנדחת והשקטה, את צפת, לבלות בה את שארית ימי חייהם.

ויושבים להם הזקנים במנוחה ועוסקים כל ימיהם בתורה ובתפלה. ולכן רבו בעיר בתי הכנסיות ובתי המדרשות. יושבי העיר לא שלחו ידם במסחר ובמלאכה, והם מתפרנסים מן ה„חלוקה" ; מכסף הנדבות הנשלח להם מ„קופת ר' מאיר בעל הנס" מכל תפוצות הגולה.

ורק בשנים האחרונות נוסד בצפת בית ספר עברי.

בסביבות העיר עומדים שרידי המבצרים הקדמונים: חורבות עתיקות ומערות חצובות בהרים. גם בית־עלמין עתיק נמצא בצפת, והוא מפואר בקברות צדיקים וקדושים של דורות עברו.

ולמרות החלאה והזוהמה הממלאה את העיר, הנה האויר שם צח ונעים, שקוף ובהיר, יען כי העיר יושבת במעלה ההר, ומעינות מים זכים יוצאים מבין ההרים ומשקים את העיר.

ובצאתך אל מחוץ לעיר ונשאת עיניך מסביב ומחזה נפלא יתגלה לפניך: מעבר האחד נשקפות בגאון הכפות הלבנות של החרמון והדזרמק, ההרים הרמים והנשאים, ומעבר השני מפכים ברעש והמולה מי מרום ורצועת הירדן. ולרגליך — במורד ההרים, הרחק כשני קילומטרים — משתרעות המושבות העבריות „ראש פנה", „משמר הירדן" ובנותיהן.

וכשתשוב הארץ ותפרח, תבנינה הערים החרבות ובתוכן גם העיר העתיקה צפת.

באורים

קפואה על שמריה — בלי תנועה, איננה מתפתחת.
סמטה — רחוב צרה.
הידור — יופי.
צחנה — ריח רע.
פעמיהם — צעדיהם.
בית-עלמין — בית-קברות.
חלאה — אשפה.

Scharfstein, Zevi.

DATE DUE		